

ISSN:2146-5975

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Yıl: 2024

Cilt: 14

Sayı: 2

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ**SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

Düzce University Journal of Social Sciences

Sahibi/Owner**Düzce Üniversitesi Rektörü**

Prof. Dr. Nedim SÖZBİR

Yayın Müdürü/Publishing Manager**D.Ü. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Adına**

Doç. Dr. Pınar GİRTİ GÜLTEKİN

Baş Editör/Editor in Chief

Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM

Mizanpaj Editörü/Layout Editor

Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM

Alan Editörleri/Field Editors

Prof. Dr. Ali ERTUĞRUL (Tarih - Düzce Üniversitesi)

Prof. Dr. Bahadır YÜZBAŞI (İstatistik - İnönü Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatih ERTUGAY (Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi - Düzce Üniversitesi)

Prof. Dr. Zafer AKBAŞ (Uluslararası İlişkiler - Düzce Üniversitesi)

Prof. Dr. Recai ÖZCAN (Türk Dili Edebiyatı - Düzce Üniversitesi)

Doç. Dr. Beyza HATIRNAZ (Turizm - Düzce Üniversitesi)

Doç. Dr. Erdoğan TAYYARE (Maliye - Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)

Doç. Dr. Esra CANPOLAT GÖKÇE (Ekonometri - İnönü Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih AYDIN (İlahiyat - Düzce Üniversitesi)

Doç. Dr. Feyzullah ŞAHİN (Özel Eğitim - Düzce Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih AYHAN (İktisat - Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi)

Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM (İşletme - Düzce Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan KUYUMCU VARDAR (Eğitim Bilimleri-Düzce Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖZAK (Eğitim Bilimleri-Düzce Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ŞEN (Yabancı Diller Eğitimi - Düzce Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Thawee NUMSAKULWONG (Eğitim-Rajamangala University of Technology)

Yayın Kurulu/Scientific Committee

Prof. Dr. Nigâr Demircan ÇAKAR (Yönetim Organizasyon-Düzce Üniversitesi)

Prof. Dr. Marika ODZELI (Eğitim- Ivane Javakhishvili Tbilisi State University)

Prof. Dr. Roin MALAKMADZE (Tarih-Batumi Shota Rustaveli State University)

Prof. Dr. Shahram YOUSEFIFAR (Tarih-Tahran Üniversitesi)

Prof. Dr. Recai ÖZCAN (Edebiyat-Düzce Üniversitesi)

Prof. Dr. Zafer AKBAŞ (Uluslararası İlişkiler-Düzce Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali ERTUĞRUL (Tarih-Düzce Üniversitesi)

Doç. Dr. Beyza HATIRNAZ (Turizm-Düzce Üniversitesi)

Doç. Dr. Daryoush RAHMANYAN (Tarih-Tahran Üniversitesi)

Doç. Dr. Eugene KENNEDY (Eğitim-Louisiana State University)

Doç. Dr. Maka SALÍA (Kafkas Dilleri ve Edebiyatı-Düzce Üniversitesi)

- Doç. Dr. Mykhaylo YAKUBOVYCH (İlahiyat-The National University of Ostroh)
Doç. Dr. Susana SHKHALAKOVA (Kafkas Dilleri ve Edebiyatı-Düzce Üniversitesi)
Doç. Dr. Shorena LOMAİA (Kafkas Dilleri ve Edebiyatı-Düzce Üniversitesi)
Doç. Dr. Yıldırım YILDIRIM (Pazarlama-Düzce Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan KUYUMCU VARDAR (Eğitim Bilimleri-Düzce Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hakan ÖZAK (Özel Eğitim-Düzce Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Thawee NUMSAKULWONG (Eğitim-Rajamangala University of Technology)

Bilim ve Danışma Kurulu/Science and Advisory Board

Prof. Dr. Nedim Sözbir	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah Yılmaz	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah Adıgüzel	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulvahap Baydaş	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet İncekara	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Karadağ	Yozgat Bozok Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Öztürk	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Şen	İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Ertuğrul	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Atila Yüksel	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Aziz Kutlar	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Burhanettin Zengin	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent Bakar	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Cahit Aydemir	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Cem Saatçioğlu	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Engin Aslanargun	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Enver Bozdemir	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Gülsüm Akalın	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Habib Yıldız	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan Erkuş	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan Kahyaoğlu	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Hamit Saruhan	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza Ateş	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Kağan Keskin	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Karakayalı	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Bakırtaş	Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan Genç	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. İzzet Kılınç	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Kahraman Çatı	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Kâmil Unur	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Kaoru Yamaguchi	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Kazım Yoldaş	Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Kartal	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Akif Öncü	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Selami Yıldız	Düzce Üniversitesi

Prof. Dr. Metin Akkuş	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin Halis	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Genç	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Taşdan	Kafkas Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Aykaç	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Cahid Üngan	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Nadir Eroğlu	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nigâr Demircan Çakar	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Akınoğlu	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Batman	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Oğuz Türkay	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Öznur Bozkurt	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Recep Kök	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Remzi Altunışık	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Said Kınır	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Salih Durer	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Selami Özcan	Yalova Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfettin Erdoğan	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman Çaldak	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman Göksoy	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Turan Öndeş	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur Selçuk Akalın	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup Bulut	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf Tuna	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Recai Özcan	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Zafer Akbaş	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Atıf Akgün	Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Aylin Koç	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Beyza Hatırnaz	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Bekir Zakir Çoban	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Burhan Kılıç	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Fahriye Hayırsever	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Üyesi Filiz Evran Acar	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Furat Akdemir	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Gökhan Arı	Bursa Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan Murat Arslan	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Harun Çağlayan	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. İstemi Çömlekçi	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Levent Gelibolu	Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Lütfi Atay	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuz Kara	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Özlem Balaban	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Pınar Pınarcık	Düzce Üniversitesi

Doç. Dr. Ramazan Arslan	Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan Yanık	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Semra Aktaş Polat	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Süleyman Ağraş	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Murat Bayat	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Üyesi Şule Ay	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Yıldırım Yıldırım	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Yunus Emre Taşgıt	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Abdurrahman İlğan	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdulhamit Eş	Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cafer Erhan Bozdağ	İstanbul Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çetin Yılmaz	Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Dilek Herkmen	Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Aydın	Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fehmi Altın	Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hakan Özak	Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Akkaş	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Sona	Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Aytekin	Gaziantep Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat Akın	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat Yüksel	Ordu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Cankara	Bilecik Üniversitesi

Yazışma Adresi

Düzce Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
81620 Konuralp Yerleşkesi
Düzce/TÜRKİYE
Tel: (0380) 542 14 37
Fax: (0380) 542 14 38
e-posta: sobe@duzce.edu.tr

Corresponding Address

Duzce University
Institute of Social Sciences
81620 Konuralp Campus
Duzce/TURKEY
Phone: (0380) 542 14 37
Fax: (0380) 542 14 38
e-mail: sobe@duzce.edu.tr

Dergi yılda iki sayı olarak elektronik ortamda yayımlanır. <http://dergipark.gov.tr/dusbed> adresinden dergiye ilişkin bilgilere ve makale özetlerine ulaşılabilir. Dergi Index Copernicus, Arastirmax, Academic research index, Scientific indexing service, Asos, Sobiad dizinlerinde taranmaktadır. Yazarlar, basılı ya da elektronik formatta yer alan resimler, tablolar ya da diğer her türlü içerik dâhil daha önce yayınlanmış içeriği kullanırken telif hakkı sahibinden izin almalıdırlar. Bu konudaki yasal, mali ve cezai sorumluluk yazarlara aittir. Dergide yayınlanan makalelerde ifade edilen görüşler ve fikirler Editörler, Yayın Kurulu ve Yayıncı'nın değil, yazar(lar)ın bakış açılarıdır. Editörler, Yayın Kurulu ve Yayıncı bu gibi durumlar için hiçbir sorumluluk ya da yükümlülük kabul etmemektedir. Yayımlanan içerik ile ilgili tüm sorumluluk yazarlara aittir.

This journal is published electronically twice a year. Article abstracts and information about the journal can be found at <http://dergipark.gov.tr/dusbed>. This Journal is indexed in Index Copernicus, Arastirmax, Academic Research Index, Scientific Indexing Service, Asos and Sobiad. Authors shall obtain any necessary permissions to use any type of images, tables or any other content that had been published anywhere prior to their use in their publishing material. The legal, financial and criminal responsibility on this matter belongs to the authors. The opinions and ideas expressed in the articles that is published in the journal reflect the views of the author (s), not the Editors, the Editorial Board and the Publisher. In this matter Editors, the Editorial Board and the Publisher does not accept any responsibility or liability. All responsibility for the published content is due to the author.

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

Öğretim Üyelerinin Kripto Paraya Yönelik Algıları 174-186

Mehmet COŞKUNER

Marka Aşkının Tüketici Tercihlerindeki Rolü: Spor Ayakkabı Kategorisi Üzerine Bir Araştırma 187-202

Arzu TUYGUN TOKLU

Edip Cansever'in İlk Şiir Kitabı: İkinci Üstü 203-221

Murat TURNA

1920'den Günümüze Milli Eğitim Bakanlarının Meslekleri Bağlamında Bir Analizi 222-234

Yakup OFLAR, Tufan ARICA, Celal GÜN

Sürdürülebilir Sağlık Turizminin Hizmet Sağlayıcılarının Algılanan İmajına Etkisi 235-247

Şükran TAŞKESEN, Ahmet AKCAN

Özel Güvenlik ve Koruma Programı Öğrencilerinin Deprem Bilgi Düzeyleri ve Afet Bilinci Algılarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma 248-271

Ali YAĞCI, Ali Davut ALKAN

Talep Tahmini Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi 272-289

Tamer EREN, Ayşen ABAY, Kader SARIDAĞ, Emel GÜVEN

Medium of Actualizing the Reality: The Memory Police 290-297

Sinem TÜRKEKEL

Serbest Nakit Akışları Literatüründeki Mevcut Durum, Gelişim ve Araştırma Yönelimleri

Yasin ŞEKER, Oğuz Yusuf ATASEL, Safa HOŞ 298-313

DERLEME MAKALELER

Post-modern Yaklaşımlardan Çözüm Odaklı Kısa Süreli Psikolojik Danışmaya Genel Bir Bakış 314-329

Mehmet Enes SAĞAR

Özel Eğitimde Ebevyn Hak Savunuculuğu: Sistemik Bir Derleme 330-347

Merve TELLİOĞLU, Yusuf AKEMOĞLU

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

ÖĞRETİM ÜYELERİNİN KRIPTO PARAYA YÖNELİK ALGILARI

Mehmet COŞKUNER¹

Öz

Kripto para ilk ortaya çıktığı günden itibaren insanların ilgisini çekmiştir. Kolay transfer edilebilmesi, her zaman kullanılabilmesi ve yüksek karlılık getirmesi kullanımını cazip hale getirmiştir. Fakat belirli bir yasal güvencesinin olmaması insanlar üzerinde farklı algılara sebep olmaktadır. Bu araştırmanın amacı öğretim üyelerinin kripto paraya yönelik algılarını tespit etmektir. Bu çalışma da nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) tercih edilmiştir. Araştırmanın örnekleminin oluşturulması aşamasında kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda katılımcılar Düzce Üniversitesi muhasebe finans alanının öğretim üyelerinden oluşturulmuştur. Çalışma verileri yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiş ve ortaya çıkan 54 kod 6 kategori ve 4 temada toplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda ise kripto para kullanmak için finansal okuryazarlık bilinmesi gerektiği gözlemlenmiştir. Devlet ve bankaların kripto parayı yasallaştırması ve denetlemesinde ise finansal inovasyon kavramı tespit edilmiştir. Son olarak yapılan görüşmelerde katılımcıların kripto paraların üretim ve kullanımı esnasında yüksek enerji tüketimine değinmedikleri ön plana çıkmıştır. Bu sonuçlar ile yapılan araştırmanın önemi kripto para kullanmanın getirdiği fırsatlar, tehditler ve kripto paraların kullanımının yasallaştırması kapsamında literatüre katkı sağlamasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kripto para, Finansal okur yazarlık, Kripto para algısı

PERCEPTIONS OF FACULTY MEMBERS AGAINST CRYPTO MONEY

Abstract

Cryptocurrency has attracted people's attention since the day it first appeared. Its easy transferability, its ability to be used at any time and its high profitability have made its use attractive. However, the lack of a certain legal guarantee causes different perceptions among people. The purpose of this research is to determine the perceptions of faculty members towards cryptocurrency. In this study, phenomenology, one of the qualitative research designs, was preferred. Convenience sampling method was used in creating the sample of the research. In this regard, the participants were composed of faculty members of the accounting and finance department of Düzce University. Study data were collected by semi-structured interview method. The data obtained was analyzed with the descriptive analysis method and the resulting 54 codes were collected in 6 categories and 4 themes. As a result of the analysis, it was observed that financial literacy was required to use crypto money. The concept of financial innovation has been identified in the legalization and supervision of crypto money by the state and banks. Finally, in the interviews, it came to the fore that the participants did not mention the high energy consumption during the production and use of cryptocurrencies. The importance of the research conducted with these results is that it contributes to the literature on the opportunities, threats and legalization of the use of crypto money.

Keywords: Cryptocurrencies, Financial literacy, Cryptocurrency perception

¹ Doktorant, Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 90mehmetc@gmail.com

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin/Cite as: Coşkun, M. (2024). Öğretim üyelerinin kripto paraya yönelik algıları. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 174-186

Giriş

Gelişen teknolojiyle beraber günümüzde finans alanında yenilikler yaşanmaktadır. Yaşanan yeniliklerden biriside kripto paralardır. Kripto paralar para transferi yapmak, ödeme ve yatırım aracı olarak kullanılmaktadır. Yasa dışı işlerde de kullanılmaya başlanan kripto paralar dolandırıcılık gibi olaylarda kullanılmaya başlanmıştır. Kripto paralar ödeme aracı olarak kullanılması, düşük komisyonlu para transferi sağlaması ve yüksek hacimli işlemleri sayesinde yüksek düzeyde kar sağlmasıyla insanların ilgisini çekmektedir. Fakat dolandırılma ihtimalinin olması ve yatırım esnasında yüksek kar beklerken fiyatın bir anda düşmesinden dolayı çok yüksek düzeyde zararlara sebep olması nedeniyle insanlarda kafa karışıklığına sebep olmaktadır. Bu noktada ise kafa karışıklığını gidermek için bireyler finans alanın da uzmanlaşmış öğretim üyelerinin fikirlerinden faydalanarak kafa karışıklığını giderebilir ve kripto paraya nasıl yaklaşmasını gerektiğine dair fikir edinebilirler. Çünkü öğretim üyeleri kendi alanlarında doktora ve doktora eğitimlerine denk gelen eğitimlerini tamamlamış alanın uzmanlaşmış günümüz teknolojilerini ve koşullarını yakından takip ettikleri düşünülmektedir. Bu uzmanların konu hakkındaki olumlu ve olumsuz görüşleri yatırımcılar açısından aydınlatıcı olabilmektedir. Bu koşullar ışığında bu araştırma eğitilmiş bireyler yetiştiren akademisyenlerin günümüzde ödeme ve yatırım aracı olarak ortaya çıkan kripto paraya ilişkin görüşlerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu tespit sayesinde bireyler kripto para kullanıp kullanmama konusunda fikir edinmek için kaynak oluşturacaktır. Aynı zamanda kripto parayı yasallaştırmak ve daha güvenilir bir ödeme ve yatırım aracı haline getirmek için verilen öneriler ilgili taraflara bir çözüm önerisi sunacaktır. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde literatür, yöntem, bulgular ve sonuç bölümlerine yer verilmiştir. Literatür bölümünde öğretim üyeleri ve kripto para kavramlarına değinilmiştir. Yöntem bölümünde araştırma deseni, katılımcılar, veri toplama ve analizi ve etik bölümlerinden oluşturulmuştur. Bulgular bölümünde ise kripto para algısı, kripto para kullanmanın fırsatları ve tehditleri ve son olarak kripto para düzenlenmesinde devlet ve bankaların rolü üzerinde durulmuştur.

1. LİTERATÜR

Çalışmanın literatür bölümünde öğretim üyesi kavramına, özelliklerine, kripto para kavramının ortaya çıkışı, gelişim süreci ve özelliklerine yer verilmiştir.

1.1. Öğretim Üyesi

Öğretim üyeleri yükseköğretim kurumlarında görevli profesör, doçent ve doktor öğretim üyeleridir. (Mevzuat, 2018). Öğretim üyeleri aydınlanmış, görgülü, bilgili, ileri görüşlü, toplumun gelişme dinamiklerini yaratan ve topluma öncülük eden bireylerdir. Öğretim üyesinin görevleri; öğrencilere ders vermek, bilimsel araştırma yapmak ve toplumun bilinçlenmesini sağlamaktır.

Muhasebe ve finans alanında çalışan öğretim üyeleri kripto paralar hakkında yatırımcılara tavsiyelerde bulunabilir. Avantajları ve dezavantajları olduğu kabul edilen kripto paralar üzerine kendi alanında uzman öğretim üyelerinin görüşleri toplum için aydınlatıcı bilgiler içerebilir. Çünkü öğretim üyelerinin hiçbir grubun veya kurumun çıkarı içinde olmadan, bilgi birikiminin kendisine sağladığı objektif düşüncelerini özgür iradesi ile ortaya koymak durumundadır. Öğretim üyelerinin görüşleri ile çevresini aydınlatma, sorun çözme sorumluluğunda olmalıdır (Ortaş, 2004).

1.2. Kripto Para

Kripto paranın ortaya çıkışı 1990'lı yıllara dayanmaktadır. Bu yıllarda internet daha yeni kullanılmaya başlanmıştır. İnternetin ileri de çok güçlü bir silah olacağını öngören Timothy May, Eric Hughes ve John Gilmore, Cypherpunks adında bir grup kurmuşlardır (Vadim ve Justin, 2018). Cypherpunk grubu para üzerindeki güçlerini artırmak istediklerinden dijital bir para birimi sistemi yaratmayı amaçlamışlardır. Dijital para birimlerinin uygulanmasını gerçekleştirmek isteyen sadece Cypherpunks grubu değildir. DigiCash ve CyberCash adlı iki grup daha vardır. DigiCash, 1990'ların başında David Chaum liderliğindeki bir dijital veya elektronik para birimi sistemini uygulamaya çalışan bir gruptur (Huber ve Sornette, 2020). CyberCash ise 1994 yılında Daniel C. Lynch başkanlığındaki bir elektronik alışveriş hizmet merkeziydi. Daha sonrasında ise 2008-09'da merkezi olmayan nakit sistemi ilk kez oluşturulmuştur. Satoshi Nakamoto, nakit sistemi oluşturmayı başaran gruplarının gizemli adıdır ve Satoshi Nakamoto'nun icatı Bitcoin olarak bilinir (Amsyar vd, 2020). Kripto para birimleri önemli finansal yazılım sistemleri olarak ortaya çıkmıştır. Kriptografi, para birimi oluşturmak ve dağıtmak için kullanıldığı eşler arası bir dijital değişim sistemidir. Bu süreç, merkezi bir otorite olmadan işlemlerin dağıtılmış olarak doğrulanmasını gerektirir. İşlem doğrulanması, işlem tutarlarını ve ödeyenin harcamaya çalıştığı para birimine sahip olup olmadığını teyit ederken para birimlerinin iki kez harcanmamasını sağlar. Bu doğrulama işlemine madencilik denir. Kripto para birimleri, özel gereksinimlerine göre çeşitli madencilik teknolojileri kullanır (Mukhopadhyay ve Skjellum, 2016). Kripto paranın en temel özellikleri alıcı ve satıcının birbirleri arasında doğrudan (eşler arası) işlem yapması için merkezi olmayan sistemleri kullanır ve tüccarlar anonim kalır. Bu sayede mahremiyet maksimum ölçüde korunur, kayıtlar geri alınamaz, dünya çapında uygulanabilir (Hassani vd., 2018).

Kripto paraların avantajları ödeme sistemi ve teknoloji olarak yenilikçi özelliklere sahiptir. Sıra dışı yeni özellikleri ile mevcut finansal sistemi önemli ölçüde etkileme potansiyeline sahiptirler. Şahıslar ve kurumlar olmak üzere ekonomi için çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Geleneksel ödeme yöntemlerini kullanmak yerine kripto parayı kullanarak işlem ücretlerini azaltmak mümkündür. Ayrıca, kripto para ile doğrudan kişiden kişiye para göndermek hızlı ve düşük maliyetli olmasıyla kullanıcılarına avantaj sağlar. (Watkins ve Quattri, 2014). Düşük işlem maliyetlerinin hızlı ve kolay kullanımla birleşimi kripto para kullanıcılarına yeni gelir imkanları sağlayabilir. Bireyler ve şirketler için kripto para birimleri ile yapılan işlemlerin geri alınamaz olması avantajlı olabilir. Ödeme geri çevirilemezliği genel riskini azaltarak e-ticareti güçlendirebilir (Jaag ve Bach, 2017). Kripto paralar, istikrarsız para birimlerine sahip ülkeler için alternatif bir değer olabilmektedir. Kripto paralar hükümetlerin yetkisinde olmadığı için devalüe edilemez veya mali veya diğer amaçlarla geri alınamaz. (Coindesk, 2014).

Kripto paranın kullanımının faydalarının yanında tehditleri olduğu bilinmektedir. Bunlar; fiyat tahmini, volatilité tahmini, otomatik ticaret, dolandırıcılık tespiti, anonimlik ve gizlilik, kripto para madenciliği, güvenlidir. Fiyat tahmini; kripto para ticareti yapmak isteyen kişi ve kurumların kripto para analitiği yaparak fiyatları tahmin etmeye çalışmasıdır. Çok fazla faktör kripto para birimlerinin fiyatlarını etkilemektedir. Bu sebeple tahmin edilmesi güçtür (Huang vd, 2019). Volatilité bir ticaret fiyatı serisinin zaman içindeki değişim derecesi olarak tanımlanır. Kripto para birimlerinin oynaklığının sebebi fiyatların herhangi bir kurum tarafından kontrol edilemez hale getiren merkezi olmayan yapılarıdır. Kripto para birimlerinin fiyatı arz ve talep tarafından belirlendiği serbest bir piyasadır. Bu sebeple volatilitesi hızlı yükselip düşebilir (Georgoula vd, 2015). Otomatik ticaret alım satım botları, piyasa eylemlerini ve göstergelerini otomatik olarak analiz ettikleri için "algoritmik ticaret" adı verilen şeyi sunar. Aynı zaman alım satım yapan kişi ve

kurumların kazançlarını maksimum seviyeye çıkarmak ve memnuniyetini artırmak için stratejiler gösteren yazılım ürünleri veya web siteleridir. Geçmiş verileri bir araya getirip göstergeleri hesaplayabilir, sipariş yürütme simülasyonu yapabilir ve hatta müşteri uyurken stratejileri yürütmek için ayarlanabilirler. Fakat bu denli veri bilgilerine sahip olabilmesine rağmen kripto para birimleri verilen emir ve talimatlardan ötürü zarar edilmesine sebep olabilir(Xie vd, 2019). Dolandırıcılık kripto para birimlerinin anonimlikleri sebebiyle hükümetlerin ve bankaların dışında işletilmeleri nedeniyle siber suçluları cezbediği bilinmektedir. Dijital hırsızlık, bilgisayar korsanlığı, ve karaborsada kara para aklama gibi kripto para birimlerinde meydana gelebilecek farklı türde dolandırıcılık ve suç faaliyetlerinden bazılarıdır. Dolandırıcılık tespiti, özellikle kripto para işlemlerinin blockchain kamu defterine şeffaf bir şekilde kaydedildiği işlemleri ve ticaret geçmişindeki anormallikleri şüpheli davranışları tespit etmeye dayanır (Monamo vd, 2016). Anonimlik ise suçluların yasadışı olan ticari faaliyetler gerçekleştirirken kimliklerini gizlemesidir. Bu durum kripto paranın tehditlerinde önemli noktadır. Madencilik havuzları tarafından katılım için kullanılan yüksek düzeyde elektrik tüketimi enerji için olumsuz durum oluşturmaktadır. Güvenlik ise kripto para kullanana kişi ve kurumların karşı karşıya olduğu diğer bir tehdit unsurudur. Dağıtılmış ağa yönelik saldırılar, madencilik süreci saldırıları, çifte harcama ve işlem şekillendirilebilirlik saldırıları olarak sınıflandırılabilir. (Sabry vd, 2019).

2. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın deseni ve katılımcıların hangi kriterler doğrultusunda seçildiği, verilerin nasıl toplandığı ve hangi yöntemlerle analiz edildiği ve çalışmanın etikliği için hangi adımların atıldığına yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmada derinlemesine bilgi almayı sağlamak için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Karagöz (2021) nitel araştırmayı, bireylerin yaşam biçimlerinin, davranışlarının, öykülerinin, organizasyonel yapılarının, sosyal değişimlerinin, algılarının ve olaylarının kendi ortamlarında gerçeğe uygun ve bütüncül bir şekilde, yorumlanarak araştırıldığı bir yöntem olarak tanımlamaktadır. Nitel araştırma, araştırılan ya da üzerinde araştırma yapılması düşünülen kişilerin yaşadıklarından edindikleri deneyimleri incelemede kullanılan bir yaklaşımdır (Ekiz, 2003). Bu çalışmada öğretim üyelerini kripto paraya yönelik düşüncelerini anlamak için nitel desenlerden biri olan olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim farkında olunan fakat derinlemesine ve ayrıntılı bir bilgiye sahip olmadığımız olguları araştırmada kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu çalışmada muhasebe finans alanındaki öğretim üyelerinin kripto paralar hakkındaki algılarını ve düşüncelerini araştırmak için olgu bilimi deseni kullanılmıştır.

2.1.1. Katılımcılar

Çalışmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kolayda durum örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Kolayda örnekleme bakıldığında ise Yıldırım ve Şimşek (2021) “kolayda örnekleme araştırmaya hız ve pratiklik kazandırır çünkü araştırmacı yakın olan ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçer” şeklinde tanımlanmıştır. Kolayda örnekleminin seçilmesinin sebebi ise belirlenen katılımcıların Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi muhasebe ve finans öğretim üyelerinden oluşması sayesinde kolay ulaşılabilir olmasıdır. Çalışmaya Düzce Üniversitesinde muhasebe finans alanında öğretim üyesi yedi kişi katılımcı olarak belirlenmiştir. Araştırmaya aynı fakültenin iktisat bölümündeki öğretim üyeleri dahil edilmemiştir. Çünkü iktisat

daha çok makro ve mikro ekonomilerle ilgilenir. Daha genel sonuçlar çıkarır. Finans ve muhasebe bölümleri ise küçük ölçekli ve bireyselliğe daha yatkındır (Önday, 2016).

2.1.2. Veri Toplama

Araştırma da görüşme formu yaklaşımı yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak veriler toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, görüşme sırasında irdelenecek sorular ve konular listesini kapsar. Görüşmeci önceden hazırladığı konuya bağlı kalarak hem önceden hazırladığı soruları sorma hem de bu sorularla ilgili daha ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Görüşme formunda katılımcılara dört temayı açıklamak için dört ana soru ve konu hakkında daha derinlemesine bilgi edinmek için sonda sorular yöneltilmiştir. Görüşmelerin üçü katılımcılarla yüzyüze görüşme ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar üçü ise programlarının yoğunluğu sebebi ile görüşme formunu yazılı olarak doldurmuşlardır. Katılımcılardan birine ise ulaşılamamıştır. Görüşme soruları ise Gönüllüoğlu ve Sezer (2022), Amsyar vd, (2020) ve Sabry vd, (2019) çalışmalarından faydalanılarak finans alanının da uzman öğretim üyesinin görüşü alınarak hazırlanmıştır. Verileri toplamak için aşağıdaki sorular öğretim üyelerine yöneltilmiştir;

- 1- Kripto para nedir?
- 2- Kripto para kullanmanın fırsatları nelerdir?
- 3- Kripto para kullanmanın tehditleri nelerdir?
- 4- Kripto paraların düzenlenmesinde devlet ve bankaların rolü neler olmalıdır?

2.1.3. Veri Analizi

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz veri analizi yaklaşımındaki tümdengelimci analizi türüne karşılık gelmektedir. Betimsel analiz daha yüzeyseldir ve daha çok araştırmanın kavramsal yapısının önceden açık biçimde belirlendiği araştırmalarda kullanılır. Betimsel analizde elde edilen veriler, daha önceden araştırma sorusu veya alt sorulardan yola çıkılarak belirlenmiş temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Çalışmada elde edilen veriler defalarca okunarak tekrar sıklıklarına ve konuların derinlemesine bilgi veren farklılıklarına göre kodlar çıkartılmıştır. Daha sonra eleme yapılarak kodların son haline ulaşılmıştır.

2.1.4. Etik

Çalışmada veriler toplanmaya başlamadan önce Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından 20/07/2023 tarihinde 2023/224 sayılı kararla bilimsel etik raporu alınmıştır. Katılımcılara çalışmayla ilgili gerekli bilgiler verilmiş görüşme soruları ve formu gösterilmiştir. Elde edilen veriler sadece çalışmada kullanılacağı, üçüncü kişilerle paylaşılmayacağına, kişilerin kimlik bilgilerinin kesinlikle yer almayacağı ve anonim olarak kalacağı bilgisi verilmiştir. Yüz yüze görüşmelerde veriler yazılı olarak kaydedilmiştir. Görüşme sonunda tutulan notlar katılımcıya gösterilerek verdiği bilgilerin teyidi istenmiştir. Yazıya geçirilmiş veriler formlarda ve bilgisayar ortamında muhafaza edilmektedir.

3. BULGULAR

Katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen verilerden konu ile ilgili kelime veya kelime grupları çıkarılmıştır. Katılımcıların kripto para kullanımı algıları, kripto paranın fırsatları ve

tehditleri hakkında düşünceleri ve kripto paranın yasallaştırılması için devletlerin ve bankaların atması gereken adımlara yönelik elde edilen verilerin analizlerin sonucunda 4 tema 6 kategori 54 kod ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan kodlardan temayı veya kategoriye en çok tarif eden katılımcının görüşü yazıya geçirilmiştir. Sonuçlar aşağıdaki tablolarda ve metinlerde verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Kripto Para Kullanımı

Katılımcı	Ödeme aracı	Transfer Aracı	Yatırım Aracı
K1	Kullanmıyor	Kullanmıyor	Kullanmıyor
K2	Kullanmıyor	Kullanmıyor	Kullanıyor
K3	Kullanmıyor	Kullanmıyor	Kullanmıyor
K4	Kullanmıyor	Kullanmıyor	Kullanmıyor
K5	Kullanmıyor	Kullanmıyor	Kullanmıyor
K6	Kullanmıyor	Kullanmıyor	Kullanıyor

Yukarıdaki tabloda katılımcıların kripto para kullanıp kullanmadıkları ile ilgili görüşleri yer almaktadır. Tablo incelendiğinde katılımcılardan 4'nün kripto parayı hiçbir şekilde kullanmadığı 2 katılımcının ise kripto parayı sadece yatırım amaçlı kullandığı tespit edilmiştir.

Kripto para algısı

Katılımcıların kripto para algılarını tespit etmeye yönelik olan sorulara alınan cevaplardan elde edilen veriler analiz edilmiştir. Analiz sonucunda ise kripto para algısı temasının altında farklı alanları temsil eden kodlar olduğu görülmüştür. Bu sebeple kripto para algısı 5 kategoriye ayrılmıştır. Aşağıda kategorilere ve kodlara ilişkin tablolara yer verilmiştir.

Tablo 2. Kripto Para Nedir

Kategori	Kod
Kripto Para Nedir	Dijital Varlık
	Kritografi Yöntemleri
	Sanal Para Birimi
	Blokchain Teknolojisi
	Yatırım Aracı
	Ödeme Aracı
	Para Transferi
	Dijital Cüzdan
Elektronik Para	

Tablo 2'de katılımcıların kripto parayı farklı yönleriyle zihinlerinde kavramsallaştırdıkları tespit edilmiştir. Bazıları finansal bir araç olarak değerlendirirken bazıları ise bir teknoloji ürünü olarak algılamaktadır. Bu konuda bir katılımcının düşüncesi aşağıda paylaşılmıştır.

K1: ...blokchain teknolojisi ile üretilmiş merkeziyetsiz sanal para birimidir.

Tablo 3. Katılımcıların Kripto Para Nerede Kullanıldığına Dair Düşünceleri

Kategori	Kod
Kripto Para Kullanım Alanı	Resmi İşler Hariç Her Yer
	E Ticaret Sektörü
	Yeni Projelerin Finansmanında
	Yatırım Aracı

Tablo 3' te katılımcıların kripto paraların nerelerde kullanılabilmesine ilişkin görüşlerinde farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar kripto parayı e-ticaret sektörlerindeki işlemlerde kullanmayı tercih ederken bazıları yatırım aracı olarak kullandığı olduğu tespit edilmiştir. Bu konuya ilişkin bir katılımcının düşüncesine aşağıda yer verilmiştir.

K3: ...birçok kişi, kripto paraları bir yatırım aracı olarak görüp, alım satım yaparak kar elde etmeyi hedeflemektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Kripto Paranın Ortaya Çıkışıyla İlgili Düşünceleri

Kategori	Kod
Kripto Para Hangi Amaçla Çıkmıştır	Dolara Karşı Alternatif
	Uluslararası Para Transferinde Kolaylık Sağlamak
	Finansal Gizlilik
	Kaydedilmesi ve Değiştirilmesi Zor
	Sınırlı Yerlerde Finansal Erişim Sağlamak
	Finansal Sistemi Dönüştürme

Tablo 4'te katılımcıların kripto paranın ortaya çıkışıyla ilgili elde edilen cevaplara bakıldığında farklı fikirlerinin olduğu gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılara göre finansal sistemi dönüştürmek için ortaya çıktığını düşünürken bazı katılımcılar ise para birimlerine karşı çıktığı fikrindedir. Bu konuda bir katılımcının düşüncesi aşağıda paylaşılmıştır.

K1: ...dolara karşı alternatif olarak çıkmıştır. Bunun yanında uluslararası para transferlerinde kolaylık sağlaması için çıktığı da düşünülmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Kripto Para Kullanmak İçin Bilinmesi Gerekenlerle İlgili Düşünceler

Kategori	Kod
Bilinmesi Gerekenler	Günlük Teknoloji
	Blockchain Teknolojisi
	Finansal Okuryazarlık
	Finansal Araçlar

Tablo 5'e bakıldığında katılımcıların bazıları kripto para kullanmak için günlük teknoloji bilmenin yeterli olduğu görüşünderken, bazı katılımcılar ise finansal okuryazarlık bilmenin gerekli olduğu düşüncesindedir. Bu konuda bir katılımcının görüşüne aşağıda yer verilmiştir.

K4: ...temel seviyede finansal okur yazarlık bilmek gereklidir. Kriptoya mı yoksa diğer türev araçlara mı yatırım yapmamız gerektiğini anlayabilmek için.

Kripto para kullanmanın fırsatları

Kripto para algısına yönelik tema ve kodlarla ilgili bilgiler verildikten sonra aşağıdaki bölümde kripto para kullanmanın getirdiği fırsatlara yönelik katılımcılarla yapılan görüşme sonrasında elde edilen verilerden yapılan analiz sonucunda çıkan farklı veriler sebebiyle 2 ayrı kategoride fırsatlar ve alternatifler başlığı altında değerlendirilmiştir. Bu verilere ilişkin kodlar aşağıdaki Tablo 6 ve Tablo 7 de gösterilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Kripto Parayı Yatırım Fırsatı İlgili Görüşleri

Kategori	Kod
Yatırım Aracı Olarak Fırsatları	Yüksek Karlılık
	Ödeme Aracı
	İşlem Maliyetlerini Azaltma
	Portföy Çeşitlendirmesi
	Sınırlar Ötesi Yatırım Aracı Olması
	Finansal Özgürlük

Tablo 6 incelendiğinde katılımcıların bazıları kripto parayı yüksek kar elde etme fırsatı olarak görmekteyken bazı katılımcılar ise finansal özgürlük olarak düşünmektedir. Bu konuda bir katılımcının düşüncesine aşağıda yer verilmiştir.

K6: ...sürekli değişken ve kırılgan bir yapısı olduğu için ayı pazarı dönemlerinde alınıp boğa pazarı dönemlerinde satılarak yüksek karlar elde edilebilir.

Tablo 7. Katılımcıların Kripto Parayı Hangi Araçlara Alternatif Olduğuna İlgili Görüşler

Kategori	Kod
Kripto Para Neye Alternatif Olabilir	Alternatif Olmaz
	Geleneksel Finansal Sisteme
	Para Birimi Alternatifi
	Yatırım Alternatifi
	Ödeme Sistemi Alternatifi
	Finansal Hizmetlere Erişim Alternatifi
	Kâğıt Para

Tablo 7 incelendiğinde katılımcıların kripto para kullanımının hangi araçlara alternatif olabileceğine dair farklı görüşleri olduğu gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılara göre geleneksel finansal sisteme alternatif olduğunu görüşünderken, bazı katılımcılar ise finansal hizmetlere erişim alternatif olduğu görüşündedir. Bu konuda bir katılımcının düşüncesine aşağıda yer verilmiştir.

K4: ...banknot paraya alternatif olarak kullanılabilir.

Kripto para kullanmanın tehditleri

Kripto para kullanımının getirdiği fırsatlarla ilgili tema ve kodlara ilişkin tabloya aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Kripto Para Kullanımının Tehditlerine Yönelik Görüşleri

Tema	Kod
Kripto Para Kullanımının Tehditleri	Yüksek Zarar
	Düzenleme Belirsizliği
	Güvenlik Sorunları
	İşlem Süreleri
	Manipülasyon Riski
	Caiz Değil

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların kripto para kullanımının tehditlerine ilişkin farklı görüşleri olduğu gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılara göre kripto para yüksek zarar riski olduğu görüşünderken bazıların ise manipülasyon riski olarak gördüğü gözlemlenmiştir. Bu konuda bir katılımcının düşüncesine aşağıda yer verilmiştir.

K1: ...yüksek volititesi ayı pazarına denk geldiğinde yüksek zararlara neden olabilir. Merkezi bir sistem olmadığı için garantisi yoktur. Ara planının ne olduğunu bilmediğimiz için yatırımları kullanan platformları parayı nerede kullandığını bilemiyoruz. Yaptığımız sözleşmede aşırı bir belirsizlik var. Bu nedenle dini açıdan da caiz değildir.

Kripto para düzenlenmesinde devlet ve bankaların rolü

Katılımcılardan elde edilen verilere göre devletlerin ve bankaların kripto para ile ilgili üstlenmesi gereken sorumluluklara dair tema ve kodlara aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 9. Kripto Para Kullanımında Devletin ve Bankaların Üstlenmesi Gereken Rol

Tema	Kod
Bankalar ve Devletlerin Üstlenmesi Geren Roller	Düzenleyici Rol
	Lisanslama ve Denetleme
	Vergilendirme
	Finansal İnovasyonu Teşvik
	Risk Uyarısı ve Eğitim
	İş birliği ve Bilgi Paylaşımı
	Merkez Bankası Dijital Para Birimleri
	Kripto Para Hizmetleri
	Güvenlik ve Saklama
	Düzenlemelere Uyum
	İş birliği
	Risk Yönetimi

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların devletlerin ve bankaların kripto paraların düzenlenmesinde üstlenmesi gereken rolle ilgili görüşlerine bakıldığında genel olarak lisanslama, denetleme, vergilendirme ve kullanıcıları eğitime kapsamında fikirlerin ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Bu konuda bir katılımcının görüşüne aşağıda yer verilmiştir.

K5: ...kripto paraların kullanımı ancak ve ancak devletler tarafından geliştirilecek regülasyonlarla serbest olmalıdır. Değişim başladığı için bu değişimin önünde durmak çok da akıl karı değildir. Değişimi kontrollü bir şekilde yönlendirmek tarzında devlet vazife üstlenmelidir. Bankalara gelince bankaların işlevini sıkıntıya sokan bir merkezizsiz yapı oluşturduğu için blok zinciri teknolojisi uyumlu yapısal reformlarla bankacılık sektörü kendini tekrar dizayn etmelidir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Günümüz de teknolojinin ilerlemesiyle birlikte yavaş yavaş her alanda dijitalleşmeler başlamıştır. Bu alanlardan biriside finanştir. Dijital kanallardan ödeme ve para transferiyle başlayan bu serüven zamanla paraya doğru ilerlemiş ve kripto para kavramı ortaya çıkmıştır. Kripto paralar; ödeme aracı, kolay para transferi ve alınıp satılarak kar etme amacıyla rağbet görmeye başlamasıyla büyük popülerlik kazanmıştır. Fakat kripto paralar merkeziyetsiz oluşu sebebiyle hiçbir yasal güvencesi olmayışı kripto paraları kullanmak isteyen bireylerin kafasında soru işaretleri oluşturmaktadır. Bu çalışmada kripto para kullanmak isteyen bireylere kripto para hakkında bilgi vermek aynı zaman da kripto paraların fırsatları ve tehditleri hakkında bilgi sahibi olacakları bir kaynak oluşturmaktır. Devlet ve bankaların kripto paranın yasallaşması ve kullanıcıların korunması adına alınması gereken önlemler gözlemlenmiştir. Öğretim üyeleriyle yapılan görüşmeler sonucunda katılımcılardan iki kişinin kripto parayı yatırım amaçlı kullandığı diğer katılımcıların kripto parayı kullanmadığı tespit edilmiştir.

Çalışmada kripto paraya yönelik algı teması beş kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler kripto paranın ne olduğu, kripto paranın nerelerde kullanıldığı, nasıl yatırım aracı olduğu, hangi amaçla ortaya çıktığı ve kripto para kullanmak için bilinmesi gerekenler olarak kategorize edilmiştir. Kripto para nedir kategorisinde elde edilen verilerden dijital varlık, kriptografi yöntemleri, sanal para birimi, blockchain teknolojisi, yatırım aracı, ödeme aracı, para transferi, dijital cüzdan elektronik para kodları ortaya çıkmıştır. Daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde Johnson vd, (2023), Sabry vd, (2020), Gönüllüoğlu ve Sezer (2022) ve Konak ve Özkahveci (2023) benzer kodlar gözlemlenmiştir. Kripto paranın nerede kullanılabileceği ile ilgili elde edilen verilerden, resmi işler hariç her yer, e ticaret sektörü, yeni projelerin finansmanında ve yatırım aracı olarak kodları çıkmıştır. Daha önceki çalışmalar incelendiğinde Gönüllüoğlu ve Sezer (2022) ve Toraman (2021) bu kodlara yer verilmediği görülmüştür. Yabancı literatürde ise Jaag ve Bach (2017) yaptıkları çalışmada bu kodlar görülmüştür. Kripto paranın ortaya çıkış nedenleri ile ilgili kategoride ise dolara karşı alternatif, uluslararası para transferinde kolaylık sağlama, finansal gizlilik, kaydedilmesi ve değiştirilmesi zor, sınırlı yerlerde finansal erişim sağlamak ve finansal sistemi dönüştürme kodları çıkmıştır. Daha önceki yapılan çalışmalar incelendiğinde dolara karşı alternatif, uluslararası para transferinde kolaylık, finansal gizlilik, sınırlı yerlerde finansal erişim sağlama ve finansal sistemi değiştirme kavramlarına rastlanmıştır. Fakat kaydedilmesi ve değiştirilmesi zor kavramı ile ilgili olarak konu üzerinde bilgi sahibi öğretim üyesi ile yapılmasından ötürü farklı bir yanıt alınmıştır. Katılımcıların kripto para kullanmak için bilmesi gerekenler kategorisinde ise günlük teknoloji, blockchain teknolojisi, finansal okur yazarlık ve finansal araçlar kodları ortaya çıkmıştır. Burada bazı öğretim üyeleri günlük teknoloji ve blockchain teknolojisini yeterli bulurken bazı öğretim üyeleri doğru yatırımı yapma adına finansal okur yazarlık ve diğer finansal araçlar hakkında bilgi sahibi olunması gerektiği aksi takdirde yanlış kararlar verilmesine sebep olunabileceğinden bahsetmiştir.

Kripto paranın getirdiği fırsatlar temasında ise elde edilen veriler iki kategoriye ayrılmıştır. Kripto paranın yatırım fırsatı aracı olarak değerlendirildiği kategoride öne çıkan kavramlar; yüksek karlılık, ödeme aracı, işlem maliyetlerini azaltma, portföy çeşitlendirmesi, sınırlar ötesi yatırım aracı olması ve finansal özgürlüktür. Gönüllüoğlu ve Sezer (2022) çalışmalar incelendiğinde yüksek karlılık, ödeme aracı, işlem maliyetleri azaltma ve finansal özgürlük kavramlarıdır. Portföy çeşitlendirilmesi ve sınırlar ötesi yatırım aracı olması Türkçe literatürde görüşme sonuçlarında gözlemlenmemiştir. Yapılan görüşme esnasına bu kodlara ilişkin konuşmalarda portföy çeşitlendirilmesi olarak kullanıcılar hisse senedi, altın ve tahvile ek olarak kripto paraları kullanılabileceği tespit edilmiştir. Kripto paralarda sınırlar ötesi yatırım kavramında ise yatırımın

sınırının olmaması ve 7 gün 24 saat işlem yapılabiliyor olmasının avantajlarından bahsedilmiştir. Bu sayede sınırsız bir şekilde alım satım yapılabilir ve para transferleri gerçekleştirilebilir. Kripto paranın neye alternatif olabileceği kategorisinde; alternatif olmaz, geleneksel finansal sisteme, para birimi alternatifi, yatırım alternatifi, ödeme sistemi alternatifi, finansal hizmetlere erişim alternatifi ve kağıt para kodları ortaya çıkmıştır. Alternatif olmaz kodu gerekçesi olarak katılımcının kripto paranın arkasında fiziksel bir dayanak olmamasına bağlı olarak popülerliğini kaybedeceğini ve varlığını uzun süre devam ettirmeyeceğidir. Diğer kodlar ise yabancı literatürde daha önce rastladığımız fakat yerli literatürde çok fazla yer edinmeyen kavramlardır.

Kripto paranın tehditlerine yönelik temada; yüksek zarar, düzenleme belirsizliği, güvenlik sorunları, işlem süreleri, manipülasyon riski ve caiz değil kodları ortaya çıkmıştır. Daha önce yapılan literatür taramalarında Alzhrani ve Daim (2019) yüksek zarar, düzenleme belirsizliği, güvenlik sorunları ve manipülasyon riski gibi benzer kodlara yer vermişlerdir. Caiz değil koduyla ilgili ise Gönüllüoğlu ve Sezer (2022) yılında yaptıkları çalışmada katılımcıların kripto paranın caiz olmadığına yönelik görüşleri mevcuttur. Fakat yabancı literatürde Saleh vd (2020) yaptıkları çalışmada kripto para kullanılan işe göre caiz olup olmadığına karar verilmesi gerektiğinden söz etmiştir. Örneğin parayı ödeme ve transfer aracı olarak kullanıyorsanız caiz illegal işler için kullanıyorsanız caiz değil olarak değerlendirmişlerdir.

Kripto para için devletlerin ve bankaların üstlenmesi gereken sorumlulukları içeren temada; düzenleyici rol, lisanslama ve denetleme, vergilendirme, finansal inovasyonu teşvik, risk uyarısı eğitimi, işbirliği ve bilgi paylaşımı, merkez bankası dijital para birimleri kripto para birimleri, kripto para hizmetleri, güvenlik ve saklama, düzenlemelere uyum, işbirliği ve risk yönetimi kodları ortaya çıkmıştır. Daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde bu kadar fazla kod çıkmadığı gözlemlenmiştir. Analiz sonucu çıkan kodlardan görüldüğü üzere devletin ve bankaların kripto para kullanıcılarını korumak adına ve yasallaştırması adına atması gereken adımlar olduğu gözlemlenmiştir.

Literatür incelendiğinde yabancı çalışmalarda kripto paraların üretilmesi aşamasında yüksek enerji tüketildiğinden bahsedilirken Türkçe literatürde bu konudan bahsedilmediği tespit edilmiştir. Ancak enerji tüketimi konusunda incelenmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Alzahrani, S. & Daim, T. U. (2019). Analysis of the cryptocurrency adoption decision: literature review. *Portland International Conference on Management of Engineering and Technology*, 1-11.
- Amsyar, I., Christopher, E., Dithi, A., Khan, A.N. & Maulana, S. (2020). The challenge of cryptocurrency in the era of the digital revolution: a review of systematic literature. *Aptisi Transactions On Technopreneurship (ATT)*, 2(2), 153-159.
- Avdeychik, V. & Capozzi, J. (2018). SEC's division of investment management voices concerns over registered funds investing in cryptocurrencies and cryptocurrency-related products. *Journal of Investment Compliance*, 19(2), 8-12.
- Coindesk (2014). Bitcoin vs Argentine Peso: Which is worse off? <http://www.coindesk.com/bitcoin-vs-argentine-peso-worse/> (E.T.: 04.03.2024)
- Ekiz, D. (2003). *Eğitim Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Georgoula, I., Pournarakis, D., Bilanakos, C., Sotiropoulos, D. & Giaglis, G.M. (2015). Using time-series and sentiment analysis to detect the determinants of bitcoin prices. *Available at SSRN 2607167*.
- Gönüllüoğlu, S. (2022). Kripto para farkındalığı üzerine bankacılık sektöründe nitel bir araştırma. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 193-205.
- Hassani, H., Huang, X. & Silva, E. (2018). Big-crypto: Big data, blockchain and cryptocurrency. *Big Data And Cognitive Computing*, 2(4), 34.
- Huang, J. Z., Huang, W. & Ni, J. (2019). Predicting Bitcoin Returns Using High-Dimensional Technical Indicators. *The Journal of Finance and Data Science*, 5(3), 140-155.
- Huber, T.A. & Sornette, D. (2022). Boom, bust, and bitcoin: bitcoin-bubbles as innovation accelerators. *Journal of Economic Issues*, 56(1), 113-136.
- Jaag, C. & Bach, C. (2017). Blockchain technology and cryptocurrencies: opportunities for postal financial services. *Springer International Publishing*, 205-221.
- Johnson, B., Sun, T., Stjepanović, D., Vu, G. & Chan, G.C. (2023). "Buy High, Sell Low": A qualitative study of cryptocurrency traders who experience harm. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(10), 5833.
- Konak, F. & Özkahveci, E. (2023). Blockchain üzerine yeni bir halka: non-fungible token (nft)'nin bilinirliği üzerine bir araştırma. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 97-115.
- Monamo P.M., Marivate V. & Twala, B. (2016). A multifaceted approach to bitcoin fraud detection: global and local outliers. *15th IEEE Int. Conf. Mach. Learn. Appl*, 188194.

- Mukhopadhyay, U., Skjellum, A., Hambolu, O., Oakley, J., Yu, L. & Brooks, R. (2016). A brief survey of cryptocurrency systems. *14th Annual Conference On Privacy, Security And Trust*, 745-752.
- Ortaş, İ. (2004). Öğretim Üyesi Ya Da Bilim İnsanı Kimdir. *Pivolka*, 11-16.
- Önday, Ö. (2016). Community isomorphism and corporate social action: Is there any bond between community and corporate isomorphism? *General Information About Uhab Journal*, 59.
- Sabry F., Labda W., Erbad A., Al Jawaheri H. & Malluhi Q. (2019). Anonymity and privacy in bitcoin escrow trades, *18th ACM Workshop Privacy Electron. Soc.*
- Sabry, F., Labda, W., Erbad, A. & Malluhi, Q. (2020). Cryptocurrencies and artificial intelligence: challenges and opportunities, *IEEE Xplore*, 8, 175840-175858.
- Saleh, A.H.A.I., Ibrahim, A.A., Noordin, M.F. & Mohadis, H.M. (2020). Islamic approach toward purification of transaction with cryptocurrency. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 98(6), 1050-1067
- Toraman, Y. (2019). E-Para ve Tokenler (Dijital Türk Akçesi) ile borçlanma: dijital türk lirası (Dtl) üzerine bir çalışma. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 124-134.
- Watkins, K. & Maria, Q. (2014). Lost in intermediation – how excessive charges undermine the benefits of remittances for Africa. *Overseas Development Institute Report*.
- Xie, Q., Tan, D., Zhu, T., Zhang, Q., Xiao, S., Wang, J. & Yi, P. (2019). Chatbot application on cryptocurrency. *IEEE Conference On Computational Intelligence For Financial Engineering & Economics*, 1-8.
- Yıldırım, A. & Şimşek H. (2021), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 9. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

MARKA AŞKININ TÜKETİCİ TERCİHLERİNDEKİ ROLÜ: SPOR AYAKKABISI KATEGORİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Arzu TUYGUN TOKLU¹

Öz

Aşk, iki tarafı derin bir bağ ile bağlayan ve bunu devam ettirmede yoğun bir arzuyu barındıran şefkat içeren bir bağlantıdır. Marka aşkı kişilerarası aşk duygularına paralel tüketici marka arasındaki bir yapıdır. Uzun yıllar boyunca sürebilen çok sayıda duygusal, bilişsel ve davranışsal deneyimi içeren arkadaşlık ilişkisine benzer. Bu çalışmanın amacı marka aşkının öncül ve ardılları arasındaki etkinin incelenmesidir. Araştırmada uyarıcı olarak spor ayakkabı kategorisindeki markalar seçilmiştir. Araştırmanın evreni genç tüketicilerdir. Veriler kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen tüketicilerle yapılan web tabanlı anket yöntemi ile toplanmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre marka güveni ve marka memnuniyeti marka aşkı üzerinde etkilidir. Marka aşkı da marka sadakati, ağızdan ağıza iletişim ve primli fiyat üzerinde etkilidir. Araştırma sonuçları genç tüketicilerin davranışlarını anlama ve buna karşılık rekabet ortamında markanın oluşturduğu bir değer anlandırılmasında uygulayıcıların karar süreçlerine destek olabilir.

Anahtar Kelimeler: Marka aşkı, Marka güveni, Memnuniyet, Marka sadakati, Ağızdan ağıza iletişim

THE ROLE OF BRAND LOVE IN CONSUMER PREFERENCES: A RESEARCH ON THE SPORTS SHOE CATEGORY

Abstract

Love is a bond that involves affection and a deep desire to maintain it. Brand love is a structure between consumers and brands that is parallel to interpersonal feelings of love. It is similar to a friendship that includes many emotional, cognitive, and behavioral experiences that can last for many years. The purpose of this study is to examine the effect of brand love between its antecedents and sequels. In the study, brands in the sports shoe category were selected as stimuli. The population of the study was young consumers. Data were collected with a web-based survey method conducted with consumers selected by convenience sampling method. It was analyzed with structural equation modeling. According to the findings, brand trust and brand satisfaction are effective on brand love. Brand love is also effective on brand loyalty, word-of-mouth communication, and price premium. The research results could support the decision-making processes of practitioners in understanding the behaviors of young consumers and, in turn, in making sense of a value created by the brand in a competitive environment.

Key Words: Brand love, Brand trust, Satisfaction, Brand loyalty, WOM

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fındıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, arzu.tuyguntoklu@erdogan.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2041-0747

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin/Cite as: Tuygun Toklu, A. (2024). Marka aşkının tüketici tercihlerindeki rolü: spor ayakkabısı kategorisi üzerine bir araştırma. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 187-202.

Giriş

Ekonomilerin daralması pazarlardaki belirsizliklerin artmasını beraberinde getirirken markalar için yoğun rekabetin ortaya çıkmasına neden olur. Bu tür zorlukların yaşandığı ülkelerde markaların kendilerine yatırım yaparak rekabet avantajlarını geliştirmeleri üzerinde titizlikle çalışılması gereken stratejileri oluşturmaları gerekir. Markaların tüketicilerle ilişkileri geliştirme ve işletme performansının belirlenmesinde önemli işlevi vardır. Tüketiciler markalarla sadakat, bağlılık, güven, sevgi gibi farklı türlerde ilişki kurarlar (Ismail ve Spinelli, 2012). İşletmelerin marka, markalama üzerine yapacakları çalışmalar hem rekabette hem de sürdürülebilirlik konusunda önemli kilometre taşları olacaktır. Günümüzde işletmeler markaya karşı duyulan sevgi (aşk) duygusunun müşterilerle iyi bir ilişki geliştirmede önemli bir faktör olduğunu fark etmiştir. En sevilen markalar sürdürülebilir avantaj elde etmede ve rekabette daha başarılıdır (Sta ve Abbassi, 2018). Özellikle belirsizliğin olduğu pazardaki korku güvenilir markaları ve müşterilerin marka aşkını destekler (Hakim vd., 2021). Buradan hareketle marka güveni ve müşteri memnuniyetinin marka aşkına dönüşümünü anlamak önemlidir.

Marka güveni ve marka aşkı kavramları sürdürülebilir bir müşteri-marka ilişkisini oluşturmada en çok değer verilen temel ölçütler arasındadır (Papista ve Dimitriadis, 2012). Bu çalışma ekonomik zorlukların yaşandığı bir zaman diliminde enflasyonun dünyada üst sıralara yükselmesi, tüketicilerdeki alım gücünün düşmesi ile birlikte Türkiye pazarında spor ayakkabı kategorisindeki markalara yönelik marka aşkının öncül ve ardıllarının tüketici davranışlarını nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Araştırmanın sonuçları konunun paydaşlarının karar süreçlerine destek olma potansiyeline sahiptir. İlerleyen bölümlerde kavramsal çerçeve ile değişkenler incelenmekte ve hipotezler oluşturulmaktadır. Sonrasında yöntem bilim ile oluşturulan araştırma hipotezleri test edilmekte, sonuç ve tartışma ile çalışma tamamlanmaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Marka Güveni

Güven, müşterilerin beklentilerini karşılama ihtiyacında kurumsal istekliliğin bir biçimi olarak tanımlanır (Riki Wijaya ve Tri Astuti, 2018). Güven aynı zamanda tüketicilerin satıcı tarafından sağlanan ürünlerin kalitesine ve güvenilirliğine olan itimadı olarak da değerlendirilir. (Garbarino ve Johnson, 1999). Marka güveni ise ortalama tüketicinin markanın belirtilen işlevini yerine getirme yeteneğine güvenme isteğidir (Chaudhuri ve Holbrook, 2001).

Müşteri bakış açısı ile marka güveni; güvenilirlik, dürüstlük ve iyilikseverlik olmak üzere üç boyuta sahiptir. Farklı tanımlar farklı terimler tercih edilse de hepsinin özünde dürüstlük, iyilikseverlik ve yetenek vardır (Marmat, 2023). Müşterileri kazanmanın ve elde tutmanın yollarından birisi müşteri güveni oluşturmaktır (Widiyanto ve Prasilowati, 2015). Marka güveni duygusal yapıları ve marka aşkını olumlu yönde etkiler (Albert vd., 2013). Marka güveni olmadan marka aşkı mümkün değildir ve marka aşkının marka güveni ile sadakat arasında aracı işlevi vardır (Drennan vd., 2015). Bazı araştırmacılar marka aşkının marka güvenini getirdiğini, diğerleri de marka aşkının marka güveni olmadan mümkün olmadığını savunur (Marmat, 2023). Bu teorik temele göre araştırmanın ilk hipotezi aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

H1. Marka güveni marka aşkını etkiler.

1.2. Marka Memnuniyeti

Marka memnuniyeti, müşterilerin seçtikleri markadan memnun görünmeleri ve markanın beklentilerini karşılama sonucunda ortaya çıkan bir sonuç olarak tanımlanır (Cuong, 2020). Memnuniyet, bir markanın performansının müşterilerin beklentilerini karşılama durumunda gerçekleşir (He vd., 2012). Marka deneyiminin bileşenlerinden biri olan duygusal uyarılma, müşteri memnuniyetine (Mano ve Oliver, 1993) ve buna bağlı olarak zamanla marka aşkına dönüşebilir (Bıçakcıoğlu vd., 2016). Özellikle son yirmi yıl boyunca araştırmalar, müşteri memnuniyetinin, müşteriye elde tutma, sadakat, markalaşma, kâr, pazar payı ve büyüme üzerindeki etkisini keşfetmeye odaklanmıştır (Ammar vd., 2008). Bu nedenle, kuruluşların müşteri memnuniyetini ölçmek ve yönetmek için önemli miktarda kaynak harcaması şaşırtıcı değildir (Sallam, 2015). Müşteri memnuniyeti ve marka kimliği, müşterinin marka aşkının oluşmasında önemli rol oynar, ayrıca tüketici memnuniyeti ve marka kimliği, işletmenin iş başarısında önemli bir rol oynar ve aynı zamanda müşterinin marka aşkının oluşmasına da katkıda bulunur.

Markaya duyulan güven, memnun müşterilerin kaldıracıdır ve müşterilerin tekrar satın alma davranışlarını artırabilir. Müşterinin olumlu yöndeki marka memnuniyeti yüksekse, markaya olan güveni de o derece yüksektir (Chinomona vd., 2013). Diğer bir ifade ile marka memnuniyeti marka güveninin bir öngörücüsüdür (Chinomona, 2013). Artan memnuniyet daha fazla olumlu ağızdan ağıza iletişimin oluşmasına temel sağlar (Ranaweera ve Menon, 2008). Müşteri memnuniyeti sadakatin öncüsüdür. Memnuniyet, tatmin olduğunda sadakate dönüşür (Sarkar, 2011). Müşteri memnuniyeti ile sadakat ve uzun dönemli kârlılık arasındaki ilişki nedeniyle işletmeler için önemli bir hedefdir (Sallam, 2015). Müşteri memnuniyetinin özellikle hizmet alanındaki yerinin önemi belirgindir (York vd., 2009). Memnuniyet-sadakat ilişkisinin daha iyi anlaşılması için araştırmaların modelleri diğer değişkenlerle genişletilebilir (Ferreira vd., 2019). Bu teorik temele göre araştırmanın sonraki hipotezleri aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

H2. Marka memnuniyeti marka güvenini etkiler.

H3. Marka memnuniyeti marka aşkını etkiler.

H4. Marka memnuniyeti ağızdan ağıza iletişimi etkiler.

H5. Marka memnuniyeti marka sadakatini etkiler.

1.3. Marka Aşkı

Marka aşkı, tatmin olmuş bir tüketicinin tutkulu duygusal bağlılık derecesi olarak tanımlanır (Carroll ve Ahuvia, 2006). Markaya tutkulu bir şekilde âşık olan tüketiciler ürünle hemhal olarak kendilerini ileri bir boyuta taşırlar (Garg vd., 2015). Tüketicilerin nesnelere ve ürünlere olan sevgisi yaygın olmakla birlikte tüketicilerin marka aşkı ilk defa belirli bir ticari isim için tutkulu duygusal bağlılığın derecesi olarak tanımlanmıştır. (Carroll ve Ahuvia, 2006). Marka aşkı tüketicilerin markalarla kurduğu belirli tek bir sevgi duygusundan ziyade çoklu bilişsel, duygusal, davranışsal öğeleri kapsayan bir ilişki türü olarak konumlandırılır (Batra vd., 2012). Marka aşkı, ağızdan ağıza iletişim gibi tüketim sonrası arzu edilen davranışlardaki değişimlerin öngörülmesini ve yeniden satın alma niyetinin açıklanmasına yardım eder (Albert ve Merunka, 2013). Marka aşkı daha yüksek seviyedeki marka sadakatiyle ve olumlu ağızdan ağıza iletişim ile bağlantılıdır (Carroll ve Ahuvia, 2006). Bireyin sevdiği markaya yönelik güçlü bir satın alma niyeti olur. Aynı zamanda markayı

satın almak için primli fiyata razı olur. Bireyin ne kadar fazla ödemeye razı olacağı hissedilen sevginin derecesine bağlıdır (Sarkar, 2011). Marka aşkı; marka sadakati, müşteri satın alma niyeti ve ağızdan ağıza pazarlamayı geliştirmede düzenleyici bir etkiye sahiptir (Madadi vd., 2022).

1.4. Primli Fiyat

Primli fiyat (fiyat primi ya da daha fazla ödeme), tüketicilerin bir markanın ürününe diğer bir markanın ürününden daha fazla ödeme yapma isteğidir (Liu vd., 2022). Tüketicinin aynı işletmeden yüksek (primli) fiyatla tekrar satın alımlar yapması sadakatini gösterdiği için primli fiyat marka sadakatinin temel bir göstergesi olarak kabul edilir (Wang, 2010). Marka aşkı, tüketicinin aynı ürün/hizmet için daha yüksek bir fiyat ödeyebilme olasılığını olumlu yönde etkiler (Albert vd., 2013). Hizmet sektöründe marka aşkının, marka sadakati ve örneğin TV yayın hizmetlerinde yüksek fiyat ödeme isteği üzerinde önemli bir doğrudan etkisi vardır (Santos ve Schelesinger, 2021). Seyahat edilen bir yer, bir destinasyon marka aşkı olarak değerlendirdiğinde bu yere yapılacak turistik seyahat için ziyaretçiler daha yüksek bir fiyat ödemeye istekli hale gelir. Bu teorik temele göre araştırmanın sonraki hipotezi aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

H6. Marka aşkı fiyat primini etkiler.

1.5. Ağızdan Ağıza İletişim

Ağızdan ağıza iletişim, ürün (mal/hizmet) hakkında tüketicilerin fikirlerini doğrudan şekillendiren kişilerarası ve gündelik iletişimi ifade eder (Bıçakcıoğlu vd., 2016). Ağızdan ağıza iletişim, tüketicilerin tutumunu şekillendirmede merkezi bir rol oynar ve kitle iletişim araçlarından ve kişisel satıştan daha etkili olduğu kabul edilir (Brown ve Reingen, 1987). Markayı seven tüketicilerin ürün veya hizmetleri tekrar satın alma olasılıkları daha yüksektir ve bunu arkadaşlarına güzel sözler söyleyerek de yayarlar. Marka aşkı markalara yönelik olumlu ağızdan ağıza iletişim davranışlarına destekçi olur (Bıçakcıoğlu vd., 2016). Bu teorik temele göre araştırmanın sonraki hipotezi aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

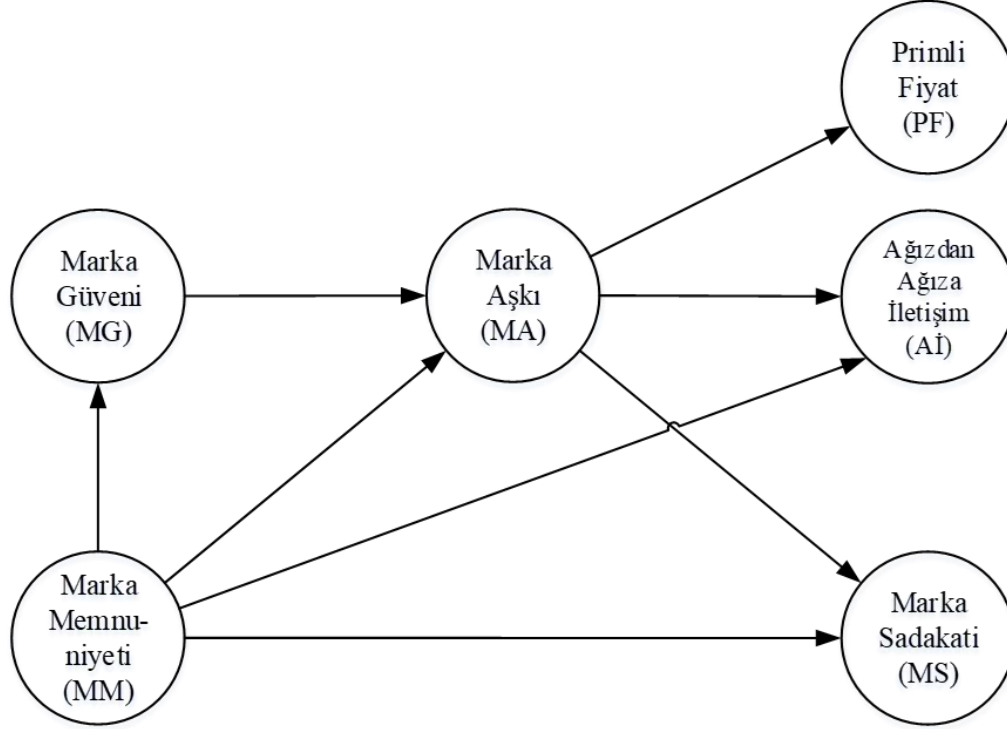
H7. Marka aşkı ağızdan ağıza iletişimi etkiler.

1.6. Marka Sadakati

Müşteri sadakati, müşterilerin açıkça dile getirdiği veya sergilediği bir tutum veya davranıştır (Khan, 2013). İş bağlamında sadakat, müşterinin belirli bir işletme ile iş yapma taahhüdüdür ve sadakat o işletmenin mal ve hizmetlerinin tekrar satın alınmasını etkiler. Çoğu işletme için müşteri veya marka sadakati sorunu, davranışsal açıdan tekrarlanan satın almalarından başka bir şey değildir (Bose ve Rao, 2011). Memnuniyetle marka sevgisine sahip olan müşterilerin marka sadakatiyle daha güçlü davranışsal sonuçlar geliştirme olasılıkları daha yüksektir (Bıçakcıoğlu vd., 2016). Böylece, tüketici bir markayı ne kadar severse, o kadar kolay sadık kalır ve ona sahip olmak için daha yüksek bir bedel ödemeye hazır olur (Sta ve Abbassi, 2018). Tüketicinin sevgi gibi güçlü duyguları beslediği bir perakende markası, sadakat gibi olumlu davranışları kolaylaştıracak ve artıracaktır (Ferreira vd., 2019). İşletmeler pazarlarını korumak için her zaman tüketici sadakatini artıracak yöntemler arar (Withers vd., 2018). Müşteriler ancak olumlu görüşe sahip oldukları belirli ürünlere daha sadıktırlar (Srivastava ve Kaul, 2016). Bu teorik temele göre araştırmanın sonraki hipotezi aşağıdaki gibi formüle edilebilir.

H8. Marka aşkı marka sadakatini etkiler.

Araştırma için önerilen modele göre marka memnuniyeti; marka güveni, marka aşkı, ağızdan ağıza iletişim ve marka sadakati üzerinde etkilidir. Marka güveni marka aşkı üzerinde etkilidir. Marka aşkı da marka sadakati, ağızdan ağıza iletişim ve primli fiyat üzerinde etkilidir. Araştırma için önerilen model Şekil 1’de verilmektedir. Modelin test edilmesinde aşağıdaki yöntem bilim takip edilmiştir.

Şekil 1. Önerilen Yapısal Model

2. YÖNTEM

2.1. Çalışma Alanı

Araştırmanın evreni üniversite öğrencileridir. Doğu Karadeniz bölgesinde öğrenim gören Türkiye'nin farklı şehirlerinden gelen genç tüketicilerdir. Bölge kendine özgü niteliklere sahip olmasının yanında dışarıdan gelenlerle demografik olarak daha zengin hale gelmektedir. Farklı bölgelerden gelenlerin sınırlı da olsa katılımcı olduğu araştırma sonuçları genel bir fikir ortaya çıkarabilir.

2.2. Anket Formu

Anket soruları Likert tipi şeklinde hazırlanmıştır. Burada sorulara katılımcıların Kesinlikle katılmıyorum (1) ile Kesinlikle katılıyorum (5) arasında, 1 ile 5, puanlamaları istenmiştir. Anket sorularına başlamadan önce “Bu çalışma tüketicilerin markaya yönelik tutumlarını araştırmaktadır. Bu amaçla spor ayakkabısı kategorisinde premium markalar olan Adidas, Nike, Puma vd. markalardan en beğendiğinizi dikkate alarak soruların yanıtlanması istenmektedir” ifadesi ön bilgi olarak sunulmuştur. Sonrasında katılımcılardan her bir ölçek sorusuna puanları ile yanıt vermeleri istenmiştir. Buradaki ön bilgiden hareketle araştırmada uyarıcı olarak herhangi bir markaya yönelik

çalışma, ön test ile en sevilen markanın tespiti zaman ve maliyet kısıtı nedeniyle, tercih edilmemiştir. Araştırma için Sta ve Abbassi'nin (2018) çalışması esas alınmıştır. Marka güveni, memnuniyet, marka aşkı, fiyat primi, ağızdan ağıza iletişim ve marka sadakati ölçekleri aynı yayından alınarak Türkçe'ye uyarlanmıştır. Anket soruları hazırlandıktan sonra anlaşılabilirliği ön test yapılarak incelenmiş, alınan geri bildirimlerle anket formunun son hali hazır hale getirilmiştir. Anket sorularına temel demografik değişkenler de ilave edilmiştir. Tablo 1 modelde kullanılan ölçeklerin sorularını göstermektedir.

Tablo 1. Ölçekler İçin Kullanılan Uyarlanmış Sorular

Yapı	Soru
Marka Memnuniyeti (MM)	MM1. Bu markanın ürününü satın alma kararımın memnunum.
	MM2. Bu markanın ürününü satın alma kararım akıllıcaydı.
	MM3. Bu markanın ürününü satın aldığım doğru şeyi yaptığımı düşünüyorum.
	MM4. Bu markanın ürününü satın aldığım için mutluyum.
	MM5. Bu markanın ürününü satın aldığım için gerçekten keyif aldım.
Marka Güveni (MG)	MG1. Bu markanın ürünleri bana güven veriyor.
	MG2. Bu markanın ürünlerinin kalitesine güveniyorum.
	MG3. Bu markanın ürünlerini satın alın, bu bir garantidir.
	MG4. Bu marka tüketicilere karşı samimidir.
	MG5. Bu marka müşterilerine karşı dürüsttür.
	MG6. Bu marka müşterilerine ilgi gösterir.
	MG7. Bu markanın tüketici ihtiyaçlarına yönelik sürekli iyileştirme yaptığımı düşünüyorum.
Marka Aşkı (MA)	MA1. Bu harika bir markadır.
	MA2. Bu marka bana kendimi iyi hissettiriyor.
	MA3. Bu marka beni çok mutlu ediyor.
	MA4. Bu markayı seviyorum. Bu markaya tutkuluyum.
	MA5. Bu markaya çok bağlıyım.
Ağızdan Ağıza İletişim (Aİ)	Aİ1. Bu markayı birçok kişiye önerdim.
	Aİ2. Bu markayı arkadaşlarıma tavsiye ediyorum.
	Aİ3. Bu marka hakkında olumlu sözler yaymaya çalışıyorum.
	Aİ4. Bu markaya tonlarca olumlu ağızdan ağıza reklam veriyorum.
Primli Fiyat (PF)	PF1. Daha pahalı olmasına rağmen bu markayı satın almak iyi bir fikir gibi görünüyor.
	PF2. Bu marka için daha yüksek bir fiyat ödemeye razıyım.
	PF3. Aynı markalar daha ucuz olsa bile bu markayı satın almaya devam edeceğim.
Marka Sadakati (MS)	MS1. Bir dahaki sefere bu markayı satın alacağım.
	MS2. Bu markayı satın almaya devam etmeyi düşünüyorum.
	MS3. Bu markaya bağlıyım.
	MS4. Diğer markalara göre bu marka için daha yüksek bir fiyat ödemeye razıyım.

2.3. Örneklem

Hazırlanan anket soruları bilgisayar ortamına aktarılarak kolayda örnekleme yöntemi ile erişilen katılımcılara çevrimiçi olarak sunulmuştur. Ankete katılım 101'e ulaşıncaya sonlandırılmıştır. Yapılan inceleme ile kalitesi uygun olmayan 1 veri analizden çıkarılarak 100 veri araştırma için baz alınmıştır. Araştırmada kullanılan analiz yönteminin gücüne dayanarak sınırlı ancak yeterli sayıda bu örnekleme analizler tamamlanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

SPSS istatistik programı kullanılarak frekans, ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Araştırma için önerilen teorik modelin test edilmesinde ise SmartPLS yapısal eşitlik modellemesi tercih edilmiştir. Bu yöntemde veriler için normal dağılıma ihtiyaç duyulmaması ve az

sayıdaki örneklem ile isabetli sonuçlar elde edilmesi tercihin ana nedenidir (Hair vd., 2014). Yöntem her ne kadar az sayıdaki veri ile isabetli sonuçlar verse de en az örneklem sayısı şartının sağlanması gerekir. Modelin gücü ve en az örneklem sayısı için Hair vd. (2014) “en az on katı kuralı” şartını öne sürer. Modele göre bu şart mevcut örneklemle rahatlıkla sağlandığı için PLS yol modelini tahmin etmede örneklem sayısı yeterlidir. Sonrasında analiz için ölçüm modeli ile yapısal modelin doğrulanması gerekmektedir. Ölçüm modeli için güvenilirlik değişkenine yönelik olarak faktör yükleri incelenmiştir. İçsel tutarlılık üç ölçüm ile değerlendirilmiştir. Cronbach’s Alfa ve birleşik güvenilirlik, yakınsak geçerlilik, ortalama çıkarılan varyans (AVE) gözden geçirilmiştir. Aynı zamanda ayırışma geçerliliği için hem Fornell-Larcker kriteri hem de Heterotrait-Monotrait (HTMT) oranı kullanılmıştır. Yapısal modeldeki çoklu doğrusallığın olup olmadığının testinde de Varyans Enflasyon Faktörü (VIF) kullanılmıştır. Son adımda ise yapısal modeldeki yapılar arasında etkiler araştırılmıştır.

3. ANALİZLER

Ankete katılanlar ailelerinin yaşadığı yerlere göre sınıflandırıldığında toplam 100 kişinin Adana (1), Adıyaman (1), Afyonkarahisar (1), Ankara (1), Ardahan (1), Balıkesir (1), Bursa (3), Çorum (1), Denizli (1), Elazığ (1), Erzurum (1), Gaziantep (3), Giresun (3), Gümüşhane (1), Hatay (1), İstanbul (18), İzmir (2), Kahramanmaraş (3), Kocaeli (2), Mardin (1), Ordu (1), Rize (20), Samsun (4), Şanlıurfa (2), Tekirdağ (1), Trabzon (12) olmak üzere 91 kişinin 28 farklı şehirde yaşadığı, kalan 9 kişinin ise yanıt vermediği görülmüştür. Tablo 2 katılımcıların belirttiği demografik yapılarını göstermektedir. Buna göre katılımcıların %67’si kadın, %33’ü erkektir. Katılımcı ailelerinin aylık gelir durumu 1 ile 5 puan arasında değerlendirildiğinde; %2’sinin ‘Yetersiz’, %3’ünün ‘Sadece temel ihtiyaçların karşılanmasını sağlar’, %52’sinin ‘Giderlerimizin tamamını karşılayamasak da bir kısmını karşılayabiliriz’, %34’ünün ‘Giderlerimizin tümünü karşılayabiliriz’ ve %9’unun da ‘Giderlerimizin tümünü karşılayabilir ve para biriktirebiliriz’ şeklinde sınıflandığı tespit edilmiştir. Katılımcılar kadın ağırlıklı ve orta düzeyde bir gelire sahip aile mensuplarıdır.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Nitelikleri

Demografik Özellikler (N=100)	f	%
<i>Cinsiyet</i>		
Kadın	67	67
Erkek	33	33
<i>Gelir düzeyi</i>		
Yetersiz (1)	2	2
Sadece temel ihtiyaçların karşılanmasını sağlar (2)	3	3
Giderlerimizin tamamını karşılayamasak da bir kısmını karşılayabiliriz (3)	52	52
Giderlerimizin tümünü karşılayabiliriz (4)	34	34
Giderlerimizin tümünü karşılayabilir ve para biriktirebiliriz (5)	9	9

Spor ayakkabısı kategorisinde en beğenilen markaların belirlenmesi için pazarda var olan 11 farklı marka katılımcılara sorulmuştur. Bu markalara 10 lu Likert ölçek kullanılarak 1 hiç beğenmiyorum 10 çok beğeniyorum şeklinde puan verilmesi istenmiştir. Tablo 3 spor ayakkabı markalarının beğeni puanlarını en yüksekten en düşüğe sıralamasını göstermektedir. Buna göre en yüksek puandan en düşüğe markalar Nike, Adidas, Puma, Converse, Hummel, Kinetix, New Balance, Skechers, Reebok, Under Armour ve Slazenger şeklinde sıralanmıştır.

Tablo 3. Marka Sıralaması

Sıra	Marka	Ortalama	Std. Sapma
1	Nike	7,680	2,378
2	Adidas	6,750	2,583
3	Puma	6,320	2,781
4	Converse	5,540	3,096
5	Hummel	5,110	2,647
6	Kinetix	4,770	3,216
7	New Balance	4,600	2,554
8	Skechers	4,500	2,560
9	Reebok	4,210	2,217
10	Under Armour	4,170	2,288
11	Slazenger	4,140	2,539

Not: Puanlama 1-10 arasındadır.

3.1. Ölçüm Modeli

Yapısal eşitlik modelinin kalitesini değerlendirmek için öncelikle modelin güvenilirlik, iç tutarlılık, yakınsak ve ayırt edici geçerlilikleri gözden geçirilmiştir. Genel olarak 0,700'ün altındaki faktör yüklü maddelerin (sorular) analizden çıkarılması gerekir. Buna göre marka güveni MG3, marka sadakati MS3 ve MS4 soruları analizden çıkarılmıştır. Ancak, marka aşkı MA5 sorusu 0,696 faktör yüküne sahip olduğu ve 0,700'ün çok az altında olduğu için analizde tutulması uygun bulunmuştur. Bütün değişkenlerin Cronbach Alpha (CA) ve birleşik güvenilirlik (CR) değerleri 0,700 sınır değerinin çok üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu yüksek değerler yapıların iç tutarlılığını doğrulamaktadır. AVE değerlerinin de 0,500 sınır değerinin oldukça üzerinde olduğu görülmüştür. Tablo 4 ölçüm modeli analizlerinin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 4. Ölçüm Modeli Analizi

Yapı / Ölçüm Maddeleri	Faktör Yüğü	CA (α)	CR (Rho-A)	CR (Rho-C)	AVE
Marka Güveni (MG)		0,887	0,898	0,913	0,638
MG1	0,838				
MG2	0,851				
MG4	0,745				
MG5	0,801				
MG6	0,806				
MG7	0,744				
Marka Memnuniyeti (MM)		0,931	0,934	0,948	0,785
MM1	0,903				
MM2	0,899				
MM3	0,890				
MM4	0,829				
MM5	0,906				
Marka Aşkı (MA)		0,878	0,888	0,911	0,674
MA1	0,854				
MA2	0,861				
MA3	0,853				
MA4	0,827				
MA5	0,696				
Primli Fiyat (PF)		0,908	0,914	0,942	0,844
PF1	0,912				
PF2	0,933				
PF3	0,911				
Ağızdan Ağıza İletişim (Aİ)		0,892	0,927	0,924	0,754
Aİ1	0,923				
Aİ2	0,904				
Aİ3	0,894				

Aİ4	0,740				
Marka Sadakati (MS)		0,864	0,865	0,936	0,880
MS1	0,936				
MS2	0,940				

Not: CA = Cronbach Alpha; CR = Composite (Birleşik) Güvenilirlik; AVE = Average Variance Explained

Modelin ayrışma geçerliliği için Fornell ve Larcker (1981) analizi yapılmıştır. Burada çapraz değerler aynı satır ve sütundaki değerlerden yüksek olduğu için ayrışma geçerliliği doğrulanmıştır. Tablo 5 ortalama ve standart sapma ile birlikte Fornell-Larcker ayrışma analizi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 5. Fornell-Larcker Kriterine Göre Ayrışma Analizi

	Ort	SS	MA	MS	MG	PF	MM	Aİ
MA	3,432	0,850	0,821					
MS	3,610	0,920	0,770	0,938				
MG	3,602	0,830	0,722	0,676	0,799			
PF	2,953	1,091	0,652	0,577	0,533	0,919		
MM	3,756	0,881	0,980	0,745	0,756	0,514	0,886	
Aİ	3,152	1,004	0,726	0,674	0,584	0,690	0,622	0,868

Not: MA = Marka Aşk; MS = Marka Sadakati; MG = Marka Güveni; PF = Fiyat Primi;
MM = Marka Memnuniyeti; Aİ = Ağızdan Ağıza İletişim; Ort: Ortalama; SS: Standart Sapma

Ayrışma geçerliliği için daha hassas bir yöntem olan HTMT analizi de yapılmıştır. Burada yapıların HTMT değerlerinin 0,850 sınırı değerinden küçük olması gerekir. Burada sadece MS-MA yapı çiftinin 0,875 ile sınır değerinin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu kusurlu bir ayırt edilmeyi gösterir. Ancak Henseler vd. (2015) çok farklı olsalar da bazı durumlarda bir modeldeki kavramsal olarak farklı iki yapının deneysel olarak ayrılmasının zorluğuna işaret etmektedir. Bu durumda, sınır değer 0,900'e kadar olabileceğini belirtmektedir. Bu değerlendirmeye göre HTMT analizine göre de ayrışma geçerliliği doğrulanmıştır. Tablo 6 Heterotrait-Monotrait (HTMT) ayrışma analizi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 6. HTMT Kriterine Göre Ayrışma Analizi

	MA	MS	MG	PF	MM	Aİ
MA						
MS	0,875					
MG	0,799	0,759				
PF	0,732	0,646	0,598			
MM	0,736	0,831	0,809	0,553		
Aİ	0,806	0,740	0,640	0,765	0,647	

Not: MA = Marka Aşk; MS = Marka Sadakati; MG = Marka Güveni;
PF = Fiyat Primi; MM = Marka Memnuniyeti; Aİ = Ağızdan Ağıza İletişim

Sonrasında tüm yapıların istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için 1000 örnek ön yüklemeyle test edilmiştir. Sonuçlar ölçüm modelinin tatmin edici olduğunu doğrulamıştır.

3.2. Yapısal Model

Yapıların çoklu doğrusallığını değerlendirmek için VIF değerleri hesaplanmıştır. Bu değerler sınır değer olan 5'ten küçük olduğu için ($1,000 < VIF < 2,332$) çoklu doğrusallığın olmadığı doğrulanmıştır. Tablo 7 çoklu doğrusallık değerlerini göstermektedir.

Tablo 7. Çoklu Doğrusallık İstatistikleri (VIF)

	MA	MS	MG	PF	MM	Aİ
MA		1,860		1,000		1,860
MS						
MG	2,332					
PF						
MM	2,332	1,860				1,860
Aİ			,000			

Not: MA = Marka Aşkı; MS = Marka Sadakati; MG = Marka Güveni;
PF = Fiyat Primi; MM = Marka Memnuniyeti; Aİ = Ağızdan Ağıza İletişim

Modeldeki açıklayıcı gücü tespit etmek için R^2 belirleme katsayıları hesaplanmıştır. Burada R^2 değerleri bağımlı değişkendeki açıklanabilen varyans oranının ne kadarını bağımsız değişkenlerin açıkladığını gösterir. Bu temelde marka güvenindeki (MG) değişimi, marka memnuniyetinin (MM) $R^2=0,571$ (Uyarlanmış $R^2=0,567$) değeri ile açıkladığı; Marka aşkıdaki (MA) değişimi, marka güveninin (MG) ve marka memnuniyetinin (MM) birlikte $R^2=0,563$ (Uyarlanmış $R^2=0,554$) değeri ile açıkladığı; Primli fiyattaki (PF) değişimi, marka aşkının (MA) $R^2=0,425$ (Uyarlanmış $R^2=0,419$) değeri ile açıkladığı; Ağızdan ağıza iletişimdeki (Aİ) değişimi, marka aşkının (MA) ve marka memnuniyetinin (MM) birlikte $R^2=0,557$ (Uyarlanmış $R^2=0,548$) değeri ile açıkladığı; Marka sadakatindeki (MS) değişimi, marka aşkının (MA) ve marka memnuniyetinin (MM) birlikte $R^2=0,684$ (Uyarlanmış $R^2=0,678$) değeri ile açıkladığı tespit edilmiştir. Buna göre modelin açıklayıcı gücü sırası ile büyükten küçüğe marka sadakati (MS), marka güveni (MG), marka aşkı (MA), ağızdan ağıza iletişim (Aİ) ve primli fiyat (PF) şeklindedir.

Modeldeki etkilerin büyüklüklerini değerlendirmede f^2 etki analizinden yararlanılmıştır. f^2 değerleri etki olarak küçük, orta ve büyük şeklinde sırası ile $f^2 \geq 0,02$; $f^2 \geq 0,15$ ve $f^2 \geq 0,35$ değerleri ile sınıflandırılır (Cohen, 1988). Buna göre, marka memnuniyetinin marka güvenine (MM $\rightarrow$ MG = 1,332) etkisi, marka aşkının fiyat primine (MA $\rightarrow$ PF = 0,738) etkisi, marka aşkının marka sadakatine (MA $\rightarrow$ MS = 0,409) etkisi ve marka aşkının ağızdan ağıza iletişime (MA $\rightarrow$ Aİ = 0,385) etkisi büyük etkilerdir. Marka memnuniyetinin marka sadakatine (MM $\rightarrow$ MS = 0,289) etkisi ve marka güveninin marka aşkına (MG $\rightarrow$ MA = 0,231) etkisi orta etkilerdir. Marka memnuniyetinin marka aşkına (MM $\rightarrow$ MA = 0,097) etkisi ve marka memnuniyetinin ağızdan ağıza iletişime (MM $\rightarrow$ Aİ = 0,069) etkisi ise küçük etkilerdir. Tablo 8 f^2 etki değerlerini matris şeklinde göstermektedir.

Tablo 8. f^2 Etki Analizi Sonuçları

	MA	MS	MG	PF	MM	Aİ
MA		0,409		0,738		0,385
MS						
MG	0,231					
PF						
MM	0,097	0,289	1,332			0,069
Aİ						

Not: MA = Marka Aşkı; MS = Marka Sadakati; MG = Marka Güveni;
PF = Fiyat Primi; MM = Marka Memnuniyeti; Aİ = Ağızdan Ağıza İletişim

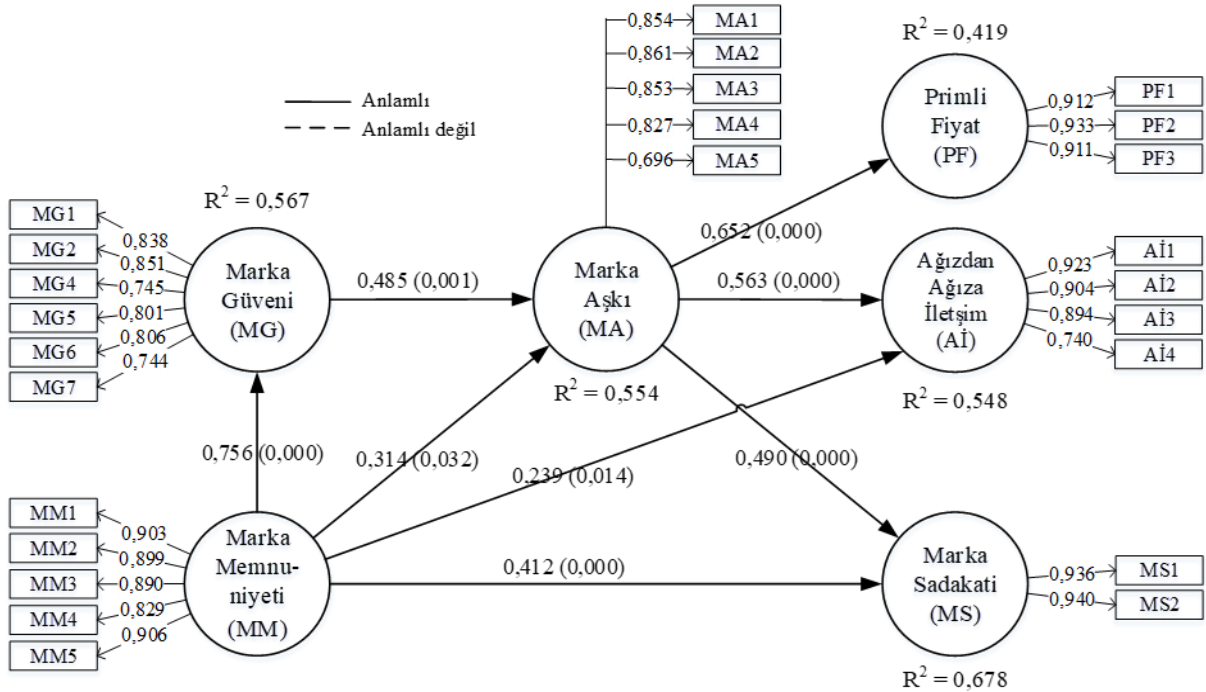
Araştırma hipotezlerinin sınanmasında ise T-testi kullanıldı. Marka güveni (MG) ile marka aşkı (MA) arasındaki yol ($t=3,289$; $p=0,001$) anlamlı olduğu için H1 hipotezi kabul edildi. Marka memnuniyeti (MM) ile marka güveni (MG) arasındaki yol ($t=17,778$; $p=0,000$) anlamlı olduğu için H2 hipotezi kabul edildi. Marka memnuniyeti (MM) ile marka aşkı (MA) arasındaki yol ($t=2,148$; $p=0,032$) anlamlı olduğu için H3 hipotezi kabul edildi. Marka memnuniyeti (MM) ile ağızdan ağıza iletişim (Aİ) arasındaki yol ($t=2,465$; $p=0,014$) anlamlı olduğu için H4 hipotezi kabul edildi. Marka memnuniyeti (MM) ile marka sadakati (MS) arasındaki yol ($t=3,598$; $p=0,000$) anlamlı olduğu için H5 hipotezi kabul edildi. Marka aşkı (MA) ile primli fiyat (PF) arasındaki yol ($t=11,447$; $p=0,000$) anlamlı olduğu için H6 hipotezi kabul edildi. Marka aşkı (MA) ile ağızdan ağıza iletişim (Aİ) arasındaki yol ($t=6,114$; $p=0,000$) anlamlı olduğu için H7 hipotezi kabul edildi. Marka aşkı (MA) ile marka sadakati (MS) arasındaki yol ($t=4,119$; $p=0,000$) anlamlı olduğu için H8 hipotezi kabul edildi. Tablo 9 hipotez testlerinin sonuçlarını özet olarak göstermektedir.

Tablo 9. Hipotez Testleri

Hipotez İlişkisi	Yol Katsayısı	t değeri	p değeri	Karar
MG → MA (H1)	0,485	3,289	0,001	Kabul
MM → MG (H2)	0,756	17,778	0,000	Kabul
MM → MA (H3)	0,314	2,148	0,032	Kabul
MM → Aİ (H4)	0,239	2,465	0,014	Kabul
MM → MS (H5)	0,412	3,598	0,000	Kabul
MA → PF (H6)	0,652	11,447	0,000	Kabul
MA → Aİ (H7)	0,563	6,114	0,000	Kabul
MA → MS (H8)	0,490	4,119	0,000	Kabul

Not: MA = Marka Aşkı; MS = Marka Sadakati; MG = Marka Güveni;
PF = Fiyat Primi; MM = Marka Memnuniyeti; Aİ = Ağızdan Ağıza İletişim

Şekil 2 ise araştırma sonucuna göre modeli göstermektedir. Burada R^2 değerleri Uyarlanmış R^2 değerlerini ifade etmektedir.

Şekil 2. Yapısal Model

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma ile genç tüketicilerin spor ayakkabı kategorisindeki markalara yönelik olarak marka aşkının öncül ve ardılları arasındaki etkiler incelenmiştir. 11 adet markanın puanlandığı çalışmada en sevilen ilk 3 markanın sırası ile Nike, Adidas ve Puma olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın amacı dünyada yüksek enflasyonun ilk sıralarda yaşandığı bir ülkede alım gücünün düşmesi ile temel bir ihtiyaç olan spor ayakkabı markalarına yönelik tüketici davranışlarının nasıl şekillendiğinin araştırılmasıdır. Bunun için literatürde var olan bir modelden yararlanılmıştır. Bu modele göre marka güveni, marka memnuniyeti, marka aşkı primli fiyat, ağızdan ağıza pazarlama ve marka sadakati kavramları arasındaki etkiler değerlendirilmiştir.

Marka güveninin marka aşkını etkilediği hipotezi kabul edilmiştir. Bu bulgu literatür (Albert vd., 2013) ile uyum içindedir. Ekonomik kriz gibi olağanüstü durumların yaşandığı dönemlerde işletmeler küçülmeye giderken, güven unsuruna yatırım yapan işletmelerin bu tehdidi fırsata dönüştürme imkânları oluşabilmektedir. Güven marka aşkını etkileyerek işletmelere rekabet gücü sağlayabilir.

Marka memnuniyetinin marka güvenini etkilediği hipotezi kabul edilmiştir. Bu bulgu literatür (Chinomona, 2013) ile uyum içindedir. Koşulsuz müşteri memnuniyeti pazarlama iletişimi ile hedef tüketicilere iletilirken bunun için yeterli altyapının oluşturulması ve gereğinin yapılması işletmelerin samimiyetini gösterir. Sadece ürün kalitesi ile değil aynı zamanda duygusal olarak da memnun tüketicide markaya olan güveninin gelişmesi kaçınılmazdır. İşletmelerin tüketici memnuniyeti üzerine yasal mevzuatın ötesine geçecek şekilde örgütlenmesi markaya yönelik sadece bugün değil gelecekteki potansiyel tehditleri de bertaraf edebilecek güce sahip olmasını sağlayabilir. Marka memnuniyetinin marka aşkını etkilediği hipotezi kabul edilmiştir. Bu bulgu literatür (Bıçakcıoğlu vd., 2016) ile uyum içindedir. Markaya olan aşkın tüketicilerde oluşması, gelişmesi için tüketicilerin olumlu yönde şaşırtılması, çeşitli sürprizleri içsel olarak geliştirmesi yerinde olacaktır. Bu aşkın geliştirilmesi belirli bir sistem ve zaman gerektiği için oluşturulan doğru stratejilerin bütünsel bir bakış açısı ile uygulanması gerekir. Marka tüketici arasında oluşturulacak bu ilişki taraflar için anlamlı bir değer kümesine evrilebilir.

Marka memnuniyetinin ağızdan ağıza iletişimi etkilediği hipotezi kabul edilmiştir. Bu bulgu literatür (Ranaweera ve Menon, 2008) ile uyum içindedir. Ağızdan ağıza pazarlama ya da iletişimin gücü herkesin kabul ettiği açık bir gerçekliktir. Tüketiciler iletişimin yapıldığı mecradan aldığı bilgiyle kıyaslandığında markayı kullanan, deneyimleyen özellikle yakınlarının verdiği bilgiyi daha ikna edici bulmaktadır. Güven unsuru burada kendini göstermektedir. Marka ürününe güveniyor, sözünü (taahhüdünü) yerine getiriyor ise müşteri bunu tecrübesi ile onaylar. Ancak iletişim çabalarında verilen mesaj ile kullanım deneyimi arasında olumsuz yönde bir durum ortaya çıktığında ağızdan ağıza pazarlama faaliyetleri de istenen sonucu veremeyebilir. Marka memnuniyetinin marka sadakatini etkilediği hipotezi kabul edilmiştir. Bu bulgu literatür (Sallam, 2015) ile uyum içindedir. Deneyim sonucu markadan memnun olan tüketiciler markaya sadık hale gelebilirler. Sadık müşteriler bir marka için rekabet avantajıdır. İyi günde de kötü günde de markanın yanındadırlar. Sadık müşteriler oluşturmak her marka için önemli bir hedeftir ancak kolay bir iş değildir. Doğru planlama ve uygulamalar ile bir maraton koşucusu gibi zaman içinde hedefe ulaşılabilir.

Marka aşkının primli fiyatı etkilediği hipotezi kabul edilmiştir. Bu bulgu literatür (Albert vd., 2013) ile uyum içindedir. Sevgi ve aşk insan yaşamındaki özel kavramlardır. Tutumların oluşturulmasında yeri büyüktür. Markalar da insani sıfatlara sahip olduğu için özel bir ilişkide fiyatın görece etkisinin azaldığı teorik olarak desteklenmektedir. Markanın primli bir fiyatla alıcısına

ulaşması marka için rekabet avantajlarından bir tanesidir. Marka aşkının ağızdan ağıza iletişimi etkilediği hipotezi kabul edilmiştir. Bu bulgu literatür (Bıçakcıoğlu vd., 2016) ile uyum içindedir. Benzer bir durum olarak marka aşkının marka sadakatini etkilediği hipotezi de kabul edilmiştir. Bu bulgu da literatür (Sta ve Abbassi, 2018) ile uyum içindedir. Aşk aslında birçok değişkenin önünü açan sihirli bir kavramdır. Markaların bu özel değişken türüne yatırım yapması, doğru eylemlerle geliştirmesi hedeflerine ulaşmada anlamlı olacaktır. Birçok markanın kalp figürünü iletişimlerinde kullanımının yaygınlaşması burada elde edilen bulguları desteklediğini düşündürebilir. Nihayetinde tüketicilerin bir markaya maruz kaldıklarında bir hoşluk hissetmesi bu markanın zihinde rakiplerinden olumlu yönde farklı bir konuma sahip olduğu anlamına gelir. Bu çalışmada değişkenlerin etki analizleri incelendiğinde marka memnuniyetinin marka güvenine etkisi, marka aşkının fiyat primine etkisi, marka aşkının marka sadakatine etkisi ve marka aşkının ağızdan ağıza iletişime etkisi büyük etkilerdir. Marka memnuniyetinin marka sadakatine etkisi ve marka güveninin marka aşkına etkisi orta etkilerdir. Marka memnuniyetinin marka aşkına etkisi ve marka memnuniyetinin ağızdan ağıza iletişime etkisi ise küçük etkilerdir. Buna göre markaların planlamalarında ve pazarlama çabalarında bu etkilerin dikkate alınması yerinde olacaktır.

Teorik katkı

Bu çalışmanın modeli literatürden alınmıştır. Genç tüketicilerin bu modele tepkisi incelenmiştir. Alım gücünün düştüğü bir ortamda tüketici tercihlerinin incelenmesi anlamlıdır. Farklı ürün kategorisi uyarıcı olarak değerlendirilerek bu çalışma benzer çalışmalara öncülük edebilir. Literatürde konu teorik olarak çalışılmış olmasına rağmen incelenen ürün kategorisine göre bu çalışma literatüre destek sunabilir.

Yönetimsel Katkı

Marka aşkının öncül ve ardıllarının değerlendirildiği bu çalışma uygulayıcılar için pazarlama faaliyetlerinde bakış açılarına destek sunabilir. Çalışmada spor ayakkabısı kategorisinde 11 farklı marka uyarıcı olarak kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar da bu markalara yöneliktir. Bu markaların çoğu yabancı menşelidir. Bu kategoride yerli markalar için bu çalışmanın bulguları anlamlıdır. Marka olma uzun dönem planlamayı gerektiren bir faaliyettir. Dünyada rekabetin çok ileri noktalara ulaştığı küresel pazarda yerel markaların gücü maalesef ortadadır. Ancak bu yerel markalar ve yönetimler için bir fırsat ve itici bir güç olabilir. ARGE yatırımları, ürün kalitesinde güvencenin sağlanması ve dengeli bir pazarlama iletişimi ile pazarda konumlarını sürdürülebilir hale getirebilirler. Stratejik planlama ile uzun dönemli bakış açısı burada bir çıkış yolu olabilir. Çok yüksek bütçeli küresel markalara karşı gerilla pazarlaması küçük işletmeler için bir değer oluşturabilir. Benzer şekilde niş pazarlar bulunarak burada bir mesafe alınabilir.

Araştırmanın Sınırları ve Öneriler

Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmada sınırlar vardır. Örneklem yöntemi ve anket sayısı bu kapsamda değerlendirilebilir. Farklı yöntem, değişken ve demografiye sahip bir araştırmada farklı sonuçların çıkması muhtemeldir. Bu aynı zamanda konuya ilgi duyan araştırmacılar için bir öneridir. Türkiye'nin dünyada daha rekabetçi markalara sahip olması gerektiğinden hareketle konu hakkında yapılacak farklı çalışmaların ülke kalkınması yolunda işletmelere bir değer katacağı açıktır. Türkiye'nin fasonculukla gelebileceği en iyi yer orta gelir tuzağında yerinde saymaktır. Bu konum da ülke için yetinilebilecek bir yer değildir. Türkiye KOBİ'leri ile önemli bir üretim üssüdür. Bu noktada markalama konusu önemli bir oluşumu içerdiği için daha fazla üzerinde çalışılmayı hak etmektedir. Uygulayıcılara fikirler vermesi bakımından akademinin konuya daha fazla ilgi göstermesi doğru bir yaklaşım olacaktır.

Kaynakça

- Albert, N. & Merunka, D. (2013). The role of brand love in consumer-brand relationships. *Journal of Consumer Marketing*, 30 (3), 258-266.
- Albert, N., Merunka, D. & Valette-Florence, P. (2013). Brand passion: Antecedents and consequences. *Journal of Business Research*, 66 (7), 904-909.
- Ammar, S., Moore, D. & Wright, R. (2008). Analysing customer satisfaction surveys using a fuzzy rule-based decision support system: enhancing customer relationship management. *Journal of Database Marketing and Customer Strategy Management*, 15 (2), 91-105.
- Batra, R., Ahuvia, A. & Bagozzi, R.P. (2012). Brand love. *Journal of Marketing*, 76 (2), 1-16.
- Bıçakcıoğlu, N., İpek, İ. & Bayraktaroğlu, G. (2016). Antecedents and outcomes of brand love: the mediating role of brand loyalty. *Journal of Marketing Communications*, 24 (8), 863-877.
- Bose, S. & Rao, V.G. (2011). Perceived benefits of customer loyalty programs: validating the scale in the Indian context. *Management & Marketing Challenges for the Knowledge Society*, 6 (4), 543-560.
- Brown, J.J. & Reingen, P.H. (1987). Social ties and word-of-mouth referral behavior. *Journal of Consumer Research*, 14 (3), 350-362.
- Carroll, B.A. & Ahuvia, A.C. (2006). Some antecedents and outcomes of brand love. *Marketing Letters*, 17, 79-89.
- Chaudhuri, A. & Holbrook, M.B. (2001). The chain of effects from brand trust and brand affect to brand performance: the role of brand loyalty. *Journal of Marketing*, 65 (2), 81-93.
- Chinomona, R. (2013). The influence of brand experience on brand satisfaction, trust and attachment in South Africa. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*, 12 (10), 1303-1316.
- Chinomona, R., Mahlangu, D. & Pooe, D. (2013). Brand service quality, satisfaction, trust and preference as predictors of consumer brand loyalty in the retailing industry. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4 (14), 181-190.
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, NJ.
- Cuong, D.T. (2020). The influence of brand satisfaction, brand trust, brand preference on brand loyalty to laptop brands. *Systematic Reviews in Pharmacy*, 11 (11), 95-101.
- Drennan, J., Bianchi, C., Cacho-Elizondo, S., Louriero, S., Guibert, N. & Proud, W. (2015). Examining the role of wine brand love on brand loyalty: a multi-country comparison. *International Journal of Hospitality Management*, 49, 47-55.

- Ferreira, P., Rodrigues, P.C. & Rodrigues, P.P. (2019). Brand love as mediator of the brand experience-satisfaction-loyalty relationship in a retail fashion brand. *Management & Marketing. Challenges for the Knowledge Society*, 14, 278-291.
- Garbarino, E., & Johnson, M.S. (1999). The different roles of satisfaction, trust, and commitment in customer relationships. *Journal of Marketing*, 63, 70-80.
- Garg, R., Mukherjee, J., Biswas, S. & Kataria, A. (2015). An investigation of antecedents and consequences of brand love in India. *Asia-Pacific Journal of Business Administration*, 7 (3), 174-196.
- Hair, J.F., Hult, G.T.M., Ringle, C.M. & Sarstedt, M. (2014). *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)*. SAGE Publications.
- Hakim, M.P., Zanetta, L.D.A., & da Cunha, D.T. (2021). Should I stay, or should I go? Consumers' perceived risk and intention to visit restaurants during the COVID-19 pandemic in Brazil. *Food Research International*, 141, 110152.
- He, H., Li, Y. & Harris, L. (2012). Social identity perspective on brand loyalty. *Journal of Business Research*, 65 (5), 648-657.
- Henseler, J., Ringle, C.M. & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modelling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43, 115-135.
- Ismail, A.R. & Spinelli, G. (2012). Effect of brand love, personality and image on word of mouth: The case of fashion brands among young consumers. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 16 (4), 386-395.
- Khan, M.T. (2013). Customers loyalty: concept & definition (A Review). *International Journal of Information, Business and Management*. 5 (3), 168-191.
- Liu, C.R., Kuo, T.M., Wang, Y.C., Shen, Y.J., Chen, S.P. & Hong, J.W. (2022). Perceived luxurious values and pay a price premium for Michelin-starred restaurants: a sequential mediation model with self-expansion and customer gratitude. *International Journal of Hospitality Management*, 103, 103-185.
- Madadi, R., Torres, I.M. & Zúñiga, M.Á. (2022). Is love extendable to relationship marketing and supply chain management?. *Services Marketing Quarterly*, 43 (3), 374-388.
- Mano, H., & Oliver. R.L. (1993). Assessing the dimensionality and structure of consumption experience. *Journal of Consumer Research*, 20 (3), 451-466.
- Marmat, G. (2023). A framework for transitioning brand trust to brand love. *Management Decision*, 61 (6), 1554-1584.
- Papista, E. & Dimitriadis, S. (2012). Exploring consumer-brand relationship quality and identification. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 15 (1), 33-56.

- Ranaweera, C., & Menon, K. (2008). For better or for worse: moderating effects of relationship age and continuance commitment on service satisfaction-word of mouth relationship. *Latin American Advances in Consumer Research Conference Proceedings*, Sao Paulo-Brazil
- Riki Wijayajaya, H. & Tri Astuti, S.R. (2018). The effect of trust and brand image to repurchase intention in online shopping. *KnE Social Sciences*, 3(10), 915-928.
- Sallam, M.A. (2015). The effects of satisfaction and brand identification on brand love and brand equity outcome: the role of brand loyalty. *European Journal of Business and Social Sciences*, 4 (9), 42-55.
- Santos, M. & Schlesinger, W. (2021). When love matters. Experience and brand love as antecedents of loyalty and willingness to pay a premium price in streaming services. *Spanish Journal of Marketing-ESIC*, 25 (3), 374-391.
- Sarkar, A. (2011). Romancing with a brand: a conceptual analysis of romantic consumer-brand. *Management & Marketing Challenges for the Knowledge Society*, 6 (1), 79-94.
- Srivastava, M. & Kaul, D. (2016). Exploring the link between customer experience-loyalty consumer spend. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 31, 277-286.
- Sta, N. & Abbassi, R. (2018). Brand love: antecedents and outcomes. *Journal of Business and Management Research*, 11, 300-313.
- Wang, C.Y. (2010). Service quality, perceived value, corporate image, and customer loyalty in the context of varying levels of switching costs. *Psychology & Marketing*, 27 (3), 252-262.
- Widiyanto, I. & Prasilowati, S.L. (2015). Perilaku Pembelian Melalui Internet. *Jurnal Manajemen Dan Kewirausahaan*, 17 (2), 109-122.
- Withers, M.C., Duane Ireland, R., Miller, D., Harrison, J.S., & Boss, D.S. (2018). Competitive landscape shifts: The influence of strategic entrepreneurship on shifts in market commonality. *Academy of Management Review*, 43 (3), 349-370.

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

EDİP CANSEVER'İN İLK ŞİİR KİTABI: *İKİNDİ ÜSTÜ*

“Her şiir, aynı zamanda bir şiir tarihidir.”

E. Cansever

Murat TURNA¹

Öz

Türk şiiri, İkinci Yeni olarak adlandırılan hareketle değişir ve yenilenir. Edip Cansever, bu hareketin önde gelen simalarındandır. Onun ilk şiir kitabı olan *İkinci Üstü*, eleştirmenlerin üzerinde pek durmadığı bir eserdir. Cansever'in kendisi de bu eserinden pek bahsetmez. Oysa sanatçının çıkış eseri olması ve şiir serüvenini kavramak bakımından *İkinci Üstü*'ndeki şiirler önemlidir. Bu boşluğu doldurmayı amaçlayan makale, sanatçının ilk kitabındaki şiirlerine tematik ve teknik yönleri ile odaklanmaktadır. İncelemede önce şiirlerin tematik özellikleri ele alınmıştır. Ardından biçim ve söyleyiş özelliklerine yoğunlaşmıştır. Tespit edilen hususların Edip Cansever'in tuttuğu şiir izleğiyle bağlarına değinilmiş, sanatının karakteristiği ile bu ilk kitabı arasındaki ilişki yorumlanmıştır. Elde edilen sonuca göre, şairin yayımlanmış bu ilk tecrübeleri, şiir sanatı adına güçlü bir varlık gösteremez; ancak onun izleğini, vazgeçemediği imge ve temleri henüz yolun başında iken işaret eder. *İkinci Üstü*'nün Garip tesiri altında kaleme alınan şiirlerden oluştuğu, araştırmadan çıkan bir başka sonuçtur. Cansever'in kendi sesini bu nevi temrinlerin ardından bulduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edip Cansever, Garip hareketi, İkinci yeni, Şiir.

EDİP CANSEVER'S FIRST BOOK OF POETRY: *İKİNDİ ÜSTÜ*

Abstract

Turkish poetry changes and renews with the movement called İkinci Yeni. Edip Cansever is one of the leading figures of this movement. His first poetry book, *İkinci Üstü*, is a work that reviewers do not pay much attention to. Cansever himself does not talk much about this work. However, the poems in *İkinci Üstü* are important in terms of being the artist's debut work and understanding his poetry adventure. Aiming to fill this gap, the article focuses on the artist's poems in his first book with their thematic and technical aspects. In the analysis, first the thematic features of the poems were discussed. Then, the focus was on the form and pronunciation features. The connections of the identified issues with the poetry theme adopted by Edip Cansever were mentioned, and the relationship between the characteristics of his art and this first book was interpreted. According to the result obtained, these first published experiences of the poet cannot show a strong presence in the name of the art of poetry; however, it points out his images and themes that he cannot give up, at the very beginning of the journey. Another conclusion from the research is that *İkinci Üstü* consists of poems written under the influence of Garip. It is understood that Cansever found his own voice after such practices.

Keywords: Edip Cansever, Garip Movement, İkinci Yeni, Poetry.

¹ Doç.Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, turnam@gmail.com, Orcid: 0000-0002-1413-6246

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin/Cite as: Turna, M. (2024). Edip Cansever'in ilk şiir kitabı: İkinci Üstü. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 203-221

Makale Geliş Tarihi: 27.04.2024

Makale Kabul Tarihi: 09.12.2024

Giriş

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında, şiir sahasındaki ilk önemli çıkış, Garip Hareketi'dir. Garip şairleri dili yalınlaştırmış, şiiri edebî sanatlar galerisi olmaktan çıkarmış ve gündelik ifadeleri şiire dâhil etmiştir. Şiir tekniği bakımından da önceki dönemlerin klasik ölçülerini ya da alışkanlıklarını terk etmişlerdir. 1940'lı yılların ardından İkinci Yeni, Türk şiirinin son ses getiren hamlesi olur. Garip Hareketi'nden on sene sonra birbirinden bağımsız şairlerin yayımladıkları muhtelif şiirlerin aynı tematik odak, benzer dil özellikleri, alışılmadık bir muhayyile ile ortaya koydukları doğrudan eleştirilenlerin dikkatini çeker. 1956'da Edip Cansever, Turgut Uyar, Sezai Karakoç, Ece Ayhan, Cemal Süreya gibi isimlerin boy gösterdiği *Pazar Postası*, İkinci Yeni'nin en bilinen edebî mahfili olur. Bu isimlerin müşterek bir poetika ile yola çıkmadıkları ve birbirlerinden haberdar olmadan fakat benzer özelliklerde şiirler yazdıkları müşahade edilir. Bu ortak dil, muhayyile ve tematik havza yine *Pazar Postası*'nda yazan İlhan Erdost'un yazılarının konusuna dönüşür. Erdost, aynı doğrultuda şiirler kaleme aldığı düşünüşü bu şairleri İkinci Yeni ifadesi altında işler ve aynı zamanda Türk şiirinin bu son ve güçlü hamlesine de ad veren eleştirilen olur. İkinci Yeni hakikaten yerleşik kaideleri yerinden oynatması, şiirin kurallarını değiştirmesi bakımından önemlidir. Dilin işleyiş mantığından imgeleme dek şiir sahasındaki pek çok hususu yeniden düşünmeye sevk etmiştir. (Turna, 2023: 365). İkinci Yeni gelenekle kurduğu ilişki biçiminden dili ve hayali zorlayan yönlerine kadar birçok açıdan Türk şiirinde tesiri hâlen devam eden bir rezervdir. (Türk, 2023: 324). İkinci Yeni kadrosundan olan Edip Cansever de bu harekete kendi otantik havasını veren şairlerden biridir.

Edip Cansever 1947'de yayımladığı *İkinci Üstü* ile şiir sahnesinde boy gösterir. Bundan yedi yıl sonra *Dirlik Düzenlik*, on yıl sonra da *Yerçekimli Karanfil* kitaplarını yayımlar. Bu ilk üç kitap Cansever'in şiirinde bir eşiktir. *Yerçekimli Karanfil* ile beraber sanatçının İkinci Yeni çizgisine geçtiği söylene de bu eserinde hâlen ilk şiirlerindeki tipik özellikleri sergiler ve etkilendiği isim ya da kaynaklar tespit edilebilmektedir. Şair kendi özgün sesini bundan sonraki kitaplarıyla bulur.

1958'de *Umutsuzlar Parkı*, 1959'da *Petrol*, 1961'de *Nerde Antigone*, 1964'te *Tragedyalar*, 1966'da *Çağrılmayan Yakup*, 1970'de *Kirli Ağustos* ve 1974'te *Sonrası Kalır* yayımlanır. Psikolojik niteliğiyle ilgi çeken *Ben Ruhi Bey Nasılım* 1976'da basılır. Bunlar ilk üç kitabına nispeten uzun şiirlerden oluşan kitaplardır. 1977'de çıkan *Sevda ile Sevgi* ile sanatçının yeniden kısa şiirlere döndüğü gözlemlenir. 1980'li yıllarda üretkenliğini sürdürür. 1980'de *Şairin Seyir Defteri*, 1982'de *Bezik Oynayan Kadınlar*, 1984'de *İlkyaz Şikâyetçileri*, 1985'de *Oteller Kenti* edebî kamu ile buluşur. Tüm şiirleri vefatının ardından bir araya getirilir. *Sonrası Kalır* başlığı altında iki cilt hâlinde 2005'te şiir okurlarına sunulur. Şiirlerinin ilk toplu basımı olan *Yeniden* ile birlikte sanatçının on yedi şiir kitabı bulunur.

Cansever, *Yerçekimli Karanfil* sonrası kaleme aldığı *Umutsuzlar Parkı*, *Nerde Antigone*, *Tragedyalar*, *Çağrılmayan Yakup*, *Ben Ruhi Bey Nasılım*, *Bezik Oynayan Kadınlar*, *Oteller Kenti* kitaplarında dramatik monolog denilen bir tarzı dener. Şairin geri plana çekildiği ve kahramanın ya da kahramanların konuştuğu bu şiirler epey uzundur. Dramatik monolog sanatçının şiirde sonradan tercih ettiği tarz olmakla birlikte, ilk kitaplarındaki şiirlere bakıldığında, duyuş ve form yönleriyle mezkûr eserlerden bariz farklılıklar tespit edilir. *İkinci Üstü* özelinde bir değerlendirme yapılırsa, Cansever'in son şiirlerindeki trajik havanın ilk şiirlerinde pek görülmediği, hüznün değil yaşam arzusunun baskın geldiği ve şairin uzun değil gayet kısa şiirler kaleme aldığı saptanır. Bunlar daha ayrıntılı biçimde aşağıda izah edilecektir.

1. TEMATİK ÖZELLİKLER

İkindi Üstü, 1947 yılında Işıl Kitap ve Basımevi tarafından İstanbul'da yayımlanır. Kitabın kapağında şairin tam ismi olan Ömer Edip Cansever yazmaktadır. Sanatçı bu ilk eseri çıktığında henüz on dokuz yaşındadır ve aynı yıl içinde Mefharet Hanım ile evlenmiştir. Kitaptaki şiirlerin bu bilgilerle değerlendirilmesi önemlidir; zira kitabın bir gençlik dönemi eseri olduğunu hatırd tutmak ve şiirlerdeki yaşam sevincini bu bağlamda ele almak gerekir.

Şairin bu ilk kitabında 26 şiir yer alır. Bunların istisnasız bir şekilde yaşam şiirleri olduğu daha ilk okuyuşta anlaşılır. Şiirlerin tamamı, tematik öz itibarıyla hep gündelik hayata, onun sanatçıda uyandırdığı duygulara odaklanır. Doludizgin geçen zaman, ufak yaşam kesitleri, tabiata yüzünü dönmüş bir sanatçı portresi bu şiirlerin karakteristiğidir. Yaşamaktan alınan haz; gençliğin, alkolün ve sevdanın verdiği coşku ile yer yer kendini gösteriveren ince bir yalnızlık hissi *İkindi Üstü*'nün tematik repertuarını oluşturur. Örnek olması bakımından şiirlerinden birkaçını sunmak uygun olacaktır:

“DENİZ ŞİİRLERİ

I- Deniz

Karım kadar samimî,
Sıcaklığım kadar yakın,
İlk defa sarhoş olduğum akşam;
Yenikapı gazinosunda...

II- Bahriye Neferi

Bir kadın geçti yanımdan,
Bir kadın daha,
Ben onların yanbaşımda,
Ben onlara denizi getiren adam;
Bahriye neferi...

III- Yaşamaktan Yana

İnsanlar yaşamaktan bahsediyordu:

Portakal dalından,

Kuş kanadından,

Meyhaneden,

Hatta denizlerden.” (Cansever, 2023a: 23)

“SARHOŞLUK

Dün gece şiir yazmışım sarhoşluğumda;

Kadından, aşktan bahsetmişim.

Yağmurun eğri yağdığından,

Caddelerin düz olduğundan şikâyet etmişim.

Bir dünya görmüşüm keyfimce,

İnsanları ve düşünceleri bana benzer.

Değişivermişim...” (Cansever, 2023a: 44)

İkinci Üstü'nde bazı kelimelerin sıkça tekrarlandığı dikkat çeker. Bazı kelimelere ise şiirde yapılan vurgu, onu diğerlerinden ayırır ve öne çıkarır. Bunlar eserin monotemini açıkladığı gibi sanatçının sonraki şiirlerindeki konu ve motif havzasını aydınlatacak ipuçları niteliğindedir. “Meyhane, gürültü, yalnızlık, yabancı(lık), içki, kadeh, bar, kadınlar, Beyoğlu, batakhane, sarhoş, ışık, çarşı, vitrin, dükkân, cadde, park, şehir ve sıcak”ın, Cansever'in kelime kadrosunda fark edilir bir kıdemi olduğu düşünülebilir çünkü bunlar ilk kitabından itibaren sıkça başvurduğu kelimelerdir. Bu noktada biyografik bir yaklaşım faydalı olabilir. Sanatçının alkole meyli, bizzat yazdıklarından ve yakınlarının şahitliklerinden teyit edilebilmektedir.¹ Dolayısıyla şiirlerinde geçen Beyoğlu meyhaneleri, Yenikapı gazinosu, İzmir barları vb. mekânların sanatçının hayat tarzıyla münasebeti kurulabilir. Alkolün verdiği coşku ya da melankoli izleri taşıdığını ister istemez düşünmeye yol açan yaşam esrikliği, gece ve eğlence hayatı konulu bazı şiirlere Cansever'in şahsi yaşantısından ayrıntılar serpiştirdiğine dair akıl yürütmek mümkündür. Nitekim *İkinci Üstü*'nün ilk şiiri olan *Salkımlı Meyhane*, Asmalı Mescit'e ithaf edilmiştir. Asmalı Mescit'in barları, gazinoları, tiyatroları

¹ Sanatçı *Yaşam Öyküsü* başlıklı yazısında hiç çekinmeden bu konuya değinir. Hatta nerelerde içki içtiğini sıralar:

“Sanki karaciğer sözcüğü sözlüklerde yoktu. İçkiler dostça sokulurdu bize. Panayot'un zehir gibi şarapları bile. Her şey şiirdi, her şey dizeydi, her şey olgunlaşmamış, adımı bulamamış şiirimsilikti Şiir kavgaları bile doyumsuzluktu. Degüstasyon, Nil, Lefter... Demiryolları da deniz yolları da Balıkpazarı'ndan, Asmalı Mescit'ten, Beyoğlu'nun arka sokaklarından geçirdi. Lefter'deki laternacı laternanın kapağını açar, Rum sevgilisinin fotoğrafını gösterirdi...” (Cansever, 1997: 30)

ile Beyoğlu'nun bilinen bir eğlence merkezi olduğu ve Cansever'in müdavimi bulunduğu mekânların da burada yer aldığı birlikte düşünülürse, şiirle şairin yaşantısı arasındaki örtüşme kolayca anlaşılır. *Salkımlı Meyhane*'nin "Yaz günleri sıcak meyhanelerde" mısrasıyla başlayıp "Bu yaz kadehlerin serinlemediği bir yazdı" mısrasıyla bitişi bile, bahsi geçen eser ve biyografi arasındaki örtüşmeye verilebilecek elverişli bir örnektir.

İkinci Üstü yayımlandıktan sonra fakat hâlen gençlik denebilecek bir döneminde Erdal Öz'e yazdığı bir mektubunda, sanatçının o günlerinin psikolojisine ve sanatla yaşam arasında kurduğu ilişkiye dair söyledikleri, konuyu yeterince aydınlatmaktadır:

"Sevmeye bak. İçki, sevgi, yalnızlık... Bunlardan başka tutunacak neyimiz var. İsteyen kıyameti koparsın; insan yalnızlığını bilmeli, bunu değerlendirmeli. Hem sanat da yalnız burada başlıyor." (Cansever, 2022: 59). Kitaptaki *Ekim Aylarında*, *Beyoğlu'nda Gece*, *Gece Faslı I*, *Marsilya'da Akşamüstü* başlıklı şiirler bu örtüşme doğrultusunda kümelenir. Cansever'in yukarıda belirtilen kıdemli kelimeleri ise bu şiirlerde kendini iyice belli eder. Bunların fark edilmesi için aşağıdaki örneklerde ilgili kelimelerin altı çizilmiştir.

"Karanlık ağır ağır inerdi sokaklara;

Işıklar yanardı.

İzmir batakhanelerine geceleri

Dalyan gibi oğlanlar girer çıkardı." (Cansever, 2023a: 19)

(Ekim Aylarında)

"Öyle sokaklar vardır ki Beyoğlu'nda,

Uzaktan loş ışıklar gibi görünür;

Ufak tefek kadınlar girip çıkar o sokaklara,

İstanbul batakhanelerinin en kötüsüdür." (Cansever, 2023a: 22)

(Beyoğlu'nda Gece)

"Herkes yaşar bir yerde,

Meyhanede, evde, sokakta.

Bizim derdimiz yalnızlık,

Bizim derdimiz başka." (Cansever, 2023a: 30)

(Gece Faslı I)

Alkolün *İkinci Üstü*'nde tuttuğu yer üstünde durmalıdır. Şiirin bir unsuru olarak varlığını kuvvetli biçimde duyuran alkol, Cansever'in son şiirlerinde dahi başat bir öğedir. İlk kez *İkinci Üstü*'nde baş gösteren alkolün, sanatçıda bir imge ve tem rezervi olarak kesintisiz biçimde varlığını sürdürdüğü söylenmelidir. Sonraki dönem izleklerini tespit açısından içkinin ilk kitabındaki tezahürü ve geçiş sıklığı önemlidir. Değişik kelimelerle alkolü vurgulayan şairin ondan poetik bir unsur olarak hiç vazgeçmediğini sonraki şiirlerinde de görürüz. Hatta 1977 tarihli *Sevda ile Sevgi*'de, Tomris Uyar'a ithaf ettiği *Kaç Kişiydik...* şiirinde,

“Bir de alkollere düşkündük ki, kınanırdık, niye sanki

Çünkü biz bilmez miydik alkol hiçbir zaman kurtuluş değildi

Üstümüzde bir karabasandı yalnızca” (Cansever, 2023b: 138)

diyerek şiir formunda bir itirafta bulunur. Buna dikkat eden Serdar Aydın (2022: 131), alkolün Cansever'in şiirindeki işlevinin altını çizer. Onun poetikasını anlamlandırırken alkolü dışarda tutmanın olanaksız olacağı iddiasındadır. Sanatçının ilk şiirlerinden son şiirlerine dek bir değerlendirmede bulunan Aydın'ın bu doğrultudaki ifadeleri ilgi çekicidir:

“...alkol, Edip Cansever Şiiri'nin tamamında etkin olan, poetikaya nüfuz ederek şiirsel ifadeyi kaplayan, kapsayan imgesel/anlamsal ve onto-poetik bir örtüdür... Edip Cansever'in Şiiri'nin alkolün örttüğü, eş deyişle alkol tarafından örtülen bir şiir verimi olduğu söylenebilir... şairin hangi kitabını okursanız okuyun, yolunuz bir şekilde bu poetik örtüyle, yani alkolle kesişecektir.” (Aydın, 2022: 178-179)

Aydın, Cansever'in *Tragedyalar*'ını örnek vererek şiirde alkolün poema öznelere varlığını tayin ettiğini, kitabın majör vurgusunun alkol olduğunu hatta bir bölümün tamamen alkolle yapılandırıldığını öne sürer. Ona göre, alkol şairde anlamın ve imgenin “en önemli niteleyicisidir”. *İkinci Üstü*'nde ilk kez tezahür eden bu poetik unsurun onun sanatında nasıl bir kurucu olduğunun kavranması için bu izah kifayet edecektir.

İkinci Üstü'nü incelerken, Cansever'in biyografisini göz ardında tutmamak faydalıdır. Biyografik bilgiler eşliğinde ilerlersek, şairin İstanbul'un sahil semtlerinde yaşaması, buralarda çokça vakit geçirmesi, suya yakınlıktan duyduğu keyif şiirlerinde denizin sıkça yer almasının sebebidir demek mümkündür. Bu hem ilk şiirleri hem de sonraki dönem şiirleri için geçerli bir yargı olabilir. Cansever; sahil kenarlarını gençliğinden beri mesken edinmiş, sonradan sırf denize nazır oluşundan Bebek'te ev kiralamıştır. Oğlu Ömer Cansever'in bildirdiğine göre bir teknesi de vardır. Bununla dostlarını, çocuklarını Adalar'a götürür. Vefatından evvel Bodrum'a yerleşmiştir (Borusan Contemporary, 2024). Bu bilgiler şairin denize olan tutkusunu açıklar.

İkinci Üstü'nde limanlar, mavnalar, gemiciler, yosun kokuları, martılar, istiridyeler, balıklar, deniz esintileri velhasıl denizle bağı kurulabilecek türlü husus fazlasıyla boy gösterir. Şiirini bezeyen bu tür motifleri sonraki dönemlerinde de kullanır. Anlaşıyor ki Cansever, vazgeçmediği deniz eksenli imgelem dünyasını ilk kitabıyla inşa etmeye başlamıştır. *İkinci Üstü*'ndeki şiirlerde “çarşı, vitrin, dükkân, cadde” kelimelerinin tekrarlanması bizi tekrar şairin biyografisine götüren bir başka nedendir. Cansever yaklaşık otuz sene Kapalıçarşı'da çalışmış, antikacı dükkânı işletmiştir. Her ne kadar bu kitap basıldığında delikanlılık çağında olsa da şair, çocukluk dönemlerinden itibaren Kapalıçarşı'ya aşinadır. Dedesi ve babası orada ticaret yapmış, onu da yanlarında

götürmüşlerdir. Cansever kendi ailesinde tek erkek evlattır. Anılarından çıkarttığımız kadarıyla babası yaptığı işe onu küçüklüğünden itibaren alıştırmıştır. Nihayet öğrenim hayatını tamamlayamayınca, kendi iradesiyle baba mesleğine döner. Ondan dükkânlarının anahtarlarını devralır (Cansever, 2022: 90-94). Belirtilenler, şiirlerde geçen “Barların, vitrinlerin önünde”, “Görünmez caddeler ışıktan”, “vitrinler aydınlanırdı birdenbire”, “Hafif bir mehtap dolardı vitrinlere”, “İstiridyeler, küçük balıklar bulunurdu vitrinlerde”, “Dükkânların aydınlığına bakakalırdı saatlerce”, “Bütün vitrinler ışıklı / Bütün caddeler kalabalık”, “Işıkları çoğalırdı dükkânların”, “Vitrindeki aydınlığa”, “Vitrinlerin ışıkları gittikçe azalıyordu”, “Bol ışıklı vitrinlerindeki kadın çamaşırlarında” vb. mısraları yine şairin kişisel yaşamının izdüşümleri olarak okumaya olanak sağlar. Tezgahtar, alışveriş gibi kelimelerden kocaman caddelere, kahvecilere, gürültülü şehir ortamı tasvirlerine dek muhtelif imge veya ibarelerin hep sanatçının çalışma hayatından yahut günlük rutinlerinden kaynaklandığı ileri sürülebilir.

İkinci Üstü'nün yayımlanışından sonra yazdığı bir yazıda, şiirlerini nasıl kaleme aldığını, ön hazırlığını açıklayan Cansever, kalabalıklara karıştığını, seyahat ettiğini ve bilhassa İstanbul'u gezdiğini belirtir. “Bir de denizsiz yapamam. Yaşamım bir kıyının yaşamı gibidir.” der (Cansever, 1997: 38). Her ne kadar bunları *İkinci Üstü*'nden sonra okurlarıyla paylaşmış olsa da kaydedilenlerin ilk kitap için de geçerli olduğunu düşünmek makuldür. Söyledikleri, bu kitabındaki geniş alanları, havadar yerleri ve insan trafiğini izah eder. Alev Ebuzziya'ya gönderdiği bir mektubunda “Ben büyük kentlerin adamıyım” yazar (Cansever, 2023c: 277). Yine Füsün Akatlı'yla söyleşisinde, “Genellikle kalabalık yerleri severim. Caddeler, sokaklar, içkievleri, garlar, iskeleler...şiirlerimin önsözü gibidir.” demesi mühimdir (Cansever, 2022: 275). Şehir hayatı, buradaki yoğunluk, eğlence yerleri, hoşça geçen zaman *İkinci Üstü*'nde beliren bir yönelimdir. Nitekim şehir Cansever'in vazgeçemediği bir tematik eksen oluşturur. Sonraki kitaplarında da hep şehir hayatı çevresinde fakat genellikle olumsuz nitelikleri ile birtakım konuları işler. Mamafih ilk eserinde şehre pejoratif bir bakış yoktur. Bilakis şehir ve orada geçen süre şaire zevk verir. Bu şiirler zaten yaşam kaynaklı heyecan, haz ve coşku içerir. Dolayısıyla şiir kahramanları da genel itibarıyla olumsuz tipler değildir. Yaşamın içinde, ondan keyif alan insanlar ve mutlu bir şair portresi ile karşılaşılmaktadır. İlk kitabın bu özelliğinin altı çizilmelidir zira sanatçının şiirleri üstünde bir araştırma yapan Mustafa Karabulut, sonradan yayımlanan kitapları ile Cansever'in şiirlerinde kahramanların olumsuz vasıfları ile boy gösterdiğini saptar. Karabulut araştırmasının neticesinde, “Sonuç olarak Edip Cansever'in şiirlerinde yer alan karakterlerinin çoğu varoluş ve kimlik problemleri yaşayan, intihara meyilli, saplantılı, nihilist, patolojik yapı gösteren depresif kişiler olduğunu söylemek mümkündür.” yargısına varır (Karabulut, 2016: 62).

Şairin ilk kitabında dikkati çeken bir diğer husus aydınlık ve sıcaklık bildiren kelimelerin geçiş sıklığıdır. Şiirlerin çoğunda ışık, parlaklık, göz alıcı görsel imgeler belirgin vaziyettedir. Mevsimler ekseriyetle yazdır. Termal imgeler de aynı şekilde belirgindir. Bol ışığın, sıcak vakitlerin ve açık mekânların fark edilir biçimde öne çıkışı, şiirlerdeki yaşam monotemiyle uyumludur. Umudu, yaşama arzusunu ve heyecanını yansıtan görsel ve termal imgelerle canlılık, hareket, neşe hisleri uyandırılır. Fiziki dünyayı keskin şekilde algılayışı kanıtlayan aydınlık ve ısı öğelerinin kullanım sıklığı, aynı zamanda iç dünyadaki coşkunluğun, yaşam sevincinin dışavurumudur. Bunlara ilaveten şairin mekânı imlerken insana ferahlık sağlayan kordonlar, aydınlık caddeler, meltemler, kırlar, parklar gibi yerleri/unsurları tercihi, şiirlerin geneline iç açıcı bir hava verir. Şiirlerde ışık, gün ışığı, ikinci güneşi, pencere, yıldız, ay ışığı, elmas, parıldamak, mehtap, mavilik, beyazlık, yeşillik, pembelik gibi çeşitli kelimelerle oluşturulan aydınlık ortam; sıfatların, renklerin işlevsel kullanıldığına delalet eder. Isı ve ışık birbirini tümlerken *İkinci Üstü*'nün de aurasını verir. Buna dair birkaç örnek vermek kanaatlerimizi ispatlayacaktır:

“İzmir’in ışıkları İzmir’in,
Barların, vitrinlerin önünde
Gemiler gelir rüzgârla dolu
Gemiler gider ışıklar içinde.” (Cansever, 2023a: 24)
(İzmir’in Akşamları)

“Görünmez caddeler ışıktan
...
Yosun kokusu, rüzgâr,
Gezinirken duyduğumuz.
Hava sıcak mı sıcak,
Temmuz.” (Cansever, 2023a: 25)
(Su Yanında Parklar)

“Sıcak Haziran geceleri,
Aydınlık bir limanın önünde,
Vinçlerin, mavnaların gürültüsü duyulurdu.
Hafif bir mehtap dolardı vitrinlere.
Her günkü saadetini düşünürdü insanlar.” (Cansever, 2023a: 28)
(Sıcak Haziran Geceleri)

“Bir ikindi sıcaklığı kalırdı
...
Akşamüstü ağaçların çiçekleri daha pembe.
Sevişen sevişene
Yıldızlar pırıl pırıl” (Cansever, 2023a: 28)

(-Akşamüstü, Deniz, Kırlar Vesaire-)

Bu bölümde değineceğimiz son husus, Cansever'in şiiriyle Garip şiiri arasında görülen tematik benzerliktir. Garip, bilindiği üzere, gündelik hayatın ve sıradan insanın şiirini bir anda aktüel kılmıştır. Sadelik, yalınlık bu şiirin temel özelliklerindedir. Yaşamın içinden kesitler, hayata dair izlenimler süsten uzak, samimi söyleyişlerle dile getirilir. Bu bakımdan Cansever'in *İkinci Üstü*'ndeki şiirleri, Garip şairlerinin kaleme aldıklarından uzak düşmez. Mesela *Gece Faslı I, Hoşlandığım Kadınlar, -Hareket-* ve kitaba isim olmuş *İkinci Üstü* şiirleri ile *-Bu Şiir 30 Mısralık Bir Sevda Şiiridir-, Yaşamak Telaşı, Sarhoşluk, Bu Şehir* başlıklı şiirler, genel olarak Orhan Veli'nin tematiği ile bağdaşır. Onun yaşam sevincini, günlük hayatın akışını ve bu akış içinde zaman zaman kendini mahzun hissetmesini aktardığı *İnsanlar, Hicret, Derdim Başka, Festival, Ne Kadar Güzel, Sevdaya mı Tutuldum* başlıklı şiirleri ile Cansever'in kaleme aldıkları konu, yönelim, motif bazında örtüşür. *Yeni Zaman*, Melih Cevdet'in *Yeni Baştan* şiirini çağırıştırır. Ayrıca zikredilmeyen bazı şiirlerde de belli kısımlar Garip şiirinden esinlendiğini düşündürür. Bunların hepsine karşılaştırmalı biçimde tek tek örnekler sunmak bir makalenin sınırlarını aşar. Dahası bu ayrı bir çalışmanın konusudur. Burada somut biçimde şiir isimlerini vermek kifayet edecektir.

Kitaptaki *Marsilya'da Akşamüstü* şiiri ise onda Yahya Kemal'den de birtakım izler bulunduğunu akla getirir. *Endülü's'te Raks* şiirindeki dinamizm, heyecan, şevk ve eğlence atmosferi âdeta *Marsilya'da Akşamüstü*'nün tasasız ve hevesli âlemine ilham kaynağı olmuştur.

“Akşamüstü Marsilya sokaklarında

Burgonya şarabı kokuyor rüzgâr.

Bütün menekşelerini satmış kızlar,

Şehrin geniş bulvarlarındalar kolkola

...

İşte kadınların en güzeli,

En sert şarapların,

İşte her günkü yerimiz,

Rumca şarkılar söyleyecek bir tanemiz...

Gün daha taptazyken gürültüsü kesilmeden şehrin,

Serinlik inmeden limana,

Başlıyacak gece faslı Marsilya'da...” (Cansever, 2023a: 43)

Sanatçının kendinden önceki şairleri örnek aldığı söylemesi, şiirindeki tesiri açıklayan bir bilgidir. Cansever otobiyografisinde, lise sıralarında iken şiir yazmaya başladığında, Tevfik Fikret etkisinde olduğunu kaydeder. Aruzla şiir yazıp *Çınaraltı* dergisine yolladığını ve Orhan Seyfi'nin

bu şiire bir cevap kaleme aldığından dem vurur (Cansever, 2022: 93). Asıl önemli bilgileri ise bir söyleşide sunar:

“Ben benden önceki şairlerin hepsine, usta şairlerin hepsine baktım... Ahmet Muhip benim çok sevdiğim bir şair. Yahya Kemal de benim çok sevdiğim bir şair. Bunlara baktım... Sonra Garip akımının da Türkiye’de çok büyük etkisi oldu.” (Cansever, 1997: 122)

Buradan yola çıkarak, Cansever’in ilk dönem şiirlerindeki Garip tesirini üstü örtülü biçimde kabullendiğine hükmedilebilir. Zaten kitabını bastırıldığı zaman diliminde Garip şairleri Türk şiirindeki en etkin zümredir. Şiire onlar yön vermektedir. O dönem çok genç bir şair adayını olan Cansever’in de bu tesirin altında kaldığı, tematik benzerliklerden fakat en çok söyleyiş tarzından anlaşılmaktadır. Bu nedenle Garip şiiriyle sanatçının ilk şiirleri arasındaki yakınlığa ikinci bölümde devam etmek uygun olacaktır.

2. BİÇİM VE SÖYLEYİŞ ÖZELLİKLERİ

İkinci Üstü, Cansever’in sonradan dâhil olacağı şiir hareketinin tipik özelliklerini sergilemez. Şair dörtlüklerle ya da bentlerle şiirini kurar. Yer yer kafiye düşürür. Noktalama işaretlerini kullanır. İmlaya riayet eder. Dili yalındır. Söylenenler çok açıktır. O yüzden anlamlandırmada ve yorumlamada hiç zorlanılmaz. Garip hareketinin sade ve içten söyleyişi, bu şiirlerde de kendini gösterir. İşte bu sebeplerden *İkinci Üstü*, İkinci Yeni diye nitelenen şiir hareketiyle ve Cansever’in bu kapsamda ele alınan kitaplarıyla ilgisiz gibidir. Açıkçası çıkış eserinin, şairin sonradan çizeceği yolla bağlantısını kurmak kolay değildir. Serbest söyleyişe meyli belli olsa da bu ilk kitabında, o, büyük oranda döneminin şiirinin etkisi altındadır. Bilhassa Orhan Veli etkisi barizdir.

Orhan Veli, Cansever kitabını bastırana dek *Garip*, *Vazgeçemediğim*, *Destan Gibi* kitapları çoktan basılmış ve nicedir şiire damgasını vurmuş bir şairdir. Sanatçının alışlagelmiş bozan söyleyiş tarzı ve özgünlüğü kendi döneminde genç şair adaylarını çok etkilemiştir. Cansever’in de ona öykündüğünü hissedilen bir söyleyişi vardır. Kısa, devrik cümlelerle mısra kurması hatta “Ekmek karnesi, ikinci cihan harbi, parasız kalmak” gibi Orhan Veli ve Melih Cevdet’ten ödünçlediği ifadelerle yazması sunulacak ilk somut kanıtlardır.

İkinci Üstü’nde Cansever düşüncelerini karışık şekilde dile getirmekten kaçınır, İfadede basitliği tercih eder. Söz sanatlarından uzak durur. Redif, ahenk gibi kaideler yerine yalınlığın güzelliğini yeğler. Onun bu seçimleri esasen Garip şiirinin genel kabulleridir.

Garip şairlerinin neredeyse formülleşmiş olan öğretisi, sıradan hayatları, hayatın içinden bir dille anlatmak üzerinedir. Kitabı incelediğimizde sanatçının Garip şairleriyle hemfikir olmadığını gösterecek bir kanıt bulunmaz. Kısacası Cansever onların görüş, karar veya prensipleriyle şekillenmiş bir kitapla okur karşısına çıkar. Özellikle Orhan Veli’nin söyleyişine benzerlik, onun *Efkârlarımla*, *Yolculuk*, *İstanbul Türküsü* şiirlerindeki gibi yalnız ve melul bireyin ruh hâlini andıran deyişler, Cansever’deki yoğun tesirin alametifarikası olan mısralara dönüşür:

“Ne yapsam, neye benzetsem;

Bu mahzun hâlimi.

Aşıklık değil benimkisi,

Yolculuk değil,

Neyi duysam hüzünlenirim,

En ufak şeyi, rüzgârı bile.” (Cansever, 2023a: 20)

(Hoşlandığım Kadınlar)

Hâlbuki kitabın genelindeki neşe, yaşam saadeti şairin bu melankolisiyle uyumsuzdur. Rüzgârdan dahi hüznü kapılan ince ve hassas mizacı şiirdeki ve hatta kitaptaki genel izlekle bağdaştırmak güçtür. Bu durum, yeni yeni şiirler karalamaya başlayan bir gencin, kendisine rol model olan sanatçıların yüksek nüfuz alanında olmasıyla ilgilidir. Kendini “Tarifsiz kederler içinde” imişçesine aktaran ve yapay duygulanım izlenimi veren bu tip mısralara *İkinci Üstü*’nde zaman zaman rastlanır:

“Canım sıkılır kahveye çıksam.

Eve girsem bir baş ağrısı.

Kahveciye borçluyum,

Manava da borçluyum.

Adam olmadım bu şehirde,

Adam olamadım.

Akşamları yalnızlıktan,

Sabahları işsizlikten,

Ve senin yüzünden

Deniz kenarı...” (Cansever, 2023a: 45)

Cansever’in yaşam standardı ve tarzıyla uyumsuzluğu aşikâr olan ancak Garip şiirindeki alelade insanın mahzunluğu ve sıkıntılarından mühlhem bu nevi mısralar derhâl göze batar. Mesela *Bu Şehir*’den yaptığımız alıntının, Melih Cevdet’in (2021: 56) 1942’de yayımlanmış *Senden Utanıyorum*’daki şu mısralarla yakınlığını saptamak güç değildir:

“Senden utanıyorum deniz kenarı

Hep böyle işsiz olduğum

Böyle parasız kaldığım zamanlar mı

Ziyaretine geleceğim?

...

Deniz kenarı.”

Borç sıkıntısı çekmek, işsizlik, parasızlık gibi durum benzerliklerinin yanı sıra, her iki şiirde de denizin bu ruh hâletiyle münasebeti kurulur. Daha da ötesi, her iki şiirin de aynı kelimelerle sona ermesi, Cansever’deki Garip öykünmesinin su götürmez delilidir.

Cansever’deki öykünmenin, Garip hareketinin şiirlerini duygu ve söyleyiş bakımından ne ölçüde hatırlattığını kavramak için somut örnekleri artırabiliriz:

“İnsan herşeye alışıyor

Sıcak bahar ikindilerine

Harbe, sevda çekmeye...” (Cansever, 2023a: 36)

(İkinci Üstü)

“Hiç böyle ısınmamıştım;

Daldaki vişneye,

Vitrindeki aydınlığa,

Salça kokusuna mutfağımın,

Akan dereye, uçan buluta,

Hiç böyle ısınmamıştım yaşamaya.” (Cansever, 2023a: 39)

(Yaşamak Telaşı)

Bunları okuduktan sonra Orhan Veli’nin (2001: 54) *Illusion* şiirine göz atmak yeterlidir:

“Eski bir sevdadan kurtulmuşum;

Artık bütün kadınlar güzel;

Gömleğim yeni,

Yıkanmışım,

Tıraş olmuşum;

Sulh olmuş.

Bahar gelmiş.

Güneş açmış.

Sokağa çıkmışım insanlar rahat;

Ben de rahatım.”

Görülüyor ki tem dışında, Garip’le tabiat kökenli bir motif ortaklığı söz konusudur. Sevda, bahar kelimeleri doğrudan; kullanılan ışık ve aydınlık öğeleri ise dolaylı biçimde bir duyuş ve söyleyiş yakınlığı havası doğurur. Cansever *İkinci Üstü*’nde, Garip şairlerinin gösterişsiz yaşam saadetlerini, insanın yalın psikolojisini vermesini ve doğaya dikkatini bir izlek olarak seçer. Bu birçok şiirinde net biçimde müşahede edilir. Son bir örnek olarak fakir, mütevazı ve yalnız insanın basit yaşantısını ve duygularını terennüm eden *Yeni Zaman*’ı tasavvur, söyleyiş, mısra inşası yönleri ile Garip’in karakteristiğini çağrıştırmaları açısından sunabiliriz:

“Yaşadım yeni zaman içinde,

Bol yıldızlı gecelerde sevdalandım.

Bahar derdinden başka,

Ekmeksiz, karnesiz,

Parasız,

Portakalsız kaldım.

Hatta ikinci cihan harbinden beri,

Bir de yalnızlık derdim var.” (Cansever, 2023a: 31)

Cansever’in söyleyişte Garip çizgisine gösterdiği yakınlık, şiiri için bazen dezavantaj olur. Kısa, kesik ifadelerle çokça yönelmek ve devrik cümlelere sık müracaat bu ilk kitabındaki söyleyiş gücünün düşmesine neden olan temel hususlardan biridir. Ayrıca harcıalem bir söz dizimi ile fiili ortaya ya da başa almanın şiir için yeterli olduğunu düşünmesi, henüz 18-19 yaşlarındaki genç sanatçı adayının düştüğü bir başka hata olmuştur.

İkinci Üstü’nün Cansever’in diğer şiir kitaplarına nazaran arka planda yer almasının sebepleri muhtelifdir. Bu kitabın vasata dahi erişmekteki güçlüğüne, kelime seçimleriyle ilgisi olduğu öne sürülebilir. Kelime seçimindeki isabetsizlik, dilin melodisini etkiler. Kelimelerin sıralanışına özen gösterilmeyişi ise tınının ötesine geçerek şiirin anlamını yavanlaştırabilir. Bu noktada konuyu biraz açmak gerekir. 1940’lı, 1950’li yıllarda Garip hareketi kapsamındaki şiirlerin çok okunur olması, onların yazdıklarına imrenen ve fakat yanlış bir biçimde şiiri tümünden basitliğe, banallığa indirgeyen bir anlayışa da yol açmıştır. Oysa Garip’in şiirdeki başarısı salt biçim ve söyleyişte değildir. Gündelik olanı yakalamaları ve halk söyleyişine uzak olmayan tarzları ile yerleşik kuralları yıkmışlardır. Halk söyleyişine yaklaşırken de basmakalıplığın tehlikesinden kaçınmaktaki maharetleri, şiirdeki başarılarının bir sırrıdır. Psikolojiyi, hissi şiirin kendisi hâline getirmekteki ustalıkları, belki de en başta sayılması gereken edebî mezyetleridir ve ortaya

koydukları bu yenilik kıymetlidir. Ne var ki şiir sanatının icap ettirdiği vukufiyete mazhar olmayanların bir heves ve özenti ile bu şiiri taklide yönelmesi, o dönemde yoz ve semeresi olmayan örneklerin çoğalmasına yol açar. Bu türden şiir teşebbüsünde bulunanların büyük kısmı da devrin mecmualarında kalır ve ve unutulup gider. Kısacası, Garip hareketi kapsamındaki şiirlerin alelade kelime tercihleri ve sıradan bir söyleyişle elde edildiği zehabına kapılan çok olmuştur. Cansever'in de bu yanılığdan kurtulamadığı anlaşılmaktadır.

Cansever'in *Masa da Masaymış Ha...* şiirini merkeze aldığı bir kritikte, Mehmet Kaplan'ın "Edip Cansever'in şiirinde, Orhan Veli'nin şiirlerindeki benzeyen sıcaklık ve canlılık yoktur." hükmünü vermesi, yıllar sonra bile sanatçıdaki bu yanılığın sürdüğüne delalet eder. Hatta Kaplan'ın (2004: 266-267), Asım Bezirci'nin Turgut Uyar-Edip Cansever incelemesine atfen, Cansever'in taklit peşinde olduğunu ve bu hususta Bezirci ile aynı kanaati paylaştığını açıklaması da konuya ışık tutan bir başka dikkattir.

İzahlarımızı toparlarsak, ilk şiirlerinde bazısı başarılı olmayan ve okuyanda edebî bir zevk uyandırmayan dörtlüklerin, yukarıdan beri değinilen işte bu yanılığdan kaynaklandığı söylenebilir:

"Denizlerin rüzgârları denizlerin,

İnsan unuttur yalnızlığını.

Gemiler yelken açar uzaklarda,

Kim sevmez bu saatlerde yolculuğu

İzmir'in denizleri koskocaman

Çocuklar uzatır ayaklarını denize

Midye keser ayaklarını kaçarlar

Sevine sevine." (Cansever, 2023a: 24)

Deniz, enginlik, yolculuk üçgeninde bir duyguyu işlemeye çabalayan sanatçının ses dokusu, akustik denge, ritim gözetmeden tahkiyeye yönelişi hem söyleyişi düşürmüş hem de anlamı kısıtlamıştır. Üstteki dörtlükten alttakine geçerken bir çeşit kopukluk sezilir. Ele alınan hissi ya da anlamı, ilerleyen yapıya aktarırken yetersizlik gösteren kompozisyon, içerik ve form adına handikap teşkil eder. Koskocaman denizler, denize ayak uzatmak gibi söyleyiş inceliğine varamayan ifadeler şiir macerasına yeni çıkmış bir şairin naifliğine verilebilir. Ayağı midye kesmesi, ayağı kesilen çocukların sevinerek kaçması gibi şiire konu olması bakımından yadırganabilecek olayların genç şairce, *Kitabe-i Seng-i Mezar*'ın kahramanı olan Süleyman Efendi'nin nasırı ile bir tutulduğunu varsaysak bile, Orhan Veli'de bir sonuca giderken ayrıntı ve etkenlerin tuttuğu yer, sıralanış tarzı ve ana unsurun vuruculuğu ölçülü, planlıdır. Rastgele mısra çatıldığı, söyleyişin banallık içerdiği iddia edilemez.

Cansever'in kitabında çıkardığı şair profili, Mallarmé ile Degas arasında şiir üzerine geçen meşhur diyalogu hatırlatır. Degas iç dünyasındaki hareketlilikten, coşkunluktan, dış alemi

algılayışından ve şiir yazma niyetinden bahsederek, güçlü arzularına rağmen istediği şiiri bir türlü kaleme alamayıştan Mallarmé'e dert yanar. Mallarmé ise ona cevaben, şiirin duygularla değil kelimelerle yazıldığını söyler. Pek çoklarınca bilinen bu yaygın diyalogda, şiir hakkında önemli bir hususun altı çizilmiştir. Sadece hisler şiir için yeterli değildir. "Şair, izlenimini, ifadeye dökmeye muktedir olandır. İnsanlara duyulan tepkilerin, birini sevmenin, ona öfkelenmenin, duyguların hareketlenmesinin, zihne üşüşenlerin kişiyi şiire yöneltmesi makuldür. Şiir ise bunlardan fazlasıdır. Yalnızca bunlardan ibaret değildir. Tepkileri kelimelerle senkronize etmek, imgelem yaratmak, okuyanı etkileyen söyleyişi yakalamaktır." (Turna, 2023: 57) Buna rağmen *İkinci Üstü*'nde Cansever'in basit gözlemleri ve duygulanmaları şiir sandığına şahit oluruz:

"Gün bitmeden gider gelirdi,

Caddenin en kalabalık yerinde.

Her akşamüstü aynı saatlerde

Ufak tefek bir sarışınla beraberdi." (Cansever, 2023a: 34)

Buradaki başarısızlık, düşük söyleyiş Cansever'in forma odaklanamayışıyla da ilgilidir. Cansever'in öykündüğü Garip şairlerinin mısraları her ne kadar bir çırpıda söylenmiş gibi görünse de ardında forma odaklanmaktan ileri gelen ustalık yatmaktadır. Bunlar konsantre ve söyleyişi ile kompozisyonu ile eksiksiz sonuçlandırılmış iyi şiirler yazmalarını sağlamıştır. Şiir üzerine yazdıkları okunursa Orhan Veli, Melih Cevdet ve Oktay Rifat'ın neyin şiire dahil olacağı, onun hangi ifadeye bürüneceği, nasıl söyleneceğinde derinleştiği fark edilir. Bu üçlünün önde gelen ismi olan Orhan Veli (2001: 29) Garip'in önsözünde, bu konudaki tecrübe ve bilgisinin çok olduğundan bizzat söz eder ve "San'atkâr, kendini verdiği san'atın hususiyetlerini keşfetmek, hünerini de bu hususiyetler üzerinde göstermek mecburiyetindedir. Şiir bütün hususiyeti edasında bir söz sanatıdır" der. Bu söyledikleri, yukarıda dile getirilen Mallarmé'in kanaatini de teyit eder niteliktedir. Hâlbuki Cansever,

"Biraz sonra çay pişirdi

Kalktı çiçek topladı,

Akşamüstü eve dönüşümüzde

Hava daha sıcaktı." (Cansever, 2023a: 38)

derken, Mallarmé'nin de Garip şairlerinin de önemseddiği asıl noktaları göz ardı ederek başarısız mısralara imza atar. Buradaki sözlerin şiir olmadığını seneler geçtikçe kendisi de fark etmiş olmalı ki geneli böyle vasat altında kalan bir kitabı hep unutmaya, unutturmaya çabalar. Bu kitabın peşini bırakmadığından şikâyet eder. Erdoğan Albayrak'la yaptığı söyleşide, böyle bir kitabı bulunup bulunmadığının kendisine sorulması bile, *İkinci Üstü*'nün sanatçı tarafından ademe mahkûm edildiğinin delilidir. Cansever bu söyleşide, ilk dönem eserlerinin acemilik ürünleri olduğunu, hatta dönemin şiir ortamını aşamadığını kabullendiğini beyan eder (Cansever, 2022: 283).

Sanat hayatını 1954'te bastırıldığı *Dirlik Düzenlik* ile başlatır. *Yelken* mecmuasına yazdığı yazıda ilk kitabından hiç söz etmez. "Ben *Dirlik Düzenlik*'le *Yerçekimli Karanfil*'deki şiirlerimi

estetik denemeler olarak kabul ediyorum.” dediğine bakılırsa, ilk kitabı olmasına rağmen *İkinci Üstü*’nü sanatı için milat olarak almadığı anlaşılır (Cansever, 2022: 398).

Cansever üzerine müstakil bir incelemesi olan Oğuz Öcal (2013: 70), *İkinci Üstü*’nü “kendisini arayan bir gencin umutlu denemeleri” olarak değerlendirir. Kitabın Cansever’de bir karşılığı bulunmadığını ise “Şair Cansever, bu şiir kitabını, daha sonra yayınlacağı toplu şiirlerine almamış; kitabının varlığını inkâr etmeden, unutulmaya terk edilmesini istemiştir.” sözleri ile belirtir.

Cansever’in *İkinci Üstü*’nü hatırlamamak; sanat hayatından silmek, çıkarmak istemesi beyhude değildir. Kitabın yayımlandığından sonra, Cansever’in onca değer verdiği Orhan Veli ve Melih Cevdet yazdıkları ile onu epey etkiler. Orhan Veli (2021: 180), *Varlık*’ta *Karikatürden Şiire* başlığı ile *İkinci Üstü*’nü eleştirir. Cansever’in şiir yerine hikâye yazdığını, kitabı başarısız bulduğunu açıklar. Yazıda, bir şairin ilk kitabı için kötü sözler sarf etmekten kaçınacağını ancak başarısızlığın nedenlerine de değinmek istediğini söyler. Devamında yazdıklarının ise iyi niyetli fakat deneyimsiz Cansever’i epey hırpaladığını düşünmek işten değildir:

“*İkinci Üstü* şairinin hoşlandığı birtakım hayatlar, birtakım olaylar bulunabilir. Üstelik, bunlar güzel şeyler de olabilir. Ama bunları anlatmakla şiir söylenmiş olmayacağını, bunların şiirden ayrı şeyler olduklarını bu genç şairin düşünmesi lazım. Düşünmezse, hem kendine hem şiire kötülük etmiş olur. Şiiri şiir eden, onu öteki sanatlardan ayıran özelliklerin neler olduğunu düşünmezsek, vezinsiz, kafiyesiz şiirleri nesirden farksız sayan münekkitleri haksız bulmamıza imkân kalmaz. Çünkü, nesirle anlatılması gereken hikâye, bu şiirleri çoğu zaman bir nesir parçası hâline getiriyor. İşte o kitaptan bir mısra:

Hoyrat delikanlı sarışın bir kıızı caddeye doğru çekiyordu.

Sözü uzatmayalım; böyle mısra olmaz. Bu, düpedüz, şiire kıymak demektir.”

Cansever’in gerçek şiirden anlamadığını ima eden Orhan Veli, her yazılanın şiir sanılmasını tenkit eder. Aynı şekilde *İkinci Üstü*’nü yeren Melih Cevdet ise *Yeni Bir Şiir Kitabı* başlıklı yazısında, Orhan Veli’nin görüşlerini destekler. Bu genç şair adayının şiirin bir söz sanatı olduğunu unuttuğunu ve dilindeki avareliğin onu aslında şiirden çıkartıp nesrin sınırları içine taşıdığını dile getirir (Öcal, 2013:73). *İkinci Üstü*’nün basılmasından evvel bu şiirleri gören Tanpınar’ın da Cansever’e yazdıklarının şiir olmadığını söylediği, yine bizzat sanatçının kaleme aldığı otobiyografisinden öğrenilmektedir. Buna rağmen kitabını bastırmaktaki şiddetli arzusu şiire duyduğu ihtirastandır. Dönemin şiir otoritelerinden aldığı olumsuz dönütlerden Cansever (2022: 94) şöyle bahseder:

“Müthiş kitabımı *İkinci Üstü*’nü o sıralar çıkarıyorum (sende yoktur inşallah). Önüme gelene veriyor ya da yolluyorum. *Varlık*’ta Melih Cevdet’in kısa bir tanıtması çıkıyor. Seviniyorum. Orhan Veli, sanırım adı *Karikatürden Şiire* adlı bir yazı yazıyor. Benim bir mısramı alarak, böyle mısra yazılmaz anlamına bir şeyler söylüyor... Ha, kitabı yayımlamadan önce Tanpınar görmek istiyor, bir ramazan günü, Tünel’de Narmanlı Yurdu’ndaki yerine gidiyorum. Çay fincanlarının içinde kahve getiriyor ve başlıyor okumaya. (Merakla bekledim bekledim. Bitirdi, gözlüğünü çıkarıp masaya koydu. Ve dedi: ‘Bunlar çok güzel şeyler, ama çok. Ne var ki hiçbiri şiir değil’. Hiçbir şey anlamadım tabii.” Duayen isimlerin beğenmediği *İkinci Üstü*’nden mizahi bir dille “Müthiş kitap” diye söz eden Cansever’in onu niye eser dökümünden çıkartmak istediği ortadadır.

Olumsuz eleştirilerin mısra yapısına, söyleyişe yoğunlaştığı ise dikkatlerden kaçmamalıdır. Eleştirileri göğüslemesinde dostu Salah Birsal'ın yardımı dokunmuştur. Cansever onunla şiir üzerine sıkça konuştuğunu, şiire dair görüşlerinin Birsal vesilesiyle geliştiğini ifade eder. Bir süre sonra ise bu sınama ve yargılamaları serinkanlıkla değerlendirmeye başlar. O dönem kendisine yıpratıcı gelen mısra yapısına dair eleştirilerin şiirine olumlu katkı sağladığı kanaatini paylaşır (Cansever, 2022: 370).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Cansever'in ilk şiir kitabı olan *İkinci Üstü*, Garip hareketinin tesirlerini yoğun biçimde sergiler. Garip şairlerine duyulan öykünmenin izleri temadan söyleyişe dek kendini ele verir. Bununla beraber sanatçı kendi hayatını şiirlerine fon kılmaktan çekinmez. Deniz tutkusu, alkole olan ilgi ve bu kapsamda şiirlere dahil olan mekanlar ile dükkân, vitrin vs. gibi ticari hayatının şiirlerine olan izdüşümleri bu doğrultuda değerlendirilebilir. Deniz, su ve alkol kaynaklı bir imgelem; şehir, yalnızlık ve mahzunluk temleri ilk kitabından itibaren varlık gösterir. Bunlar, Cansever'in şiirinin doğuşundan sonuna dek sabit kalmış hususlar; sonraki kitaplarında da tezahür eden özelliklerdir. *İkinci Üstü*'nde alkol ve eğlence çevresinde gelişen ve çekirdek duygusu yaşama sevinci olan bir şiir eksenini çizildiği söylenebilir. Şiirlerin tamamının konusu doğrudan alkol değildir ancak alkolün verdiği çakırkeyiflik ve melankolik ruh hâli eşliğinde ilerleyen bir tematik yapı söz konusudur. Şiir serüveninin bütünü göz önünde tutulduğunda, bunun Cansever'de hiç tükenmeyen ve hiç vazgeçilmeyen bir rezerv olduğu kararına varılabilir. İlk kitabı, izleklerinin anlaşılması bakımından önemli ipuçları ile doludur.

Şairin gençken karşılaştığı haklı tenkitler, onu etkiler. Orhan Veli, Melih Cevdet, Tanpınar gibi dönemin nüfuzlu sanatçıları kitaptaki şiirleri başarısız bulur. Söyleyiş kusurları, öze yönelik tenkitler, dilinin nesre yakınlaşması bu eleştirilerin odaklandığı kısımlardır. Hakikaten Cansever'in yapmacık kalan bir duygusallaşma ve belirgin bir taklit ile ortaya koyduğu şiirler kusurlarla malûdür. Söz dizimi, ses rengi, akustik, tempo yönleriyle bu şiirlerde yetkinlik görülmez. Güçlü bir anlatma arzusu vardır ama fonetik, dilin melodisi, hitaplar, poetik aura bu arzuyla koştur değildir. Şair kelimeleri henüz ölçüp tartamaz. Kısacası teknik açıdan yetersizliği bellidir. Fikri uygun bir formda sunmakta çekilen acemilik barizdir. Cansever içerik ve form dengesini kurabilmeyi sonradan başaracaktır. Sanatçı da tüm bunları görmezden gelmez. Zaten beyanları ve kitabını neredeyse yok saymaya varan tutumu açıktır. Bunun neticesinde *İkinci Üstü* pek konuşulmamıştır. Zamanla şairin diğer kitaplarının perdelemesi ile de iyice unutulmuştur. Şairin sanatının kavranması için *İkinci Üstü* ile ardılı olan eserler arasındaki farklara değinmek şarttır. İlk kitaptaki şevk, yaşam saadeti Cansever'in sonraki kitaplarında bu denli kendini göstermez. *İkinci Üstü*'nde müşahede edilen neşe ve keyifli hâller sonraki kitaplarda yerini büyük ölçüde suçluluk, elem ve tedirginlik duygularına bırakır. Hayatla hemdem olma isteği, dünya nimetlerinden duyulan haz ve bahtiyarlık bir daha Cansever'in hiçbir kitabında bu kadar net biçimde işlenmez. Bunun yerine şiirlerde varoluş, azınlıklar, eksiklik duygusu, çatışma konu edilir olur. Cansever bilhassa toplumun ötekileştirdiği insanları şiirine konu eder. Bunlar ahlaki zaaflarla malul, kimisi istismara uğramış, kimisi üstesinden gelemediği meseleler içinde bocalayan sorunlu karakterlerdir. Şairin ilk kitabında ise böyle bir yönelim yoktur. Bu da onun şiir serüveni hakkında net bir bilgi verir. Demek ki yaşama duyulan sevgi ile şekillenen sempatik şiir kişileri Cansever'de gittikçe negatif bir evrilme geçirmiştir. Sanatçının bakış açısı ve poetik tercihleri zaman içinde değişmiştir. İlk kitabında görülmeyen bunalım ve anlam arayışının sonraki şiirlerin başat unsurlarına dönüşmesi, söz konusu şiir serüveninin nereden nereye doğru ilerlediğine ışık tuttuğu gibi şairin psişesi hakkında da düşünmeye davet eder.

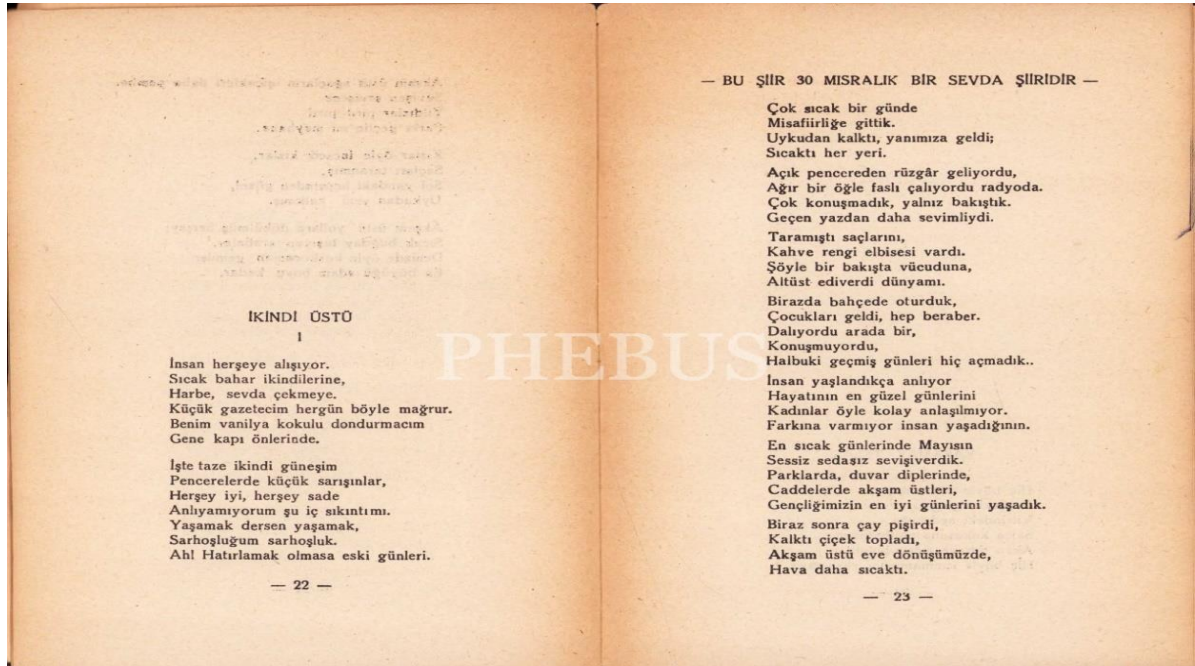
Ekler

Görsel 1.

Phebusmuzayede (2024).

Görsel 2.

Phebusmuzayede (2024).

Kaynakça

- Anday, M. C. (2021). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Aydın, S. (2022). *Edip Cansever Poetikası İçin Bir Yaklaşım – Herkesin Ölü Bir Şeyi Vardır*. Ankara: Meda Kitap.
- Borusan Contemporary (2024). *Edip Cansever Üzerine Konuşmalar 2 – Edip Cansever Şiirini Bugüne Konumlandırmak*. [Video]. Youtube. (E. T.: 16.04.2024).
- Cansever, E. (1997). *Gül Dönüyor Avucumda*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Cansever, E. (2022). *Şiiri Şiirle Ölçmek*. İstanbul: YKY.
- Cansever, E. (2023a). *Sonrası Kalır I*. İstanbul: YKY.
- Cansever, E. (2023b). *Sonrası Kalır II*. İstanbul: YKY.
- Cansever, E. (2023c). *İki Satır, İki Satırdır - Alev Ebuzziya'ya Mektuplar*. İstanbul: YKY.
- Kanık, O. V. (2001). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Kaplan, M. (2004). *Şiir Tahlilleri II – Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karabulut, M. (2016). Edip Cansever'in Şiirlerinde Depresif Karakterler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (62), 35-68.
- Öcal, O. (2013). *Bir Şair, Bir Antagonist Tavır Edip Cansever*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Phebusmuzayede (2024). <https://phebusmuzayede.com/49893-edip-cansever-in-henuz-19-yasindayken-yayinlayip-daha-sonra-biyografisinden-cikardigi-ilk-siir-kitabi-ikindi-ustu-omer-edip-cansever-den-yazar-besim-akimsar-a-imzali-ve-ithafli-ilk-baski-kapagi-haliyle-1947-15x20-cm.html#mobileLive-2> (E. T.: 16.04.2024).
- Turna, M. (2022). Özdemir Asaf'ın Sanatı. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 45-69.
- Turna, M. (2023). Turgut Uyar'ın Şiir Karakteristiği ve “Hiçsizliğe” Şiiri, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (28), 362-379.
- Türk, H. (2023). *Çağdaş Türk Şiiri Tarihi*, Çanakkale: Hars Akademi Yayınları.

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

1920'DEN GÜNÜMÜZE MİLLÎ EĞİTİM BAKANLARININ MESLEKLERİ BAĞLAMINDA BİR ANALİZİ

Yakup OFLAR¹ Tufan ARICA² Celal GÜN³

Öz

Eğitim insanların dolayısıyla ülkelerin geleceğini şekillendirmede önemli etkenlerden birisidir. Bu sebeple bir sistem olarak eğitimin en iyi şekilde yönetilmesi gerekir. Özellikle resmi eğitim öğretmenler eliyle okullarda verilmektedir. Ülkemizde birçok ülkede olduğu gibi eğitim faaliyetleri Millî Eğitim Bakanlığı eliyle yürütülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açtığı 1920'den günümüze Millî Eğitim Bakanlarının görev süreleri ve mesleklerinin analizleri yapılmıştır. Bu analiz yapılırken süreç içerisinde 1920'den günümüze Türk Eğitim sistemi içerisinde yapılmış olan önemli değişimler, gelişmeler ve çalışmalar da dikkate alınmıştır. Çalışmada betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Bunun için TBMM Albümleri, Türk Parlamento Tarihi kitapları, eğitim istatistikleri, TBMM zabıt cerideleri gibi ilgili kaynaklar taranmıştır. Çalışmanın sonunda 1920'den günümüze 81 kez Millî Eğitim Bakanlığı atamasının yapıldığı görülmüştür. Bu 81 atama içerisinde 67 farklı Millî Eğitim Bakanı görev yapmıştır. Bu bakanların 34'ü eğitim kökenlidir (öğretmen, akademisyen). İkinci sırası 19 bakanlık görevi ile hukukçular (avukat, hâkim, savcı) almaktadır. Bunların yanında asker, mühendis gibi farklı mesleklerden bakanlar da görev yapmıştır. Çalışmanın 1920'den günümüze Millî eğitim bakanlarının mesleklerini, bakanlık süreleri ve yapılan çalışmalar bakımından ortaya koyması önemlidir. Araştırma sonucunda, bir bakana ortalama 15 ay gibi kısa bir yürütme süresinin düştüğü görülmektedir. Bu sürenin, ilgili bakanlığın istikrarlı bir biçimde yürütülmesi açısından yeterli olmadığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Bakan, Millî Eğitim Bakanı

AN ANALYSIS OF THE MINISTERS OF NATIONAL EDUCATION IN THE CONTEXT OF THEIR PROFESSIONS FROM 1920 TO THE PRESENT

Abstract

Education is one of the important factors in shaping the future of people and therefore countries. For this reason, education as a system should be managed in the best way. In particular, formal education is given in schools by teachers. In our country, as in many countries, educational activities are carried out by the Ministry of National Education. In this study, the analysis has been made by considering the terms of office and professions of the Ministers of National Education since 1920, when the Turkish Grand National Assembly was opened. While making this analysis, important changes, developments and studies made in the Turkish Education system from 1920 to the present were also taken into account. Descriptive survey method was used in the study. For this purpose, related sources such as TBMM Albums, Turkish Parliamentary History books, education statistics, Grand National Assembly records were scanned. At the end of the study, it was seen that the Ministry of National Education was appointed 80 times since 1920. Among these 81 appointments, 67 different Ministers of National Education served. 34 of these ministers are of educational background (teachers, academics). Lawyers (lawyers, judges, prosecutors) take the second rank with 19 ministries. In addition to these, ministers from different professions such as soldiers and engineers also served. It is important that the study reveals the professions of the ministers of national education from 1920 to the present, in terms of their ministry periods and studies. As a result of the research, it is seen that a short executive period of 15 months is given to a minister on average. It is thought that this period is not sufficient for the stable execution of the relevant ministry.

Key Words: Education, Minister, Ministers of National Education

¹ Dr. Sınıf Öğretmeni, Millî Eğitim Bakanlığı, yakupoflar@gmail.com, Orcid: 0000-0003-4014-3754

² Okul Müdürü, Millî Eğitim Bakanlığı, aricatufan@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-2677-1992

³ Okul Müdür Yardımcısı, Millî Eğitim Bakanlığı, cllgun@gmail.com, Orcid: 0000-0001-8153-9099

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin/Cite as: Oflar, Y. & Arıca, T. & Gün, C. (2024). 1920'den günümüze millî eğitim bakanlarının meslekleri bağlamında bir analizi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 222-234.

Giriş

Toplumlar tıpkı canlı organizmalar gibi her bir bireyi ile birlikte yaşamlarını sürdürürler. Her bakımdan sağlıklı olan her bir birey toplumunun da sağlıklı olmasına sebep olacaktır. Bireylerin fiziksel sağlıkları nasıl ki bünyeye uygun olmayanları tüketmemekten geçiyorsa ruhsal sağlıkları da aynı şekildedir. Bunun için iyi bir eğitim ve eğitim sistemi birçok yönüyle sağlıklı bireylerin yetişmesinde çok önemlidir. Eğitim bir ulusun asırlarca süre gelen kültürünün ürünüdür. Bu manada eğitim bir toplumsal bir kurumdur. Tıpkı din, töre, siyasa ve benzerleri gibi eğitim kelimesi de bir toplumsal kurumu ifade eder (Başaran, 1984: 14). Yüzyıllarca birlikte yaşamın getirdiği birikim eğitimi şekillendirmektedir. Bu yönüyle milletlerin en önemli yapılarından olduğu söylenebilir. Eğitim bir toplumun şekillendirilmesinde ve geleceğinin oluşturulmasında başat oyuncularından biridir. Eğitim bu rolünü yerine getirmede felsefesinden yardım alır. Ülkelerin eğitim felsefelerini büyük ölçüde siyasal iktidarlar şekillendirmektedir. Bu noktada eğitimi yürütenin birinci organı eğitim bakanlıklarıdır. Ülkemizde de eğitim faaliyetleri Millî Eğitim Bakanlığı eliyle icra edilmektedir.

Günümüzdeki Millî Eğitim Bakanlığı'nın temelleri 1856'daki Islahat Fermanı'na kadar dayanmaktadır. Islahat Fermanı'nın temel siyasetini eğitim üzerine odaklamış ve bu alanda ciddi gelişmeler yaşanmıştır. Eğitimi yaygınlaştırmak, kontrol altına almak ve merkezliği sağlamak için 1857'de bu günkü Millî Eğitim Bakanlığının kökü olan Maarif-i Umumiye Nezareti kurulmuştur (Gündüz, 2010: 106). Maarif-i Umumiye Nezareti'nin teşkil edilmesiyle Türkiye'de gerçek manada bir eğitim bakanlığının temelleri atılmış oldu. Artık eğitim kurumları, devletin resmi kuruluşları, eğitim konuları da devletin resmi politikasıydı (Bilim, 2002: 158 - 159). Bu, Meclis-i Vükelâ (Bugünkü karşılığıyla Bakanlar Kurulu) içerisinde bir Nazır tarafından idare edilecekti. Bu kurum, Bakanlık seviyesinde ilk eğitim örgütüdür (Akyüz, 2010, s. 192). Abdurrahman Sami Paşa Osmanlı Devleti'nin ilk Maarifi-i Umumiye Nâzırı'dır. (1856 – 1861) (Koçer, 1987: 64) Osmanlı'nın ilk Maarif Nazırının oğlu olan Abdülatif Subhi Paşa'da Maarif Nazırlığı yapmıştır (Akyıldız, 2022). Aynı şekilde torunu, Abdülatif Subhi Paşa'nın oğlu Hamdullah Suphi Tanrıöver de Türkiye Cumhuriyeti'nin Millî Eğitim Bakanlarındandır.

23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının akabinde kabul edilen ve 11 vekâletten teşekkül eden İcra Vekilleri Heyeti üyelerinden biri de Maarif Vekâleti'dir. Bu kanun 2 Mayıs 1920'de "Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun" (TBMM Zabıt Ceridesi, 1959: 185 - 187) ad ve 3 numara ile kabul edilmiştir. Siyasi tarihçiler, Cumhuriyet dönemini "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetleri Dönemi" veya "Millî Mücadele Dönemi" ve "Cumhuriyet Hükümetleri Dönemi" veya kısaca "Cumhuriyet Dönemi" olarak iki ana bölüme ayırmaktadırlar (Başar, 2004: 55). Bu çalışmada bu iki farklı dönem birlikte ele alınmıştır çalışmaları ve bakanlar farklı değerlendirilmemiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra Maarif Vekâleti;

- 1923'ten 1935'e kadar "Maarif Vekâleti"
- 1935'ten 1941'e kadar "Kültür Bakanlığı"
- 1941'den 1946'ya kadar "Maarif Vekilliği"
- 1946'dan 1950'ye kadar "Millî Eğitim Bakanlığı"
- 1950'den 1960'a kadar "Maarif Vekâleti"
- 1960'dan 1983'e kadar "Millî Eğitim Bakanlığı"
- 1983'den – 1989'a kadar "Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı"

- 1989'dan bugüne kadar da “Millî Eğitim Bakanlığı” adıyla bakanlık faaliyetlerine devam etmektedir.

Bugün 2022 istatistiklerine göre resmi ve özel kurumlar dâhil Millî Eğitim Bakanlığı örgün eğitim bünyesinde 70.383 okul, 19.155.571 öğrenci, 1.139.673 öğretmen ve 749.454 derslik (www.beb.gov.tr a, 2022) bulunmaktadır. 3 Kasım 2021'de kabul edilen bakanlığın bütçesi ise 274 milyar 384 milyon 474 bin liradır (www.meb.gov.tr b, 2022). Bu rakamlar göz önünde bulundurulduğunda Millî Eğitim Bakanlığı Türkiye'nin en aktif bakanlıklarından biridir. Görüldüğü üzere bir ülkenin geleceğine etki eden bakanlık olması sebebiyle bu kadar büyük bir kitleye ve rakamlara etki eden Millî eğitim bakanları Türkiye'nin dününün yanında hem bugünü hem de yarını adına çok büyük önem arz etmektedir.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

“1920'den Günümüze Millî Eğitim Bakanlarının Meslekleri Bağlamında Bir Analizi” adlı bu çalışmanın amacı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından (23 Nisan 1920) bugüne değin görev yapmış Millî eğitim bakanlarının meslekleri bağlamında bir analizini yapmaktır. Bunu yaparken öğretmen kökenli bakanlar (öğretmen, müderris, akademisyen) ile diğer mesleklere haiz bakanların çalışmaları arasında belirgin farkların olup olmadığının belirlenmesi de çalışmanın amaçları arasındadır. Zaman içerisinde Millî Eğitim Bakanlığının çalışmaları doğrultusunda eğitim sistemimizin değişime ve gelişime uğradığı bilinmektedir. Her yeni gelen bakan kendinden öncekilerin yaptıklarının üzerine büyük ya da küçük katkılar koyarak gitmişlerdir. Sonuçta ülkenin gelişmesi ve daha da önemlisi geleceği için bu büyük bir bayrak yarışıdır. Bu noktalar da dikkate alınarak 1920'den günümüze Millî eğitim bakanlarımız meslekleri de göz önünde bulundurularak, çalışmaları ve Türk Millî Eğitimi'ne olan etkilerinin gösterilmesi amaçlanmıştır. Bunların yanında 1920'den sonraki eğitim tarihimiz içerisinde önemli dönüm noktalarının hangi bakanlar döneminde yaşandığı da çalışmamızın amaçları içerisindedir. Bu amaç çerçevesinde gelişmelerin, değişimlerin yaşandığı ve önemli çalışmaların yapıldığı süreçlerin içerisinde görevde olan bakanların meslekleri bakımından incelenmesi de amaçlanmıştır. Bakanların meslekleri eğitim faaliyetleri üzerinde yaptıkları değişimler ve etkiler bakımından önemlidir. Sahip olunan meslek kişilerin olaylara veya yapacakları işlere bakış açılarını etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu bakış açısıyla da Millî Eğitim Bakanlarının meslekleri, icra edecekleri bakanlıkların eğitimle ilgili olmasından dolayı önemlidir.

2. YÖNTEM

1920'de açılan Büyük Millet Meclisinin açılışından günümüze görev yapmış Millî Eğitim Bakanlarını meslekleri bağlamında inceleyen bu çalışmada literatür tarama tekniğinden yararlanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi hedefleyen araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi şartları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2012: 77). Çalışmanın kaynaklarını TBMM Albümleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı tarafından yayımlanan Türk Parlamento Tarihi kitapları, TÜİK eğitim istatistikleri, TBMM Zabıt Cerideleri, Tebliğler Dergileri, kitaplar, tezler, makaleler ve internet üzerinden elde edilen belgeler ve bilgiler oluşturmaktadır. Bu süreç içerisinde Millî Eğitim Bakanlığının internet sitesi üzerinden öncelikle bakanların listesine ulaşılmıştır. Bu liste dâhilinde TBMM Albümlerinden ilgili bakanların meslekleri taranarak çalışmaya eklenmiştir. Oluşturulan tablodan sırasıyla bakanların sayıları, görev süreleri ve meslekleri kontrol edilerek bulgular kısmına eklenmiştir. Bunların yanında 1920'den sonra eğitim

sürecimiz içerisindeki önemli noktalar belirlenerek bu süreçlerin hangi bakanları döneminde yapıldıkları açıklanmaya çalışılmıştır.

3. BULGULAR

1920'den günümüze görev yapan Millî Eğitim Bakanlarının meslekleri bağlamında incelendiği bu çalışmada bakanların öncelikli olarak meslekleri belirlenmiştir. Bunun yanında hangi tarihler arasında bakanlık görevi yaptıkları ve ne kadar süreyle bakanlık yaptıklarının yanında ait oldukları siyasi partiler de verilmiştir. Burada birden fazla bakanlık yapanlar bakanlık yapma dönemlerine bakılmaksızın arka arkaya verilerek sıralanmıştır. Millî eğitim bakanlarının meslekleri TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğüne yayımlanan TBMM Albümlerinden (TBMM Genel Sekreterliği, 2010) alınmıştır. Burada verilen meslekler bakanların yaptıkları tek meslek olmayıp yine albümden öncelikli olarak eğitim ile ilgili bir mesleği icra edip etmediğine bakılmış, değilse diğer meslek ya da meslekleri verilmiştir.

Tablo 1. 1920'den Günümüze Millî Eğitim Bakanları

	Bakan	Görev Başlangıcı	Görev Bitişi	Görev Süresi	Parti
1	Rıza Nur	4.05.1920	13.12.1920	7 ay 9 gün	Bağımsız
	Müderriş Muavini				
2	Hamdullah Suphi Tanrıöver	14.12.1920	20.11.1921	11 ay 6 gün	Cumhuriyet Halk Partisi
	Öğretmen	3.03.1925	19.12.1925	9 ay 16 gün	
3	Mehmet Vehbi Bolak	20.11.1921	5.11.1922	11 ay 15	Bağımsız
	Mülkiye İdare Amiri				
4	İsmail Safa Özler	5.11.1922	27.10.1923	11 ay 22 gün	Cumhuriyet Halk Partisi
	Tarih ve Coğrafya Öğretmeni	30.10.1923	6.03.1924	6 ay 6 gün	
5	Hüseyin Vasıf Çınar	6.03.1924	22.11.1924	8 ay 16 gün	
	İdadi Öğretmeni	28.02.1929	7.04.1929	1 ay 9 gün	
6	Şükrü Saraçoğlu	22.11.1924	3.03.1925	3 ay 11 gün	
	Sultanî Öğretmeni				
7	Mustafa Necati Uğural	20.12.1925	1.01.1929	3 yıl 1 ay 11 gün	
	Tarih ve Coğrafya Öğretmeni				
8	İsmet İnönü	1.01.1929	8.01.1929	7 gün (vekil)	
	Asker, General	9.01.1929	27.02.1929	1 ay 18 gün	
9	Recep Peker	7.04.1929	10.04.1929	3 gün (vekil)	
	Asker, Binbaşı, Harp Tarihi Öğretmeni				
10	Cemal Hüsnü Taray	10.04.1929	15.09.1930	1 yıl 5 ay 5 gün	
	Diplomat, Maliye				
11	Refik Saydam	17.09.1930	27.09.1930	10 gün (vekil)	
	Tıbbiye Müderrişisi, Doktor	13.08.1933	26.10.1933	2 ay 13 gün (vekil)	
12	Esat Sagay	27.09.1930	18.09.1932	1 yıl 11 ay 21 gün	
	Albay, Almanca Öğretmeni				
13	Reşit Galip	19.09.1932	13.08.1933	11 ay 24 gün	
	Doktor, Müderriş Muavini				
14	Yusuf Hikmet Bayur	27.10.1933	8.07.1934	8 ay 11 gün	
	Sultanî Öğretmeni, Diplomat				
15	Zeynel Abidin Özmen	9.07.1934	9.06.1935	11 ay	
	İdari Amir, Bürokrat				
16	Saffet Arıkan	9.06.1935	28.12.1938	3 yıl 6 ay 19 gün	
	Asker, Diplomat, Kurmay Okulu Öğretmeni				
17	Hasan Âli Yücel	28.12.1938	5.08.1946	7 yıl 8 ay 7 gün	
	Edebiyat, Türkçe, Tarih ve Coğrafya Öğretmeni				

18	Reşat Şemsettin Sirer <i>Lise Öğretmeni, Müfettiş</i>	5.08.1946	9.06.1948	1 yıl 10 ay 4 gün	Demokrat Parti
19	Hasan Tahsin Banguoğlu <i>Akademisyen, Dilbilimci</i>	10.06.1948	22.05.1950	1 yıl 11 ay 12 gün	
20	Hüseyin Avni Başman <i>Sınıf, Coğrafya, Tarih Öğretmeni</i>	22.05.1950	2.08.1950	2 ay 10 gün	
21	Nuri Özsan (vekil) <i>Hukukçu (Savcı, Hâkim, Avukat)</i>	3.08.1950	10.08.1950	7 gün (vekil)	
22	Ahmet Tevfik İleri <i>Mühendis</i>	11.08.1950	5.04.1953	2 yıl 7 ay 24 gün	
		13.04.1957	25.11.1957	7 ay 12 gün	
		22.05.1959	8.12.1959	6 ay 16 gün (vekil)	
23	Rıfki Salim Burçak <i>Akademisyen (Profesör, Siyasi Tarih)</i>	9.04.1953	17.05.1954	1 yıl 1 ay 8 gün	
24	Hüseyin Celal Yardımcı <i>Hukukçu</i>	17.05.1954	9.12.1955	1 yıl 6 ay 22 gün	
		26.11.1957	22.05.1959	1 yıl 5 ay 26 gün	
25	Ahmet Özel <i>Elektrik Mühendisi, Profesör</i>	9.12.1955	13.04.1957	1 yıl 4 ay 4 gün	
26	Mehmet Atif Benderlioğlu <i>Hukukçu</i>	9.12.1959	27.05.1960	5 ay 18 gün	
		30.05.1960	27.08.1960	2 ay 27 gün	
27	Fehmi Yavuz <i>Akademisyen (Siyasal Bilgiler)</i>	27.08.1960	8.09.1960	11 gün (vekil)	
		8.09.1960	5.01.1961	3 ay 27 gün	
28	Bedrettin Tuncel <i>Akademisyen</i>	8.09.1960	5.01.1961	3 ay 27 gün	Askerî Yönetim
29	Turhan Feyzioğlu <i>Hukukçu, Akademisyen (Prof.)</i>	5.01.1961	7.02.1961	1 ay 2 gün	
		7.02.1961	2.03.1961	25 gün (vekil)	
30	Ahmet Tahtakılıç <i>Hukuk, İdare, Ekonomi</i>	3.03.1961	25.10.1961	7 ay 22 gün	
		25.10.1961	20.11.1961	25 gün (vekil)	
		20.11.1961	25.06.1962	7 ay 5 gün	
31	Mehmet Hilmi İncesulu <i>İdari Amir, Bürokrat, Müfettiş</i>	20.11.1961	25.06.1962	7 ay 5 gün	Cumhuriyet Halk Partisi
32	Şevket Raşit Hatipoğlu <i>Ziraat ve Ekonomi, Akademisyen</i>	25.06.1962	8.06.1963	11 ay 13 gün	
		11.06.1963	20.02.1965	1 yıl 8 ay 9 gün	
33	İbrahim Öktem <i>Operatör Doktor</i>	11.06.1963	20.02.1965	1 yıl 8 ay 9 gün	Adalet Partisi
34	Nevzat Cihat Bilgehan <i>Hukukçu (Savcı, Hâkim)</i>	20.02.1965	27.10.1965	8 ay 7 gün	
		27.10.1965	1.04.1967	1 yıl 5 ay 4 gün	
35	Orhan Dengiz <i>Coğrafya Öğretmeni, Müfettiş, Bürokrat, Ataşe</i>	15.04.1973	26.01.1974	9 ay 11 gün	
		1.04.1967	3.11.1969	2 yıl 7 ay 2 gün	
36	Mehmet İlhami Ertem <i>İdari Amir (Kaymakam, Vali), Bürokrat</i>	1.04.1967	3.11.1969	2 yıl 7 ay 2 gün	
37	Orhan Oğuz <i>Akademisyen (Profesör)</i>	3.11.1969	26.03.1971	1 yıl 4 ay 23 gün	
		26.03.1971	13.12.1971	8 ay 17 gün	
38	Şinasi Orel <i>Kurmay Albay, Bürokrat, Diplomat</i>	26.03.1971	13.12.1971	8 ay 17 gün	Bağımsız
39	İsmail Hakkı Arar <i>Hukukçu</i>	13.12.1971	22.05.1972	5 ay 9 gün	Cumhuriyet Halk Partisi
		22.05.1972	15.04.1973	10 ay 23 gün	Adalet Partisi
40	Sabahattin Özbek <i>Ziraat Mühendisi, Akademisyen</i>	22.05.1972	15.04.1973	10 ay 23 gün	Adalet Partisi
41	Mustafa Üstündağ <i>Pedagog, Akademisyen</i>	26.01.1974	17.11.1974	9 ay 21 gün	Cumhuriyet Halk Partisi
		21.06.1977	21.07.1977	1 ay	
42	Safa Reisoğlu <i>Hukukçu, Akademisyen (Profesör)</i>	17.11.1974	31.03.1975	4 ay 14 gün	Bağımsız
		31.03.1975	21.06.1977	2 yıl 2 ay 20 gün	Adalet Partisi
43	Ali Naili Erdem <i>Hukukçu (Avukat)</i>	31.03.1975	21.06.1977	2 yıl 2 ay 20 gün	Adalet Partisi

44	Nahit Mentеше	21.07.1977	5.01.1978	5 ay 14 gün	Adalet Partisi
	<i>Hukukçu (Avukat)</i>	25.06.1993	24.10.1993	29 gün	Doğru Yol Partisi
45	Mustafa Necdet Uğur	5.01.1978	12.11.1979	1 yıl 10 ay 7 gün	Cumhuriyet Halk Partisi
	<i>İdare, Emniyet Müdürü</i>				
46	Orhan Cemal Fersoy	12.11.1979	12.09.1980	10 ay	Adalet Partisi
	<i>Hukukçu (Avukat), Gazeteci, Yazar</i>				
47	Hasan Sağlam	21.09.1980	13.12.1983	3 yıl 2 ay 22 gün	Askeri
	<i>Asker (Tuğgeneral)</i>				
48	Vehbi Dinçerler	13.12.1983	13.09.1985	1 yıl 9 ay	Anavatan Partisi
	<i>Mühendis (İnşaat, Sanayii)</i>				
49	Metin Emiroğlu	13.09.1985	21.12.1987	2 yıl 3 ay 8 gün	
	<i>Hukukçu (Avukat)</i>				
50	Hasan Celal Güzel	21.12.1987	30.03.1989	2 yıl 3 ay 9 gün	
	<i>Bürokrat (İktisat, Maliye, Hukuk, Amme İdaresi)</i>				
51	Avni Akyol	30.03.1989	20.11.1991	2 yıl 7 ay 20 gün	
	<i>Eğitimci (Yönetim, Planlama, Eğitim)</i>				
52	Köksal Toptan	20.11.1991	25.06.1993	2 yıl 7 ay 5 gün	Doğru Yol Partisi
	<i>Hukukçu (Avukat)</i>				
53	Nevzat Ayaz	24.10.1993	5.10.1995	1 yıl 11 ay 11 gün	
	<i>Hukukçu (Avukat), Mülki İdare Amiri, Emniyet Müdürü</i>				
54	Turhan Tayan	5.10.1995	28.06.1996	1 yıl 8 ay 23 gün	
	<i>Hukukçu (Avukat), Gazeteci</i>				
55	Mehmet Sağlam	28.06.1996	30.06.1997	1 yıl 2 gün	
	<i>Akademisyen (Profesör)</i>				
56	Hikmet Uluğbay	30.06.1997	11.01.1999	1 yıl 6 ay 11 gün	Demokratik Sol Parti
	<i>Ekonomist, Bürokrat, Diplomat, Akademisyen</i>				
57	Metin Bostancıoğlu	11.01.1999	10.07.2002	3 yıl 5 ay 29 gün	
	<i>Hukukçu (Avukat), Akademisyen</i>				
58	Necdet Tekin	10.07.2002	18.11.2002	4 ay 8 gün	
	<i>Matematik Öğretmeni, Akademisyen</i>				
59	Erkan Mumcu	18.11.2002	14.03.2003	3 ay 26 gün	Adalet ve Kalkınma Partisi
	<i>Hukukçu, Belgesel Yazarı ve Yönetmen</i>				
60	Hüseyin Çelik	14.03.2003	1.05.2009	6 yıl 1 ay 13 gün	
	<i>Akademisyen (Doçent, Türk Dili ve Edebiyatı)</i>				
61	Nimet Baş	1.05.2009	6.07.2011	2 yıl 5 ay 5 gün	
	<i>Hukukçu (Avukat)</i>				
62	Ömer Dinçer	6.07.2011	24.01.2013	2 yıl 6 ay 18 gün	
	<i>Akademisyen, Bürokrat</i>				
63	Nabi Avcı	24.01.2013	24.05.2016	3 yıl 4 ay	
	<i>Akademisyen, Bürokrat</i>				
64	İsmet Yılmaz	24.05.2016	10.07.2018	2 yıl 1 ay 16 gün	
	<i>Mühendis, Hukukçu</i>				
65	Ziya Selçuk	10.07.2018	5.08.2021	3 yıl 25 gün	
	<i>Eğitimci, Akademisyen, Bürokrat</i>				
66	Mahmut Özer	6.08.2021	4.06.2023	1 yıl 8 ay	
	<i>Akademisyen, Bürokrat</i>				
67	Yusuf Tekin	04.06.2023	Görevde		
	<i>Akademisyen, Bürokrat</i>				

Tabloda da görüldüğü gibi 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisinin açılması ve akabinde ilk icra vekilleri heyetinin (hükümet, bakanlar kurulu) kurulmaya başlanmasından günümüz 67. Türkiye Hükümetine kadar toplam 67 kişi Millî Eğitim Bakanlığı görevinde bulunmuşlardır. Bu bakanlardan bazıları arka arkaya ya da değişik dönemlerden birden fazla dönem bakanlık yapmışlar ve bu durum da göz önüne alındığında araştırmaya konu olan süre içerisinde askeri dönemler ve vekâleten Millî Eğitim Bakanlığı yürütenler dâhil dönemlerinin hükümet başkanlarıncı 80 defa Millî Eğitim Bakanı ataması yapılmıştır. Bu bakanlardan Hamdullah Suphi Tanrıöver, İsmail Safa Özler, Hüseyin Vasıf Çınar, İsmet İnönü, Refik Saydam, Hüseyin Celal Yardımcı, Fehmi Yavuz,

Mustafa Üstündağ ve Nahit Menteşe ikişer kez ve Ahmet Tevfik İleri ile Ahmet Tahtakılıç üçer kez Millî Eğitim Bakanlığı ile görevlendirilmişlerdir.

Görev sürelerine bakıldığında en uzun süre Millî Eğitim Bakanlığı görevini ifa eden Hasan Ali Yücel'dir. 28.12.1938 – 14.03.1946 yılları arasında bu görevi Hasan Ali Yücel aralıksız toplam 7 yıl 8 ay 7 gün sürdürmüştür. Yücel'in ardından Hüseyin Çelik 14.03.2003 – 01.05.2009 yılları arasında aralıksız toplam 6 yıl 1 ay 13 gün bakanlık yaparak en uzun ikinci süre Millî Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Üçüncü olarak 11.08.1950 – 05.04.1953, 13.04.1957 – 25.11.1957 ve 22.05.1959 – 08.12.1959 tarihleri arasında toplamda 3 yıl 9 ay 22 gün bakanlık yapan Ahmet Tevfik İleri gelmektedir. Hasan Ali Yücel Edebiyat, Türkçe, Tarih ve Coğrafya Öğretmeni; Hüseyin Çelik Akademisyen ve Ahmet Tevfik İleri ise Mühendistir. Bunların yanında Saffet Arıkan (Asker, Diplomat, Kurmay Okulu Öğretmeni) 3 yıl 6 ay 19 gün (09.06.1935 – 28.12.1938), Metin Bostancıoğlu (Hukucu (Avukat), Akademisyen) 3 yıl 5 ay 29 gün (11.01.1999 – 10.07.2002), Nabi Avcı (Akademisyen, Bürokrat) 3 yıl 4 ay (24.01.2013 – 24.05.2016), Hasan Sağlam (Asker, Tuğgeneral) 3 yıl 2 ay 22 gün (21.09.1980 – 13.12.1983) ve Ziya Selçuk (Akademisyen, Bürokrat) 3 yıl 25 gün (10.07.2018 – 5.08.2021) görev yapmışlardır.

1920'den günümüze Millî Eğitim Bakanı olarak görev yapan 67 kişinin 35'ü eğitim (öğretmen, akademisyen) kökenlidir. Burada bakanların meslekleri dikkate alınırken TBMM Albümlerindeki (TBMM Genel Sekreterliği, 2010) bilgileri dikkate alınmıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi bu meslekler bakanları tek meslekleri değildir. Bunların yanında 19'u hukukçu (avukat, hâkim, savcı) ve 6'sı asker kökenlidir. Asker kökenli bakanların ikisi (Recep Peker harp tarihi öğretmeni, Saffet Arıkan kurmay okulu öğretmeni) aynı zamanda askeri okullarda öğretmendir. Geriye kalan bakanlar mühendis, mülki amir, doktor gibi diğer mesleklerdendir.

Türk Eğitim Tarihi içerisinde çalışmamıza konu olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin açıldığı 1920'den günümüze eğitim ve öğretim alanında önemli gelişmeler ve değişimler yaşanmış, çalışmalar yapılmıştır. Bunların başta gelenlerini şu başlıklar altında toplayabiliriz; 1921 Maarif Kongresi (16 – 21 Temmuz 1921), Tevhit-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924), Harf inkılabı (3 Kasım 1928), Yükseköğretim reformu (1933), Köy Enstitüleri (17 Nisan 1940), ilkokulların zorunlu olması (1961), Yüksek Öğretim Kurumunun (YÖK) kurulması (1981), ortaöğretim kurumları için Ders Geçme ve Kredili Sistem (1991), 8 yıllık kesintisiz eğitim sistemi (1997), 4 + 4 + 4 eğitim sistemi ve Heyeti İlmîyeler ile Millî Eğitim Şuraları.

Sakarya Savaşı'nın öncesinde 16 – 21 Temmuz 1921 tarihlerinde ilk defa Maarif Kongresi toplanmıştır (Önal, 2010). Türkiye Cumhuriyeti'nin Millî eğitim politikalarının ana hatlarıyla ilk kez tartışıldığı bu kongre Ankara'da düzenlenen bir eğitim kurultayıdır. Kongrenin yapıldığı süreç içerisinde Maarif Vekili olan Hamdullah Suphi Tanrıöver'dir. Kapluhan (2014) toplanan bu il maarif kongresinin TBMM Hükümeti'nin ikinci eğitim bakanı (maarif vekili) olan Hamdullah Suphi'nin eseri olduğunu ve kongrede, daha önce muhtelif vesilelerle ifade ettiği görüşlerini ve görevini yürüttüğü bakanlığın tasarılarını kabul ettirmiş olduğunu belirtmektedir.

1921 Temmuz ayında Hamdullah Suphi Bey'in (Tanrıöver) Bakanlığı döneminde Ankara'da toplanan kongrenin çalışma konuları: İlkokulun öğretim programları ve öğretim süreleri ile ortaöğretimin programları ve dersleridir (İnan, 1983: 62). Bu ilk Maarif Kongresi, 16 Temmuz'da TBMM Başkanı Mustafa Kemal'in açılış konuşmasıyla açılmış ve 6 gün sürmüştür. Hamdullah Suphi (Tanrıöver) öğretmen kökenli bir milletvekili ve bakandır.

Osmanlı Devleti'nde devlet kurumları ve vakıfların okullar açabilmekteydi. Bu kurumların yanında yabancılar ve azınlıklar da istedikleri gibi okullar açmaya başlamışlar ve bu okulların bir kısmında misyonerlik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu durumda cumhuriyete gelinceye kadar eğitim kurumlarını Batılı tarzda okullar, Geleneksel Okullar ve Yabancı Okulları diye üç kısma ayırabiliriz (Ofar, 2022: 189). Çok çeşitli kurum, kuruluş ve vakıflar bağlı eğitim kurumlarının varlığı bu eğitim kurumlarının kontrol edilmesinde zorluklar yaşatabilmektedir. Bu durumlar da göz önünde bulundurularak Tevhidi Tedrisat Kanun teklifi 3 Mart 1924 tarih ve 430 numaralı kanun olarak kabul edilmiştir. Bu kanunun kabul edildiği sırada Millî Eğitim Bakanı Tarih ve Coğrafya Öğretmeni olan İsmail Safa Özler'dir.

Osmanlı Ülkesinde matbaanın icadı, gazetenin çıkarılmağa başlanması ve özellikle Tanzimat döneminden itibaren neşriyatın çoğalması Türkçenin yazılış ve okunuş tarzlarının sadeleştirilmesi bahsini de ortaya çıkarmış, hatta sebeple Arap harflerinin terkiyle Lâtin harfinin kabulü yolunda teşebbüsler ve müracaatlar bile vaki olmuştur (Ergin, 1977: 1752). Öteden beri düzenlenmek ya da değiştirilmek istenen Türk harf yazım sistemi Arap harflerinin yerine Latin harflerinin kabulüyle olmuştur. Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun tarihler 3 Kasım 1928'i gösterdiğinde kabul edilmiştir. Bu tarihte Millî eğitim bakanı Sultani Öğretmeni olan Şükrü Saraçoğlu'dur. Özellikle Atatürk dönemi yapılan en önemli eğitim reformlarından biri de Yükseköğretim Reformudur. Daha öncesinde Darülfünûn olarak adlandırılan üniversitede bir düzenleme yapılması gerektiğine karar verilmiş ve bunun nasıl yapılması gerektiği ile ilgili kendisinden yararlanılmak üzere Cenevre Üniversitesinden Prof. Albert Malche ülkeye davet edilmiştir (Turan Ş., 2010: 76). Malche'nin hazırladığı raporun sonunda 31 Mayıs 1933'te çıkan kanun ile İstanbul Darülfünûnu kaldırılmış ve yerine İstanbul Üniversitesi açılmıştır. Bu üniversite açılacak olan diğer üniversitelerin de yöntem bakımından temelini oluşturmuştur. Üniversitede reform çalışmalarına Esat Sagay'ın Maarif Vekilliği (1930 – 1932) zamanında başlanmış ve Reşit Galip'in vekilliği sırasında (1933) kanunlaştırılmıştır. 2252 Nolu bu kanun 317 üyenin bulunduğu mecliste seçime katılan 185 vekilin tamamının oy birliği ile kabul edilmiştir (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 1933: 483). Esat Sagay albay ve Almanca öğretmeni iken Reşit Galip de doktor ve müderris muavinidir.

Köy Enstitüleri Türk Eğitim Tarihi içerisinde en fazla tartışılmalı konulardan biridir. Öncesinde çeşitli çalışmalar olmakla birlikte Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı Kanunla teşkil edilmiştir. Kurulmalarına Maarif Vekili olan Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü olan İsmail Hakkı Tonguç'un çok emeği geçmiştir (Akyüz, 2010: 393). Köy Enstitülerini bir dönem için Türk Eğitim Sistemi içerisinde, 1920'den günümüze en uzun süreli Millî Eğitim Vekilliğini (bugünü adıyla bakanlığı) yapan Edebiyat, Türkçe, Tarih ve Coğrafya Öğretmeni olan Hasan Ali katmıştır. Köy enstitüleri teşkili hakkında kanun lâyihası ile Maarif Ziraat, Dahiliye ve Bütçe encümenleri mazbatalarının görüşmelerinden Millî Eğitim Vekili Hasan Ali Yücel görüşlerini belirtirken; *"Enstitüde yetişecek öğretmenlere umumî ve meslekî kültür bakımından lüzumlu olan bilgiyi vereceğimiz gibi, bunlara köye gittikleri vakit köy hayatında âmil, prestij sahibi, kendisine fikir sorulabilecek, reyî alınabilecek insan olabilmesi için amelî bilgiler de verilecektir."* (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 1940: 78) diyerek bu okullarda kapsamlı bir eğitim verileceğini dile getirmektedir. Köy Enstitülerinin 1947'de Lise Öğretmeni ve Müfettiş olan Reşat Şemsettin Sırer'in Millî Eğitim Bakanlığı yaptığı dönemde öncelikle programları değiştirilmiştir. 1947 yapılan değişik, Köy Enstitüleri felsefesinden ilk bâriz diye yorumlanır (Akyüz, 2010: 395). Köy Enstitüleri Şubat 1945'te 6234 sayılı Kanunla tümüyle geleneksel öğretmen okullarıyla birleştirilmesi kapanma sürecinin son noktası olarak bilirse de Göknaar (2012: 526) Köy Enstitüleri 1947'de, Soğuk Savaşın kızıştığı dönemde kapandı demektedir. Köy enstitüleriyle ilk öğretmen okullarının birleştirilmesi

hakkında kanun tasarısı ile Millî Eğitim ve Bütçe komisyonları raporlarının gerekçe kısmında “*Köy enstitüsü öğrencileri okulda iyi düzenlenmemiş bir müfredat programı ile tarım, sanat, genel ve meslek bilgilerini tam olarak alamadıkları gibi meslek hayatına girdikten sonra da geçimlerini sağlamak için kendilerine verilen araziyi işletmek, işliklerde çalışmak mecburiyeti karşısında kaldıklarından asli vazifeleri olan öğretmenliği hakkıyla yapamadılar ve müstahsil hale de geçemediler.*” (T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 1954) denilerek Köy Enstitülerin mevcut durumları belirtilmiştir.

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ardında 1961 yılında 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun ile ilköğretimle ilgili mevzuat bir araya getirilmiştir. Aynı Kanunla ilköğretim 6 - 14 yaş grubu için mecburi hale getirilmiş, ancak geçici üçüncü maddeyle bu mecburiyet yalnız ilkokul kısmına uygulanmıştır (MEB, 1999, Akt. Turan, F, 2016: 5). 09.07.1961 kabul tarihli ve 334 Kanun Numaralı Türkiye Cumhuriyeti 1961 Anayasası (www.anayasa.gov.tr, 2023) 50. Maddesi ile devlet halkın eğitim ve öğretimini üstlenmiş ve aynı madde ile kız ve erkek bütün vatandaşları için ilköğretimi zorunlu hale getirmiştir. Bu tarihte 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası II. Gürsel Hükümeti görevdedir ve bu hükümette Millî Eğitim Bakanlığı görevini hukukçu olan Ahmet Tahtakılıç ifa etmektedir.

Başar (1999: 74) iki askeri müdahale arasında (1960 – 1970) ilköğretim kurumlarındaki sayısal göstergeleri verirken 1959 – 1960 eğitim – öğretim dönemi 2 489 809 toplam öğrenci sayısını 1970 – 1971 eğitim – öğretim yılı için 3 168 518 olarak vermektedir. Bu rakam yaklaşık % 27’lik bir artışa tekabül etmektedir. Aynı dönemde 1960 yılında yaklaşık 27,8 milyon olan Türkiye nüfusu 1970 yılında 35,6 milyona yükselmiştir (www.tuik.gov.tr, 2022). Bu da yaklaşık olarak % 28’lik bir artış demektir ki öğrencilerdeki artışın pek de ilköğretimin zorunlu olmasına bağlı olmadığını hatta gerisinde kaldığını göstermektedir.

1981 Üniversite reformundan önce, Türk yükseköğretim sistemi;

- Üniversiteler,
- Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki akademiler,
- Bir kısmı diğer bakanlıklar, çoğu Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde bulunan iki yıllık meslek yüksekokullarıyla konservatuvarlar,
- Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde üç yıllık olan eğitim enstitüleri,
- Mektup ile öğretim yapan YAYKUR (Yükseköğretim Kurumu, 2023) olmak üzere beş farklı tür kurumdan oluşmaktaydı. Özellikle 1980 askeri müdahalesine kadar yükseköğretim kurumlarında gelişen siyasi ve sosyal olaylar bu yapıları bir arada tutma ve kontrol edilebilirliğini artırma ihtiyacını düşündürmüştür.

Yükseköğretim, 1981 yılında kabul edilen 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunuyla ülkemizdeki bütün yükseköğretim kurumları Yükseköğretim Kurulu (YÖK) çatısının altında bir araya getirilmiş, akademiler üniversite, eğitim enstitüleri eğitim fakülteleri haline getirilmiş ve konservatuvarlarla meslek yüksekokulları üniversite bünyelerine alınmıştır (www.yok.gov.tr, 2023). Aynı kanunla Yükseköğretim Kurulu (YÖK), tüm yükseköğretimden sorumlu tek kuruluş olmuştur. Akşin (2020: 277)bu durumla ilgili, Anayasa ve Yükseköğretim Kurumuyla getirilen düzen üniversitelerin uzun süredir faydalandığı yönetim özerkliğine hayli ağır bir darbe indiriyordu, demektir. Yükseköğretim Kurumunun kurulduğu süreç içerisinde Millî Eğitim Bakanlığı Asker olan (Tuğgeneral) Hasan Sağlam tarafından yürütölmekteydi.

1988 yılında yapılan 12. Millî Eğitim Şurasında sınıf geçme sisteminden ders geçme sistemine geçilmesi kararı alınmıştır. (www.meb.gov.tr c, 2022). Ders Geçme ve Kredili Sistem 02.099.1991 tarihli ve 20979 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmi Gazete, 1991). 1990 yılında gündeme gelip çok kısa bir uygulamanın ardından 1995 yılında kaldırılan Ders Geçme ve Kredili Sistemi önemli bir değişim girişimi olarak görebiliriz (Erdoğan, 2001: 74). Ortaöğretim için Ders Geçme ve Kredili Sistemin tatbikine başlandığı dönemde Millî Eğitim Bakanı eğitimci olan Avni Akyol'dur.

Tarihler 16.08.1997'yi gösterdiğinde yürürlüğe giren 4306 sayılı kanun dâhilinde uygulanmaya başlanan temel eğitim modeli olan 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim (Çınar, Çizmeci, & Akdemir, 2007), 15. Millî Eğitim Şurası'ndan sonra sürekli gündeme gelmiş ve Millî Güvenlik Kurulu'nun 28 Şubat 1997 tarihinde yapılan toplantısında da gündeme alınmıştır. Bu toplantıdan beş ay sonra aynı konu tekrar gündeme gelmiş ve 55. hükümet konu ile ilgili yasa tasarıları hazırlayarak konunun uygulamaya konulması kararlılığını göstermiştir (Tertemiz, 1999: 174). Bu kanunun yürürlüğe girdiği ve uygulanmaya başlandığı dönemde Millî Eğitim Bakanı ekonomist, bürokrat, diplomat ve akademisyen olan Hikmet Uluğbay'dır. Bu uygulama her ne kadar post modern darbe olarak adlandırılan 28 Şubat sürecinin içerisinde gerçekleşmiş olsa da Uluğbay (2012) uygulamanın başlangıcından 15 yıl sonra *"8 yıllık kesintisiz eğitimin 28 Şubat sürecinin sonucu olduğu' gibi bir ifadeye katılmam söz konusu değil. Bu yasa, Türkiye'de en demokratik şekilde tartışılan düzenleme. Çünkü bu yasayı çıkaran hükümet bir azınlık hükümetiydi."* demektedir.

1 – 5 Kasım 2010 tarihlerinde on sekizincisi düzenlenen Millî Eğitim Şurasının İlköğretim ve Ortaöğretimin Güçlendirilmesi, Ortaöğretime Erişimin Sağlanmasına yönelik kararlarından birisi de zorunlu eğitim ve bunun düzenlenmesiyle ilgilidir. Bu doğrultuda 6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunuyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla 4+4+4 olarak da bilinen 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Sistemi 2012 – 2013 eğitim – öğretim yılında tatbik edilmeye başlanmıştır. 12. Millî Eğitim Şurasının yapıldığı dönemde Millî Eğitim Bakanlığı görevini Hukukçu (Avukat) olan Nimet Baş ve ilgili kanunun kabul edildiği ve uygulanmaya başlandığı süreçte de Millî Eğitim Bakanlığını Akademisyen ve Bürokrat olan Ömer Dinçer yerine getirmiştir.

1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasından itibaren 1921'de toplanan Maarif Kongresinin dışında Millî Eğitim Şuralarının temelini oluşturan Heyet-i İlmîyeler 3 kez toplanmıştır. Heyet-i İlmîyelerden sonran sonuncusu 2021'de olmak üzere 20 kez Millî Eğitim Şurası yapılmıştır. Heyet-i İlmîyeler ve Millî Eğitim Şuraları, mevcut olan eğitim sistemleri hakkında tavsiye niteliğinde de olsa kararlar alması hasebiyle önemlidir. 3 Heyet- İlmîye toplantısı ve 20 Millî Eğitim Şurasının 10'unun eğitim kökenli (Öğretmen, Akademisyen) Millî Eğitim Bakanlarının dönemlerinde düzenlenmiş olup geriye kalan 10 şura diğer mesleklerden (mühendis, bürokrat, asker, hukukçu) olan bakanlar döneminde toplanmıştır

SONUÇ VE TARTIŞMA

1920'den günümüze kadar 27 dönem içerisinde bir Muvakkat (geçici) olmak üzere 4 İcra Vekilleri Heyeti ve 67 hükümet kurulmuştur. Bu süreç içerisinde 80 defa Millî Eğitim Bakanlığı ataması yapılmış ve 66 farklı kişi Millî Eğitim Bakanı olmuştur. Gerçekleşen 27 dönem seçimlerine göre 66 farklı hükümet kurulması ve bu hükümetler içerisinde 80 defa Millî Eğitim Bakanı görevlendirilmesi geçirdiğimiz son asırdaki yönetim istikrarsızlığının da bir göstergesidir. Ortalama 1,5 yıla bir hükümet düşmesi de bu durumu ispat eder mahiyettedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim işlerini ifâ etmek, istenilen nitelikte insanlar yetiştirmek vazifesi Millî Eğitim Bakanlığının birinci görevidir. Bu görevin ehemmiyeti göz önüne alındığında geçen süre içerisinde bu kadar farklı bakan değişiminin olması istenilen eğitim politikalarının yürütülmesi bakımından düşündürücüdür. Zira bazı dönemlerde değil hükümet hatta aynı hükümet içerisinde bakan değişikliklerinde bile sistem içerisinde değişikliklere gidildiği görülebilir. Eğitim, çıktılarının bir kısmı yıllar sonra alınan ya da yıllar sonra görülebilen bir süreçtir. 1920 tarihli geçici icra heyetinden 2024'de geçen 103 yıl içerisinde 80 bakan değişikliği düşünüldüğünde, bir bakanın ortalama olarak 15 ay gibi eğitim açısından gerçekten çok kısa denilebilecek bir süre bakanlık yaptığı söylenebilir. 104 yıllık 1920 sonrası millî eğitim bakanlığının ifâ süreci içerisinde 3 yıl ve üzeri bakanlık yapanların sayısı sadece 9'dur. Bunların içerisinde sadece 2'si (Hasan Ali Yücel 28.12.1938 – 14.03.1946 yılları arasında aralıksız toplam 7 yıl 8 ay 7 gün ve Hüseyin Çelik 14.03.2003 – 01.05.2009 yılları arasında aralıksız toplam 6 yıl 1 ay 13 gün) 6 yılın üzerinde Millî Eğitim Bakanlığı görevlerinde bulunmuşlardır. 3 yıl ve üzeri bakanlık yapanların toplam süresi yaklaşık 34 yıldır. Geriye kalan 70 yılda diğer bakan değişimleri yaşanmış olduğuna bakılınca millî eğitim bakanlarının hizmet sürelerinin hem Türk Eğitim Tarihi hem Türk siyasal hayatı hem de eğitim-öğretim faaliyetlerinin icrası bakımından çok kısa süreçler olduğundan bahsedilebilir.

1920'den günümüze Millî Eğitim Bakanlarının incelendiği bu çalışmada özellikle başlangıçtan 1950'lere kadar eğitim kökenli bakanların görev aldığı tespit edilmiştir. Bu dönemden sonra ise farklı mesleklerden de bakanlık görevlerinde bulunanların olduğu görülmüştür. Bu meslekler içerisinde en yaygın olanı hukukçu olanlardır. Bu durum Türk siyasetine bu dönemden sonra hukukçuların daha fazla hâkim olduğunuda düşünülmedeki göstermektedir. Benzer şekilde Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı gibi çeşitli bakanlıkların durumları da farklı araştırmalara in konuları olabilir.

Çalışmada Millî Eğitim Bakanlarının yaklaşık yarısının (35) eğitim kökenli (öğretmen, akademisyen) olduğu görülmektedir. Bu sayı Millî Eğitim Bakanlığı görevlerine toplam bakanları içerisinde ne kadar eğitim kökenli bakanın atandığının bilinmesi bakımından önemlidir. Bir mesleğin ve o mesleğin etki alanının ülke genelindeki genel işleyişinin de en iyi bileni o mesleği yapanların içerisinde çıkması pek tabiidir. Çalışma dâhiline alınan eğitimle ilgili gelişmeler ve değişimlerin büyük bölümü öğretmen kökenli olan Millî Eğitim Bakanları zamanında yapılmış olması da bu bahsi kanıtlayıcı nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak eğitim kökenli bakanların sayısı, bakanlığın eğitim-öğretim hizmetlerini yapma amacı göz önüne alındığında, yüksek olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte bakanların eğitim politikalarına ve çalışmalarına etkilerinin ne kadar olduğu araştırılması gereken konulardan biridir. Bunun yanında diğer bakanlıkların bakanlarının meslekleriyle de karşılaştırmalarının olduğu çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar ile Millî Eğitim Bakanlığının durumu kıyaslanarak farklılıklar ya da benzerlikler ortaya konulabilir.

Kaynakça

- 1961 Anayasası. (2023). TC Anayasa Mahkemesi: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> (E.T.: 20.04.2023)
- Akşin, S. (2020). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akyıldız, A. (2022). *SUBHİ PAŞA, Abdüllatif*. TDV İslâm Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/subhi-pasa-abdullatif> (E.T.: 17.10.2022)
- Akyüz, Y. (2010). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Başar, E. (1999). *Millî Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1960 - 1971)*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Başar, E. (2004). *Millî Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920 - 1960)*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Başaran, İ. E. (1984). *Eğitime Giriş*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Bilim, C. Y. (2002). *Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi (1734 - 1876)*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çınar, C., Çizmeci, F. & Akdemir, Z. (2007). 8 yıllık temel eğitim okullarında müfredatın gerektirdiği mekan standartlarının istanbul okulları üzerinden analizi. *YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 2(4), 188 - 203.
- Erdoğan, İ. (2001). Değişim yönetimi: Ders geçme ve kredili sistem üzerine bir araştırma. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14(14), 73 - 98.
- Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi* (Cilt 5). İstanbul: Eser Matbaası.
- Gökner, E. (2012). Türkçe Roman: Anlatı Geleneğinden Nobel Ödülü'ne. R. (Ed.) Kasaba içinde, *Türkiye Tarihi 1839 - 2010 Modern Dünyada Türkiye* (s.509-541). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Gündüz, M. (2010). *Osmanlı Mirası Cumhuriyet'in İnşası Modernleşme, Eğitim, Kültür ve Aydınlar*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- İnan, M.R. (1983). 1920'ler Türk Milli Eğitimi. M.E.B. içinde, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim* (s. 53 - 67). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kapluhan, E. (2014). 1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri Ve Önemi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 123 - 134.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar - İlkeler - Teknikler*. Ankara: Nobel Yayın.
- Koçer, H. A. (1987). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*. Ankara: Uzman Yayınları.
- MEB a. (2022, 10 17). *Örgün Eğitim İstatistikleri*. <https://istatistik.meb.gov.tr/> (E.T.: 08.05.2023)

- MEB b. (2022, 10 17). *Ana Sayfa / Haberler*. <https://www.meb.gov.tr/mill-egitim-bakanliginin-2022-yili-butcesi-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-kabul-edildi/haber/24464/tr> (E.T.: 08.05.2023)
- MEB c. (2022, 02 24). *Geçmişten Günümüze Milli Eğitim Şuraları*. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165252_12_sura.pdf (E.T.: 08.05.2023)
- Oflar, Y. (2022). *Atatürk Dönemi Öğretmen Milletvekilleri, Doktora Tezi*. Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Önal, İ. (2010). Tarihsel Değişim Sürecinde Yaşam Boyu Öğrenme ve Okuryazarlık: Türkiye Deneyimi. *Bilgi Dünyası*, 11(1), 101 - 121.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi. (1954). *Dönem: IX, Cilt: 27, Topkantu: 4*. Ankara: T.B.M.M. Matbaası.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi. (1933). *Devre: 4, Cilt: 15, İçtima Senesi: 2*. Ankara: TBMM Matbaası.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi. (1940). *Devre: VI, Cilt: 10, İçtima: 1*. Ankara: T.B.M.M. Matbaası.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi. (1959). *Devre: 1, Cild:1, İçtima Senesi 1*. Ankara: T.B.M.M. Matbaası.
- T.C. Resmi Gazete. (1991, 09 02). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20979.pdf> (E.T.: 05.03.2023)
- TBMM Genel Sekreterliği. (2010). *TBMM Albümü* (Cilt 1 - 4). Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.
- Tertemiz, N. I. (1999). Sekiz Yıllık Zorunlu İlköğretim: Hedefler ve Uygulamalar. *Bilanço '98 75 Yılda Eğitim*, 171 - 176.
- Turan, F. (2016). Türkiye'nin Zorunlu Eğitim Politikaları -Tarihsel Perspektif-. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1) - 10.
- Turan, Ş. (2010). *Türk Devrim Tarihi III Yeni Türkiye'nin Oluşumu (İkinci Bölüm) (1923 - 1938)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- TÜİK. (2022). *Nüfus ve Konut Sayımı, 2021*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Population-and-Housing-Census-2021-45866> (E.T.: 10.05.2023)
- Uluğbay, H. (2012). *4+4+4'ün bilimsel açıklaması yok*. <https://www.aksam.com.tr/guncel/444un-bilimsel-aciklamasi-yok--101039h/haber-101039> (E.T.: 04.05.2023)
- Yükseköğretim Kurumu (YÖK). (2023). *Kurumsal Tarihçe*. <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce> (E.T.: 01.05.2023).

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

SÜRDÜRÜLEBİLİR SAĞLIK TURİZMİNİN HİZMET SAĞLAYICILARININ ALGILANAN İMAJINA ETKİSİ

Ahmet AKCAN¹ Şükran TAŞKESEN²

Öz

Bu çalışmanın amacı sürdürülebilir sağlık turizmi kriterlerinin hizmet sağlayıcılarının algılanan imajı üzerindeki etkisini tespit etmektir. Çalışmanın evrenini İstanbul ilinde faaliyet gösteren uluslararası sağlık turizmi yetki belgeli özel bir sağlık kuruluşundan sağlık turizmi hizmeti almış olan Türk kökenli uluslararası hastalar oluşturmuştur. Örneklem grubunu basit rastgele yöntemle seçilen 384 sağlık hizmeti alan sağlık turistleri oluşturmaktadır. Katılımcılara nicel araştırma aracı olan anket ile ulaşılarak veriler yüz yüze elde edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS ve AMOS istatistiksel analiz programları kullanılarak analize tabi tutulmuştur. Test yeniden test, iç tutarlılık güvenilirliği ve yapısal geçerlilik (Path) analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, sağlık turizminin sürdürülebilirlik kriterlerinin hizmet sağlayıcıların algılanan imajı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ve pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Sağlık turizminin sürdürülebilirlik kriterleri bir birim artarsa, hizmet sağlayıcıların algılanan imajı da artacaktır. Bununla birlikte hastanenin kurumsal imajına ilişkin boyutlardan kalite faktörünün yüksek düzeyde algılandığı belirlenmiştir. Sağlık turistleri için, kalite boyutu ile ilgili olarak hizmet aldıkları sağlık personelinin alanında deneyimli olması, hasta bilgilerinin gizliliğine özen gösterilmesi, hastanede güncel tanı ve tedavi yöntemlerinin kullanılması, hastalıkların tanı ve tedavi sürecinde kullanılan tıbbi ekipmanlar önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık turizmi, Sürdürülebilir sağlık turizmi, Algılanan imaj, Hizmet sağlayıcıları

THE EFFECT OF SUSTAINABLE HEALTH TOURISM ON THE PERCEIVED IMAGE OF SERVICE PROVIDERS

Abstract

The aim of this study is to determine the effect of sustainable health tourism criteria on the perceived image of service providers. The universe of the study consists of international patients of Turkish origin who received health tourism services from a private health institution with an international health tourism authorization certificate operating in Istanbul. The sample group consists of 384 health tourists who received health services selected by simple random method. The participants were reached with a quantitative research tool, a survey, and the data were obtained face to face. The obtained data were analyzed using SPSS and AMOS statistical analysis programs. Test-retest, internal consistency reliability and structural validity (Path) analysis were performed. As a result of the analyzes, it was concluded that the sustainability criteria of health tourism have a significant effect on the perceived image of service providers and affect them positively. If the sustainability criteria of health tourism increase by one unit, the perceived image of service providers will also increase. In addition, it was determined that the quality factor, one of the dimensions related to the institutional image of the hospital, was perceived at a high level. For health tourists, regarding the quality dimension, it is important that the healthcare personnel they receive service from are experienced in their field, that patient information is kept confidential, that up-to-date diagnosis and treatment methods are used in the hospital, and that medical equipment used in the diagnosis and treatment process of diseases is of high quality.

Key Words: Health Tourism, Sustainable health tourism, Perceived image, Service providers

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi, ahmetakcan@duzce.edu.tr, Orcid:0000-0003-2158-620X.

² Doktorant, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, taskesen.sukran@gmail.com, Orcid: 0000-0003-1829-6404.

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin/Cite as: Akcan, A. & Taşkesen, Ş. (2024). Sürdürülebilir sağlık turizminin hizmet sağlayıcılarının algılanan imajına etkisi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 235-247.

Giriş

Ulusal sermayede önemli bir yere sahip olan turizm, zamanla yeni yaşam alanları bularak zenginleşmiştir. Geleneksel turizme sağlık turizminin eklenmesi, turizm sektörünün çeşitlenmesini ve genişlemesini sağlayarak ekonomiye ve toplum sağlığına önemli katkılar sağlamaktadır. Geleneksel turizm, genellikle kültürel ve doğal güzelliklerin keşfi, eğlenme ve dinlenme amacıyla yapılan seyahatler iken sağlık turizminin eklenmesiyle kişiler, tatillerine tedavi ve iyileşme sürecini de dahil etme fırsatı bulmuşlardır. Genel anlamıyla sağlık turizmi, kişilerin sağlığını koruması, geliştirmesi ve yenilenmesini amaçlarken konaklama, seyahat ve çeşitli aktiviteleri birlikte yapmayı içeren bir bütündür (Gençay, 2007; Yıldırım, 2012). Bu tedavi ve tatil entegrasyonu turistlerin kaliteli sağlık hizmetlerine ulaşabilmeleriyle birlikte dinlenme ve kaliteli zaman geçirme imkanına erişmelerini sağlamaktadır. Sağlık turistlerinin çeşitli sebeplerle seyahat ettikleri görülmektedir. Bunlar; küreselleşme, uzun bekleme süresi, ileri teknoloji, bilgi-iletişim hızı, sağlık sistemlerinde yaşanan sorunlar, ürün çeşitliliği, artan tüketici bilinci, Avrupa Birliği (AB) dinamikleri, sunulan hizmetlerin farklı fiyatlandırılması ve kalite algısıdır (Sağlık Bakanlığı, 2022). Sağlık turizminde tedavi ve tatil entegrasyonunda dinlenme ve kaliteli zaman geçirmede önemli aktörlerin başında hizmet sağlayıcıları gelmektedir. Hizmet sağlayıcılarının önemi, sağlanan hizmetlerin kalitesi, hastaların genel deneyimi ve sonuçların başarısı açısından büyük bir öneme sahiptir. Hizmet sağlayıcıları hastaların tedavi sürecini güvenli, başarılı ve memnuniyet verici hale getirmede kritik rol oynar ve sağlık turizminin başarısı, hizmet kalitesi ve etkinliği ile doğrudan ilişkilidir.

Sağlık turizmi, modern toplumların sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için önemli bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Hem ekonomik hem de sosyal açıdan geniş bir yelpazede etkileri bulunan bu sektör, gelecekte daha da büyüerek dünya genelinde sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini ve kalitesini artıracak potansiyele sahiptir (Yim, 2005). Doğal kaynakların tükenme riski, iklim değişiklikleri, küresel salgınlar ve ekosistemin her geçen gün bozulmaya devam etmesi sürdürülebilir bakış açısının gelişmesini sağlamıştır. Gelecek nesiller için daha yaşanılır bir dünya bırakmayı amaçlayan sürdürülebilirlik bakış açısı temelde enerji ve kaynak tüketiminin doğru kullanımını ve ekosistemin onarımını sağlamayı amaçlamaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın oluşturduğu hizmet yapılarında enerji tüketim istatistiklerine göre oteller ve alışveriş merkezlerinden sonra en çok enerji tüketimine sahip yapı, sağlık tesisleri olmuştur (ETKB, 2023). Ayrıca sağlık tesis sayısındaki artış, hasta popülasyonunun artması, kesintisiz hizmet sunumu, küresel salgınlar enerji tüketimi ile çevre kirliliğini de arttıran unsurlar arasında yer almaktadır. Bu yüksek tüketimi karşılayabilecek doğal kaynakların kıt olması, çevreye verilen zararın azaltılma ihtiyacı sağlık hizmetlerinde sürdürülebilirliği gündeme getirmiştir.

Sağlık turizminin geleneksel turizm ile birleşmesi, hem bireylerin sağlık ve refahını destekler hem de turizm sektörünün sürdürülebilir büyümesine katkıda bulunur. Sağlık turizminin sunduğu fırsatlar ve karşılaştığı zorluklar, bu alanda yapılacak araştırmalar ve belirlenmesi gereken politikalar açısından büyük bir öneme sahiptir. Literatürde sağlık turizmine yönelik çeşitli unsurları değerlendiren çalışmalar yapılmıştır. Connell (2013) çalışmasında sağlık turizminin kavramlaştırılması, kültür ve ticaret boyutları üzerine odaklanırken, Choi ve arkadaşları (2004) sağlık hizmeti sağlayıcılarına yönelik kalite, memnuniyet ve davranışsal niyet arasındaki ilişkiye, Perkumiene ve arkadaşları (2019) sağlık turizminde sürdürülebilirlikte iş birliğinin etkisini incelerken Pessot ve arkadaşları (2021) doğal kaynakların etkisi üzerinde durmuştur. Bu çalışmada ise sağlık turizminin gelişimine katkı sağlaması doğrultusunda sürdürülebilir sağlık turizmi ve hizmet sağlayıcılarının algılanan imajı üzenine odaklanılmıştır. Çalışmada sürdürülebilir sağlık turizminde hizmet sağlayıcılarının algılanan imajının etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Turistik faaliyetlerine sağlık sebeplerinin eklenmesiyle sağlık turizmi önemli bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık turizmi, kişilerin sağlık motivasyonu ile yaşadıkları yerlerden ayrılarak tedavi amacıyla hizmet almak için şehirler arası ya da ülkeler arası seyahat etmelerine ve bununla birlikte gerçekleştirdikleri faaliyetlerdir. (Mueller ve Kaufmann, 2001; Wong ve Musa, 2012). Son yıllarda küresel boyutta sağlık turizmi teknolojinin ilerlemesi, medikal hizmet maliyetlerindeki farklılıklar, ulaşım imkanlarının artması ve yaşam standartlarındaki artış gibi çeşitli faktörlerin etkisiyle hızlı bir büyüme göstermektedir. Sağlık turizmi; çoğunlukla tıbbi tedavi, estetik ve cerrahi işlemler, diş tedavisi, rehabilitasyon ve wellness (termal turizm) gibi hizmetleri içerir. Sağlık turizmi, ayrıca turistik destinasyonların ulusal ve uluslararası cazibesini artırarak, daha geniş bir kitleye hitap ederek yerel ekonomilere yeni gelir kaynakları oluşturur (Ramya, 2010; Pessot, vd., 2021; Roman vd., 2022). Sağlık turizminin büyümesi ülke genelinde önemli ekonomik ve sosyal etkiler yaratmaktadır (Mika, 2007; Semmerling, 2017; Roman vd., 2023). Gelişmiş ülkelerde sağlık hizmetlerindeki aşırı yoğun, erişilmez, düşük kalite ve yüksek ücretler, kişileri daha düşük ücret ve iyi hizmet seçenekleri sunan ülkelere yönlendirmektedir (Jadhav vd., 2014). Diğer taraftan, gelişmekte olan ülkeler düşük ücretli hizmet sunmanın yanı sıra kaliteli sağlık hizmetleri sunarak sağlık turizmi gelirlerinden faydalanmaktadır.

Türkiye, sağlık turizmi alanında dünya genelinde önemli bir sağlık merkezi haline gelmiştir. Türkiye'nin coğrafi konumu, rekabetçi fiyatları, iyi yetişmiş sağlık çalışanları ve gelişmiş sağlık altyapısı sağlık turistleri için tercih edilen bir destinasyon noktası olmasını sağlamıştır. Türkiye, gün geçtikçe sağlık turizmindeki payını artırmaktadır (Aydın ve Karamehmet, 2017:20). Türkiye'yi; 2019 yılında 756,926; 2020 yılında 435,691; 2021 yılında 729,592; 2022 yılında 1,381,807; 2023 yılında 1,538,643 ve 2024 yılının ilk çeyreğinde 428,072 sağlık turisti ziyaret etmiştir. Ülkeye ekonomik katkısına baktığımızda 2019 yılında 1.459.132 bin USD, 2020 yılında 1.371.189 bin USD, 2021 yılında 2.016.262 bin USD, 2022 yılında 2.206.750 bin USD, 2023 yılında 3.006.092 USD ve 2024 yılının ilk çeyreğinde ise 849.663 bin USD seviyesine ulaşmıştır (USHAŞ, 2024). Türkiye'de yıllar içerisinde sağlık turist sayısında ve bununla birlikte ülke ekonomisine yapılan katkıda artış olduğu izlenmektedir. Sağlık turizmi, ülke ekonomisine yönelik katkının yanı sıra toplumlar arasında sosyal paylaşımı da artırmaktadır. Sağlık turizmi gastronomi, örf-adet, kültürel normların aktarımında da önemli bir araç niteliğindedir. Kişiler bir taraftan sağlık ihtiyaçlarını karşılarken diğer taraftan seyahat ederek farklı lokasyonlar keşfetme ve farklı kültürlerle tanışma şansını elde etmektedir. Sağlık turizminin kişisel sağlığa yönelik faydasının yanı sıra ülkeler arası kültürel etkileşimi artırmakta ve küresel sağlık standartlarının yükselmesine de katkıda sağlamaktadır. Sağlık turizmi temelde “medikal turizm (tıp turizmi)”, “termal turizm (spa ve wellness turizmi)” ve “geriatri turizmi (3. yaş turizmi) ve engelli turizmi” başlığı altında incelenmektedir.

1.1. Medikal Turizm (Tıp Turizmi)

Medikal turizm, bireylerin tedavi veya cerrahi müdahale almak amacıyla başka bir ülkeye seyahat etmelerini ifade eder (Connell, 2013; Lee vd., 2020). Bu tür sağlık turizmi, uluslararası hasta tedavisi ve turist sağlığı olarak iki ana kategoriye ayrılır. Turist sağlığı, tatil amaçlı seyahat eden kişilerin acil bir durum nedeniyle hastanelere başvurmasıyla ortaya çıkar. Uluslararası hasta ise planlı bir şekilde tedavi amacıyla seyahat eden kişidir (Gemalmaz ve Ertan, 2015). Bu tür turizm, genellikle daha uygun fiyatlı, yüksek kaliteli veya belirli uzmanlık gerektiren sağlık hizmetleri arayan bireyler tarafından tercih edilir. Medikal turizmin sunduğu avantajlar; daha uygun

maliyetli tedavi seçenekleri, daha kısa bekleme süreleri, daha hızlı hizmet alımı, yüksek kalitede ve uzmanlaşmış hizmete erişim, tedavi sonrası tatil ve dinlenme imkanları olarak ifade edilebilir.

1.2. Termal Turizm (Spa ve Wellness Turizmi)

Spa ve Wellness turizmi, bireylerin sağlıklı yaşam, dinlenme ve stresten arınma amacıyla yaptıkları seyahatleri içerir (Smith ve Puczkó, 2014). Günümüzde, termal turizme spa (sudan gelen sağlık) ve wellness (yüksek esenlik hali) turizmi de denilmektedir. Spa ve wellness alanlarında termal sularla yapılan tedavilerin yanı sıra masaj terapileri, aromaterapi, çamur terapileri ve güzellik kürleri de uygulanmaktadır. Wellness turizmi bir felsefedir; insanların beden, ruh ve zihin sağlığını bir bütün olarak iyileştirmek, geliştirmek ve farkındalık yaratmak amacıyla oluşturulmuştur. Dünyada termal turizmi de içine alan wellness ve spa turizmi insanlara canlılık, dinamizm ve rahatlama sunar (Edinsel ve Adıgüzel, 2014). Fiziksel koşullar, ulaşım imkanları, hijyen, ekonomik rekabet gücü, uzman doktorlar, akredite bir işletme olması ve sigorta kapsamının olup olmaması, suların kimyasal analizi, teşhis başarısı, spor aktiviteleri ve altyapı tesislerinin seçiminde önemli faktörlerdir (Dalkıran, 2017). Termal turizm, turizmin 12 aya yayılmasında önemli bir role sahip olan alternatif bir turizm çeşididir. İçeriği, hem doktor kontrolünde fizik tedavi, rehabilitasyon ve psikoterapiyi hem de dinlenme ve eğlence aktivitelerini içerir. Termal tesislerin uluslararası standartlara uygun olması da önemlidir. Bu turizm türü, genellikle tatil ve sağlık hizmetlerini bir arada sunarak hizmet vermeyi hedefler.

1.3. Geriatri Turizmi (3. Yaş Turizmi) ve Engelli Turizmi

Geriatri turizmi, başka ülkelerdeki klinikler, bakım evleri ve geriatik tedavi merkezlerinde yaşlı bireylerin bakımını, rehabilitasyonunu ve tedavisini sağlamak amacıyla, 65 yaş üstü bir veya birden fazla kronik hastalığı olan, bakıma muhtaç insanların sıcak iklim koşulları sağlanarak ziyaret ettiği bir sağlık turizmi türüdür (Ataman vd., 2017; Tsartsara, 2018). Ülkemiz, ileri yaş turistlerini ağırlama konusunda coğrafi bir avantaja sahiptir; sıcak iklim, hizmet ve kalite anlayışı ile maliyetlerin düşüklüğü cazibemizi artırmaktadır. Avrupa, dünyada en fazla yaşlı nüfusa sahip bölgedir. Avrupa'daki yaşlıların genellikle yüksek geliri olması, daha fazla seyahat etmeleri ve daha fazla harcama yapmaları, bu turizmin ekonomik katma değerini artırmaktadır. Avrupa Birliği üye ülkelerinde üçüncü büyük sosyo-ekonomik faaliyet olarak değerlendirilen turizm sektörü ekonomiye önemli oranda katkı sağlamaktadır (Ağaraj ve Murati, 2009; Roman vd., 2023). 65 yaş üstü kişi sayısının artmasıyla birlikte, bakım ve tedavi harcamaları da artmıştır. Yaşlılar, bakım ve tedavisi daha uygun olan ülkelere seyahat etmeye başlamışlardır. İleri yaşta bakım ve tedavi için seyahat edenler, rehabilitasyon ve fizik tedavi, termal terapi, engellilere özel bakım ve geziler gibi hizmetlerden faydalanmaktadır (Baka, vd., 2013). Bu turizm türü, yaşlıların yaşam kalitesini artırmayı, sağlıklı yaşam sürdürmelerini ve sosyal etkileşimde bulunmalarını hedefler ve bu doğrultuda kaliteli hizmet sunmak için çalışır.

Geriatri turizminin yanı sıra, dünya genelinde giderek önem kazanan bir sağlık turizmi türü de engelli turizmidir. Engelli bireylerin tatil yapacakları yer hakkında bilgi sahibi olmaları son derece önemlidir. Engelli bireylere engelsiz bir tatil sunmak için verilen hizmetlerin eksiksiz, zamanında, sürekli ve kolay ulaşılabilir olması gerekmektedir. Bununla birlikte, engelli bireylere uygun fiziksel koşulların, yatakların, asansörlerin ve araç gereçlerin tasarlanması önemlidir (Akıncı, 2015). Engelli bireylerin turizme katılımları, erişilebilir destinasyonlar, tesisler ve fiziksel koşullar ile doğru orantılıdır; engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun hizmetler sunulduğunda müşteri memnuniyeti artacak ve engelli turizminde daha başarılı sonuçlar elde edilecektir (Cengiz ve

Aksöz, 2018). Bu turizm türü, engelli bireylerin tatil ve seyahat deneyimlerini kolaylaştırmak için özel düzenlemeler ve hizmetler sunarak turist memnuniyetini hedefler. İnsan ihtiyaçlarının sınırsız olmasına karşın kaynakların sınırlı olması problemi insanlığı bir çözüm arayışına itmiştir. İklim değişiklikleri, artan kaynak tüketimi gibi nedenlerle doğal kaynaklar tehlike altındadır. Bu durum, doğru kullanım yollarıyla ilgili bir farkındalık yaratmıştır ve Birleşmiş Milletler tarafından 1987'de "Our Common Future" adlı kitapta sürdürülebilirlik kavramı tanımlanmıştır (Holdgate, 1987). Sürdürülebilirlik, bugünün ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde azaltmadan tanımlanır. Sosyal, çevresel ve ekonomik boyutları içeren sürdürülebilirlik, çevresel bozulma, doğal kaynakların tükenmesi ve iklim değişikliği gibi konularda artan farkındalıkla birlikte kuruluşlar için önemli bir endişe kaynağı haline gelmiştir (Elkington, 1997).

Sürdürülebilirlik, farklı alanlarda kendi bağlamında yorumlanan ucu açık bir kavram (Constanza ve Patten, 1995) olup sağlık turizminde, ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik ilkelerine bağlı kalınarak sağlık hizmetlerinin sunulmasıdır (Giannetti vd., 2019). Kavram bulunduğu bağlamda varlığın devamlılığı sağlamak amacıyla belirli ilkelerin gözetilmesidir. Bu yaklaşım, sağlık turizminin hem bugünkü hem de gelecekteki ihtiyaçları karşılamayı amaçlarken halkın refahını artırmayı, ekonomik faydaları uzun vadeye yaymayı ve doğal kaynakların korunmayı hedefler. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve sosyal krizlerle karşı karşıya kaldığı bir dönemde, sağlık sektöründe sürdürülebilirlik büyük önem taşır. Sağlık sektöründe, emek ve teknoloji yoğun bir şekilde kullanılmakta ve kesintisiz hizmet sunumu beklenmektedir. Bu nedenle, sağlık sektöründe sürdürülebilirlik ilkelerini uygulamak ve rekabette avantaj sağlamak için önceliklendirme çalışmaları önemli görülmektedir (Göncü ve Çetin, 2022). Bununla birlikte sürdürülebilir sağlık turizminin gelişmesini sağlamak için sektör paydaşları ile kurumlar arasında uyumlu ve tamamlayıcı bir yaklaşımın izlenmesi gerekir (Perkumiene vd., 2009; Jackson ve Barber, 2015). Sağlık hizmet sağlayıcıları, turizm hizmet sağlayıcıları ve yasal altyapı ulusal ve uluslararası entegrasyona olanak tanınmalı ve bu doğrultuda elde edilecek fırsatlar değerlendirilmelidir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Kurumsal sürdürülebilirlik açısından, kurumların olumlu bir imaja sahip olması artık bir tercih değil, bir zorunluluk haline gelmiştir. Toplumda olumlu bir imaj oluşturmak isteyen kurumların bu amaçla bilinçli ve sistemli bir şekilde çalışmalar yürütmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bir kamu hastanesinden sağlık hizmeti alan hasta ve hasta yakınlarının hastane ile ilgili imaj algılarını belirlemeyi amaçlayan bir araştırma yapılmıştır.

Araştırmanın hipotezi aşağıda yer almaktadır;

H₁: Sağlık turizminin sürdürülebilirlik kriterleri hizmet sağlayıcıların algılanan imajı üzerinde etkilidir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada nicel araştırma yönteminde veri toplama araçlarından olan ölçek formu kullanılmıştır. Çalışmada hasta ve hasta yakınlarının hastaneye yönelik imaj algı düzeylerini ölçmeye yönelik Choi vd. (2004) tarafından geliştirilen ve geçerliliği-güvenilirliği test edilmiş, 6

maddeden oluşan beşli likert tipi Kurumsal İmaj Ölçeği kullanılmıştır. Literatür taraması sonucunda hazırlanan Kurumsal İmaj Ölçeği Formu kullanılarak yüz yüze anketler gerçekleştirilmiş ve 384 sağlık turistine ulaşılmıştır. Veriler, 2023 yılı Mayıs-Temmuz aylarında toplanmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Literatür taraması sonucunda hazırlanan Kurumsal İmaj Anket Formu kullanılarak yüz yüze anketler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada 20 kişi ile pilot çalışma gerçekleştirilerek toplamda 384 sağlık turistine ulaşılmıştır. Çalışma doğrultusunda elde edilen veriler SPSS ve AMOS programları kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen veri seti ile test yeniden test ve iç tutarlılık güvenilirliği analizi için hedef kitleden elde edilen verilere, “madde-toplam korelasyonuna dayalı madde analizi” yapılmıştır. Sağlık turizminin sürdürülebilirlik kriterlerinin hizmet sağlayıcıların algılanan imajına etkisinin belirlenebilmesi için Path (Yol) analizi yapılmıştır.

2.4. Araştırmanın Demografik Özellikleri

Bu çalışmanın evrenini İstanbul ilinde faaliyet gösteren uluslararası sağlık turizmi yetki belgeli özel bir sağlık kuruluşundan sağlık turizmi hizmeti almış olan Türk kökenli uluslararası hastalar oluşturmuştur. Örneklem grubunu basit rastgele yöntemle seçilen 384 sağlık hizmeti alan sağlık turistleri oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan hasta ve hasta yakınlarının demografik özellikleri Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Bireylerin Demografik Özellikleri ve Farklılık Analizleri

Değişkenler	N	%	STSK		HSAİ	
			t ^a /F ^b	p ^c	t ^a /F ^b	p ^c
Cinsiyet						
Erkek	43	65,7	0,196	0,845	1,027	0,305
Kadın	127	34,3				
Yaş	68	18,4				
18-25	119	32,2	1,843	0,120	1,122	0,346
26-35	164	44,3				
36-45	15	4,1				
46-55	4	1,1				
56 ve üzeri	68	18,4				
Eğitim						
İlkokul	16	4,3	1,452	0,216	0,946	0,437
Ortaokul	117	31,6				
Lise	214	57,8				
Üniversite	21	5,7				
Lisansüstü	2	,5				
Destinasyonun Tercih Sebebi						
Fiyat Uygunluğu	47	12,7	0,127	0,996	0,378	0,915
Kür/tedavi hizmetlerinin çeşitliliği ve kalitesi	51	13,8				
Personelin Yaklaşımı	75	20,3				
Termal Suyun Özellikleri	14	3,8				
Hastanedeki Sosyal Aktivitelerin Zenginliği	50	13,5				
Ulaşımın Kolaylığı	52	14,1				
Yeme-İçme Hizmetlerinin Kalitesi	38	10,3				
Diğer	43	11,6				

Katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde 243'ünün (%65,7) erkek, 127'sinin (%34,3) ise kadın olduğu görülmektedir. Sig. değeri $p=0,845>0,05$ olduğundan STSK (Sağlık Turizminin Sürdürülebilirlik Kriterleri) için cinsiyetin alt gruplarına göre farklılık yoktur. Sig. değeri $p=0,305>0,05$ olduğundan HSAİ (Hizmet Sağlayıcıların Algılanan İmajı) için cinsiyetin alt gruplarına göre farklılık yoktur.

Katılımcıların 119'u (%32,2) 18-25 arası, 164'ü (%44,3) 26-35 arası, 15'i (%4,1) 36-45, 4'ü (%1,1) 46-55 arası ve 68'i (%18,4) 56 yaş ve üzeri yaşta olduğu görülmüştür. Sig. değeri $p=0,120>0,05$ olduğundan STSK için yaşın alt gruplarına göre farklılık yoktur. Sig. değeri $p=0,346>0,05$ olduğundan HSAİ için yaşın alt gruplarına göre farklılık yoktur.

Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde 16'sı (%4,3) ilkokul, 117'si (%31,6) ortaokul, 214'ü (%57,8) lise, 21'i (%5,7) üniversite ve 2'si (%0,5) lisansüstü eğitime sahip olduğu görülmektedir. Sig. değeri $p=0,216>0,05$ olduğundan STSK için eğitim alt gruplarına göre farklılık yoktur. Sig. değeri $p=0,437>0,05$ olduğundan HSAİ için yaşın alt gruplarına göre farklılık yoktur.

Çalışma doğrultusunda katılımcıların 75'i (%20,3) personel yaklaşımı, 52'si (%14,1) ulaşım kolaylığı, 51'i (%13,8) kür/tehdavi hizmetlerinin çeşitliliği ve kalitesi, 50'si (%13,5) hastanedeki sosyal aktivitelerin zenginliği, 47'si (%12,7) fiyat uygunluğu, 43'ü (%11,6) diğer, 38'i (%10,3) yeme-içme hizmetlerinin kalitesi ve 14'ü (%3,8) termal suyun özelliklerinin destinasyon tercih sebepleri olduğu belirlenmiştir. Sig. değeri $p=0,995>0,05$ olduğundan STSK için destinasyonu tercih sebebinin alt gruplarına göre farklılık yoktur. Sig. değeri $p=0,915>0,05$ olduğundan HSAİ için destinasyonu tercih sebebinin alt gruplarına göre farklılık yoktur.

2.5. Betimsel Analiz

Sağlık turizminin sürdürülebilirlik kriterlerinin hizmet sağlayıcıların algılanan imajına yönelik etkisi ile ilgili faktörlere yönelik betimsel analiz sonuçları aşağıda yer almaktadır.

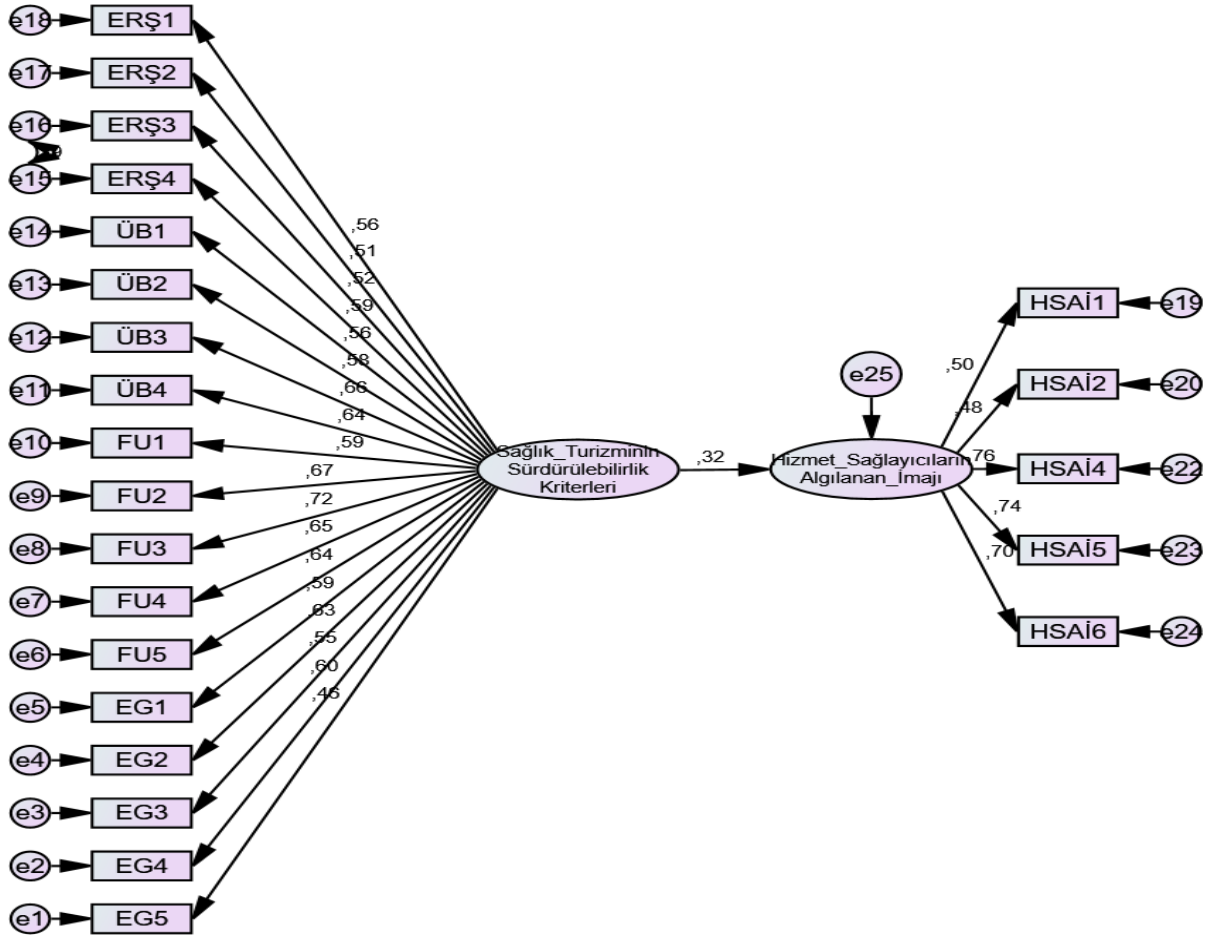
Tablo 2. Betimsel Analiz Sonuçları

Faktörler	N	Mean	Standard Deviation	Variance	Cronbach's Alpha
STSK	368	4,1232	,54852	,301	,906
HSAİ	368	3,3587	,85520	,731	,770

Ankete katılanlar ortalama olarak STSK'ye "katılıyorum", HSAİ'ye "Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum" demişlerdir.

2.6. Path (Yol) Analizi ile İlgili Bulgular

Sağlık turizminin sürdürülebilirlik kriterlerinin hizmet sağlayıcıların algılanan imajına etkisinin belirlenebilmesi için path analizi yapılmıştır.

Şekil 1. Paht (Yol) Analizi Modeli

Bağımsız değişkenin (Sağlık Turizminin Sürdürülebilirlik Kriterleri) bağımlı değişken (Hizmet Sağlayıcıların Algılanan İmajı) üzerindeki etkisi önemli ve pozitifdir ($p < 0,01$). Sağlık turizminin sürdürülebilirlik kriterleri ile hizmet sağlayıcıların algılanan imajı arasındaki standardize edilmiş regresyon katsayısı 0,319'dur. Sağlık turizminin sürdürülebilirlik kriterleri bir birim artarsa, hizmet sağlayıcıların algılanan imajı da 0,319 kat artacaktır. Aşağıda verilen uyum değerleri model uyumunun (model fit) sağlandığını göstermektedir. Bakılacak değerlerle ilgili bir sınırlama yoktur. Raporlanan değerler araştırmacının dikkat çekmek istediği değerlere göre değişebilmektedir.

Tablo 3. Model Uyum Tablosu

Model	NPAR	CMIN	F	P	CMIN/DF
Default model	48	647,738	228	,000	2,841
Saturated model	276	,000	0		
Independence model	23	3283,757	253	,000	12,979

Elde edilen $CMIN/DF=2,841 < 3$, $RMR=0,054 < 0,08$, $0,850 < GFI=0,866$, $RMSEA=0,071 < 0,08$ $SRMR=0,0590 < 0,08$ uyum değerleri, verilerin modele iyi uyum sağladığını

göstermektedir. Verilerin modele iyi uyum sağlaması modelin yapı geçerliliğinin olduğunu göstermektedir. HSAİ3, modele uymadığı için modelden çıkarılmıştır.

Tablo 4. İyileştirilmiş Ölçüm Modeline İlişkin Yol (Path) Analizi Sonuçları- AVE ve CR

Constructs	Items	Estimate	Cronbach's α	AVE	CR
Sağlık Turizminin Sürdürülebilirlik Kriterleri	EG5	,461	,906	,36	,90
	EG4	,601			
	EG3	,555			
	EG2	,625			
	EG1	,591			
	FU5	,642			
	FU4	,654			
	FU3	,716			
	FU2	,665			
	FU1	,594			
	ÜB4	,640			
	ÜB3	,662			
	ÜB2	,584			
	ÜB1	,561			
	ERŞ4	,589			
	ERŞ3	,522			
ERŞ2	,512				
ERŞ1	,562				
Hizmet Sağlayıcıların Algılanan İmajı	HSAİ1	,498	,770	,42	,73
	HSAİ2	,479			
	HSAİ4	,755			
	HSAİ5	,738			
	HSAİ6	,704			

AVE değeri 0,50'den küçük olmakla birlikte, CR'nin 0,60 ve daha büyük olması uyum geçerliliğinin olduğunu göstermektedir (Fornell ve Larcker, 1981: 382-388). Yukarıdaki tabloda hesaplanan AVE değerleri 0,36 ve daha büyük ve CR değerleri de 0,73 ve daha büyük olduğundan model uyum geçerliğini sağlamaktadır. Güvenilirlik katsayıları STSK=,906 ve HSAİ=,770 olduğundan, ölçek oldukça güvenilir.

Tablo 5. Paht Analizi Sonuçları

Hipotezler	Paths	Estimate	S.E.	C.R.		Result
Sağlık Turizminin Sürdürülebilirlik Kriterlerinin Hizmet Sağlayıcıların Algılanan İmajına Etkisi						
H ₁	Hizmet Sağlayıcıların Algılanan İmajı<---Sağlık Turizminin Sürdürülebilirlik Kriterleri	,319	,091	4,283	P<,01	Önemli

H1: Bağımsız değişkenin (sağlık turizminin sürdürülebilirlik kriterleri) bağımlı değişken (hizmet sağlayıcıların algılanan imajı) üzerindeki etkisi önemlidir ve pozitifdir (p<0,01). Sağlık turizminin sürdürülebilirlik kriterleri ile hizmet sağlayıcıların algılanan imajı arasındaki standardize edilmiş regresyon katsayısı 0,319'dur. Sağlık turizminin sürdürülebilirlik kriterleri bir birim artarsa, hizmet sağlayıcıların algılanan imajı da 0,319 kat artacaktır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmanın analiz sonuçlarına göre cinsiyet, yaş, eğitim ve destinasyonu tercih sebebi demografik değişkenlerine göre STSK boyutu için ortalama olarak “katılıyorum”, HSAİ boyutu için “Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum” cevabı verilmiştir. Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda sağlık turizminin sürdürülebilir kriterlerinin ve hizmet sağlayıcılarının algılanan imajının cinsiyet, yaş, eğitim ve destinasyon tercih sebeplerine göre farklılık göstermediği sonucuna varılmıştır. Cronbach Alpha katsayısı 0.70’ten büyük elde edilmesi kullanılan ölçeğin güvenilir kriterlerini karşılamaktadır (Kalaycı, 2010). Elde edilen güvenilirlik katsayıları (Genel Güvenilirlik Katsayısı =,888, Sağlık Turizminin Sürdürülebilirlik Kriterleri (STSK)=,906, Hizmet Sağlayıcıların Algılanan İmajı (HSAİ)=,770) ölçeğin güvenilirlik kriterlerini karşılamaktadır.

Path (Yol) analizi ile elde edilen uyum değeri (CMIN/DF=2,841<3, RMR=0,054<0,08, 0,850<GFI=0,866, RMSEA=0,071<0,08 SRMR=0,0590<0,08) verilerin modele iyi uyum sağladığını göstermektedir. Verilerin modele iyi uyum sağlaması modelin yapı geçerliliğinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca yine path analizi ile elde edilen modelin boyutlarına ait AVE (STSK=,36, HSAİ=,42) değerlerinin 0,36 ve daha büyük ve CR (STSK=,90, HSAİ=,73) değerlerinin de 0,73 ve büyük olduğundan model geçerlilik şartını sağlamaktadır. Elde edilen bulgular ışığında, kurumsal imajın fiziksel koşullar, iletişim, kalite ve sosyal sorumluluk boyutları üzerinden değerlendirilebileceği görülmüştür. Bu sonuç, Özata ve Sevinç, (2009) çalışmasında, kurumsal imaj boyutları ve kurumsal imajı açıklayan faktörleri doğrulamaktadır. Katılımcıların kurumsal imaj faktörleri arasında en yüksek algılanan kalite ve iletişim boyutları olmuştur, ancak fiziksel ve sosyal sorumluluk boyutları daha düşük algılanmıştır. Katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, gelir düzeyi, sosyal güvence, hastaneye başvuru sıklığı, hizmet aldığı birim ve hastaneye gelme durumu gibi demografik özellikleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Araştırma sonucunda hastanenin kurumsal imajına ilişkin boyutlardan kalite faktörünün yüksek düzeyde algılandığı belirlenmiştir. Bunun ardından sırasıyla iletişim, fiziksel koşullar ve sosyal sorumluluk faktörleri gelmektedir. Bu bulgu, yapılan araştırmalarda kurumsal imajın artırılmasında kurumun hizmet kalitesinin geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmasını desteklemektedir. Algılanan hizmet kalitesinin kurumsal imaj üzerinde belirleyici olduğu ve hastaların sadakat davranışını ve memnuniyetini şekillendirdiği görüşleri, bu çalışmada da teyit edilmiştir. Araştırmada katılımcılar, kalite boyutu ile ilgili olarak hizmet aldıkları sağlık personelinin alanında deneyimli olduğunu, hasta bilgilerinin gizliliğine özen gösterildiğini, hastanede güncel tanı ve tedavi yöntemlerinin kullanıldığını, hastalıkların tanı ve tedavi sürecinde kullanılan tıbbi ekipmanların oldukça önemli olduğunu belirtmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre; bağımsız değişkenin (sağlık turizminin sürdürülebilirlik kriterleri) bağımlı değişken (hizmet sağlayıcıların algılanan imajı) üzerinde etkilidir ve pozitifdir. Sağlık turizminin sürdürülebilirlik kriterleri bir birim artarsa, hizmet sağlayıcıların algılanan imajı da artacaktır.

Bu çalışmada, sürdürülebilir sağlık turizmi kriterlerinin hizmet sağlayıcıların algılanan imajı üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda sağlık turizmi kriterlerinin sağlık turizmi işletmelerinin iş süreçlerine entegrasyonun nasıl olacağı, çevresel ve ekonomik etkileri ve sosyal sürdürülebilirlik açısından nasıl geliştirilebileceği dikkate alınarak araştırılabilir. Hizmet kalitesinin yüksek algılanmasının kurumsal imajı nasıl etkilediği üzerinde duran bu çalışmanın devamı niteliğinde olabilecek sağlık turizmi hizmet sağlayıcıları için müşteri memnuniyetini değerlendirmeye yönelik araştırmalar yapılabilir. Sağlık turizmi işletmelerinin geleceğe yönelik

sürdürülebilir büyüme ve müşteri memnuniyetini sağlamaları için çeşitli stratejileri benimseyerek izlemeleri önemli görülmektedir. Sağlık turizmi işletmeleri bünyelerine başarılı bir şekilde sürdürülebilirlik ilkelerini entegre etmeleri hem çevreye katkı sağlamada hem de sağlık turistlerinin algısını pozitif yönde etkilemede önemli görülmektedir. İşletmeler, kurumsal imajlarını güçlendirmek adına hizmet sağlayıcılarının tanıtımında şeffaflık, güven ve kaliteyi vurgulayan bir iletişim dili seçerek personelin alanında deneyimli ve hasta mahremiyetini önceleyen bir yol izlemelidir. Sağlık turizmi işletmelerinin imaj yönetimine yönelik çalışmalarında hasta ve hasta yakınları ile düzenli ve sık aralıklarla iletişim kurarak güven duygusunun artırılması sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Agaraj, X. & Murati, M. (2009). Tourism an important sector of economy development. *Annals-Economy Series*, 1, 83-90.
- Akıncı, Z. (2015). Engelli bireylerin erişilebilir turizm beklentilerinin değerlendirilmesine yönelik nitel bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 97-113.
- Ataman, H., Esen, M.F. & Vatan, A. (2017). Medikal turizm kapsamında sunulan sağlık hizmetlerinde kalite ve hasta güvenliği. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(1), 28-44.
- Aydin, G. & Karamehmet, B. (2017). Factors affecting health tourism and international health-care facility choice. *International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing*, 11(1), 16-36.
- Baka, M., Akdeve, E. & Gedik-Balay, İ. (2013). Türkiye sağlık turizm sektörünün analizi ve strateji önerileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 64-92.
- Cengiz, F. & Aksöz, E.O. (2018). Müşteri odaklı pazarlama kapsamında engelli turizmüne yönelik teorik bir inceleme. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 126-138.
- Choi, K. S., Cho, W. H., Lee, S., Lee, H. & Kim, C. (2004). The relationships among quality, value, satisfaction and behavioral intention in health care provider choice: A South Korean Study. *Journal of Business Research*, 57(8), 913-921.
- Connell, J. (2013). Contemporary medical tourism: conceptualisation, culture and commodification. *Tourism management*, 34, 1-13.
- Constanza, R. & Patten, B.C. (1995). Defining and predicting sustainability. *Ecological Economics*, 15(3), 193-196.
- Dalkıran, G.B. (2017). Bir Sağlık turizmi destinasyonu olarak Trakya Bölgesi. *Social Sciences Research Journal*, 6(4), 162-178.
- Edinsel, S. & Adıgüzel, O. (2014). Türkiye'nin sağlık turizmi açısından son beş yıldaki dünya ülkeleri içindeki konumu ve gelişmeleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 167-190.

- Elkington, J. (1997). *Cannibals with forks: the triple bottom line of 21st century business*. Stoney Creek: New Society Publishers.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2023). Enerji Verimliliği El Kitabı. https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EVCED/tr/EnerjiVerimlili%C4%9Fi/E%C4%9Fitimler/Enerji_verimlili%C4%9Fitim_kitabi.pdf (E.T.: 15.09.2023).
- Fornell, C. & Larcker, D. F. (1981). Structural equation models with unobservable variables and measurement error: algebra and statistics. *Journal of Marketing Research*, 18, 382-388.
- Gemalmaz, H.B. & Ertan, İ.M. (2015). "Rabbim Cleveland Dedi": sağlık turizmi-insan hakları ilişkisi üzerine başlangıç notları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70, 1004-1039.
- Gençay, C. (2007). Sağlık Turizmi. M. Bulu ve İ.H. Eraslan (Eds.), İçinde: Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü (ss.172-180), İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınevi.
- Giannetti, B.F., Sevegnani, F., Almeida, C.M., Agostinho, F., García, R.R.M. & Liu, G. (2019). Five sector sustainability model: a proposal for assessing sustainability of production systems. *Ecological Modelling*, 406, 98–108.
- Göncü, K.K. & Çetin, O. (2022). A decision model for supplier selection criteria in healthcare enterprises with dematel ANP Method. *Sustainability*, 14(21), 13912.
- Holdgate, M.W. (1987). *Our Common Future: The Report of the World Commission on Environment and Development*. Oxford University Press.
- Jackson, L. A. & Barber, D.S. (2015). Ethical and sustainable healthcare tourism development: a primer. *Tourism and Hospitality Research*, 15(1), 19–26.
- Jadhav, S., Yeravdekar, R. & Kulkarni, M. (2014). Cross-border healthcare access in South Asian Countries: learnings for sustainable healthcare tourism in India. *Procedia Soc Behav Sci*, 157, 109–117.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayınları.
- Lee, TJ, Lim, H. & Kim, D. (2020). Tıbbi turistlerin motivasyonu ile tıbbi hizmetlerin kalitesi arasındaki ilişkiler. *Uluslararası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(6), 693-710.
- Mika, M. (2007). Uwarunkowania Rozwoju Turystyki Międzynarodowej [w:] Turystyka, red. W. Kurek, PWN, Warszawa.
- Mueller, H. & Kaufmann, E.L. (2001). Pazar analizi ve otel endüstrisi için çıkarımları. *Tatil Pazarlaması Dergisi*, 7(1), 5-17.
- Özata, M. & Sevinç, İ. (2009). Hastanelerde Kurumsal İmajın Ölçülmesinde Dikkate Alınması Gereken Faktörlerin Belirlenmesi. *Journal of Azerbaijani Studies*, 59-74.
- Perkumiene, D., Vienažindiene, M. & Švagždiene, B. (2019). Cooperation perspectives in sustainable medical tourism: the case of lithuania. *Sustainability*, 11, 3584.

- Pessot, E., Spoladore, D., Zangiacomi, A. & Sacco, M. (2021). Natural resources in health tourism: a systematic literature review. *Sustainability*, 13(5), 2661.
- Ramya, V. (2010). Medical tourism: revenue generation or international transfer of healthcare problems? *Journal of Economic*, 44, 53–70.
- Roman, M., Roman, M. & Wojcieszak-Zbierska, M. (2023). Health tourism—subject of scientific research: a literature review and cluster analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(1), 480.
- Roman, M., Roman, M., Grzegorzewska, E., Pietrzak, P. & Roman, K. (2022). Influence of the COVID-19 pandemic on tourism in european countries: cluster analysis findings. *Sustainability*, 14(3), 1602.
- Sağlık Bakanlığı, (2022). Sağlık Turizmi Nedir? Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı. <https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/TR-23587/saglik-turizmi-nedir.html> (E. T.:30.07.2024)
- Semmerling, A. (2017). Seçilmiş Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik kalkınmasında dış turizmin payı. *Bilim Defterleri Turizm ve Rekreasyon*, 1(19), 7-25.
- Smith, M. & Puczko, L. (2014). *Health, Tourism and Hospitality: Spas, Wellness and Medical Travel*. Routledge.
- Tsartsara, S. I. (2018). Yeni bir turizm nişinin tanımı – geriatric turizm. *Uluslararası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 20(6),796-799.
- USHAŞ, (2024). Sağlık Turizmi Verileri. <https://www.ushas.com.tr/saglik-turizmi-verileri/> (E. T.:30.07.2024)
- Wong, K.M. & Musa, G. (2012). *Medical tourism: the ethics, regulation, and marketing of health mobility*. Routledge.
- Yıldırım, H. H. (2012). *Görüşme Notları* (13.08.2012) Ankara.
- Yim, C. K. (2005). *Healthcare Destinations in Asia. Hong Kong, Hong Kong: The Asia Case Research Center. University of Hong Kong.*

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

ÖZEL GÜVENLİK VE KORUMA PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNİN DEPREM BİLGİ DÜZEYLERİ VE AFET BİLİNCİ ALGILARININ BELİRLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

Ali YAĞCI² Ali Davut ALKAN³

Öz

Araştırmada, özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin görüşleri, yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla yüz yüze toplanmıştır. Fenomenoloji araştırma deseni benimsenmiştir. Araştırma bulgularına göre, öğrenciler depremi bilimsel olarak tanımlamakta ve depremin neden olduğu ikincil afet türlerinin farkında olduklarını ifade etmişlerdir. Deprem öncesi ve sonrası alınacak önlemler hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları anlaşılmıştır. Ayrıca, depremlerin hangi bölgelerde olacağı, günümüzdeki jeolojik ve jeofizik çalışmalarla anlaşılabilirken, depremin zamanı ve büyüklüğünün kesin olarak tahmin edilemeyeceği konusunda farkındalıkları vardır. Öğrenciler, sivil toplum kuruluşlarının eğitim ve medya faaliyetlerinin bilinçlenmeye katkı sağladığını belirtmişlerdir. Deprem anında, özel güvenlik görevlilerinin sakin kalıp insanlara yardımcı olması gerektiği, afet sonrası düzenin sağlanmasında kolluk kuvvetlerine katkı sunabilecekleri vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Deprem Bilgi Düzeyi, Afet Bilinci, Özel Güvenlik, Özel Güvenlik ve Koruma.

ASSESSING EARTHQUAKE KNOWLEDGE AND DISASTER AWARENESS LEVELS AMONG STUDENTS IN THE PRIVATE SECURITY AND PROTECTION PROGRAM

ABSTRACT

In the study, the views of private security and protection students were collected face-to-face through semi-structured interviews. The phenomenology research design was adopted. According to the findings, the students define earthquakes scientifically and are aware of the secondary disaster types caused by earthquakes. They were found to have sufficient knowledge about the precautions to be taken before and after an earthquake. Additionally, while the location of earthquakes can be understood through current geological and geophysical studies, they are aware that the exact time and magnitude of an earthquake cannot be predicted. The students noted that non-governmental organizations' educational and media activities contribute to raising awareness. They emphasized that, during an earthquake, private security officers should remain calm and assist people, and they can contribute to maintaining order and supporting law enforcement in the aftermath of a disaster.

Keywords: Earthquake, Earthquake Knowledge Level, Disaster Awareness, Private Security, Private Security And Protection.

¹ Bu çalışma, 5-7 Temmuz 2024 tarihlerinde Academy 2nd International Conference on Earthquake Studies özet bildiri olarak sunulmuş çalışmanın genişletilmiş halidir.

² Bilim Uzmanı, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, ayagci89@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0359-4927

³ Öğr.Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, alidavutalkan@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9463-8683

Bu Yayıma Atıfta Bulunmak İçin/Cite as: Yağcı, A. & Alkan, A.D. (2024). Özel güvenlik ve koruma programı öğrencilerinin deprem bilgi düzeyleri ve afet bilinci algılarının belirlenmesi üzerine bir araştırma. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 248-271

Giriş

Afetler, genellikle aniden ve beklenmedik bir şekilde meydana gelen, ulusal veya uluslararası düzeyde yardım ihtiyacı yaratan, önemli hasar, yıkım ve can kaybına neden olan olaylar olarak tanımlanmaktadır (Şimşek ve Gündüz, 2021). İnsan yaşamını önemli ölçüde etkileyen afetlerden biri de depremdir (Doğan vd., 2021). Deprem, yer kabuğunun kırılması veya ayrılması olarak tanımlanır (Erdoğan ve Aksoy 2020; Improtta vd., 2023). Deprem, Türkiye’de en sık yaşanan doğal afettir (Usta vd., 2018). Türkiye’de depremler; Batı, Kuzey ve Doğu Anadolu Fay hatları boyunca sıklıkla meydana gelmektedir (Doğan vd., 2021; Telli ve Altun, 2023). Türkiye’de birçok yıkıcı deprem bu fay hatları üzerinde meydana gelmiştir. 1939 yılındaki 7.8 büyüklüğündeki Erzincan Depremi Türkiye’nin ilk doğal afeti olarak kayıtlara geçmiştir (İlki ve Celep, 2012). 1999 yılındaki 7.4 büyüklüğündeki Marmara Depremi (Bulut vd., 2005), 2011 yılındaki 7.1 büyüklüğündeki Van Depremi (Durmuş, vd., 2015) ülkeyi vuran en büyük depremler olarak karşımıza çıkmaktadır. 2023 yılında 7.7 ve 7.6 büyüklüğündeki Asrın felaketi olarak nitelenen Kahramanmaraş Depremi 11 ilde etkili olmuştur. Türkiye’de, doğal afetler öncesi ve sonrası hizmet sağlayan sorumlu kurum Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) olarak belirlenmiş ve yetkilendirilmiştir. Doğal afetlerin sonuçları bazen yıkıcı ve felaketsel neden olabilmektedir. Bu durumlarda AFAD tek yetkili kurum olduğu için afet sonrası hizmetlerin sağlanmasında aksaklıklar yaşanabilmektedir. Türkiye, son yıllarda afet yönetimi konusunda önemli adımlar atmıştır. Ancak depremlerin toplum üzerindeki etkisini azaltmak için farkındalık, hazırlık, müdahale ve iyileştirme tedbirlerine daha fazla önem verilmesi gerekmektedir. Deprem yer kabuğunun sarsılmasının ötesinde maddi, insani, sosyal, psikolojik, sağlık ve güvenlik gibi birçok boyutu içeren bir süreçtir. Bu sürece farklı açılardan bakmak, yol haritalarını ortaya koymak ve bütünsel çözümler bulmak için konuyla ilgili araştırmaların çok boyutlu ele alınması gerekmektedir. Bireylerin doğal afetler ve depremler hakkındaki bilgi düzeylerinin artmasının onların deprem sırasında olumlu tutum sergilemelerini de etkileyeceği değerlendirilmektedir. Bu amaçla afet süreçlerini yönetmek için multidisipliner çalışmalara ihtiyaç vardır (Avcı vd., 2020). Bu disiplinler arasında güvenlik hizmetleri önemli bir rol oynamaktadır ve özel güvenlik görevlilerine de önemli sorumluluklar düşmektedir. Özellikle deprem sonrasında asayiş ve kamu düzeninin sağlanması en önemli noktalardan biridir. Afet sonrası dönemde genel kolluğun yoğun görev yükü göz önüne alındığında, özel güvenlik kurumlarının geçici güvenlik ihtiyaçlarını karşılaması mantıklı bir seçenek olarak görülmektedir (Alkan, 2024). Özel güvenlik mesleği, toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Yağcı ve Güney, 2022). Zira özel güvenlik görevlileri, görev aldıkları kamu kurumlarında ve özel sektöre ait yerlerde 24 saat esasına göre vazife yürüten, görev yaptıkları yerin kritik yapısal özelliklerini bilen ve doğal afetler başta olmak üzere beklenmedik olaylarda ilk müdahaleyi yapmak üzere hazır bulunan personel olarak öne çıkmaktadır. Özel güvenlik görevlileri, çalıştıkları kurumlarda ziyaretçileri ilk karşılayan ve uğurlayan kişiler olarak bilinmektedir (Uçkun vd., 2012). Bu nedenle, olası kazalarda da ilk müdahaleyi yapacakları öngörülmektedir (Yağcı, 2021). Bu görevleri yerine getirirken, görevlerinin amacı ve gerekliliklerinin yanı sıra aldıkları eğitimleri bilinçli ve kontrollü bir şekilde uygulamaları beklenmektedir. Mevcut eğitim müfredatındaki doğal afetlere yönelik derslerin hukuki bir altyapısı bulunmaktadır. Bu bağlamda, 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun’un 7. maddesi (e) bendine göre, “*özel güvenlik görevlileri yangın, deprem gibi doğal afet durumlarında ve acil durumlarda işyerleri ve konutlara girebilir*” hükmü yer almaktadır. Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 15. maddesinde ise özel güvenlik görevlilerinin, “*görev yaptıkları alanlarda meydana gelebilecek yangın, deprem, sel gibi doğal afetlerde arama ve kurtarma ekiplerine yardımcı olma yükümlülüğünü taşımaktadır*” ifadesi yer almaktadır. Bu hükümler doğrultusunda, özel güvenlik görevlilerinin doğal afet durumlarında yardım ve kurtarma faaliyetlerine katılma yetki ve

sorumluluğu bulunduğu çıkarımı yapılabilir. 5188 sayılı Kanununun 7. maddesi (e) bendi ve yönetmeliğin 15. maddesi hükmünce, özel güvenlik görevlilerinin doğal afet hallerinde yardım yükümlülüğü ve yetkileri belirlenmiştir. Türkiye’de özel güvenlik personeli ihtiyacı önceleri kısa süreli eğitimlerle (silah eğitimi dâhil) sağlanırken, günümüzde Türkiye’de üniversitelerin meslek yüksekokulları bünyesinde bulunan özel güvenlik ve koruma programları ile bu alanda istihdam edilmek üzere eğitilmiş, donanımlı ve bilinçli personelin yetiştirilmesi sağlanmaktadır (Alkan ve Töz, 2020). Söz konusu program bünyesinde silah bilgisi, iletişim, kalabalık yönetimi, temel ilkyardım, genel kollukla ilişkiler, yangın güvenliği ve tabii felaketlerde müdahale gibi dersler verilmektedir (ÖZGE Çalıştay Raporu, 2024). Bu kapsamda, özel güvenlik görevlileri, deprem sonrasında kısa vadede afetin yol açtığı hasara bağlı olarak etkilenen bölgelerde yağma, hırsızlığı önleme ve afetten etkilenen bireylere yardım sağlama hizmeti sunmaktadır (Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2004). Literatürde özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin deprem bilgi düzeyleri ve afet bilinci algılarına ilişkin yeterli çalışma bulunmamaktadır. Geleceğin güvenlik iş gücünü oluşturacak ve afetler sırasında topluma önemli hizmetler sunacak olan özel güvenlik ve koruma öğrencileri arasında afet bilincinin ve uygun tutumların geliştirilmesi için deprem bilincinin geliştirilmesi gerekmektedir. Böylelikle öğrencilerin algılamalarından yola çıkılarak; deprem bilgi düzeyinin ve afet bilincinin önemi anlaşılabilir, gelecekteki olası afetlerde görev alacak özel güvenlik görevlilerinin bugünden hazırlıklı olmaları sağlanacak, depremin ve yıkıcı sonuçlarının anlaşılabilirliği sürecine ilişkin önerilerde bulunulabilecektir. Türkiye’nin bir deprem ülkesi olduğu açık olmakla birlikte Türkiye yüzölçümü itibarıyla büyük sayılabilecek bir ülkedir. Türkiye’deki bütün şehirlerin depremden etkilendiği ya da eşit derecede deprem riski taşıdığı söylemek mümkün değildir. Bu noktada özel güvenlik meslek eğitimi için Türkiye’nin farklı şehirlerinden gelen öğrencilerin deprem bilgi düzeyi ve afet bilinci aynı olmayacaktır. Özellikle yaşadığı şehirde deprem riskiyle yaşamadığı için deprem bilgi düzeyi ve afet bilinci tam yerleşmemiş bir öğrencinin yakın gelecekte deprem riski taşıyan bir şehirde yaşaması ve çalışması ihtimal dâhilindedir. Türkiye’de yaşayan ve özel güvenlik görevlisi olarak görev almaya namzet bu öğrencilerin, yüksek derecede deprem bilgi düzeyi ve afet bilincine sahip olmalarının kaçınılmaz olduğu değerlendirilmektedir. Araştırmanın bu alanda yapılacak olan çalışmalara örnek oluşturması bakımından da önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin deprem bilgi düzeylerinin ve afet bilincilerinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilere şu sorular yöneltilmiştir:

1. Deprem hakkında düşünceleriniz nelerdir?
2. Depreme bağlı olarak gerçekleşebilecek ikincil afetler ile ilgili görüşleriniz nelerdir?
3. Deprem öncesi ve sonrasında alınabilecek önlemler hakkında neler düşünüyorsunuz?
4. Depremin önceden belirlenmesine ilişkin görüşleriniz nelerdir?
5. Deprem afetiyle ilgilenen STK’lar hangileridir?
6. Depremle ilgili eğitimler, afet farkındalığınıza etkide bulunuyor mu?
7. Özel güvenlik görevlisi adayı olarak deprem anında güvenlik görevlilerinin neler yapmaları gerektiğine dair görüşleriniz nelerdir?
8. Türkiye’de doğal afet bilincinin bireylere yeterince verildiğini düşünüyor musunuz?
9. Özel güvenlik ve koruma bölümünde öğrenim gördüğünüz süre boyunca doğal afetlerle ilgili eğitimleri nasıl değerlendirirsiniz?
10. Özel güvenlik görevlisi adayı olarak doğal afetlerde özel güvenlik görevlilerinin konumunu ve rolünü nasıl değerlendirirsiniz?
11. Doğal afet sonrası ortaya çıkan kaos ortamında özel güvenlik görevlisinin rolünü nasıl görüyorsunuz?

12. Özel güvenlik görevlisi adayı olarak, doğal afet hallerinde özel güvenlik görevlilerinin yardım yükümlülüğünü nasıl değerlendirirsiniz?

1. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde “araştırmanın modeli”, “çalışma grubu”, “veri toplama aracı”, “verilerin analizi” ve “araştırmanın sınırlılıkları” başlıkları ile açıklamalarına yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma, problem durumunu kendi bağlamında değerlendirerek yorumlayıcı bir yaklaşımla insanların olay ve olgularla ilişkilendirdiği anlamlara odaklanır. Nitel araştırmaya odaklanan araştırmacının yaratıcı zihinsel süreçleri işlevsel hale gelir (Malterud, 2001). Nitel araştırmanın tasarlanması ve uygulanması sırasında araştırmacılar esnek ve dinamik bir çalışma ortamına sahiptir. Araştırmacıların araştırma sürecinin her aşamasında yeni yöntem ve yaklaşımlar geliştirebilmeleri, araştırmanın kapsamını ve etkisini artıracak yeni düzenlemeler oluşturabilmeleri olarak ifade edilen esneklik, nitel araştırmanın temel özelliklerinden biridir (Guba ve Lincoln, 1994; Merriam, 1998; Patton, 1990). Bu çalışmada, nitel araştırma yaklaşımına dayalı fenomenoloji (olgu bilim) deseni ile özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin deprem bilgi düzeyleri ve afet bilinci algılarına ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Fenomenoloji araştırmaları, katılımcılar tarafından tanımlanan bir olgu hakkında araştırmacının insani deneyimlerini ortaya çıkarmak için kullanılan bir sorgulama stratejisidir (Creswell, 2007). Fenomenoloji deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı olarak anlayamadığımız olgulara odaklanır. Olgular; yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilir. Fenomenoloji, bize tamamen yabancı olmayan ve tam olarak anlayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

1.2. Çalışma Grubu

2023-2024 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Özel Güvenlik ve Koruma ön lisans programında öğrenim gören 53 kadın ve 69 erkek öğrenci olmak üzere toplamda 122 öğrencinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu belirlemek amacıyla amaçlı örnekleme stratejilerinden durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme ile araştırmacı yakın olan ve erişilmesi kolay bir durumu seçer. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan, araştırmaya hız ve pratiklik kazandıran bir örnekleme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde esas alınan ölçüt; özel güvenlik ve koruma ön lisans düzeyinde eğitim görüyor olmak şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların kimlik bilgilerini gizli tutmak amacıyla gerçek isimleri yerine kodlar kullanılmıştır. Çalışma grubuna ilişkin ayrıntılı bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara ait demografik bilgiler

Değişkenler	Gruplar	Özel Güvenlik ve Koruma Öğrenci Sayısı	
		Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	53	43.4
	Erkek	69	56.6
Medeni Durum	Bekar	118	96.7
	Evli	4	3.3
Ön Lisans Sınıf Düzeyi	1.Sınıf	64	52.5
	2.Sınıf	58	47.5

Tablo 1 incelendiğinde özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin %43.4'ünün (n=53) kadın ve %56.6'sının (n=69) erkek cinsiyet faktörünü oluşturmuştur. Medeni durumuna bakıldığı zaman %96.7'sinin (n=118) bekar ve %3.3'ünün (n=4) evli olduğu tespit edilmiştir. Sınıf düzeylerine bakıldığı zaman %52.5'inin (n=64) 1.sınıf ve %47.5'inin (n=58) 2.sınıfta eğitim gördüğü anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin daha önce bir afete maruz kalıp kalmadıkları ve afet farkındalıklarına ilişkin ek bilgiler sorulmuştur. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin afet farkındalıklarına ilişkin betimsel veriler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin afet ile ilgili ek bilgi durumları

Afet farkındalıkları	Gruplar	Özel Güvenlik ve Koruma Öğrenci Sayısı	
		f	%
Bir afete maruz kalma durumu	Evet	82	67.2
	Hayır	40	32.8
Aileden herhangi birinin afete maruz kalma durumu	Evet	81	66.4
	Hayır	41	33.6
Afet sonucu bir yakını kaybetme durumu	Evet	18	14.8
	Hayır	104	85.2
Herhangi bir afette maddi kayıp durumu	Evet	16	13.1
	Hayır	106	86.9
Afet ile ilgili herhangi bir eğitim alma durumu	Evet	53	43.4
	Hayır	69	56.6
Kişisel veya aile afet planı	Evet	30	24.6
	Hayır	92	75.4
Evde afet acil durum çantası	Evet	28	23.0
	Hayır	94	77.0

Tablo 2 incelendiğinde özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin %67.2'si (n=82) bir afete maruz kaldıklarını ve %32.8'i (n=40) bir afete maruz kalmadıklarını dile getirmişlerdir. %66.4'ü (n=81) ailelerinden herhangi birinin afete maruz kaldıklarını ve %33.6'sı (n=41) ailelerinden herhangi birinin afete maruz kalmadıklarını ifade etmişlerdir. %14.8'i (n=18) bir afet sonucu yakınlarını kaybettiklerini ve %85.2'si (n=104) bir afet sonucu yakınlarını kaybetmediklerini ifade etmişlerdir. %13.1'i (n=16) herhangi bir afet sonrasında maddi kayıplara uğradıklarını ve %86.9'u (n=106) herhangi bir afet sonrasında maddi kayıplara uğramadıklarını dile getirmişlerdir. %43.4'ü (n=53) afet ile ilgili herhangi bir eğitim aldıklarını ve %56.6'sı (n=69) afet ile ilgili herhangi bir eğitim almadıklarını ifade etmişlerdir. %24.6'sı (n=30) afet ile ilgili herhangi bir kişisel veya aile afet planına sahip olduklarını ve %75.4'ü (n=92) afet ile ilgili herhangi bir kişisel veya aile afet planına sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. %23.0'ı (n=28) evlerinde bir afete karşı acil durum çantasına sahip olduklarını ve %77.0'ı (n=94) evlerinde bir afete karşı acil durum çantasına sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir.

1.3. Veri Toplama Araçları

Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Görüşme yöntemi, belirli bir konu hakkında derinlemesine sorular sorarak konunun daha anlaşılır hale getirildiği ve cevap yetersiz kaldığında veya açıkça ifade edilmediğinde tekrar sorulduğu için araştırmacılar tarafından faydalı görülen bir yöntemdir (Çepni, 2010). Ayrıca yarı yapılandırılmış görüşmeler, testlerin ve anketlerin sınırlamalarını ortadan kaldırmakta ve araştırmacılara esneklik sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmadan önce, taslak sorular oluşturulmuştur. Araştırma sorularının kapsamını belirleyebilmek için literatür taraması yapılarak taslak maddeler yazılmış, ayrıca bu çalışmada yer alamayan özel güvenlik ve koruma öğrenciler ile de görüşmeler yapılarak öğrencilerin konuyla ilgili görüşlerini yazmaları istenmiştir. Literatür taraması ve özel güvenlik ve koruma öğrenci görüşlerinin incelenmesi sonucunda görüşme formunda yer alacak sorular belirlenmiştir. Ardından araştırma soruları oluşturulmuştur. Araştırma soruları hazırlandıktan sonra soruların anlaşılabilirliği test etmek için, 30 özel güvenlik ve koruma öğrencisine ön uygulama yapılmış. Hazırlanan sorular üç alan uzmanının görüşlerine sunulmuş, uzmanlardan alınan geri bildirimler sonucunda bazı sorular formdan çıkarılmış, bazı soruların da ifade biçimleri yeniden düzenlenerek görüşme formunun nihai hali oluşturulmuştur. Bu amaç ile özel güvenlik ve koruma öğrencilerine uygulanmak üzere 12 yapılandırılmış görüşme sorusu son halini almıştır. Son haline getirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu, yüz yüze görüşme yoluyla 122 özel güvenlik ve koruma öğrencisine uygulanmıştır. Görüşmeler yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

1.4. Verilerin Analizi

Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin deprem bilgi düzeyleri ve afet bilinci algılarına ilişkin görüşleri analiz ve tahmin edilme süreci birçok aşamada detaylandırılmış ve gerçekleştirilmiştir. Elde edilen ham veriler nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tekniği ile incelenmiştir. Metinler araştırmacılar tarafından okunarak kodlamalar yapılmıştır. Elde edilen kodlar bulgular kısmında detaylı olarak verilmiştir. Araştırmada elde edilen kodların frekans dağılımları tablolarda ayrıca belirtilmiştir. Güvenirliği arttırmak amacıyla katılımcıların görüşleri hiç değiştirilmeden, doğrudan alıntılar şeklinde verilmiştir. Görüşler belirtilirken özel güvenlik ve koruma öğrencilerine ÖGKÖ1'den ÖGKÖ122'ye kodlar atanmıştır.

İki araştırmacı tarafından betimsel analiz tekniği kullanılarak 122 gönüllü özel güvenlik ve koruma öğrencilerinden elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Betimsel analizin amacı, görüşmeler ve gözlemler sonucunda toplanan verileri düzenlemek, yorumlamak ve okuyucuya sunmaktır (Baltacı, 2019). Betimsel analizde toplanan veriler önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Gültekin vd., 2014). Veriler öncelikle iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı okunmuştur. İkinci aşamada her bir soru için özel güvenlik ve koruma öğrencilerinden elde edilen ham veriler araştırmanın amacı doğrultusunda ortaya çıkan anlamlardan belirli kodlar oluşturulmuş ve metin üzerinde işaretlenmiştir. Kodlanan veriler benzerlik ve farklılıklara göre sınıflandırılmış ve ilgili kodlar temalar altında gruplandırılarak yorumlanmıştır (Creswell, 2007; Yıldırım ve Şimşek, 2021). Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği güvenilirlik formülü; " $Güvenirlik = ((Görüş\ Birliği) / (Görüş\ Birliği + Görüş\ Ayrılığı)) \times 100$ " kullanılmıştır. Ortalama kodlayıcılar arası güvenilirlik değeri %82.0 olarak hesaplanmıştır. Kodlamalar iki araştırmacı tarafından bağımsız yapılmıştır; lakin araştırmacılar daha sonra değiştirilebilir veya çok benzer anlamlara sahip parçaları belirleyerek fikir birliğine varmışlardır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, 2023-2024 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Özel Güvenlik ve Koruma programında öğrenim gören öğrenciler ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle, elde edilen sonuçlar Türkiye'deki devlet üniversitelerinin özel güvenlik ve koruma ön lisans programlarında eğitim alan öğrencilerin özelliklerini yansıtmaktadır. Araştırmanın bulgularının genelleştirilebilmesi için daha geniş bir örneklem üzerinde çalışılması gerekmektedir.

2. BULGULAR

Özel güvenlik ve koruma öğrencilerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda, deprem bilgi düzeyleri ve afet bilinci algılarına ilişkin görüşler aşağıda sunulmuştur.

2.1. Özel Güvenlik ve Koruma Öğrencilerin Deprem Hakkında Görüşleri

Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin deprem kavramını nasıl tanımladıklarını öğrenmek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Özel güvenlik ve koruma ön lisans öğrencilerin deprem tanımına ilişkin görüşleri

Soru 1	Tanımlama Kategorisi	Öğrenci Sayısı	
		f	%
<i>Deprem hakkında düşünceleriniz nelerdir?</i>	Doğal afet	51	41.8
	Yer kabuğu hareketlerine ve fay hatlarına bağlı olarak meydana gelen değişimler	43	35.2
	Yerin sallanması ya da sarsıntılar	18	14.8
	Yer altında oluşan tektonik hareketler	10	8.2

Tablo 3 incelendiğinde verdikleri yanıtların analizi sonucunda 4 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri depremi; %41.8'si (f=51) doğal afet, %35.2'si (f=43) yer kabuğu hareketlerine ve fay hatlarına bağlı olarak meydana gelen değişimler, %14.8'si (f=18) yerin sallanması ya da sarsıntılar ve %8.2'si (f=10) yer altında oluşan tektonik hareketler olarak ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yanıtlarından bazılarında doğrudan yer verilmiştir:

“Yıkıma ve hasara neden olan maddi ve manevi zararı olan doğal afet” [ÖGKÖ41]

“Yerin sallanmasıyla oluşan kısa süreli sarsıntı” [ÖGKÖ47]

“Tektonik plakaların ayrılması sonucu meydana gelen enerji boşalması” [ÖGKÖ54]

“Yer kabuğunun altında olan ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan enerjinin etkisiyle meydana gelen sismik dalgalanmalar sonucunda yer kabuğunun sarsılması olayıdır” [ÖGKÖ119]

2.2. Özel Güvenlik ve Koruma Öğrencilerin Depreme Bağlı Olarak Gerçekleşebilecek İkincil Afetler Hakkında Görüşleri

Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin depreme bağlı olarak gerçekleşebilecek ikincil afetler ile ilişkin görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin depreme bağlı olarak gerçekleşebilecek ikincil afetler ile ilişkin görüşleri

Soru 2	Tanımlama Kategorisi	Öğrenci Sayısı	
		f	%
<i>Depreme bağlı olarak gerçekleşebilecek ikincil afetler ile ilişkin görüşleriniz nelerdir?</i>	Tsunami	34	27.9
	Heyelan (Toprak Kayması)	22	18.0
	Heyelan+Tsunami	15	12.3
	Çığ	11	9.0
	Sel	10	8.2
	Yangın	7	5.7

Heyelan+Sel	7	5.7
Tsunami+Heyelan+Yangın+Salgın	7	5.7
Hastalık+Baraj Yıkılmaları		
Heyelan+Yangın	5	4.1
Heyelan+Çığ	4	3.3

Tablo 4 incelendiğinde verdikleri yanıtların analizi sonucunda 10 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri depreme bağlı olarak gerçekleşebilecek ikincil afetleri; %27.9'u (f=34) tsunami, %18.0'ının (f=22) heyelan, %12.3'ü (f=15) heyelan+tsunami, %9.0'ı (f=11) çığ, %8.2'si (f=10) sel, %5.7'si (f=7) yangın, %5.7'si (f=7) heyelan+sel, %5.7'si (f=7) tsunami+heyelan+yangın+salgın hastalık+baraj yıkılmaları, %4.1'i (f=5) heyelan+yangın ve %5.7'si (f=4) heyelan+çığ olarak ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yanıtlarından bazılarına doğrudan yer verilmiştir:

“Deprem sonrası fay hatlarında açılma toprak kayması felaketine dönüşebilir” [ÖGKÖ40]

“Depremler, bazı durumlarda tsunami, heyelan, yangın, salgın hastalık, baraj yıkılmaları gibi ikincil afetlere de neden olabilmektedir” [ÖGKÖ79]

2.3. Özel Güvenlik ve Koruma Öğrencilerin Deprem Öncesi ve Sonrasında Alınabilecek Önlemler Hakkında Görüşleri

Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin deprem öncesi ve sonrasında alınabilecek önlemler hakkında görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin deprem öncesi ve sonrasında alınabilecek önlemler hakkında görüşleri

Soru 3	Tanımlama Kategorisi	Alt Tanımlama Kategorisi	Öğrenci Sayısı	
			f	%
<i>Deprem öncesi ve sonrasında alınabilecek önlemler hakkında görüşleriniz nelerdir?</i>	Öncesi	Aile Afet Planı ve Çantası	34	27.9
		Afet Risk Analizi (Bina Etüdü)	29	23.8
		Afet Eğitimi	19	15.6
	Sonrası	Kriz Yönetimi	7	5.7
		Binalardan Tahliye	6	4.9
		Toplanma Alanları	5	4.1
		Toplanma Alanları+Afet		
	Öncesi ve Sonrası	Eğitimi+Afet Risk Analizi (Bina Etüdü)+Afet Tatbikatı	22	18.0

Tablo 5 incelendiğinde verdikleri yanıtların analizi sonucunda 3 farklı tanımlama kategorisi ve 7 farklı alt tanımlama kategori ortaya çıkmıştır. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri; %27.9'u (f=34) aile afet planı ve çantası, %23.8'i (f=29) afet risk analizi (bina etüdü) ve %15.6'sı (f=19) afet eğitimi deprem öncesi alınması gereken önlemler olarak ifade etmişlerdir. %5.7'si (f=7) kriz yönetimi, %4.9'u (f=6) binalardan tahliye ve %4.1'i (f=5) toplanma alanları deprem sonrası alınması gereken önlemler olarak ifade etmişlerdir. %18.0'ı (f=22) Toplanma Alanları+Afet Eğitimi+Afet Risk Analizi (Bina Etüdü)+Afet Tatbikatı deprem öncesi ve sonrası alınması gereken önlemler olarak ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yanıtlarından bazılarına doğrudan yer verilmiştir:

“Deprem öncesinde deprem sırasında oluşacak tehlikeleri analiz etmek ve deprem sonrasında planlanan sürece uygun hareket etmek” [ÖGKÖ17]

“Deprem öncesinde deprem planı olmalı o esnada ne yapmamız gerektiğini bilmeliyiz, sonrasında ise binada isek nasıl tahliye edileceğini ve toplanma alanlarını bilmeliyiz” [ÖGKÖ18]

“Kesinlikle kaçmamak yada sığınacak bir yer bulmak devrilme ihtimali olan eşyaları duvara sabitlemek deprem sonrası toplanma alanlarının yerlerini bilmek” [ÖGKÖ24]

“Deprem öncesi için yerleşim yerlerinin depreme dayanıklı veya zararı en aza indirecek şekilde tasarlanması gerekir. Deprem sonrasında elektrik ve doğalgaz hatlarını kapatarak diğer büyük afetlere neden olması engellenmeli, varsa enkazlardan uzak durulması gerekmektedir” [ÖGKÖ28]

“Oturduğunuz binanın ne kadar sağlam olduğunu öğreniriz, deprem planı hazırlamalıyız, evimizde düşebilecek eşyaları duvara sabitlemeliyiz, deprem çantası hazırlamalıyız, toplanma noktası belirleriz ve deprem sigortanızı yaptırırız” [ÖGKÖ77]

“Sakin kalmak binalardan uzak durmak” [ÖGKÖ111]

“Depremden önce hayat kurtaracak bilgi ve iyi bir afet eğitimi alınabilir” [ÖGKÖ116]

2.4. Özel Güvenlik ve Koruma Öğrencilerin Deprem Önceden Belirlenmesine İlişkin Görüşleri

Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin depremin önceden belirlenmesine ilişkin görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin sonuçları Tablo 6’da yer sunulmuştur.

Tablo 6. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin depremin önceden belirlenmesine ilişkin görüşleri

Soru 4	Tanımlama Kategorisi	Alt Tanımlama Kategorisi	Öğrenci Sayısı	
			f	%
Deprem önceden belirlenmesine ilişkin görüşleriniz nelerdir?	Tahmin Edilebilir	Afet Teknolojileri	21	17.2
		Bilim İnsanları (afet uzmanları)	19	15.6
		Fay Hattı Gözlemvleri verileri	19	15.6
		Hayvan hareketleri (kedi, köpek, kuş vb.)	7	5.7
	Tahmin Edilemez	47	38.5	
	Bilmiyorum	9	7.4	

Tablo 6 incelendiğinde verdikleri yanıtların analizi sonucunda 3 farklı tanımlama kategorisi ve 4 farklı alt tanımlama kategori ortaya çıkmıştır. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri depremin önceden; %54.1’i (f=66) tahmin edilebilir, %38.5’i (f=47) tahmin edilemez ve %7.4’ü (f=9) bilmiyorum olarak ifade etmişlerdir. Deprem önceden belirlenebilir olarak ifade eden özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin alt tanımlama kategorilerinden; %17.2’si (f=21) afet teknolojileri, %15.6’sı (f=19) bilim insanları (afet uzmanları), %15.6’sı (f=19) fay hattı gözlemvleri verileri ve %5.7’si (f=7) hayvan hareketleri (kedi, köpek vb.) olarak ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yanıtlarından bazılarına doğrudan yer verilmiştir:

“Teknolojiyle bir kaç gün önceden haber verebilecek cihazlar üretilebilir” [ÖGKÖ4]

“Evcil kuşumuzu ötmesini duyabileceğimiz bir yere koyarız” [ÖGKÖ13]

“Fay hatlarının olduğu bölgelerde ciddi araştırma yapılmalı ve deprem olma olasılığı yüksek yerler tespit edilmeli” [ÖGKÖ15]

“Deprem tam olarak ne zaman ve ne şiddetinde olacağı tam kestirmek mümkün değil” [ÖGKÖ20]

“Google’un yapmış olduğu çalışma var yaklaşık 30 sn öncesinden uyarı veriyor. Daha önce farklı bir ülkede bir kullanıcı telefonuna gelen sinyale bakıp eve girmekten vazgeçiyor. Daha sonra deprem gerçekleşiyor. Geliştirilmeye açık, faydalı” [ÖGKÖ26]

“Telefonlara yüklü uygulamalar sayesinde 5 sn. bildirim gelmesiyle birçok can korunuyor” [ÖGKÖ46]

“Ev temellerinde Çin’deki gibi sismik izolatör olması” [ÖGKÖ48]

“Tektonik plakaların takibi yer hareketlerinin incelenmesi ile ilgili çalışmalar ve teknolojik cihazların kullanımı ile önceden belirlemek mümkündür” [ÖGKÖ53]

2.5. Özel Güvenlik ve Koruma Öğrencilerin Deprem Afeti ile İlgili STK Hakkındaki Görüşleri

Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin deprem kavramını nasıl tanımladıklarını öğrenmek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin deprem afetiyle de ilgilenen STK’lar ile ilgili görüşleri

Soru 5	Tanımlama Kategorisi	Öğrenci Sayısı	
		f	%
Deprem afetiyle de ilgilenen STK nelerdir?	AFAD+KIZILAY	30	24.6
	AFAD	28	23.0
	AFAD+KIZILAY+UMKE	15	12.3
	AFAD+UMKE	10	8.2
	KIZILAY	9	7.4
	Bilmiyorum	8	6.6
	AHBAP	4	3.3
	AKUT	3	2.5
	AFAD+AKUT	3	2.5
	AFAD+KIZILAY+AHBAP	3	2.5
	Bülbülzade Vakfı	2	1.6
	AFAD+KIZILAY+AKUT	2	1.6
	UMKE	1	0.8
	AFAD+AHBAP	1	0.8
	AFAD+UNICEF	1	0.8
	AFAD+KIZILAY+UMKE+JAK	1	0.8
	AFAD+KIZILAY+UMKE+AKUT	1	0.8

Tablo 7 incelendiğinde verdikleri yanıtların analizi sonucunda 17 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri STK’lar ile ilgili; %24.6’sı (f=30) AFAD+Kızılay, %23.0’ı (f=28) AFAD, %12.3’ü (f=15) AFAD+Kızılay+UMKE, %8.2’si (f=10) AFAD+UMKE, %7.4’ü (f=9) Kızılay, %6.6’sı (f=8) bilmiyorum, %3.3’ü (f=4) AHBAP, %2.5’i (f=3) AKUT, %2.5’i (f=3) AFAD+AKUT, %2.5’i (f=3) AFAD+Kızılay+AHBAP, %1.6’sı (f=2) Bülbülzade Vakfı, %1.6’sı (f=2) AFAD+Kızılay+AKUT, %0.8’i (f=1) UMKE, %0.8’i (f=1) AFAD+AHBAP, %0.8’i (f=1) AFAD+UNICEF, %0.8’i (f=1), AFAD+Kızılay+UMKE+JAK ve

%0.8'i (f=1) AFAD+Kızılay+UMKE+AKUT olarak ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yanıtlarından bazılarına doğrudan yer verilmiştir:

“AFAD, Kızılay, UMKE ve AKUT mağdur olanlara yardım eden kurum kuruluş” [ÖGKÖ1]

“AFAD ve UNICEF toplumsal sorunları ele almak, çözüm önerileri sunmak ve değişim yaratmak için önemli bir rol oynarlar” [ÖGKÖ44]

“AKUT deprem sonrasında yapılabilecek yardımlarla kurtarmalarla ilgilenir” [ÖGKÖ86]

“AHBAP Bir karşılık beklemeden yardım etmeleri birlik beraberlikleri” [ÖGKÖ121]

2.6. Özel Güvenlik ve Koruma Öğrencilerinin Deprem Afetine Yönelik Eğitimleri, Afet Farkındalığına Bakış Açıları Hakkındaki Görüşleri

Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin deprem afeti ile ilgili eğitimler, haberler, filmler; bu afet farkındalığına bakışını etkiliyor görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin deprem afetine yönelik eğitimleri, afet farkındalığına bakış açıları hakkında görüşleri

Soru 6	Tanımlama Kategorisi	Alt Tanımlama Kategorisi	Öğrenci Sayısı	
			f	%
<i>Deprem afeti ile ilgili eğitimler, haberler, filmler; bu afet farkındalığına bakışınızı etkiliyor mu?</i>	Etkiliyor	Farkındalığımızı artırır	106	86.9
		Bilinçlenmemizi sağlar	4	3.3
	Etkilemiyor	12	9.8	

Tablo 8 incelendiğinde verdikleri yanıtların analizi sonucunda 2 farklı tanımlama kategorisi ve 2 farklı alt tanımlama kategori ortaya çıkmıştır. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri afet farkındalığı; %90.2’si (f=110) deprem ile ilgili eğitimler, haberler, filmlerin etkilediğini ve %9.8’i (f=12) etkilemediğini ifade etmişlerdir.

Afet farkındalığını etkilediğini ifade eden özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin alt tanımlama kategorilerinden; %86.9’u (f=106) farkındalığımızı arttırdığını ve %3.3’ü (f=4) bilinçlenmeyi sağladığını ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yanıtlarından bazılarına doğrudan yer verilmiştir:

“Evet, çünkü doğal afetlere hazırlıklı olmamız konusunda mesaj veriyor” [ÖGKÖ10]

“Elbette etkiler yeterli bilgi ve donanımla çok rahat atlatılabilir” [ÖGKÖ2]

“Etkiliyor, empati yaparak deprem anında daha bilinçli olmamı sağlıyor” [ÖGKÖ71]

“Kesinlikle ve daha fazla eğitimler verilerek farkındalık sağlanmalı” [ÖGKÖ27]

“Hayır, çünkü çok abartı ve gereksiz korkutucu” [ÖGKÖ31]

2.7. Özel Güvenlik ve Koruma Öğrencilerinin Özel Güvenlik Görevlilerinin Deprem Anında Alması Gereken Önlemler Hakkındaki Görüşleri

Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin özel güvenlik görevlilerinin deprem anında neler yapmaları gerektiğine dair görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin sonuçları Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin özel güvenlik görevlilerinin deprem anında neler yapmaları gerektiğine dair görüşleri

Soru 7	Tanımlama Kategorisi	Alt Tanımlama Kategorisi	Öğrenci Sayısı	
			f	%
Özel güvenlik görevlisi adayı olarak özel güvenlik görevlilerinin deprem anında neler yapmaları gerektiğine dair görüşleriniz nelerdir?	AFAD birimleri ile Koordineli İletişim	Sakin kalıp afet bölgesindeki insanları bilgilendirme ve yardımcı olma	37	30.3
		Güvenli tahliye yardımcı olma	20	16.4
		Arama kurtarma görevlilerini bilgilendirme ve yardımcı olma	9	7.4
	Genel Kolluk ile Koordineli İletişim	Güvenlik tedbirlerini alarak can ve mal güvenliğine yardımcı olma	21	17.2
		Genel kolluk kuvvetlerini bilgilendirme ve yardımcı olma	5	4.1
		Yetkili Birimler ile Koordineli İletişim	Acil müdahale ekiplerini bilgilendirme ve yardımcı olma	15
	Eğitimlerin Yetersizliği	Afet eğitimlerinin yetersiz düzeyde olma	9	7.4
	Mesleki Bilgisinin Olmaması	Deprem anında neler yapması gerektiğine dair bilgisinin olmaması	6	4.9

Tablo 9 incelendiğinde verdikleri yanıtların analizi sonucunda 5 farklı tanımlama kategorisi ve 8 farklı alt tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri özel güvenlik görevlilerinin deprem anında; %54.1'i (f=66) AFAD birimleri ile koordineli iletişim halinde olması, %21.3'ü (f=26) genel kolluk ile koordineli iletişim halinde olması ve %12.3'ü (f=15) yetkili birimler ile koordineli iletişim halinde olması gerektiğini ifade etmişlerdir. %7.4'ü (f=9) afet eğitimlerinin yetersizliği ve 4.9'u (f=6) mesleki bilgisinin olmadığını ifade etmişlerdir. AFAD birimleri ile koordineli şekilde; %30.3'ü (f=37) sakin kalıp afet bölgesindeki insanları bilgilendirme ve yardımcı olması, %16.4'ü (f=20) güvenli bir şekilde tahliye yardımcı olması ve %7.4'ü (f=9) arama kurtarma görevlilerini bilgilendirme ve yardımcı olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Genel kolluk ile koordineli şekilde; %17.2'si (f=21) güvenlik tedbirlerini alarak can ve mal güvenliğine yardımcı olması ve %4.1'i (f=5) genel kolluk kuvvetlerini bilgilendirme ve yardımcı olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yanıtlarından bazılarına doğrudan yer verilmiştir:

“Özel güvenlikler ülkemiz şartlarından kaynaklı olarak eğitimleri dahilinde bu konu ile ilgili eğitim olmaması beni korkutuyor” [ÖGKÖ14]

“Görev alanı içerisinde herhangi bir durumda karşılaştığı olay hakkında bilgisi varsa müdahale etmeli ve görev alanı içerisindeki insanları bina, yapı vb. yerlere sokmamalı” [ÖGKÖ22]

“Enkaz varsa orada bulunan ilk kişi dolayısıyla hızlı bir ihbar yapabilir. Arama kurtarma yapabilir. İnsanları doğru yöne sevk edip güvenli bölge oluşturabilir. Kim nerde oturuyor enkaz içinde gösterebilir” [ÖGKÖ67]

“Önceliğin insan yaşamını kurtarmak olduğunu bilmeliyiz. Sonrasında varsa enkaz altında kalan vatandaşların kurtarılması için yardımcı olmalıyız. Kolluk kuvvetlerine ve acil sağlık hizmetlerine bilgi vermeliyiz. İnsanlardaki kaygı ve korkuyu en aza indirmeliyiz” [ÖGKÖ29]

“Özel güvenlik görevlileri depreme yönelik özel eğitim alması gerekiyor” [ÖGKÖ39]

“Afetzedelere yardım edip onları güvenli bir yere alması ve gerekli yetkili birimlere haber vermesi” [ÖGKÖ45]

“Kalabalığı panik yaptırmadan yönetmelidir” [ÖGKÖ78]

“Korumasını yaptıkları kurumların planlarının ellerinde olması olası bir afette kiminlerin nerede hangi saatlerde bulunduğu bilgisinde olup ona göre kurtarma ekiplerini yönlendirmesi” [ÖGKÖ105]

2.8. Özel Güvenlik ve Koruma Öğrencilerinin Türkiye’de Doğal Afet Bilincinin Bireylere Yeterli Şekilde Aktarıldığına Dair Görüşleri

Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin Türkiye’de doğal afet bilincinin bireylere yeterince verildiğine ilişkin görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin sonuçları Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin Türkiye’de doğal afet bilincinin bireylere yeterince verildiğini ilişkin görüşleri

Soru 8	Tanımlama Kategorisi	Öğrenci Sayısı	
		f	%
Özel güvenlik görevlisi adayları olarak Türkiye’de doğal afet bilincinin bireylere yeterince verildiğini düşünüyor musunuz? Neden?	Yeterli düzeyde	23	18.9
	Yetersiz düzeyde	99	81.1

Tablo 10 incelendiğinde öğrencilerinin verdikleri yanıtların analizi sonucunda 2 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri Türkiye’de doğal afet bilincinin bireylere; %18.9’u (f=23) yeterli düzeyde ve %81.1’i (f=99) yetersiz düzeyde verildiğini ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yanıtlarından bazılarının doğrudan yer verilmiştir:

“Hayır, çünkü tam bilgi verilmediği için o kadar insan en son örneği olan 6 Şubat depreminde bilinçsizlikten kayıp veya vefat etti” [ÖGKÖ7]

“Hayır, çünkü ülkemizin genel anlamda bir olay olmadan önlem alma kaygısı bulunmuyor ve buda kötü sonuçlar doğuruyor” [ÖGKÖ34]

“Hayır, toplumun yeterli bilgiye sahip olduğunu veya nasıl önlem alacağını deprem öncesi ve sonrasında neler yapılacağı hakkında yetersiz bilgiye sahip olduğumu düşünüyorum” [ÖGKÖ19]

“Hayır, çünkü halkımız bu tür şeyleri gereksiz görüyor başına gelmediği sürece” [ÖGKÖ16]

“Yeterli değil bence, çünkü yakın dönemde olan depremde herkes çok panikti ve yardım bu yüzden yeterli değildi” [ÖGKÖ21]

“Hayır, doğal afeti nedir bilmeyen insanlar vardır, doğal afetlerden önlem almayan insanlar var ve bina sağlamlığı yeterince kadar iyi değildir” [ÖGKÖ57]

“Yeterli değildir çünkü çoğu insan deprem anında ne yapması veya nasıl davranması gerektiğini bilmeyip paniğe kapılıyor buda can kayıplarına yaralanmalara sebep oluyor” [ÖGKÖ69]

“Evet, ama biraz daha bilgilendirme yapılabilir” [ÖGKÖ72]

“Bilgi veriliyor ama eksik olduğunu düşünüyorum” [ÖGKÖ118]

2.9. Özel güvenlik ve Koruma Bölümünde Aldıkları Eğitim Sürecinde Doğal Afetlerle İlgili Eğitimler Hakkındaki Görüşleri

Özel güvenlik ve koruma bölümünde öğrenim gördükleri süreçte doğal afetler ile ilgili eğitimler hakkındaki düşüncelerini öğrenmek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin sonuçları Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Özel güvenlik ve koruma bölümünde aldıkları eğitim sürecinde doğal afetlerle ilgili eğitimler hakkında görüşleri

Soru 9	Tanımlama Kategorisi	Öğrenci Sayısı	
		f	%
Özel güvenlik ve koruma ön lisans bölümünde öğrenim gördüğünüz süreçte doğal afetler ile ilgili eğitimleri nasıl değerlendirirsiniz?	Yeterli düzeyde	56	45.9
	Yetersiz düzeyde	52	42.6
	Kısmen yeterli düzeyde	14	11.5

Tablo 11 incelendiğinde verdikleri yanıtların analizi sonucunda 3 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri öğrenim gördükleri süreçte doğrultusunda doğal afetler ile ilgili eğitimlerin; %45.9’u (f=56) yeterli düzeyde, %42.6’sı (f=52) yetersiz düzeyde ve %11.5’i (f=14) kısmen eğitimlerin verildiğini ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yanıtlarından bazılarına doğrudan yer verilmiştir:

“Kısmen yangın güvenliği ve tabii felaketlerde müdahale tarzı dersinde kapsamında veriliyor” [ÖGKÖ66]

“Evet, yeterli düzeyde olduğunu düşünüyorum” [ÖGKÖ70]

“Hayır deprem ülkesi olarak sadece güvenlik görevlilerine değil siviller dahil olmak üzere herkese eğitim verilmeli insanlar deprem alanında nasıl davranmaları gerektiğini bilmemekte” [ÖGKÖ115]

2.10. Özel Güvenlik ve Koruma Öğrencilerinin Doğal Afetlerde Özel Güvenlik Görevlilerinin Konumu ve Önemi Hakkındaki Görüşleri

Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin doğal afetlerde özel güvenlik görevlilerinin konumu ve önemi hakkında görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin sonuçları Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin doğal afetlerde özel güvenlik görevlilerinin konumu ve önemi hakkında görüşleri

Soru 10	Tanımlama Kategorisi	Alt Tanımlama Kategorisi	Öğrenci Sayısı	
			f	%
Özel güvenlik görevlisi adayı olarak doğal afetlerde özel güvenlik görevlilerinin konumu ve rolünü nasıl değerlendirirsiniz?	Özel Güvenlik Görevlilerinin Doğal Afet Hallerinde Önemli Rollerini	Afet bölgesindeki afetzedeleri bilgilendirme ve yardımcı olma	19	15.6
		Acil durum müdahale ekiplerine destek ve koordinasyon sağlama	16	13.1
		Afet bölgesindeki kalabalığın yönetimini sağlama	15	12.3
		Afet bölgesindeki afetzedeleri tahliye	13	10.7

	prosedürlerine uygun yardımcı olma		
	Temel düzeyde afetzedelere ilkyardım müdahalesi	5	4.1
	Güvenlik tehditlerinin azaltılmasında polis teşkilatlarına yardımcı olma	25	20.5
Özel Güvenlik Görevlilerinin Doğal Afet Hallerinde Konumu	Mülkleri güvence altına almak (binaları ve tesisleri güvence altına almak)	11	9.0
	Güvenlik tedbirleri olarak çevre güvenliğinin sağlanmasında yardımcı olma	3	2.5
Özel Güvenlik Görevlilerinin Doğal Afet Hallerinde Roller ve Konumun Yok	Doğal afetlerde özel güvenlik görevlilerinin konumu ve önemini düşünmüyorum	15	12.3

Tablo 12 incelendiğinde verdikleri yanıtların analizi sonucunda 3 farklı tanımlama kategorisi ve 9 farklı alt tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri doğal afetlerde özel güvenlik görevlilerinin; %55.7'si (f=68) önemli rollerini ve %32.0'ı (f=39) konumunu ifade etmişlerdir. %12.3'ü (f=15) özel güvenlik görevlilerinin doğal afet hallerinde rolleri ve konumun olmadığını ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri özel güvenlik görevlilerinin doğal afet hallerinde rolleri; %15.6'sı (f=19) afet bölgesindeki afetzedeleri bilgilendirme ve yardımcı olması, %13.1'i (f=16) acil durum müdahale ekiplerine destek ve koordinasyon sağlaması, %12.3'ü (f=15) afet bölgesindeki kalabalığın yönetimini sağlaması, %10.7'si (f=13) afet bölgesindeki afetzedeleri tahliye prosedürlerine uygun yardımcı olması ve %4.1'i (f=5) temel düzeyde afetzedelere ilkyardım müdahalesi olduğunu ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri özel güvenlik görevlilerinin doğal afet hallerinde konumunu; %20.5'i (f=25) güvenlik tehditlerinin azaltılmasında polis teşkilatlarına yardımcı olması, %9.0'ı (f=11) mülkleri güvence altına alması (binaları ve tesisleri güvence altına alması), %2.5'i (f=3) ve güvenlik tedbirleri olarak çevre güvenliğinin sağlanmasında yardımcı olması olduğunu ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yanıtlarından bazılarını doğrudan yer verilmiştir:

“Olası yağma durumunda engel olmalı genel kolluğa yardımcı olmalı” [ÖGKÖ84]

“Bir rolü ve önemi olduğunu düşünmüyorum” [ÖGKÖ23]

“Depremde yıkılmayan binalardaki depremzedeleri güvenli bir şekilde tahliyesini sağlar ve acil müdahale ekibi gelene kadar ilkyardım ihtiyacı olan depremzedeye ilkyardım müdahalesinde bulunur” [ÖGKÖ25]

“Pratik bir şekilde hareket etmeli insanlara yardım etmeli önce kendini sonra çevresindeki insanların güvenliğini sağlamalıdır” [ÖGKÖ43]

“İnsanları hızlı ve güvenli bir şekilde yönetmek veya buldukları bölgeden uzaklaştırmak” [ÖGKÖ68]

2.11. Özel Güvenlik ve Koruma Öğrencilerinin Doğal Afet Sırasında ve Sonrasında Ortaya Çıkan Kaos Ortamındaki Özel Güvenlik Görevlisinin Rollerine Hakkındaki Görüşleri

Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin doğal afet sırasında ve sonrasında ortaya çıkan kaos ortamındaki özel güvenlik görevlisinin rolleri hakkında görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin sonuçları Tablo 13'de sunulmuştur.

Tablo 13. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin doğal afet sonrasında ortaya çıkan kaos ortamındaki özel güvenlik görevlisinin rolleri hakkında görüşleri

Soru 11	Tanımlama Kategorisi	Öğrenci Sayısı	
		f	%
Özel güvenlik görevlisi adayı olarak doğal afet sonrasında ortaya çıkan kaos ortamındaki özel güvenlik görevlisinin rolünü nasıl değerlendirirsiniz?	Güvenlik tedbirleri	41	33.6
	Kalabalık yönetimi	41	33.6
	Etkili iletişim	25	20.5
	Genel kolluk ile ilişkiler	15	12.3

Tablo 13 incelendiğinde verdikleri yanıtların analizi sonucunda 4 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri doğal afet sonrasında ortaya çıkan kaos ortamındaki özel güvenlik görevlisinin rolünü; %33.6'sı (f=41) güvenlik tedbirleri, %33.6'sı (f=41) kalabalık yönetimi, 20.5'i (f=25) etkili iletişim ve 12.3'ü (f=15) genel kolluk ile ilişkiler olduğunu ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yanıtlarından bazılarını doğrudan yer verilmiştir:

“Kargaşayı ve oluşabilecek hırsızlık olaylarını önleme” [ÖGKÖ11]

“Halkı sakinleştirmeli riskli yerlerden uzaklaştırmalı, güvenli toplanma alanlarına yönlendirmeleri ve enkaz alanlarında çalışanlara yetkili personellere yardım etmeli” [ÖGKÖ37]

“İnsanlara güvende olduklarını hissettirmeli” [ÖGKÖ49]

“Görev alanı içerisinde doğal afetlerde arama ve kurtarma görevlilerine yardımcı olmakla yükümlüdür” [ÖGKÖ75]

2.12. Özel Güvenlik ve Koruma Öğrencilerinin Özel Güvenlik Görevlilerinin Doğal Afet Hallerinde Yardım Yükümlülüğü Hakkındaki Görüşleri

Özel güvenlik ve koruma öğrencilerin özel güvenlik görevlilerinin doğal afet hallerinde yardım yükümlülüğü hakkında görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin sonuçları Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin özel güvenlik görevlilerinin doğal afet hallerinde yardım yükümlülüğü hakkında görüşleri

Soru 12	Tanımlama Kategorisi	Öğrenci Sayısı	
		f	%
Özel güvenlik görevlisi adayı olarak özel güvenlik görevlilerinin doğal afet hallerinde yardım yükümlülüğünü nasıl değerlendirirsiniz?	Yetkili birimlere yardım	35	28.7
	Arama kurtarma	30	24.6
	Güvenlik tedbirleri	24	19.7
	Bilmiyorum	19	15.6
	Genel kolluğa yardım	14	11.5

Tablo 14 incelendiğinde verdikleri yanıtların analizi sonucunda 5 farklı tanımlama kategorisi ortaya çıkmıştır. Özel güvenlik ve koruma öğrencileri özel güvenlik görevlilerinin doğal afet hallerinde yardım yükümlülüğünü; %28.7'si (f=35) yetkili birimlere yardımcı, %24.6'sı (f=30) arama kurtarma ekibine yardımcı, %19.7'si (f=24) güvenlik tedbirlerini almada yardımcı, %15.6'sı (f=19) özel güvenlik görevlilerinin doğal afet hallerinde yardım yükümlülüğünü bilmediklerini ve %11.5'i (f=14) genel kolluğa yardımcı olmayı ifade etmişlerdir. Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yanıtlarından bazılarını doğrudan yer verilmiştir:

“Yardıma ihtiyacı olan kişileri ve yardım isteyen kişileri belirleyip gerekli kurumlara bildirmek ve yardım etmek” [ÖGKÖ12]

“Enkaz çalışmalarında yardım etmek enkaz çevresinde güvenliği sağlamak” [ÖGKÖ6]

“Görev alanında kimlik kartı takılı şekilde bina içerisinde girme yetkileri vardır, suçüstü halinde yakalama yetkileri vardır” [ÖGKÖ56]

“Görev alanı içerisinde meydana gelebilecek yangın, deprem ve sel gibi tabii afetlerde arama ve kurtarma görevlilerine yardımcı olmakla yükümlüdür” [ÖGKÖ83]

“Yetkili kuruluşları bilgilendirmek ilkyardım bilgisi varsa depremzedelerin durumuna göre ilkyardım bildiğini uygulamak” [ÖGKÖ87]

SONUÇ VE TARTIŞMA

Alan yazını incelendiğinde, araştırma sonuçları ile benzer bulgular taşıyan araştırmalara rastlanmaktadır. Tablo 3’e göre özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin, depremi daha çok doğal afet ile yer kabuğu hareketlerine ve fay hatlarına bağlı olarak meydana gelen değişimler ile tanımladıkları belirlenmiştir. Diğer ifadelerin de doğru olduğu göz önüne alındığında özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin depremin tanımlanması ile ilgili görüşlerinin yüksek oranda doğru ve bilimsel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda, geçmiş çalışmaların (Demirkaya, 2007; Öcal vd., 2016; Kaya ve Aladağ, 2017; Aydın, 2019; Sözcü, 2020; Genç ve Sözen, 2021; Türksever, 2021; Bilen ve Polat, 2022) sonuçları ile bu araştırmanın sonuçlarının büyük ölçüde benzeştiği görülmektedir.

Tablo 4 incelendiğinde, özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin depreme bağlı olarak gerçekleşebilecek ikincil afet ile ilgili görüşlerinin büyük oranda tsunami ve heyelan ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmış, verilen yanıtların yüksek düzeyde doğru ifadeler içerdiği gözlenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda Bilen ve Polat (2022) çalışması ile araştırma bulgularının büyük ölçüde uyumlu olduğu görülmektedir. Tablo 5’e göre, özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin deprem öncesi ve sonrasında alınabilecek önlemler ile ilgili görüşlerinin büyük oranda afet planı, afet çantası, afet risk analizi (bina etüdü) ve afet eğitimi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda (Demirkaya, 2007; Bilen ve Polat, 2022) büyük ölçüde çalışmanın bulguları ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Önceden alınan önlemler, bir deprem sırasında nasıl davranılacağını etkileyebilir ve bu önlemler deprem anında daha etkili bir şekilde çalışabilir (Öcal, 2007).

Tablo 6’daki verilere göre, göre özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin deprem tahmini ile ilgili görüşleri büyük oranda afet teknolojileri ve bilim insanları (afet uzmanları) depremin önceden belirlenebileceği şeklindedir. Öcal ve diğerleri (2016) tarafından yapılan araştırmaya katılan öğretmen adayları, depremlerin sadece belirli hayvanlar tarafından önceden tahmin edilebileceğini düşünmektedir. Zengin (2021) tarafından yapılan araştırmada, doğal afetlerin öncesinde ve sonrasında teknolojik gelişmelerden yararlanarak afet risklerinin ve meydana getirdiği yıkımın belirlenebileceğine değinilmiştir. Bu çalışmanın bulguları ile paralellik göstermektedir. Bilen ve Polat (2022) tarafından yapılan çalışmada öğretmen adaylarının deprem tahmini ile ilgili görüşleri, depremin önceden belirlenemeyeceği yönündedir. Bu sonuç da araştırmanın bulguları ile paralellik göstermemektedir. Depremler, ne zaman gerçekleşeceği kesin olarak bilinmeyen doğal olaylardır. Bu tür doğa olayları, meydana geldiği zaman insanları hem sosyal hem de zihinsel yönden doğrudan etkilemektedir. Ülkemiz deprem kuşağında bulunduğu için, depremlerin aniden ve her an

gelebileceği bilinci oluşturulmalıdır. Bu nedenle, depremlere karşı hazırlıklı olmak ve gerekli tedbirleri almak son derece önemlidir.

Tablo 7'ye göre, özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin deprem afetiyle ilgilenen STK'ların AFAD, KIZILAY ve UMKE olduğunu ifade etmişlerdir. Ülkemizde, deprem ve afet hazırlığı ile afet sonrası müdahalede birinci derecede sorumlu kuruluş, kamu kurumu olan AFAD'dır. Kızılay ise bir afet sırasında özellikle tıbbi ve insani yardım hizmetleri sunan bir kamu kuruluşudur. UMKE ise medikal sağlık hizmetleri sunan, Sağlık Bakanlığı teşkilatında yer alan bir yapıdır. Bu kurumlar, STK olmayıp ancak STK gibi faaliyet gösteren ve kamu hizmeti sunan kuruluşlardır. Araştırma sonuçlarına göre, özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin, deprem afetiyle ilgilenen kuruluşlar hakkında genel bir farkındalığa sahip oldukları ancak AKUT, AHBAP ve Bülbülzade Vakfı gibi STK olmayan kuruluşlar arasındaki farkı net bir şekilde anlamadıkları gözlenmiştir. Özkazanç ve Yüksel (2015) çalışmasında, öğretmen adaylarının AFAD, Kızılay ve AKUT hakkında bilgi sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Kaya ve Aladağ (2017) tarafından coğrafya öğretmen adaylarıyla yapılan araştırmada, AKUT ve Kızılay'ın bilinirliği tespit edilmiştir. Bu araştırmanın sonuçları, geçen zaman içinde ilgili kuruluşlara yönelik farkındalığın arttığını göstermektedir, özellikle de elde edilen olumlu bulgularla karşılaştırıldığında.

Tablo 8 incelendiğinde, özel güvenlik ve koruma öğrencileri, deprem afetleriyle ilgili eğitimlerin, haberlerin ve filmlerin yapılmasının, depreme karşı bilinçlenmeyi sağlamak ve farkındalık kazandırmak açısından etkili olduğunu düşünmektedirler. Sonuçlar, literatürdeki benzer çalışmaların bulgularıyla uyumlu olduğunu göstermektedir. Ülkemizde son yıllarda afet eğitimi, afet algısı ve afet davranışları gibi çeşitli konular üzerine yapılan çalışmaların hem nicelik hem de nitelik olarak arttığı belirlenmiştir (Sözcü, 2020). Sosyal bilgiler ve coğrafya öğretmen adaylarının genellikle görsel eğitim teknikleriyle doğal afetler dahil olmak üzere konuları öğrenmeyi tercih ettikleri, bireysel araştırmaların ise daha az benimsendiği ortaya konmuştur (Özgen vd., 2011). Deprem öncesi, anı ve sonrasıyla ilgili doğru farkındalığın sağlanması için bilgilerin eğitim materyalleriyle somutlaştırılması ve bu konuların uygun yöntemlerle derslerde işlenmesi gerektiği başka araştırmalarda vurgulanmıştır. Bu tür yöntemlerin uygulandığı bir çalışmada, verilen farkındalık eğitiminin öğretmen adaylarının deprem farkındalık düzeyini artırdığı ve etkili olduğunu ortaya koymuştur (Kaya ve Aladağ, 2017; Şen vd., 2020).

Tablo 9 verilerine göre, özel güvenlik ve koruma öğrencileri özel güvenlik görevlilerinin deprem anında, AFAD ve genel kolluk birimleri ile koordineli ve iletişim halinde olmaları gerektiğine dair görüşlerini ifade etmişlerdir. Alkan (2024) çalışmasında, büyük doğal afetlerde AFAD'ın yetersiz kalabileceği durumlarda, belirlenen ihtiyaçlara yönelik olarak özel güvenlik görevlilerinden oluşan bir yetenek havuzu oluşturulması önermekte ve bu görevlilerin depremlere hazırlık süreçlerinde eğitim almaları, tatbikatlara katılmaları ve ulusal/uluslararası depremlerde kısmi olarak görev almaları teşvik edilebileceğini ifade etmiştir. Tablo 10'a bakıldığında, özel güvenlik ve koruma öğrencileri Türkiye'de doğal afet bilincinin bireylere yeterince verilmediğini ifade etmişlerdir. Afetlerin önlenmesi zor olabilir, ancak toplumun bilinçli ve eğitilmiş olmasıyla afetlerin olumsuz etkileri ve zararları azaltılabilir (Ivanov ve Cvetkovic, 2014). Özellikle özel güvenlik görevlilerine deprem ve diğer doğal afetler konusunda bilinç ve farkındalık kazandırarak, zihinlerinde oluşabilecek korku ve yıkım algıları hafifletilebilir. Araştırma sonuçları, depremlerin sadece gerçekleştiği illeri veya bölgeleri değil, ülkemizin tüm insanlarını etkilediğini göstermektedir. Bu sebeple, ülkemizin farklı bölgelerinde meydana gelebilecek doğal afetlere, özellikle depremlere karşı uygun tedbirler almak ve toplumu bilinçlendirmek gerekmektedir.

Tablo 11'e göre, özel güvenlik ve koruma öğrencileri öğrenim gördükleri süreçte doğal afetler ile ilgili eğitimlerin yeterli düzeyde olduğunu ifade etmişlerdir. Afetler hakkında bilgi eksikliği önemli zararlara yol açabilir. Bu nedenle okullarda afet yönetimi eğitimi düzenli olarak yapılmalıdır (Tsai, 2001). Tosun (2023) çalışmasında, özel güvenlik eğitiminde (hem üniversitelerde hem de özel güvenlik eğitim kurumlarında), doğal afetler öncesinde, esnasında ve sonrasında yapılacak faaliyetleri kapsayan dersler ve ek eğitimlerin ağırlığının artırılmasını önermektedir. Yağcı (2023a) çalışmasında, üniversitelerin özel güvenlik ve koruma programlarından mezun olan kadın özel güvenlik görevlilerinin atanma koşullarının iyileştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Alkan (2024) çalışmasında, iki yıllık eğitim sürecinde 56 hafta süren dersler ve stajlarla birlikte toplamda 1.000 saatin üzerinde teorik ve uygulamalı eğitim alan bu mezunların istihdamda öncelikli değerlendirilmesi gerektiğini ve bu durumun son derece faydalı olabileceğini vurgulamaktadır. Özellikle deprem sonrasında bazı güvenlik hizmetlerinin kadınlar tarafından sağlanması gerektiği düşünüldüğünde, daha kapsamlı eğitim almış kadın özel güvenlik görevlilerinin daha etkili ve faydalı olabileceği açıktır. Ayrıca, özel güvenlik ve koruma ön lisans programı mezunlarının, mezuniyetlerinden sonra Dikey Geçiş Sınavı (DGS) ile Acil Durum ve Afet Yönetimi ile Sosyal Hizmet bölümlerine geçiş yapabilme hakları olduğu belirtilmiştir. Bu durum, söz konusu mezunların afet öncesinde ve sonrasında görev alabilecek temel insan kaynağını oluşturmaya namzet olduklarını doğrular nitelikte bir gösterge kabul edilebilir.

Tablo 12'deki veriler dikkate alındığında, özel güvenlik ve koruma öğrencileri doğal afetlerde özel güvenlik görevlilerinin konumunu güvenlik tehditlerinin azaltılmasında polis teşkilatlarına yardımcı olmaları gerektiğine dair görüşlerini ifade etmişlerdir. Doğal afetlerde özel güvenlik görevlilerinin önemini ise, Afet bölgesindeki afetzedeleri bilgilendirme ve yardımcı olmaları gerektiğine dair görüşlerini ifade etmişlerdir. Özel güvenlik görevlileri, afet yönetiminde özellikle apartmanlarda güvenliğin ve emniyetin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Cho, 2022). Yağcı (2023b) çalışmasında, acil durumlarda özel güvenlik görevlilerinin tamamlayıcı bir rol üstlenebileceğini ve güvenlik tehditlerinin azaltılmasında polis teşkilatlarına destek sağlayabileceğini ifade etmiştir.

Tablo 13'e bakıldığında, özel güvenlik ve koruma öğrencileri doğal afet sonrasında ortaya çıkan kaos ortamındaki özel güvenlik görevlisinin rolünün güvenlik tedbirleri ve kalabalık yönetimi olduğuna dair görüşlerini ifade etmişlerdir. Özel güvenlik görevlilerinin faaliyetlerine ilişkin çeşitli yasa ve yönetmelikler bulunmakta ve güvenlik dışındaki alanlarda da görev almaları öngörüldüğü için faaliyetleri sınırlanmalıdır (Cho, 2022). Bu bağlamda, özel güvenlik görevlilerinin istihdam edildikleri alanlarda afet yönetimi faaliyetlerine katkı sağlamak için uygun eğitim ve kaynakların sağlanması önemlidir. Özel güvenlik görevlilerinin eğitiminin iyileştirilmesi, afet kontrolü ve önlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır ve böylece daha güvenli ve emniyetli çalışma ortamları oluşturulmaktadır (Cvetković vd., 2021). Kriz durumlarında koordinasyon, iletişim ve işbirliği açısından özel güvenlik görevlileri, kamu sektörü ve diğer kuruluşlarla birlikte hayati önem taşımaktadır (Kesetovic, 2017). Dolayısıyla, özel güvenlik görevlilerinin afet yönetimindeki rolleri, uygun eğitim ve kaynaklar sağlanarak güçlendirilmektedir. Tablo 14 incelendiğinde, özel güvenlik ve koruma öğrencileri özel güvenlik görevlilerinin doğal afet hallerinde yardım yükümlülüğünün yetkili birimlere yardım, arama kurtarma ve güvenlik tedbirleri olduğuna dair görüşlerini ifade etmişlerdir. Kanunun 7. maddesi (e) bendi ve yönetmeliğin 15. maddesi uyarınca, özel güvenlik görevlilerinin doğal afet durumlarında yardım etme yükümlülüğü ve yetkilerinin farkında oldukları söylenebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Özel güvenlik sektörü büyüyüp gelişmektedir. Bu sektörde görev alan özel güvenlik görevlilerinin hakları ve eğitimleri iyileştirilmelidir. Alkan (2024) tarafından yapılan araştırmada, 5188 sayılı kanun'un yasal olarak bazı konulara değinilmiş olmasına rağmen, özel güvenlik hizmetlerinin doğal afetlerde kullanımını düzenleyen kapsamlı bir mevzuatın oluşturulması gerektiği ifade edilmektedir. Özel güvenlik görevlileri kişilerden kaynaklanan tehditlere karşı daha hazırlıklı durumdayken doğa kaynaklı afetlerde doğabilecek görevlere karşı daha düşük bir hazırlık düzeyine sahiptir (Cvetković ve Janković, 2020). Benzer şekilde, özel güvenlik görevlilerinin doğa kaynaklı afetler sonucu oluşan yangınlara karşı da yeterli hazırlık düzeyinde olmadığı tespit edilmiştir (Cvetković vd., 2021).

Özellikle Türkiye gibi tarihte deprem afetinden fazlaca mustarip olmuş bir ülkede deprem bilgi düzeyi ve afet bilincinin önemi her defasında acı bir şekilde görülmüştür. Türkiye'de depreme yönelik tedbirleri almakla görevli tek kurum olarak AFAD'ın belirlenmesi olumlu bir gelişme olmakla birlikte AFAD'ın diğer bütün kamu kurumları ve özel sektör temsilcileriyle tam bir koordinasyon içinde çalışması bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir. Bilhassa deprem öncesi bilinçlendirme ve deprem sonrası asayiş ve kamu düzeninin sağlanması konusunda EGM ile koordinasyon önemli görülmektedir. Kolluk kuvvetlerinin yeterli olmayacağı senaryolar üzerine hazırlık planları yapılmasının ve bu süreçte özel güvenlik müessesinin mülki idare amirlerinin gerekli görmesi ve görevlendirmesiyle daha etkin ve verimli kullanılmasını sağlayacak koordineli çalışmalar/tatbikatlar yapılmasının hayati öneme haiz olduğu düşünülmektedir.

AFAD yönetiminde ve EGM koordinesinde, geçmiş dönemde yaşanan depremlerden alınan dersler dikkate alınarak özel güvenlik müessesinin deprem felaketinin öncesinde ve sonrasında en etkin ve verimli şekilde kullanımına yönelik olanaklarının tartışılmasının ve gerekli görülen alanlarda İçişleri Bakanlığı'nın teklifiyle yasal düzenlemeler için adımlar atılmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir. AFAD'ın deprem öncesi hazırlık sürecinde yürüttüğü, deprem bilgi düzeyini ve afet bilincini yükseltmeye yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerinde özel güvenlik ve koruma ön lisans programlarına ve özel güvenlik eğitim kurumlarına yönelik eğitimler düzenlemesinin gerekli olduğu kıymetlendirilmektedir. Son tahlilde Türkiye'de gerek üniversitelerde gerekse özel güvenlik eğitim kurumlarında verilen eğitimlere doğal afetlere (bilhassa deprem) yönelik farkındalık ve ortaya çıkabilecek olası görev ihtiyaçlarını içeren dersler ilave edilmesi önerilmektedir. Bu çerçevede, doğal afetlere hazırlık ve afet sonrası faaliyetleri koordine etmekle görevli AFAD'ın ve özel güvenlikle ilgili bütün çalışmalarını düzenleyen (belgelendirme, sınav, müfredat, denetleme vb.) EGM Özel Güvenlik Denetleme Başkanlığı'nın İçişleri Bakanlığı'na bağlı kurumlar olması koordinasyon ve süratle gerekli düzenlemelerin yapılması bakımından bir avantaj olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın en önemli kısıtlarından biri sınırlı bir örneklem grubuna uygulanmasıdır. Gelecek dönemde yapılacak araştırmalarda daha büyük bir örneklem grubunu kapsayan çalışmalar yapılması önerilebilir. Ayrıca özel güvenlik ve koruma ön lisans programı öğrencileri ile özel güvenlik eğitim kurumları öğrencileri arasındaki deprem bilgi düzeyi ve afet bilinci algılarının farklılıklarını belirlemeye yönelik araştırmalar yapılmasının mevcut durumu anlamak için faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- 2023/10 numaralı Özel Güvenlik Hizmetleri Genelgesi. (2023). 10 Temmuz 2024 tarihinde, <https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/ozelguvenlik/Ozel-Guvenlik-Hizmetleri-Genelgesi.pdf>. Erişim sağlanmıştır.
- 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun. (2004). T.C. Resmî Gazete, 25504, 26 Haziran 2004.
- Alkan, A. D. & Töz, A. (2020). Silahlı özel deniz güvenlik görevlilerinin (SÖDGG) denizciliğe adaptasyonu üzerine bir araştırma. *Turkish Journal of Maritime and Marine Sciences*, 6(1), 80-101.
- Alkan, A.D. (2024). Türkiye’de depremlerde özel güvenliğin kullanım durumu ve öneriler. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1-Deprem Özel Sayısı-), 115-135.
- Avcı, S., Kaplan, B. & Ortabağ, T. (2020). Hemşirelik bölümündeki öğrencilerin afet konusundaki bilgi ve bilinç düzeyleri. *Resilience*, 4, 89-101.
- Aydın, S. (2019). Determination of prospective science teachers’ knowledge levels about earthquake. *International Journal of Earth Sciences Knowledge and Applications*, 1(1), 28-31.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bilen, E., & Polat, M. (2022). Opinions of the teacher candidates concerning earthquake Awareness. *Turkish Journal of Earthquake Research*, 4(1), 155-173.
- Bulut, M., Fedakar, R., Akkose, S., Akgoz, S., Ozguc, H. & Tokyay, R. (2005). Medical experience of a university hospital in Turkey after the 1999 Marmara earthquake. *Emergency medicine journal*, 22(7), 494-498.
- Cho, M.S. (2022). A study on disaster management by strengthening the capacity of private security guards: focused on apartment houses. *Korean soc private security*, 4 (21), 121-139.
- Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publishers.
- Cvetković, V.M. & Janković, B. (2020). Private security preparedness for disasters caused by natural and anthropogenic hazards. *International Journal of Disaster Risk Management*, 1 (2), 23-33.
- Cvetković, V.M., Pavlović, S. & Janković, B. (2021). Private security preparedness for disasters caused by fire. *Nauka bezbednost policija*, 1 (26), 35-59.
- Çepni, S. (2010). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Akademi Kitapevi.

- Demirkaya, H. (2007). İlköğretim öğrencilerinin deprem kavramı algılamaları ve depreme ilişkin görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 68-76.
- Doğan, M., Nacaroglu, O. & Ablak, S. (2021). Sivrice depremini yaşamış ortaokul öğrencilerinin depreme ilişkin metaforik algılarının incelenmesi: Malatya ili örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (51), 384-402.
- Durmuş, H., Ersular, T., Gürbüz, E., Gülen, L., Güneş, A. & Sarı, Y. (2015). 23 Ekim 2011 Van depreminin (Mw=7.1) oluşturduğu Coulomb gerilme değişimi. *Sakarya University Journal of Science*, 19(1), 53-58.
- Erdoğan, C.N. & Aksoy, Ö.N. (2020). Deprem stresi ile baş etme stratejileri Balıkesir örneği. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 3, 88-103.
- Genç, M. & Sözen, E. (2021). The sustainable scale of earthquake awareness, development, validity and reliability study. *International Electronic Journal of Environmental Education*, 11(1), 24-41.
- Guba, E.G. & Lincoln, Y.S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of qualitative research*, 2(163-194), 105.
- Gültekin, M., Atalay, N. & Ay, Y. (2014). İlköğretimde serbest etkinliklere yönelik sınıf öğretmeni ve öğrenci görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 419-437.
- Improta, L., Cirella, A., Pezzo, G., Molinari, I. & Piatanesi, A. (2023). Joint inversion of geodetic and strong motion data for the 2012, mw 6.1-6.0, may 20th and may 29th, northern Italy earthquakes: source models and seismotectonic interpretation. *J Geophys Research: Solid Earth*, 128(5).
- Ivanov, A., & Cvetković, V. (2014). The role of education in natural disaster risk reduction. *Horizons Series A*, 16.
- İlki, A. & Celep, Z. (2012). Earthquakes, existing buildings and seismic design codes in Turkey. *Arabian Journal for Science and Engineering*, 2(37), 365-380.
- Kaya, B. & Aladağ, C. (2017). Determining the cognitive structures of geography teacher candidates on “earthquake”, *International Education Studies*, 10(1), 122-136.
- Kesetovic, Z. (2017). Private security in emergency situations - Serbian experience. *Security Dialogues*, (1-2), 595-609.
- Malterud, K. (2001). Qualitative research: standards, challenges, and guidelines. *The lancet*, 358(9280), 483-488.
- Merriam, S.B. (1998). *Qualitative research and case study application in education. Revised and expanded from case study research in education*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Öcal, A. (2007). İlköğretim okullarında deprem hazırlıkları: Kırıkkale il örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1),1-12.
- Öcal, A., Yıldırım, E., Yakar, H. & Erdoğan, E., (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Afetlere Yönelik İnanışlarının İncelenmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 59-72.
- Özel Güvenlik Eğitimlerini Geliştirme ve Alan/Branş Eğitimleri (ÖZGE) Çalıştayı Raporu (2024). 24-16 Mayıs 2024, Aydın. <https://www.egm.gov.tr/ozelguvenlik/24-26-mayis-2024-aydin-ozge-calistayi-sonuc-raporu>
- Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik. (2004). T.C. Resmî Gazete, 25606, 07 Ekim 2004.
- Özgen, N., Ünaldı, Ü.E. & Bindak, R. (2011). Öğretmen adaylarının doğal afetler konusuna yönelik etkili öğrenme biçimlerinin belirlenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(4), 303-323.
- Özkazanç, S. & Yüksel, U. D. (2015). Evaluation of disaster awareness and sensitivity level of higher education students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 197, 745-753.
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. Sage publications Inc.
- Sözcü, U. (2020). Disaster education in Turkey: Trends in theses and articles between 2003 and 2020. *Journal of Pedagogical Research*, 4(3) 418-441.
- Şen, G., Acıker, S. & Can, E. (2020). The effect of disaster awareness training on the level of disaster awareness of classroom teacher students: Burdur Mehmet Akif Ersoy University example. *Turkish Journal of Health Science and Life*. 3(3), 1-6.
- Şimşek, P. & Gündüz, A. (2021). Türkiye’de afet hemşireliği. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 47, 469-476.
- Telli, S.G. & Altun, D. (2023) Türkiye’de deprem sonrası çevrimiçi öğrenmenin vazgeçilmezliği. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 6, 125-136.
- Tosun, A. (2023). Özel güvenlik eğitiminde doğal afetlere teorik bir bakış. *International Academic Social Resources Journal*, 8(55), 4300-4302.
- Tsai, C.C. (2001). Ideas about earthquakes after experiencing a natural disaster in taiwan: an analysis of students’ worldviews. *International Journal of Science Education*, 23(10), 1007-1016.
- Türksever, O. (2021). Analysis of disaster awareness perception levels of students in social studies teaching undergraduate program. *Education Quarterly Reviews*, 4(3), 14-22.
- Uçkun, G., Yüksel, A. & Demir, B. (2012). Özel güvenlik sektörünün Türkiye’deki rolü ve Dünya’daki konumu. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 22-30, S.28.

- Usta, P., Ergun, S. & Alparslan Gok, S.Z. (2018). "A cooperative game theory approach to post disaster housing problem," *Handbook of Research on Emergent Applications of Optimization Algorithms Chapter 14 IGI Global*, 314-325, USA.
- Yağcı, A. (2021). Yükseköğretim kurumlarında yer alan özel güvenlik ve koruma programlarındaki ilkyardım dersinin analizi. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 4(2), 58.
- Yağcı, A. (2023a). Özel güvenlik ve koruma önlisans programı için durum değerlendirmesi: Eğitim süreci ve istihdamı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(2), 767-782.
- Yağcı, A. (2023b). Doğal afetlerde özel güvenlik görevlilerinin rolü ve önemi. A. Bilgili (Ed.), *Academy 1. Uluslararası Deprem Çalışmaları Kongresi* içinde (ss. 268-283). Academy Global Publishing House. ISBN: 978-625-6393-71-4.
- Yağcı, A. & Güney, E. (2022). Yükseköğretim program atlas (2021) verilerine göre özel güvenlik ve koruma programının değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 152-173.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zengin, S. (2021). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının doğal afetlere yönelik görüşlerinin incelenmesi: Amasya üniversitesi örneği* (Yayın No. 699536) [Yüksek lisans tezi, Amasya Üniversitesi].
YÖK Tez Merkezi.

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

TALEP TAHMİNİ KONULU LİSANSÜSTÜ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Ayşen ABAY¹ Kader SARIDAĞ² Emel GÜVEN³ Tamer EREN¹

Öz

Lisansüstü tezlerde yapılan bu kapsamlı çalışmada, talep tahmini konulu akademik çalışmaların zaman içindeki gelişimi, yaygın olarak kullanıldığı alanlar ve gelecekteki araştırma yönleri bibliyometrik analiz ile detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu çalışmada 1990-2024 yılları arasında Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezinde (YÖKTEZ) yayınlanmış olan talep tahmini ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda talep tahmini kavramını içeren 360 adet tez değerlendirilmiştir. Yıllara göre incelediğimizde talep tahmini kavramı konusunda yayınlanan tez sayısı 2010 yılıyla birlikte artışa geçip Covid-19 döneminde yaşanan pandemi sebebiyle 2019'da ciddi bir artış göstermiştir. Toplam 360 tez içerisinde 73 tane doktora, 287 tane yüksek lisans tezi bulunmaktadır. İstanbul Teknik Üniversitesi 53 adet tez ile en fazla tez yayınlayan üniversite olmuştur. Üniversite türlerine göre incelendiğinde 285 adet devlet üniversitesi, 75 adet ise vakıf üniversitesine rastlanmıştır. Son yıllarda talep tahmini kavramıyla ilgili yapılan çalışmaların sayısının arttığını ve bu çalışmaların büyük bir çoğunluğunun Endüstri Mühendisliği alanında yayınlandığını gösteren analiz sonuçları elde edilmiştir. Bibliyometrik analiz ile elde edilen bu sonuçlar talep tahmini alanındaki lisansüstü tezlerin verilerini ortaya koyarak, araştırmacıların yeni hipotezler geliştirmelerine teşvik etmeyi ve desteklemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Talep tahmini, Lisansüstü tez, Bibliyometrik analiz

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF GRADUATE THESES ON DEMAND FORECASTING

Abstract

In this comprehensive study conducted on postgraduate theses, the development of academic studies on demand forecasting over time, the areas where they are widely used, and future research directions were examined in detail with bibliometric analysis. In this study, studies on demand forecasting published in the National Thesis Center of the Council of Higher Education (YÖKTEZ) between 1990-2024 were examined. For this purpose, 360 theses containing the concept of demand forecasting were evaluated. When examined by years, the number of theses published on the concept of demand forecasting increased with 2010 and showed a significant increase in 2019 due to the pandemic experienced during the Covid-19 period. There are 73 doctoral and 287 master's theses in a total of 360 theses. Istanbul Technical University became the university that published the most theses with 53 theses. When examined according to university types, 285 state universities and 75 foundation universities were found. The analysis results have been obtained showing that the number of studies on the concept of demand forecasting has increased in recent years and that the majority of these studies have been published in the field of Industrial Engineering. These results obtained through bibliometric analysis aim to encourage and support researchers to develop new hypotheses by presenting the data of postgraduate theses in the field of demand forecasting.

Key Words: Demand forecasting, Graduate thesis, Bibliometric analysis

¹ Lisans Öğr., Kırıkkale Üniv., Müh. ve Doğa Bilimleri Fakültesi, aysenabay81@gmail.com, ORCID: 0009-0002-5895-4168

² Lisans Öğr., Kırıkkale Üniv., Müh. ve Doğa Bilimleri Fakültesi, kadersaridag3632@gmail.com, ORCID: 0009-0007-0853-4997

³ Doktorant, Kırıkkale Üniv., Müh. ve Doğa Bilimleri Fakültesi, emel-gvn@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6106-9720

⁴ Prof.Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, tamereren@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5282-3138

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin/Cite as: Abay, A., Sarıdağ, K., Güven, E. & Eren, T. (2024). Talep tahmini konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 272-289

Giriş

Talep, tüketicilerin bir ürünü veya hizmeti belirlenmiş bir fiyat seviyesinden almaya hazır oldukları miktara denir (Tekin, 1996). Talep tahmini ise, gelecekteki bir zaman için işletmenin bir ürünü veya çeşitli ürünlerin talep düzeyini tespit etmeye çalışmaktır (Acar, 1989). Talep yöntemi ve ürün özellikleri yapılacak tahmin tipini ve kapsayacağı zaman süresini etkilemektedir. Eğer genel olarak ürüne olan talep sabit ise, tahminin zaman süresi biraz daha kısa tutulabilmektedir. Ürün talebinde dalgalanmalar gerçekleşiyorsa, tahmin en azından bir dönemi kapsamına almalıdır. Talepte uzun dönemde bir eğilim bekleniyorsa, tahmini uzun dönemde yapmak gerekmektedir. Talep değerleri bazı ürünler için mevsimlere göre azalma veya çoğalma göstermektedir. Böyle durumlarda ise talepteki mevsimsel değişimlerin sebebini iyi belirlemek ve mevsimsel tahmin yöntemleri kullanmak gerekmektedir (Acar, 1999).

Talep tahminleme işletmelerin daha sağlıklı kararlar almalarını ve faaliyetlerini düzenli olarak kontrol altında tutmaları amacıyla çok kısa vadeli, kısa vadeli, orta vadeli ve uzun vadeli olarak yapılmaktadır. Bununla beraber, işletmenin faaliyet alanına yönelik olarak, üretim, pazar, satış ve finansal tahminler olarak da sınıflandırılmaktadırlar (Kobu, 2006). Talep yapılarına uygun olan teknikleri kullanarak elde edilen bilgilerden faydalı bir tahmin geliştirmek, işletmelerin çeşitli durumlar karşısında farklı yöntemler de kullanabilmesi talep tahmininin amacını kapsamaktadır. Talep tahminleme nitel ve nicel yöntemler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (Krajewski vd. 2013). Nitel yöntemler, uzman görüşleri ve anketler gibi verilerle yapılırken; nicel yöntemler, tarihsel verilere dayalı matematiksel ve istatistiksel analizlerle gerçekleştirilmektedir (Creswell, 2014). Talep tahmininde talebin belirli aralıklarla gözlemlenmesi sonucu veriler elde edilmektedir. Tahmin genelde geçmişin geleceğe yansıtılmış hali olarak da düşünülebilir (Acar, 1989). Üretilen mal ve hizmetlerle birlikte tüketici davranışının da farklı oluşu nedeniyle tek bir talep tahmin yönteminden bahsetmek imkansızdır (Bolt, 1994). Sonuç olarak, talep tahmini, işletmelerin etkin karar verme süreçlerini destekleyen kritik bir araçtır ve doğru uygulandığında, sürdürülebilir büyüme ve rekabet avantajı sağlama potansiyeline sahiptir.

Talep tahmini alanında yapılan çalışmalar nitel ve nicel yöntemlerinin birlikte kullanılmasıyla çözümler sunmayı amaçlamaktadır. Örneğin Torun vd. (2021), Samsun ilindeki devlet hastanesinin ortopedi bölümünde tedavi sürecinde kullanılan malzemelerin talep tahminini 3 aylık hareketli ortalama yöntemi, 5 aylık hareketli ortalama yöntemi, tek üstel düzeltme yöntemi, holt'un doğrusal yöntemi, çarpımsal holt-winters yöntemi, toplamsal holt-winters yöntemi, basit doğrusal regresyon yöntemleri olarak nicel ve nitel yöntemlerle incelenmiştir. Korkut, (2019), ayakkabı sektöründe yapılan talep tahmini ile ilgili çalışmada nicel yöntemlerden yapay sinir ağları yöntemi ve nitel yöntemler kullanmıştır. Işıklı, (2021), metin madenciliğinin talep tahminindeki rolünün incelenmesinde yapay sinir ağları yöntemini ve nitel yöntemi kullanmıştır. Bayrammuradov, (2009), insan kaynakları maliyetleri hesaplanmasında ve planlanmasında trend ekstrapolasyonu yöntemi, ikinci dereceden parabol denklemi, doğrusal regresyon, eğrisel regresyon, çoklu regresyon yöntemleri ve nitel yöntemler kullanarak talep tahmini yapmıştır. Ancak bu alandaki literatüre detaylı bir şekilde inceleme sunan çalışmaların sayısı kısıtlıdır. Bu nedenle talep tahmini alanındaki çalışmaları detaylı bir şekilde incelemek ve durumu ortaya koymak için Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi (YÖKTEZ) arşivinden elde edilen verilerle gerçekleştirilen bibliyometrik analiz yöntemine başvurulmuştur.

Bibliyometrik analizler, lisansüstü düzeyde yapılan çalışmaları ele almış ve bu alandaki akademik gelişmeleri incelemiştir. Kullanılan yöntem, lisansüstü tezlerin konularına, yıllarına,

üniversitelerine, üniversite türlerine ve diğer bibliyometrik özelliklerine göre analiz edilmesini içermektedir. Elde edilen veriler lisansüstü tezlerin; tez türü, yılı, üniversite, üniversite türü, enstitü, anabilim dalı, konusu, yöntemleri ve anahtar kelimeleri gibi bilgilerden derlenmiştir. Bu bilgiler sayesinde tezlerin içerik ve konu dağılımları detaylı bir şekilde analiz edilerek talep tahmini alanındaki akademik çalışmaların incelenmesi sağlanmıştır. Çalışma planı şu şekildedir; birinci bölümde talep tahmini ve bibliyometrik analiz konularına yapılan atıflara yer verilmiş, ikinci bölümde bibliyometrik analiz detaylı bir şekilde açıklanmış, üçüncü bölümde çalışmada yapılacak olan yöntemlerden bahsedilmiş, dördüncü bölümde bibliyometrik analiz sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Son bölümde ise sonuçlar ele alınmıştır.

1. LİTERATÜR

1.1. Talep Tahmini Literatürü

Talep tahmini konusu ile ilgili literatürde farklı yönleri ele alan çalışmalar mevcuttur. Sarı ve Meral (2016), bir otomotiv firmasında yapay sinir ağlarını kullanarak satış talep tahmini uygulaması gerçekleştirmişlerdir. Doğan ve Onur (2016), Dokuz Eylül Üniversitesi'nde gerçekleştirdikleri çalışmada, işletmelerin talep tahmini sorununu yapay sinir ağları ve bulanık mantık yöntemlerinden biri olan ANFIS ile çözmeye çalışmışlardır. Mishra vd. (2009), tedarik zincirlerinde talep tahmini paylaşımı adlı bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışma, bir üreticinin ve bir perakendecinin talep tahminlerini paylaşma teşviklerini incelemektedir. Yiğit ve Vahit (2016), hastanelerdeki tıbbi malzemelerden olan serum seti tüketimi ile ilgili bir talep tahmini uygulaması yapmışlardır. Bu çalışma da hastanelerde tıbbi malzeme ihtiyaçlarının tahmin edilmesi kantitatif modeller kullanılarak yapılmıştır. Chen vd. (2015), ambulansların önceden tahsisi için veri analitiğini kullanarak talep tahmini çalışması gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada talep verilerinin ve tahmin sonuçlarının mekânsal dağılımını yönetmek ve görselleştirmek için coğrafi bilgi sistemi (CBS) kullanılmıştır.

Antón vd. (2021), yapay sinir ağları tabanlı makine öğrenimi algoritmalarını kullanarak elektrik talebi tahmininin sistematik olarak incelenmesi ile ilgili yarar sağlayacak bir çalışma yapmışlardır. Millet vd, (2021), tüm olimpiik sporlardaki parametreleri inceleyip analiz etmek, önemini ortaya koymak ve karşılaştırmak için olimpiik spor araştırmalarının bibliyometrik analizini yapmayı hedeflemişlerdir. Acı vd. (2022), makine öğrenmesi ve derin öğrenme yöntemlerini kullanarak e-perakende sektörüne yönelik talep tahmini çalışması yapmışlardır. Yapılan çalışmada yerel bir süpermarketin 2019-2020 tarihlerini ele alan iki yıllık online alışveriş satış verileri ile birlikte TÜFE, işsizlik oranı ve tatil günleri verileri kullanılarak oluşturulan veri kümesi üzerinde ürün satış adedini tahmin eden makine öğrenmesi ve derin öğrenme tabanlı modeller geliştirmişlerdir. Donkor vd. (2014), yapay sinir ağları gibi yöntem ve modelleri belirleyerek kentte su hizmeti karar alma sorunlarını talep tahminiyle elde etmişlerdir. Adalı ve Ege (2020), elektromekanik sanayisinde makine imalatıyla ilgili talep tahmini çalışması yapmışlardır. Bu çalışmada Box-Jenkins yöntemlerinin transformatör üretimi talep tahmini çalışmalarında kullanılmasının uygun olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Bandara ve Kasun (2019), uzun kısa süreli bellek sinir ağı metodolojisi g algoritmalarını kullanarak e-ticarette satış talebi tahmini çalışması yapmışlardır.

Jain vd. (2001), yapay sinir ağlarını kullanarak IIT Kanpur'da kısa vadeli su talebi tahmin modellemesi adında su kaynaklarıyla ilgili bir çalışma yapmışlardır. Makalede Kanpur'daki Hint teknoloji enstitüsünde kısa vadeli su talebini tahmin etmek üzere yöntemler kullanılmıştır.

Carbonneau vd. (2008), tekrarlayan sinir ağları ve destek vektör makineleri gibi çeşitli makine öğrenimi tekniklerini kullanarak tedarik zincirindeki çarpık talep tahminini belirlemek amacıyla bir çalışma ortaya koymuşlardır. Çiçekdağı ve Münevver (2021), Google trends verilerinden yararlanarak turizmde tanınırlık ve talep tahmini ile ilgili bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Cürebal vd. (2022) perakende sektöründe periyodik olarak artan taleple başa çıkmak için geçici personelin planlanması ve görev listesi oluşturulmuştur. Çalışmada, dönemsel iş yükü artışlarına karşılık geçici personel alımında yaşanan sorunları çözmek için bir matematiksel model geliştirilmiştir. Bu model, adayların yetkinliklerini değerlendirerek, iş gereksinimlerine en uygun personel atamasını yapmayı amaçlamaktadır.

Özer ve Kazım (2009), İstanbul ulaşımında kullanılan deniz otobüslerinin bir hattında yolcu talep tahmini ile ilgili Marmara Üniversitesinde bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada İstanbul deniz otobüslerinin Bakırköy-Bostancı hattına yönelik en uygun talep tahmin modelinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Emir ve Gökhan (2000), Doğu Karadeniz Bölgesinde turizmin ekonomiye etkileri ve talep tahminlerini ele alan bir çalışma yürütmüşlerdir. Akpınar ve Yumuşak (2016), mevsimsel zaman serisi yöntemini kullanarak şehir doğalgazını gelecek yıl için tahmini ile ilgili çalışma yapmışlardır. Huang vd. (2020) ARIMA ve öz-uyarlamalı filtreleme yöntemine dayalı bir hibrit model kullanarak tıbbi hizmet talep tahmini çalışması yapmışlardır. Bu çalışma da tahmin ufkunu daha da genişletmek ve tahmin doğruluğunu iyileştirmek için ARIMA ve öz-uyarlamalı filtreleme yöntemini entegre eden bir hibrit tahmin modeli oluşturmuşlardır.

1.2. Bibliyometrik Analiz Literatürü

Akademik alanda farklı birçok konuda bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Erkan (2020), dijital pazarlamanın geçmişi ve geleceği ile ilgili bibliyometrik bir analiz yapmıştır. Bu çalışmada Scopus veri tabanında yer alan 1054 çalışma incelenmiş ve çalışmanın başlık, özet veya anahtar kelimelerinde “digital marketing” ifadesi ele alınarak çalışma gerçekleştirilmiştir. Eren ve Gündüz (2024), kent dirençliliği konusunda yapılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini gerçekleştirmişlerdir. Depren vd. (2018), borsalardaki hareketlilik üzerine yayınlanmış akademik çalışmaların bibliyometrik analizini gerçekleştirmişlerdir. Aynı zamanda Web of Knowledge veri tabanında yer alan yayınların bibliyometrik analizini yapmışlardır. Aksungur vd. (2024), insansız hava araçları konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini gerçekleştirmişlerdir.

Kurutkan vd. (2020), bibliyometrik analiz yöntemini kullanarak kalite yönetiminin incelenmesini gerçekleştirmişlerdir. Bilim haritalama tekniğine göre “kalite yönetimi” kavramını incelemek çalışmanın temel amacıdır. Web of Science veri tabanında yer alan 1372 makaleye, kelime madenciliği, atıf ve bibliyometrik eşleştirme analizi yapılmıştır. Yeksan vd. (2019), uluslararası alanda yazılan sürdürülebilir turizm makalelerinin bibliyometrik analizi ile ilgili çalışmada yayınlanan makalelerin belirli parametreler kapsamında incelenmesini yapmışlardır. Pınarcı vd. (2024), Türkiye’de ekip çizelgeleme konusunda yazılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini yapmışlardır. Askeroğlu ve Demir (2018), 2011 yılından itibaren faaliyet gösteren ve düzenli olarak yayınlanan Tojdac dergisinin bibliyometrik analizini gerçekleştirmişlerdir.

Thorpe (1976), Dünya üzerindeki coğrafi çeşitliliğin ve popülasyonlar arasındaki ırksal benzerliklerin bibliyometrik analizi üzerinde bir çalışma gerçekleştirmiştir. Saf ve Hasan (2023), Web of Science veri tabanında yer alan popülizm ve sosyal medyayla ilgili çalışmaların bibliyometrik analizini yapmışlardır. Chiu vd. (2007), tsunami araştırmasının bibliyometrik analizini gerçekleştirmişlerdir. Azer ve Samy (2015), tıp eğitiminde en çok alıntı yapılan

makalelerin bibliyometrik analizini yapmışlardır. Çalışmanın amacı, Science Citation Index'te (SCI) yer alan tüm tsunami ile ilgili yayınların bibliyometrik analizini yapmak olmuştur. Brandt vd. (2019), kadın hastalıkları ve doğum alanında en çok alıntı yapılan dergi makalelerinin bibliyometrik analizini çeşitli yöntemler kullanarak gerçekleştirmişlerdir. Ho ve Shan (2014), malzeme biliminde en çok alıntı yapılan makalelerin bibliyometrik analizini gerçekleştirmişlerdir. Yapılan çalışmanın amacı, Science Citation Index-Expanded'a göre 1900 ile 2011 yılları arasında yayınlanmış olan Web of Science kategorileri (çok disiplinli malzeme bilimi, kaplamalar ve filmler malzeme bilimi, biyomalzemeler malzeme bilimi, seramik malzeme bilimi kompozit malzeme bilimi, kâğıt ve ahşap malzeme bilimi, karakterizasyon ve test malzeme bilimi ve tekstil malzeme bilimi) dahil olmak üzere malzeme biliminde çok atıf alan makalelerin özelliklerini belirlemek ve analiz etmektir.

Akay vd, (2020), Web of Science veri tabanında yer alan ekonomi ve ekonometri alanındaki makine öğrenmesi üzerine yapılan, 2010-2019 yılları arasında uluslararası nitelikteki çalışmaların bibliyometrik analizini gerçekleştirmişlerdir. Gaferoğlu vd. (2024), insan kaybının oldukça fazla olduğu bir doğal afet olan tsunami ile ilgili lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini gerçekleştirmişlerdir. Öztürk vd, (2024), sağlık turizmi konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizini yapmışlardır. Yu vd. (2023) çalışmalarında bibliyometrik analiz yönteminden yararlanarak tasarım bilişi alanına ilişkin sistematik bir literatür incelemesi yapmışlardır. Eren ve Güven (2024), tesislerde en çok karşılaşılan risklerden biri olan endüstriyel kazalarla ilgili yayımlanmış olan tez araştırmalarına yönelik bibliyometrik analiz yapmışlardır. Ahmad ve Paras (2020), Periodontoloji 2000'in bibliyometrik analizini yapmışlardır. Yaptıkları çalışmada 2005-2019 yıllarının her birinde en çok atıf alan beş diş hekimliği makalesi arasında yer alan periodontal/implant makalelerini değerlendirmişlerdir. Sanlı vd. (2024), siber güvenlik çalışmaları üzerine bibliyometrik analiz gerçekleştirmişlerdir. Nemeth vd. (2013), sağlıklı gözlerde kornea astigmatizmasının büyüklüğünün bibliyometrik analizini incelemek için yaşa bağlı değişiklikleri ve yönelimi ele almıştır. Öztürk ve Resul (2020), niş pazarlama yaklaşımının bibliyometrik analiz ile incelenmesini yapmışlardır.

Bu çalışmada ise talep tahmini konulu 1990-2024 yılları arasında yazılan lisansüstü tezler ele alınmıştır. Talep tahmini konulu lisansüstü tezlerin incelendiği analizde YÖKTEZ veri tabanında yer alan çalışmalar ele alınmıştır. Çalışmada elde edilen veriler Excel'e aktarılarak detaylı bir şekilde bibliyometrik analizi gerçekleştirilmiştir. Talep tahmini konusunun ulusal ve uluslararası alanda oldukça önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Bu nedenle talep tahmini ile ilgili yapılan çalışmalara karşı da bir eğilim söz konusudur.

2. Bibliyometrik Analiz

“Bibliyometri” kelimesi ilk olarak Alan Pritchard tarafından 1969 yılında ortaya atılmış bir kavramdır. Pritchard'a göre bibliyometri, yazılı iletişimi analiz ederek bu iletişimin aşamalarına ve bir bilim dalının gerçekliğine dair yol göstermek amacıyla matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin uygulaması şeklinde tanımlanabilir (Lawani, 1981). Öncü bibliyometrik analiz çalışmalarının geçmişi ise çok daha eskiye, 1900'lü yılların başına dayanmaktadır. Bibliyometrik analiz, araştırma yapan bireyleri, araştırma gruplarını veya dergilerin etkilerini incelemek için kullanılan nitel ve nicel analiz yöntemlerinden biridir (Krauskopf, 2018). İlk araştırmacılar olan Cole ve Eales, 1917'de karşılaştırmalı anatomi tarihi ile ilgili 1550-1860 yılları arasında yayımlanmış olan çalışmaların bibliyometrik analizini gerçekleştirmişlerdir (Okubo, 1997). Bibliyometri ile ilgili birçok alanda çalışmalar yapılmıştır. Bibliyometrik çalışmalar, bir bilim dalıyla ilgili mevcut alan yazısındaki çalışmaların yönelimini, gelişimini ve mevcut durumunu ortaya koyan çalışmalardır (Üstdiken ve Pasadeos, 1993). Bibliyometrik çalışmalar kapsamında bilinen ilk atıf analizi

çalışması 1927 yılında yapılmıştır. Journal of the American Chemical Society dergisinde yayınlamış olan makalelerin kaynakçaları incelenerek diğer yayınlara yapılmış planlı atıflar tespit edilmiştir. Bu çalışmayla elde edilen sonuçlar ile ABD’deki bir kolej kütüphanesi için eski yayınları satın alma ve dergi aboneliği politikası uygulamaya konmuştur (Akt. Al ve Tonta 2004).

3. YÖNTEM

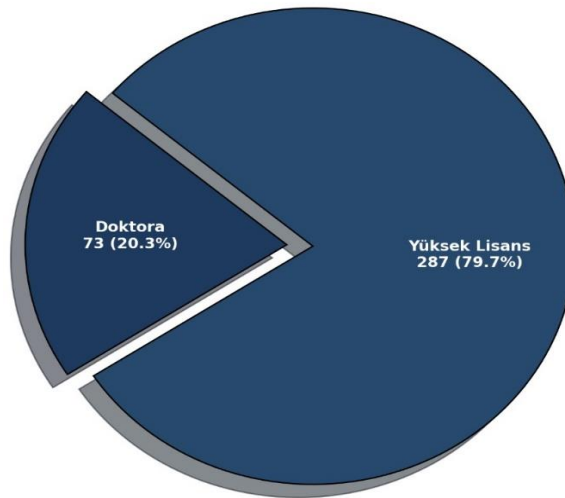
Bu çalışmada, YÖKTEZ veri tabanında yer alan talep tahmini konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizleri yapılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen tezler Microsoft Excel’in Pivot tablo özelliği ile ortaya konmuştur (Bişkin, 2021). Çalışmada analizlerin desteklenmesi ve elde edilen verilerin görselleştirilmesi amacıyla Python programlama dili kullanılmıştır (Python Software Foundation, 2024). Lisansüstü tez incelemelerinin yapılabilmesi için YÖKTEZ’ in arama motoruna “Talep Tahmini” ve “Demand Forecast” yazılıp aranılacak alan olarak da özet seçeneği seçilerek çıkan tüm lisansüstü tezler incelenmiştir. Araştırma doğrultusunda herhangi bir yıl kısıtlaması yapılmamıştır. Yapılan araştırmanın sonucunda 360 adet lisansüstü teze ulaşılmıştır. Bunlardan 73 tanesi doktora, 287 tanesi de yüksek lisans tezidir. Çalışma sadece YÖKTEZ veri tabanında yer alan uluslararası tezleri kapsamaktadır. Bu çalışma 26.10.2024 tarihinde sonlandırılmıştır. Tezlerin yıllara göre dağılımı, tezin türü, yayımlandığı üniversite, yayımlandığı enstitü, ilgili ana bilim dalı, tezin konusu, tezin araştırma yöntemi ve tezlerde bulunan anahtar kelimelere göre bir inceleme yapılmıştır.

4. BULGULAR

Bu araştırma YÖKTEZ arşivinde yer alan talep tahmini konusunda yapılan lisansüstü tez çalışmalarını kapsamaktadır.

4.1. Lisansüstü Tezlerin Tez Türüne Göre Dağılımı

YÖKTEZ ’de talep tahmini konusunda yayımlanan lisansüstü tezlerin tez türüne göre dağılımı Şekil 1’de verilmiştir.

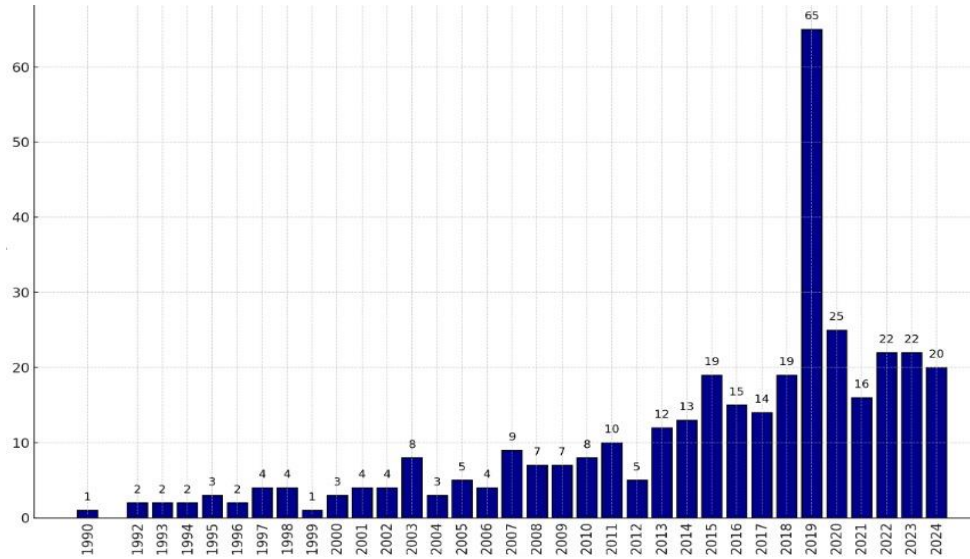

Şekil 1. Lisansüstü Tezlerin Tez Türüne Göre Dağılımı

Bu verilere göre 360 adet tez çalışmasının yüksek lisans tezleri yaklaşık %80'ini, doktora tezleri ise %20'sini oluşturmaktadır. Sonuç olarak talep tahmini konusunda yüksek lisans düzeyinde daha fazla çalışma yapıldığı gözlemlenmiştir. Bunun nedenlerinin doktoranın genel olarak yüksek lisansın tamamlanmasının ardından yapılması ve yüksek lisans öğrenim süresinin 2 yıl, doktoranın ise 4 yıl olması olabileceği düşünülmektedir.

4.2 Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

YÖKTEZ 'de talep tahmini konusunda yayımlanan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımının analizi yapılmıştır. Şekil 2'de lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı verilmiştir.

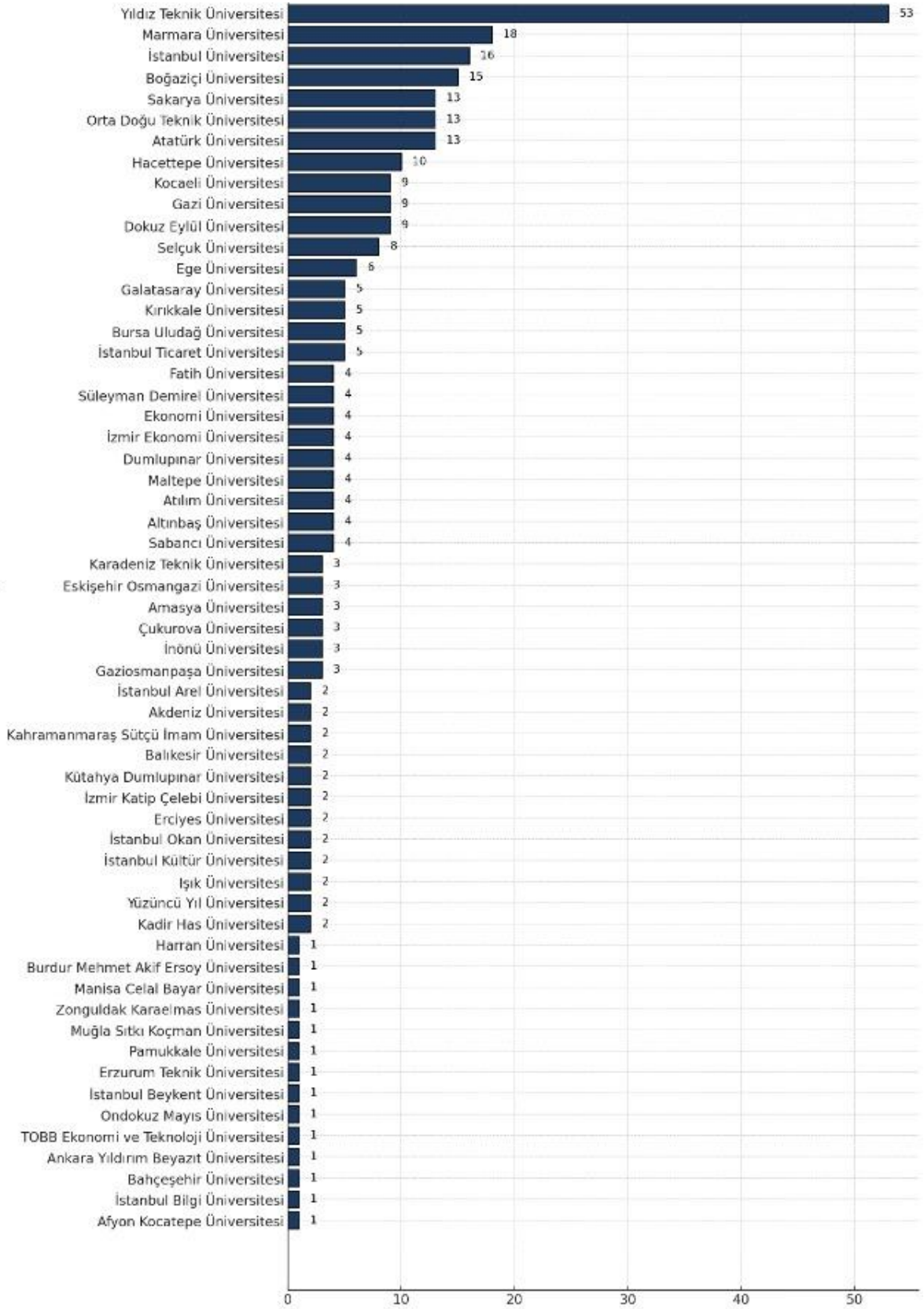
Şekil 2. Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı.

Şekil 2'de ulaşılan verilere göre 1990'lı yıllar da talep tahmini konusuna yönelik çok az çalışma olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak 1990'lı yılların sonlarında yaşanan dot-com patlaması, teknoloji şirketlerine olan yatırımları artırarak, bilgisayar bilimleri ve yapay zekâ alanındaki akademik çalışmalara daha fazla kaynak ayrılmasına yol açması gösterilmektedir. Bu durum, talep tahmini gibi daha geleneksel işletme yönetimi konularına olan ilgiyi göreceli olarak azaltmıştır (Brynjolfsson ve McAfee, 1996). Şekil 2'de en yüksek değere 2019 yılında ulaşıldığı görülmektedir. Bu durum, COVID-19 pandemisi konusu ile bağdaştırılabilir. Doğal afet, salgın ve kriz dönemlerinde talep tahmininde dalgalanmalar olacaktır. Bu durum konuya olan ilgili arttıracaktır. Genel olarak ise talep tahmini konusunda, günümüzde artan ilgi, rekabetin yoğunlaşması, müşteri davranışlarının karmaşıklaşması ve teknolojik gelişmeler gibi faktörlerle yakından ilişkilidir (Stevenson, 2007).

4.3 Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

YÖKTEZ içerisinde bulunan talep tahmini konusunda yayımlanan lisansüstü tezlerin sayıları üniversitelere göre incelenmiştir. Üniversitedeki tez sayıları Şekil 3'te verilmiştir.

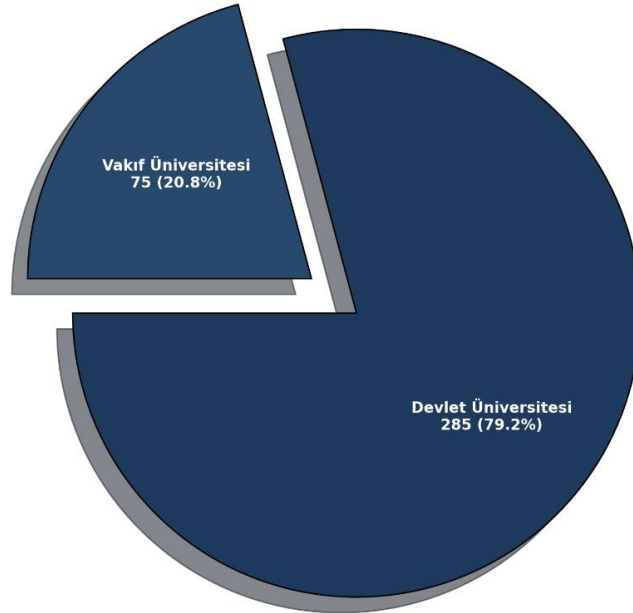
Şekil 3. Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Şekil 3’ de ulaşılan verilere göre lisansüstü tezlerin %53’ü İstanbul Teknik Üniversitesi, %18’i Yeditepe Üniversitesi, %16’sı Marmara Üniversitesi ve %15’i İstanbul Üniversitesi tarafından yayımlanmıştır. Birçok üniversitenin talep tahmini konusunda tez çalışmaları yapması, bu konunun günümüzde akademik alanda oldukça ilgi gören bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir. Üniversiteler arasındaki tez sayısı farkı oldukça belirgindir. Bazı üniversitelerde bu alanda yoğun bir çalışma varken, bazılarında ise sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu durum, üniversitelerin araştırma öncelikleri, öğretim kadrosunun uzmanlık alanları gibi faktörlerden etkilenebilir. Genel olarak bakıldığında, büyük şehirlerdeki üniversitelerin talep tahmini konusunda daha fazla çalışmaya sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, bu üniversitelerin daha geniş kaynaklara sahip olmaları ve daha fazla öğrenciye hitap etmeleri ile açıklanabilir.

4.4 Lisansüstü Tezlerin Üniversite Türlerine Göre Dağılımı

YÖKTEZ ‘de talep tahmini konusunda yayımlanan lisansüstü tezlerin üniversite türüne göre dağılımı Şekil 4’te verilmiştir.

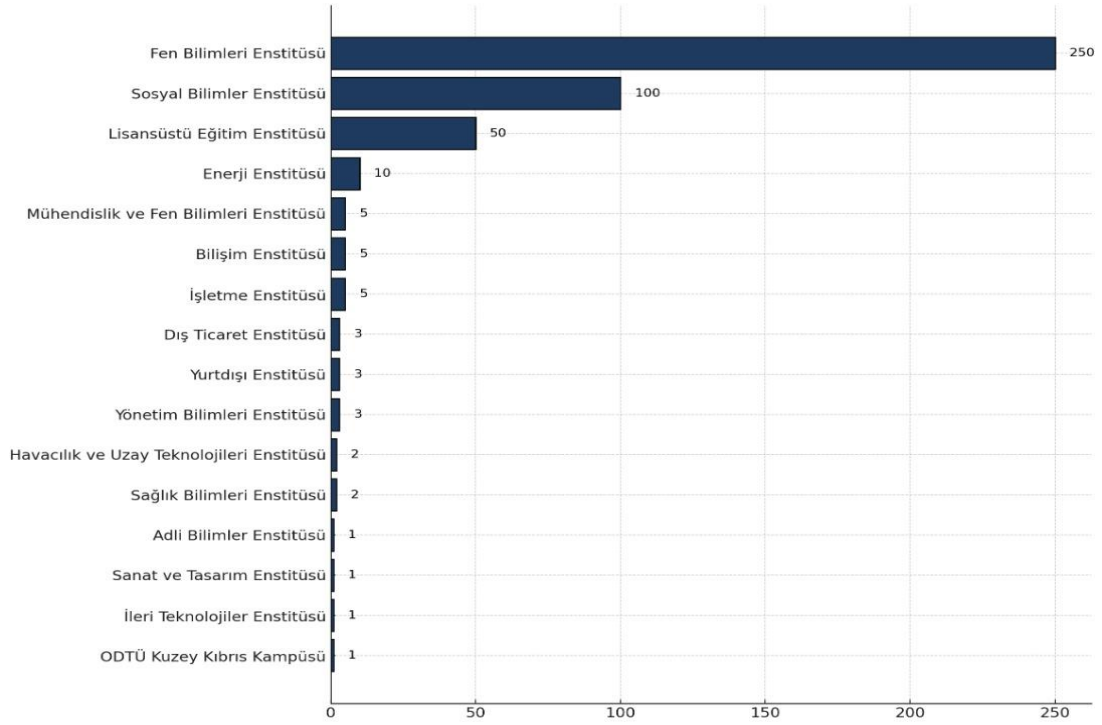

Şekil 4. Lisansüstü Tezlerin Üniversite Türlerine Göre Dağılımı

Talep tahmini konusunda lisansüstü tezlerin %79’u devlet üniversiteleri tarafından yayımlanırken, %21’i ise vakıf üniversiteleri tarafından yayımlanmıştır. Bu durum devlet üniversitelerinin talep tahmini konusundaki araştırmalara daha fazla katkı sağladığını ve bu alanda daha fazla tez üretildiğini göstermektedir.

4.5 Lisansüstü Tezlerin Enstitüye Göre Dağılımı

YÖKTEZ’ de talep tahmini konusunda yayımlanan lisansüstü tezlerin enstitüsüne göre dağılımı Şekil 5’te verilmiştir.

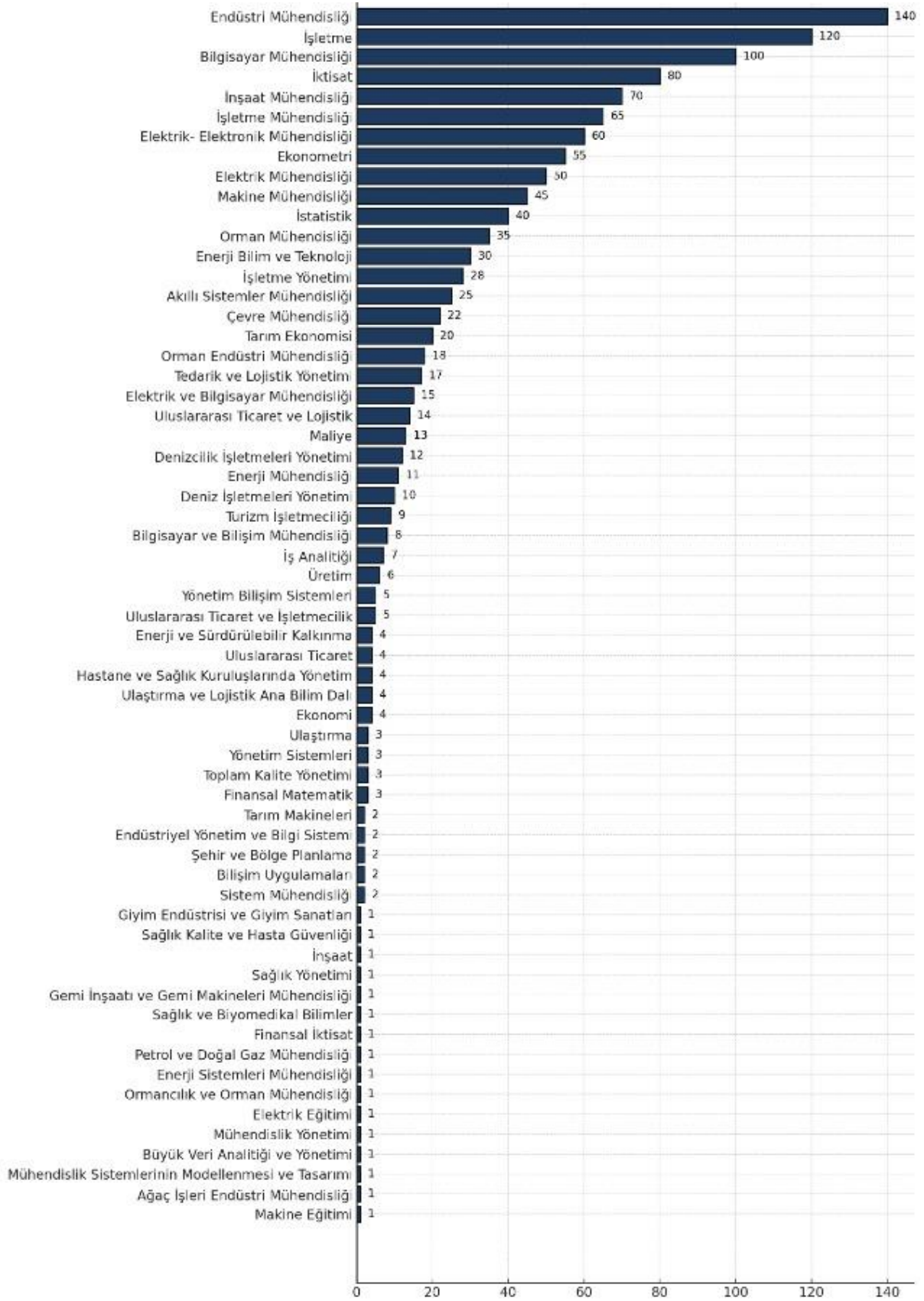

Şekil 5. Lisansüstü Tezlerin Enstitüye Göre Dağılımı

Talep tahmini konusunda incelenen tezlerin %60'ı fen bilimleri enstitüsünde yayımlanırken, %27'si de sosyal bilimler enstitüsünde yayımlanmıştır. Bunun nedeni fen bilimleri enstitülerinde verilen temel bilim eğitimi, mühendislerin talep tahmini için gerekli olan istatistiksel ve matematiksel yöntemleri daha iyi anlamalarını sağlamaktadır. Bununla bağlantılı olarak da fen bilimleri enstitüsünde daha fazla çalışma yapıldığı gözlemlenmektedir.

4.6 Lisansüstü Tezlerin Ana Bilim Dalına Göre Dağılımı

YÖKTEZ' de talep tahmini konusunda yayımlanan lisansüstü tezlerin ana bilim dalına göre dağılımı Şekil 6'da verilmiştir.

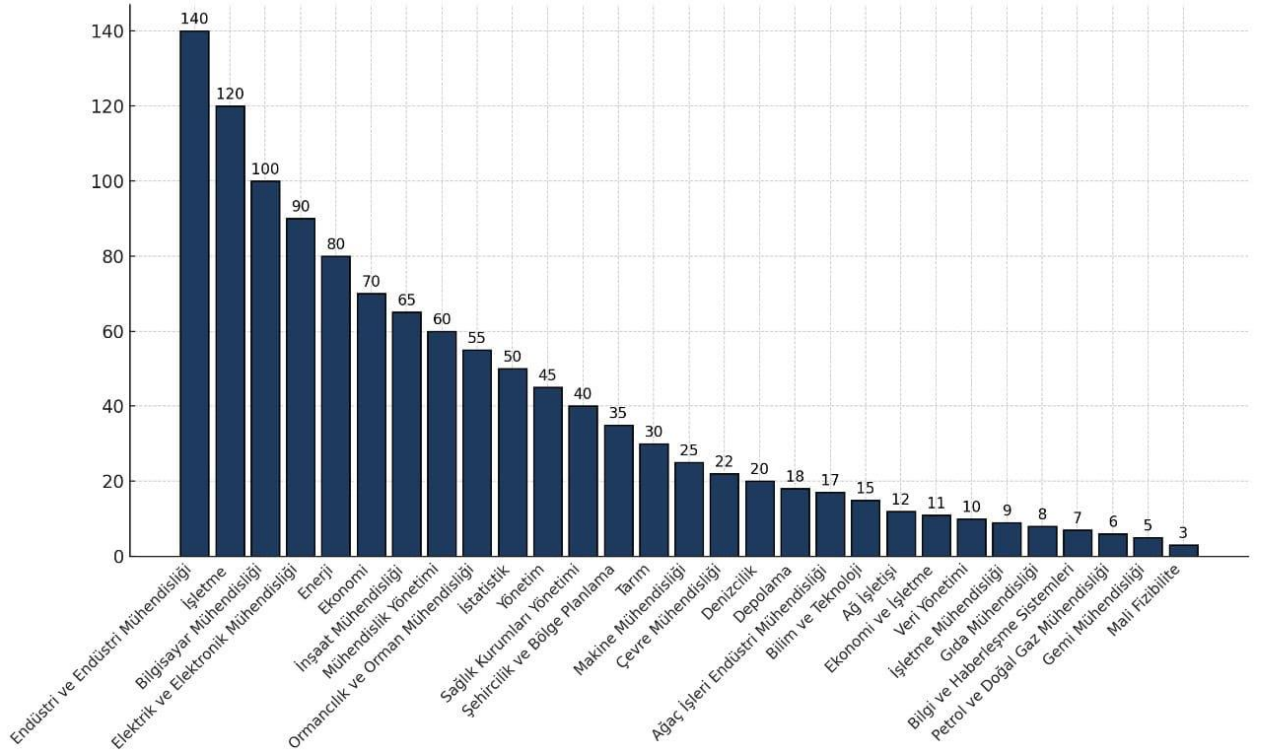

Şekil 6. Lisansüstü Tezlerin Ana Bilim Dalına Göre Dağılımı

Talep tahmini konusunda çalışmaların %36'sı endüstri mühendisliği ana bilim dalında yazılmıştır. Bunun sebebi ise talep tahmininin endüstri mühendisliğinde önemli bir konu olması ve uygulanmasının daha kapsamlı ve kolay olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çalışmaların %16'sı işletme, %4'ü de bilgisayar mühendisliği ana bilim dallarında yazılmıştır.

4.7 Lisansüstü Tezlerin Konulara Göre Dağılımı

YÖKTEZ' de talep tahmini konusunda yayımlanan lisansüstü tezlerin konulara göre dağılımı Şekil 7'de verilmiştir.

Şekil 7. Lisansüstü Tezlerin Konulara Göre Dağılımı

Talep tahmini konusunda çalışmaların %38'i endüstri ve endüstri mühendisliği konusunda yazılmıştır, %19'u işletme konusunda, %6'sı bilgisayar mühendisliği bilimleri-bilgisayar ve kontrol konusunda yazılmış ve %5'i de enerji konusunda yazılmıştır.

4.8 Lisansüstü Tezlerin Yöntemlere Göre Dağılımı

YÖKTEZ' de talep tahmini konusunda yayımlanan lisansüstü tezlerin yöntemlere göre dağılımı Şekil 8'de verilmiştir.

Yöntemler	
Nitel	133
Yapay Sinir Ağları	79
ARIMA	34
Makine Öğrenimi	14
Zaman Serileri	12
İstatistiksel Yöntemler	11
Üstel Düzeltme	10
Destek Vektör Makineleri	9
Çok Değişkenli Regresyon	8
Regresyon Analizi	4

Şekil 8. Lisansüstü Tezlerin Konulara Göre Dağılımı

Şekil 8’de incelenen lisansüstü tezlerde en çok kullanılan 10 yöntem verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre talep tahmini konusunda yazılan lisansüstü tezlerin büyük bir çoğunluğunda nicel yöntemler kullanılmaktadır. Eğitim alanında yapılan araştırma ve tezlere bakıldığında bunların büyük bir kısmının nicel araştırmalara dayandığı görülmektedir (Türnüklü, 2001). İncelenen lisansüstü tezlerde en çok kullanılan nicel yöntemler yapay sinir ağları, ARIMA, makine öğrenimi gibi yöntemlerdir. Yapay sinir ağları yöntemi kullanılarak yapılan bazı çalışmalar şu şekildedir: Adıyaman (2007), talep tahmini konusunda yapay sinir ağları yöntemini kullanarak altın ürün satışları ile ilgili bir model kurmuştur. Akdağ (2014), yapay sinir ağları yöntemini kullanarak Diyarbakır ili kent merkezinde tüketilen içme suyuyla ilgili talep tahmini çalışması yapmıştır. Nasuhoğlu (2019), eczacılık sektöründe yapılan çalışmada yapay sinir ağları ve zaman serileri analizini kullanarak 100 tane ilacın talep tahmini yapmıştır. ARIMA yöntemini kullanarak yapılan bazı çalışmalar ise şu şekildedir: Demirci (2015), ülke ekonomisine büyük ölçüde katkı sağlayan cam sektöründeki ürünlere olan talebi ARIMA yöntemi kullanarak doğru tahmin edebilmeyi amaçlamıştır. Güzey (2019), liman işletmesi için kapasite yeterlilik analizi ARIMA yöntemi kullanılarak yapmıştır. Karabacak (2024), açık deniz rüzgâr türbinleri talep tahminine göre ARIMA yöntemiyle Türkiye’de karbon elyaf üretimi için kapasite analizi yapmıştır. Makine öğrenimi yöntemi kullanılarak yapılan tez çalışmaları: Serbest (2024), makine öğrenmesi yöntemini kullanarak talep tahmininde envanter yönetimiyle ilgili bir çalışma gerçekleştirmiştir. Kuru (2023), makine öğrenmesi algoritmalarını kullanarak gıda sektöründe karar destek sistemlerinin oluşturulmasına yönelik bir çalışma yapmıştır. Atalay (2013), makine öğrenme yöntemleri yardımıyla tüketim istatistiklerine göre talep tahmini çalışması yapmıştır.

4.8 Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Anahtar Kelimeler

Kelime bulutu, incelenen talep tahmini konulu lisansüstü tezlerde kullanılan anahtar kelimelerden oluşmaktadır. Bu işlemin gerçekleştirilebilmesi için Word art programı kullanılmıştır. Bu programın tercih edilme sebebi rahat bir kullanım sunması ve özelleştirilebilmesidir. Bu özelliklerle anahtar kelimelerin görsel açıdan etkili bir şekilde sunulması sağlanmıştır. Talep tahmini ile ilgili incelenen tezlerin anahtar kelimeleri Şekil 9’da verilmiştir.

Talep tahmini araştırmalarında en aktif üniversiteler İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) ve Yıldız Teknik Üniversitesi (YTÜ) olarak belirlenmiştir. İstanbul'da bulunan bu üniversiteler, sanayi ve hizmet sektörlerine yakınlıkları sayesinde uygulamalı araştırmalar için geniş veri kaynaklarına ve iş birliği fırsatlarına sahiptirler. Her iki üniversite de geniş akademik kadro, laboratuvarlar ve araştırma merkezleri gibi kaynaklara sahiptir, bu da talep tahmini gibi alanlarda derinlemesine araştırmalar yapmalarını sağlamaktadır.

Tezler, ağırlıklı olarak Endüstri Mühendisliği ve İşletme ana bilim dallarında yoğunlaşmıştır. Bu durum, talep tahmininin mühendislik ve işletme disiplinlerindeki önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Talep tahmini hem Endüstri mühendisliği hem de İşletme disiplinlerinde teori ve pratik arasındaki köprüyü oluşturur. Endüstri mühendisliği tarafında süreç optimizasyonu ve teknik uyumluluk sağlanırken, işletme tarafında stratejik ve müşteri odaklı karar alma süreçleri desteklenir. Bu disiplinlerin talep tahmini çalışmalarında öne çıkmasının temel nedeni, bu süreçlerin her iki alanda da doğrudan uygulanabilir olması ve ihtiyaçlarını etkili bir şekilde karşılayabilmesidir. Tezlerde en sık kullanılan anahtar kelimeler "talep tahmini", "yapay sinir ağları" ve "veri analizi" olarak belirlenmiştir. Bu durum, talep tahmini çalışmalarında yapay zekâ ve veri bilimi yöntemlerinin giderek daha fazla kullanıldığını göstermektedir.

Yapılan bu kapsamlı analiz, Türkiye'de talep tahmini konusunun hem akademik hem de pratik açıdan büyük ilgi gördüğünü ortaya koymuştur. Bu araştırma, Türkiye'de talep tahmini alanındaki akademik çalışmalara kapsamlı bir bakış sunarak, alanın mevcut durumunu ve gelecekteki gelişim potansiyelini ortaya koymaktadır. YÖKTEZ arşivinde yer alan 360 lisansüstü tezin derinlemesine incelenmesiyle elde edilen bulgular, talep tahmini konusunda yapılan çalışmaların zaman içindeki değişimini, kullanılan yöntemleri ve araştırma konularındaki eğilimleri net bir şekilde göstermektedir. Bu sayede hem akademisyenler hem de sektör temsilcileri için alanla ilgili güncel bilgilere erişim sağlanmakta ve gelecekteki çalışmalar için önemli bir yol haritası sunulmaktadır. Elde edilen bulgular, özellikle yapay zekâ ve büyük veri analitiği gibi teknolojilerin talep tahmini alanındaki önemini vurgulamakta ve bu teknolojilerin gelecekteki çalışmalar için merkezi bir rol oynayacağını göstermektedir.

Kaynakça

- Acar, N. (1989). *Üretim Planlaması Yöntem Ve Uygulamaları*. Ankara: Yeniçağ.
- Ahmad, P., Asif, J. A., Alam, M. K., & Slots, J. (2020). A Bibliometric Analysis Of Periodontology 2000. *Periodontology 2000*, 82(1), 286-297.
- Akpınar, M., & Yumusak, N. (2016). Year Ahead Demand Forecast Of City Natural Gas Using Seasonal Time Series Methods. *Energies*, 9(9), 727.
- Akay, E.C., Soydan, N.T.Y. & Gacar, B.K. (2020). Makine öğrenmesi ve ekonomi: bibliyometrik analiz. *Pressacademia Procedia*, 12(1), 104-105.
- Aksungur, B.N., Sever, H., Güven, E. & Eren, T. (2024). İnsansız hava araçları konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Türkiye İnsansız Hava Araçları Dergisi*, 6(1), 21-29.
- Al, U., & Tonta, Y. (2004). Atıf analizi: Hacettepe Üniversitesi kütüphanecilik bölümü tezlerinde atıf yapılan kaynaklar. *Bilgi Dünyası*, 5(1), 19-47.

- Askeroğlu, E.D. (2018). Uluslararası TOJDAC dergisinin bibliyometrik analizi. *Turkish Online Journal Of Design Art And Communication*, 8(2), 190-202.
- Azer, S. A. (2015). The top-cited articles in medical education: a bibliometric analysis. *Academic Medicine*, 90(8), 1147-1161.
- Bandara, K., Shi, P., Bergmeir, C., Hewamalage, H., Tran, Q., & Seaman, B. (2019). Sales Demand Forecast In E-Commerce Using A Long Short-Term Memory Neural Network Methodology. In *Neural Information Processing: 26th International Conference, Iconip 2019, Sydney, Nsw, Australia, December 12–15, 2019, Proceedings, Part Iıı 26* (Pp. 462-474). Springer International Publishing.
- Bayrammuradov, S. (2009). İnsan kaynakları planlamasında kullanılan talep tahmin yöntemleri ve insan kaynakları maliyetleri hesaplaması, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bişkin, F. & Pektaş, Ç. (2021). Turizm pazarlaması alanında hazırlanmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik profili. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20(4), 2075-2095.
- Bolt, G. (1994). *Market And Sales Forecasting: A Total Approach*. Londra: Kogan Page.
- Brandt, JS, Hadaya, O., Schuster, M., Rosen, T., Sauer, M.V. & Ananth, C.V. (2019). Kadın hastalıkları ve doğum alanında en çok atıf alan dergi makalelerinin bibliyometrik analizi. *JAMA Network Open*, 2 (12), E1918007-E1918007.
- Carbonneau, R., Laframboise, K. & Vahidov, R. (2008). Application of machine learning techniques for supply chain demand forecasting. *European Journal Of Operational Research*, 184(3), 1140-1154.
- Chen, A.Y., Lu, T.Y., Ma, M. H. M., & Sun, W.Z. (2015). Demand forecast using data analytics for the preallocation of ambulances. *Ieee Journal Of Biomedical And Health Informatics*, 20(4), 1178-1187.
- Chiu, W.T., & Ho, Y.S. (2007). Bibliometric analysis of tsunami research. *Scientometrics*, 73, 3-17.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th Ed.). Sage Publications.
- Depren, Ö., Kartal, M.T. & Depren, S.K. (2018). Borsalarda oynaklık üzerine yayınlanmış akademik çalışmaların bibliyometrik analizi. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 2(6), 1-15.
- Doğan, O. (2016). Uyarlamalı sinirsel bulanık çıkarım sisteminin (anfis) talep tahmini için kullanımı ve bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 257-288.
- Donkor, E.A., Mazzuchi, T.A., Soyer, R., & Alan Roberson, J. (2014). Urban water demand forecasting: review of methods and models. *Journal Of Water Resources Planning And Management*, 140(2), 146-159.

- Emir, G. (2000). Doğu Karadeniz bölgesinde turizm, ekonomik etkileri ve talep tahminleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güven, E., & Eren, T. (2024). Endüstriyel kaza araştırmalarına yönelik bibliyometrik inceleme: tezler üzerine bir çalışma. *Karaelmas Journal of Occupational Health and Safety*, 8(2), 85-93.
- Huang, Y., Xu, C., Ji, M., Xiang, W. & He, D. (2020). Medical service demand forecasting using a hybrid model based on arıma and self-adaptive filtering method. *BMC Medical Informatics And Decision Making*, 20, 1-14.
- Ho, Y. S. (2014). A bibliometric analysis of highly cited articles in materials science. *Current Science*, 1565-1572.
- Tekin, M. (1996). Üretim Yönetimi, Arı Ofset Matbaacılık, Konya
- Işıklı, E. (2021). Metin madenciliğinin talep planlamadaki rolünün incelenmesi. *Endüstri Mühendisliği*, 32(2), 286-306.
- Jain, A., Kumar Varshney, A. & Chandra Joshi, U. (2001). Short-Term Water Demand Forecast Modelling At İt Kanpur Using Artificial Neural Networks. *Water Resources Management*, 15, 299-321.
- Kobu, B. (2006). Üretim Yönetimi. 13. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Korkut, D. (2019). Yapay sinir ağıları yöntemi ile talep tahmini ve ayakkabı sektörüne uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Krajewski, L.J., Malhotra, M.K. Ve Ritzman, L.P. (2013). Operations management processes and supply chains. 11. Baskı. Cambridge: Pearson Education Ltd.
- Lawani, S. M. (1981). Bibliometrics: its theoretical foundations. *Methods And Applications Libri*, 31(1), 294-315.
- Millet, G.P., Brocherie, F. & Burtscher, J. (2021). Olympic sports science—bibliometric analysis of all summer and winter olympic sports research. *Frontiers In Sports And Active Living*, 3, 772140.
- Mishra, B. K., Raghunathan, S., & Yue, X. (2009). Demand forecast sharing in supply chains. *Production And Operations Management*, 18(2), 152-166.
- Nemeth, G., Szalai, E., Berta, A. & Modis Jr, L. (2013). Astigmatism prevalence and biometric analysis in normal population. *European Journal Of Ophthalmology*, 23(6), 779-783.
- Okubo, Y. (1997). Bibliometric indicators and analysis of research systems: methods and examples. Paris: OCDE/GD.
- Özer, K. (2009). İstanbul Deniz otobüsleri'nin bir hattında yolcu talep tahmini, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Öztürk, N. & Kurutkan, M.N. (2020). Kalite yönetiminin bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenmesi. *Journal of Innovative Healthcare Practices*, 1(1), 1-13.
- Öztürk, R. (2020). Niş pazarlama yaklaşımının bibliyometrik analiz ile incelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2799-2810.
- Öztürk, S., Taş, B. S., Kaplan, D., Keskin, S., Çoruk, E.N., Güven, E. & Eren, T. (2024). Sağlık turizmi konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 21(3), 184-204.
- Saf, H. H. (2023). Popülizm ve sosyal medyayla ilgili çalışmaların bibliyometrik analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 10(1), 283-304.
- Sarı, M. (2016). Yapay sinir ağları ve bir otomotiv firmasında satış talep tahmini uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Sanlı, Y.B., Baltacı, F., Güven, E., & Eren, T. (2024). Siber Güvenlik Çalışmaları Üzerine Bibliyometrik Analiz. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 17(3), 223-229.
- Stevenson, W. J., Hojati, M., Cao, J., Mottaghi, H., & Bakhtiari, B. (2007). *Operations management*. McGraw-Hill Irwin.
- Thorpe, B.R. (1976). Biometric analysis of geographic variation and racial affinities. *Biological Reviews*, 51(4), 407-452.
- Torun, Z., & Deste, M. (2021). Sağlık işletmelerinde malzeme yönetiminde uygun talep tahmin yönteminin belirlenmesine yönelik bir uygulama. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 581-613.
- Türnüklü, A. (2001). Eğitim bilim alanında aynı araştırma sorusunu yanıtlamak için farklı araştırma tekniklerinin birlikte kullanılması. *Eğitim ve Bilim*, 26(120), 8-13
- Üstdiken, B. & Pasadeos, Y. (1993). Türkiye’de örgütler ve yönetim yazını. *Amme İdaresi Dergisi*, 26(2), 73-93.
- Yeksan, Ö. & Akbaba, A. (2019). Sürdürülebilir turizm makalelerinin bibliyometrik analizi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 220-231.
- Yiğit, V. (2016). Hastanelerde tıbbi malzeme talep tahmini: serum seti tüketimi üzerinde örnek bir uygulama. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(4), 207-222.
- Yu, R., Schubert, G. & Gu, N. (2023). Biometric analysis in design cognition studies: a systematic literature review. *Buildings*, 13(3), 630.

Makale türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

MEDIUM OF ACTUALIZING THE REALITY: *THE MEMORY POLICE*

Sinem TÜRKEL¹

Abstract

Since the beginning of mankind, people are born into big stories, which are believed to be grand narratives. These master narratives are legitimated by the authoritarian powers and confine people in a *so-called reality* which only support the dominant group's maintenance. While grand narratives are widely accepted and therefore become *the reality*, others are suppressed and silenced. Through Yoko Ogawa's *The Memory Police*, this paper aims at analyzing the impact of the dominant narratives on the lives of the inhabitants of a dystopian society whose memories are erased systematically. Through enforced forgetfulness, the island inhabitants are molded in accordance with the demands of the authoritarian force. In order to cope with the new widely accepted reality and survive, the island inhabitants create different coping mechanisms and, therefore, delay their traumas. Though the minority of the society is by chance lucky enough to preserve their memories, their alternative narratives cannot find an audience since they do not align with the dominant narrative which is constructed, supported and normalized by the ones holding the power.

Key Words: Grand narratives, Memory, Trauma, Collective identity, Constructed reality

GERÇEKLIĞİ HAYATA GEÇİRMEK İÇİN BİR ARAÇ: *HAFIZA POLİSİ*

Öz

Tarihinin başlangıcından itibaren, insanlar büyük anlatı diye inandıkları hikayelerin içine doğmuşlardır. Bu büyük hikayeler otoriteyi ellerinde bulduran güçler tarafından meşrulaştırılmış ve insanları sadece toplumda baskın olan grubun varlığını korumasını destekleyen sözde gerçeklik içerisine hapsedmiştir. Bu büyük hikayeler yaygın bir şekilde kabul edilerek, gerçek diye kabul edilirken, diğer hikayeler baskılanmış ve susturulmuştur. Bu araştırma, Yoko Ogawa'nın *Hafıza Polisi* adlı romanındaki büyük anlatının distopik bir gelecekte geçen ve hafızaları sistematik bir şekilde silinen toplum bireylerinin üzerindeki etkisini analiz etmektedir. Hafıza Polisinin zorla dayattığı hafıza silme tekniği ile, ada sakinleri gücü elinde tutan otoritenin istekleri doğrultusunda şekillenmiştir. Ortaya çıkan ve kabul gören bu yeni gerçeklikle başa çıkmak ve hayatlarını idam ettirmek için toplumdaki bireyler hızlı bir şekilde farklı uyum sağlama mekanizmaları geliştirmiş ve böylelikle travmalarını erteleme yoluna gitmiştir. Toplumun azınlık bir kesimi ise hafızalarını korumaya ve unutmamayı şans eseri başarabilir olsa bile, onların inandığı gerçeklik baskın olan ve genel kabul gören gerçeklik ile uyumadığından dolayı sessiz kalmaya mahkûm olur.

Anahtar Kelimeler: Büyük anlatı, Hafıza, Tramva, Kolektif kimlik, İnşa edilmiş gerçeklik

¹ Öğr. Gör. Dr., Ege Üniversitesi, sinem.turkel@ege.edu.tr, Orchid: 0000-0003-2119-6471

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin/Cite As: Türkel, S. (2024). Medium of actualizing the reality: the memory police. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 290-297

Introduction

In *The Memory Police*, which was written in 1994 and translated into English in 2019, Yoko Ogawa presents a dystopian future where people's memories are strictly under the control of the Memory Police. The Memory Police which functions as the ultimate authority molds a new society by deciding what to disappear from people's memories and physical world. Thus, day by day, such kind of sole authority erodes the sense of identity, shared collective history and all the fundamentals of a societal order that glues each individual to one another. It creates its own "reality" by manipulating the memories of individuals and normalizing such a world. Hence, this paper aims at analyzing the power of the grand narrative shaped by the ones holding the power in society via collective memory in Yoko Ogawa's novel *The Memory Police*.

1. POWER OF METANARRATIVE

The term metanarrative, which was introduced by Jean-Francois Lyotard, refers to a grand, dominant, overarching story that brings people together with its binding power. Metanarratives have the power to exert a comprehensive influence on the individuals within the society due to the fact that the members of the society are born into and are brought up with such powerful stories. They contribute greatly to the formation and maintenance of our collective identity. According to Lyotard, "the people actualize the narratives [. . .] not only by recounting them, but also by listening to them and recounting themselves through them; in other words, by putting them into 'play' in their institutions—thus by assigning themselves the posts of narratee and diegesis as well as the post of the narrator" (Lyotard, 1979: 23). As a result, individuals legitimate, normalize and internalise these powerful narratives, accept them to be "real" and pass them down to the next generation.

However, not every narrative is accepted to be a grand narrative that shapes and molds the society in every aspect. Metanarratives "act to universalize and cast dialogues in binary, contrasting categories that support the maintenance of dominant groups" (Stanley, 2007: 14). That is to say, if an alternative narrative does not serve the interests of the dominant group, it is silenced and cancelled. Within this scope, Yoko Ogawa's *The Memory Police* exemplifies the ultimate power of the grand narrative by showing how the previously accepted narratives can be erased through the systematic collective forgetting that is imposed by the ones holding the power. With the disappearance of the objects which remind people of their memories, individuals lose touch with their past which is full of societal and cultural norms. Since they cannot pass these stories to the other generations, such narratives are doomed to be forgotten. Thus, the new societal order is dictated by the dominant group and the surveillance is conducted by the Memory Police. Though the disappearances appear to be mere random objects at first, they multiply in time and eventually lead to a new societal order where individuals even forget their own existence. All the memories these individuals used to have cease to exist together with their physical beings. Such a radical and totalitarian attempt actualized by the memory police paves the way for a new order where the ones holding the power create a society with the rules, stories, institutions and customs that serve and maintain their ideology. By systematically erasing the previously dominant narratives, Yoko Ogawa highlights the significance of *power* and *normalization* of the rules imposed by such absolute power in the process of constructing new metanarratives that will control and shape the collective memory.

2. DISAPPEARANCES AND THE CHAIN REACTIONS THEY CREATE

Ogawa's focus on the relation between humans and things illustrates how the presence and absence of objects directly affect people's understanding of the world around them. On the unnamed island, the unnamed characters occasionally start their day by witnessing the loss of certain objects and the loss of their memories in relation to these objects. The objects on the island do not only function as physical entities. They are also representatives of another reality through memories. Therefore, it is the memory police's main goal to erode the deep personal connection and cultural heritage people have with these tangible items and eventually challenge and change the grand narrative by focusing on what is forgotten and remembered. The first thing the narrator documents disappeared is birds. Birds are particularly important to the narrator as the narrator's father was an ornithologist. Thus, birds are the reminder of her belated father and her childhood memories with him. Once they are gone, her connection to her father disappears as well. The narrator describes this experience as follows:

The disappearance of the birds, as with so many other things, happened suddenly one morning. . . I spotted a small brown creature flying high up in the sky... I had just begun to wonder whether it was one of the creatures I had seen with my father I realized that everything I knew about them had disappeared from inside me: my memories of them, my feelings about them, the very meaning of the word 'bird'- everything. (Ogawa, 2019: 10)

The disappearance of birds has left a void in the narrator in more ways than one. The word itself, the associations it resonates and the memories it brings back are all gone. Under the control of such an authoritarian regime, residents also have to show that they are getting rid of the items publicly. As a result, the narrator is forced to relive the trauma of her father's death when the Memory Police intrudes her house to destroy and remove all the tangible proof related to birds, which are his father's life-long work and collection of books. Hence, she experiences her father's loss all over again without the chance of remembering their memories together ever.

Every disappearance affects society in an irreversible way. With every new disappearance, people on the island are trapped in a new narrative and they eventually normalize and accept this new reality. Their adaptation to the new order becomes natural since the inhabitants on the island forget the fact that those items once existed. The complete disappearance of an object goes beyond the deprivation of a thing. With its loss, every memory it represents vanishes, the link between the lost item and other things lose their meaning while creating a phantom pain in individuals who are semiconscious of the emptiness those losses create in their hearts. For instance, with the disappearance of books, people not only lost the concrete, perceptible, physical item but also the memory of the time they read those books, the universes those books presented and most importantly their perception of those alternative universes/stories. "Once a critical mass of information is lost, the linkages between them disappear, making it easier to believe that the world we live in now is how things have always been and there is no need and no possible way—to chart another path" (Farell, 2022: 71). The official narrative presented by the embodiment of the sole authority which is the Memory Police is automatically accepted as people's collective memory is systematically destroyed. Thus, by controlling people's memories, the authoritarian regime creates robot-like beings that are "devoid of self-consciousness and the sense of individuality [and are] reduced to a tabula rasa, and then re-created from scratch by rules of centralizing power" (Doina, 2014: 16).

The disappearance of every item creates a chain reaction which in return results in the demolition of collective memory and social identity, cognitive and emotional dissonance, normalization and acceptance of loss, and normalization of authoritarian control over memory. The loss of the calendar illustrates all these reactions. With its absence, the concept of seasons vanishes, forcing people to continue their lives in an eternal winter, which eventually leads to the erosion of significant dates, events or historical milestones. Such loss of cultural and historical consciousness undermines people's ability to connect to their past and destroys "the intergenerational bridge that provides not only social identity but also its continuity" (Farell, 2022: 66). The traditions, celebrations or rituals that people used to celebrate no longer exist. When the Memory Police forces people to forget the calendar and everything people associate it with, the island inhabitants are left in a state of ambiguity and aimlessness. The time does not move and seasons do not change, causing crops to be scarce. The scarcity of crops, heavy snow, being imprisoned at homes due to harsh weather and aimlessness brought by the inability to measure the passage of time have a huge impact on people's physiology and psychology. Though people forget the existence of the calendar, simultaneously they feel something is not right, yet they cannot name the problem. It is as if they are in a constant confusion state which they are unaware of and try to adapt to the new normality.

3. ADAPTABILITY AS A SURVIVAL MECHANISM

Interestingly, Ogawa also sheds light on the fast pace of adaptation of mankind to a new narrative that is imposed by the authorities. When the Memory Police announces the disappearance of things, people on the island adjust to the new changes very quickly since they do not have access to another reality that would challenge their current circumstance. Due to the fact that they are conditioned to the new reality imposed on them, they are desensitized to loss and, therefore, they do not resist. For instance, when books disappeared, certain lines of work, such as being a librarian and writer, disappeared with them, as well. The narrator, who was once a writer, started working in a spice company as a secretary. Though on the surface it appears to be the loss of a job, underneath, the Memory Police destroys the narrator's and many others' ability to contribute to collective memory. By silencing alternative fictional worlds, the cultural and historical bond between generations is destroyed. The authoritarian control takes away the power of storytelling, which fosters the sense of community and belonging. Since the Memory Police systematically tries to destroy every piece of evidence that might threaten the new order they are trying to build, the act of writing functions as an immediate threat that reinforces human connection.

The act of writing is a complex one that uses multiple areas of the brain to process and share information. Writing can be secretly coded, writing can be duplicated, writing preserves history. All three of these aspects of writing is what makes it dangerous for a dystopian society. People who write and people who read are connected to one another through the act of writing. The fact that writing can happen surreptitiously makes it a threat to a dystopian society. (Farell, 2022: 64). Hence, the authorities see the act of keeping a record of the present and the past as an immediate threat. They are afraid of the power of language due to its capacity to actualize the past, present and future by serving as a medium:

Because of its capacity to transcend the 'here and now,' language bridges different zones within the reality of everyday life and integrates them into a meaningful whole.[...] Language is capable of 'making present' a variety of objects that are spatially, temporally, and socially absent from 'here and now'. [...] Through language an entire world can be actualized at any moment. (Freedman and Combs, 1996: 28).

By ending the existence of books physically and mentally, the Memory Police prevents the power of words from functioning as a reality maker. Even before the disappearance of books, the narrator says: “Words seem to retreat further and further away with each disappearance” because objects hiding stories within themselves that are ready to be told are erased (Ogawa, 2019: 82). Similarly, by writing about a character who loses her voice in the narrator’s fictional story, the novel reinforces the idea that every form of alternative discourse, either written or oral, is feared and therefore silenced. Thus, the authority holding the power tends to control and maintain the obedience of the public to the new narratives tailored for them via the Memory Police and their punishments.

Such speed for adaptability is not limited to the absence of things but also it applies to the loss of body parts. As the island inhabitants wake up to a morning when their left legs suddenly disappeared, after a brief moment of surprise, they immediately accept it and adapt to their lifestyles accordingly. Sadly, they have to do this because the Memory Police enforces mind control and they are left with no choice but normalize the traumatic losses that they are unconscious of. When the narrator tells the story of the disappearance of her leg, she feels alienated to her own body and even calls her leg *the thing*. She says: “I had trouble getting down the stairs without falling. Holding on to the railing, I had to drag the thing—my disappeared leg—one step at a time” (Ogawa, 2019: 253). Apart from estrangement, people do not show any signs of panic, protest, or pain. A conversation held among neighbours after the disappearance of their left legs exemplifies the state of mind people are in:

‘A lot of unexpected things have disappeared, but never anything as shocking as this,’ said the woman who lived across the street. ‘What’s going to happen to us?’

‘Nothing at all. That’s the point. It’s just one more cavity that has opened up on the island. How is it any different from others?’ said the old man in the house next to mine who worked at city hall.

‘But something isn’t right about this. My body feels as though it’s gone to pieces and won’t go back together again.’ This time it was the hat-maker, who was digging in the snow with the tip of his umbrella.

‘You’ll get used to it. It may be a bit tricky at first, but that’s been true for other disappearances as well. It takes time to get accustomed, but there’s nothing to be afraid of.’ (Ogawa, 2019: 254).

Thus, as people are under the spell of numbing pain, these traumatic losses do not lead to outbursts of rage but rather result in acceptance and submission. Since it is a unique kind of a disappearance for the island inhabitants, they do not know how to get rid of their legs as there has always been a ritual of burning or tossing the things that stopped existing suddenly, yet systematically. After the initial shock of the loss of their left leg, the neighbours gather outside looking at each other void of any kind of emotion and waiting for someone to tell them what to do with this body part they no longer have any attachment to. The conversation held among the neighbours illustrate how normal such a traumatic loss is considered and how ready people are to do anything they are told by the authorities even about things regarding their bodies. After they see the Memory Police in the same condition as they are, yet walking as if their left legs have not disappeared, people are relieved and say:

‘I suppose there’s no need for us to get rid of our legs, then.’

‘You’re right. No need to get out the saw yet...’

‘Burning, burying, washing away, abandoning— I guess for some things, there’s just no appropriate way.’

‘Though I imagine they’ll come up with one soon enough.’

‘Maybe they’ll just fall off by themselves, like leaves from a tree.’

‘I’m sure you’re right.’

‘So there’s nothing to worry about.’ (Ogawa, 2019: 255)

The acceptance and indifference towards life and the traumatic changes it brings is so inured and normalized that the disappearance of a body part is strikingly likened to a fall off a leave from a tree. Tragically, as is the case with the tangible things, not only the physical body part disappears but also the memories associated with this limb vanishes into thin air as well. On the night of the disappearance, the fugitive named R, who the narrator hides in her house because he is one of the few still having access to his memories and therefore is chased after by the Memory Police, massages the narrator’s disappeared leg in the hope of reviving some feelings in her leg and making her believe that her leg has actually not disappeared. Yet all his attempts prove to be futile since the narrator no matter how hard she tries, does not feel anything. As the narrator talks with R, she vaguely recalls a memory of her mother rubbing her when she had a fever as a child. Upon hearing this, R becomes happy and claims that if she has a memory of such, her leg cannot have disappeared. The narrator states: “In fact, the feelings I remembered from my mother’s hand and those from R’s now were completely different. No warmth, no sensation at all came to my leg from his touch. Just the uncomfortable feeling of one thing grating against another” (Ogawa, 2019: 256). Thus, the loss of a limb signifies more than a physical loss. It also reflects eradication of the perception and experience of individuals whose physical autonomy and individuality are under attack.

4. TRAUMA AND DIFFERENT COPING MECHANISMS

No matter how ordinary the normality of disappearances are considered as the Memory Police constitutes a new social order in which they serve as the ultimate decision makers that repress the society through disappearances, the belated trauma signs, though different in tones and styles, are detected throughout the story. As most people succumb to these sudden disappearances, they show a variety of reactions, either passive or active. For instance, the narrator goes through different stages of the trauma effects throughout her life. A sense of despair, emptiness, passiveness, anxiety and emotional meltdown, which are the indications of a hidden trauma, take hold of her being. With the loss of her mother, who was taken away by the Memory Police, the narrator grapples with unanswered questions about her mother’s fate and these questions haunt her for the rest of her life. Even years after her mother’s death, the narrator asks if R thought that her mother was killed. Both the narrator and R know the answer but the narrator cannot stop herself from asking the question aloud though she knows it is pointless. Such an unconscious reaction reveals the true nature of her grief and constant search for trying to make sense of her mother’s decease. The deep emotional turmoil she undergoes becomes very apparent as she witnesses her mother being taken away by the Memory Police before her eyes and their receiving her death certificate following that. The narrator recalls even the pale purple colour of the envelope, asking her mother to be summoned to the compound, and the white gloves of the driver taking her from home, both of

which signal how deep she relives that moment in her dreams and how precise every little detail is to her. She describes her state of mind on receiving the letter stating her mother's death as follows: "My father read aloud from the letter the Memory Police had sent, but I understood nothing, as though I were hearing some magic formula uttered in a foreign tongue. I watched, transfixed, as my father's tears made little stains on the lavender paper" (Ogawa, 2019: 38). Being petrified, she cannot comprehend the impact of the loss she is experiencing. As Cathy Caruth argues "trauma is 'not locatable in the simple violent or original event in the individual's past' but identified in 'the way it is precisely not known in the first instance – [but] returns to haunt the survivor later on' (Caruth, 1996: 4, 17). Thus, the loss of her mother *haunts* the narrator throughout her life as she feels incomplete, being kept in the dark and empty. The narrator constantly remembers her mother and she becomes an indispensable part of the narrator's life, experiences and relationships even after her death.

Being unable to go through her mourning process properly due to vague memory and constant disappearances results in the latency of her traumatic dissociation and therefore indirectly leads her to give different reactions to the concept of death at different stages in her life. When the Old Man, her friend and a father figure to her, dies, she narrates her feelings as follows:

I found it terribly difficult to come to terms with the old man's death. I had lost many people who were important to me in the past, but somehow my parting with them had been different from what I experienced now. I had of course been terribly sad when my mother and father and my nurse died. I missed them, and wished I could see them again...But this time I had the impression that something was different. In addition to the sadness, I was overcome by a mysterious and menacing anxiety, as though the old man's death had suddenly transformed the very ground under my feet into a soft, unreliable mass. (Ogawa, 2019: 248)

While the narrator experiences her mother's loss passively in acceptance, her reaction to the death of the Old Man is much different. In contrast to the numbness she feels upon her mother's death, she overtly goes through a series of emotions accompanied by coping mechanisms. In order to survive, she tires herself out with daily activities which would help her fall asleep easily and not think about the loss of the Old Man. Yet, her strategy is not successful since she would still "feel a kind of panic, and tears would begin to flow" as she tries to sleep (Ogawa, 2019: 249). She also tries to deal with the Old Man's decease by writing her manuscript. However, this challenges her deeply as it is her first attempt to continue writing her manuscript since the disappearance of novels. She hardly makes any progress, but R always encourages her saying: "The meaning isn't important. What matters is the story hidden deep in words. You're at the point now where you're trying to extract that story. Your soul is trying to bring back the things it lost in disappearances" (Ogawa, 2019: 251). The narrator is trying to find a way to reflect the memories she encountered throughout her life. The death of the Old Man triggers her need to externalize and express her emotions and thoughts. In a sense, she abreacts via her manuscript and this helps her handle her trauma.

As the Memory Police systematically tries to "cut off communication between the subject's radical imagination and its 'thought'" by deleting things from memory both physically and cognitively, such an authoritarian system prevents people from going through their trauma in the first place (Foong and Chandran, 2020: 101). Some inhabitants on the island resist the system passively by holding onto disappeared objects, hiding in safe houses and preserving their memories or cleverly hiding disappeared objects in sculptures and eventually transmitting them to the next

generations, like the narrator's mother. However, most of the population tragically do not have access to their memories and therefore cannot fully comprehend the traumatic events by which they should be affected since they cannot associate any person or event with that trauma. Thus, everything loses its meaning because "silence and forgetting are as much a strategic and self-conscious gesture on the part of the subjugated as they are the product of the subjugating culture's demands and requirements" (Mandel, 2006: 172).

CONCLUSION

All in all, once the majority of the people accept the grand narrative imposed by the authorities in charge, this narrative becomes *the reality*. No matter how many people try to reclaim their own narratives, these alternative narratives do not get accepted. This is not only because they are not officially declared so, but also because they cannot find others to support such alternative narratives since no narrative other than the one imposed by the oppressive authoritarian regime makes sense as a result of the eradication of collective memory. Yoko Ogawa, depicts a dystopian future where the grand narrative is enforced on the individuals via eradication of memory by the omnipotent Memory Police. Ogawa successfully portrays the power of shaping reality by the authorities and how it serves to make common people accept the prevailing narrative as *the Truth*.

Works Cited

- Caruth, C. (1996). *Unclaimed Experience*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Doina, M.D. (2014). The political role of memory and identity in dystopian societies. *European Journal of Research and Reflection in Arts and Humanities* 2(2), 7-17.
- Farrell, J.K. (2022). Memory, dystopias, and writers: attempting to subvert dystopia for the future. *Nesir: Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 3, 61-74. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7221209>
- Freedman, J. & Combs G. (1996). *Narrative Therapy: The Social Construction of Preferred Realities*. New York: W.W. Norton Company.
- Foong S.S & Chandran G. (2020). (Re)Imagining "Dystopian Space": memory and trauma in yoko ogawa's the memory police. *Sare*. 57(1), 100-122.
- Lyotard, J.F. (1979). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. UK: Manchester University Press.
- Mandel, N. (2006). *Against the Unspeakable: Complicity, the Holocaust, and Slavery in America*. Charlottesville: University of Virginia Press.
- Ogawa, Y. (2019). *The Memory Police*. (Translated by Stephen Snyder). New York: Pantheon Books. (Original work published 1994)
- Stanley, C.A. (2007). When Counter Narratives Meet Master Narratives in the Journal Editorial-Review Process. *Educational Researcher*. 36(14), 14-24.

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

SERBEST NAKİT AKIŞLARI LİTERATÜRÜNDEKİ MEVCUT DURUM GELİŞİM VE ARAŞTIRMA YÖNELİMLERİ¹

Oğuz Yusuf ATASEL² Yasin ŞEKER³ Safa HOŞ⁴

Öz

Bu çalışmanın amacı, SCOPUS veri tabanında serbest nakit akışları üzerine yapılan yayınların bibliyometrik analizini gerçekleştirmektir. Çalışmada 1974-2024 yılları arasında yayımlanan toplam 1.387 yayın incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, serbest nakit akışları üzerine en fazla yayın 2020 yılında 106 çalışma ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmaların %81'i makale, %8,6'sı konferans bildirisi, %5,2'si kitap bölümü ve %5,2'si de diğer yayın türlerinden oluşmaktadır. Serbest nakit akışları alanında en fazla yayına yer veren dergi 32 yayımla Journal of Corporate Finance olmuştur. Serbest nakit akışları üzerine en fazla katkı sağlayan kuruluş Hong Kong Polytechnic Üniversitesi'dir. Ülkeler düzeyinde yapılan analiz sonucunda ise serbest nakit akışları literatürüne en fazla katkı sağlayan ülke 398 yayımla Amerika Birleşik Devletleri'dir Genel olarak serbest nakit akışları literatürünün zamanla artan bir ilgi gördüğü ve belirli ülkeler ile kuruluşların bu literatürde merkezi bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Araştırma bulguları, serbest nakit akışlarının kurumsal yönetim, vekâlet maliyetleri, sermaye yapısı, aşırı yatırım ve temettü politikaları gibi konularla ilişkilendirildiğini de göstermektedir. Anahtar kelime analizi ise serbest nakit akışlarının yatırım kararları ve firma performansı gibi kritik alanlarda önemli bir araştırma konusu olduğunu göstermektedir. Ayrıca, yazarlar ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ağları, bu alandaki çalışmaların hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde güçlü iş birliklerine dayandığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nakit Akış, Serbest Nakit Akışları, Bibliyometrik Analiz, Scopus.

FREE CASH FLOW LITERATURE: CURRENT SITUATION DEVELOPMENT AND FUTURE DIRECTIONS

Abstract

The aim of this study is to conduct a bibliometric analysis of publications on free cash flows in the SCOPUS database. The study examined 1,387 publications published between 1974 and 2024. According to the findings, the maximum number of publications on free cash flows was 106 research in 2020. Articles represented 81% of the research, conference papers for 8.6%, book chapters for 5.2%, and other types of publications for the remaining 5.2%. The Journal of Corporate Finance has the most publications on free cash flows (32 publications). Hong Kong Polytechnic University made the largest contribution to free cash flows. Based on the country-level examination, the United States of America has made the most contributions to the free cash flow literature, with 398 publications. In overall, the literature on free cash flows has received increasing attention over time, with specific countries and organisations playing a central role in this literature. Research findings also show that free cash flows are associated with issues such as corporate governance, agency costs, capital structure, overinvestment and dividend policies. Keyword analysis shows that free cash flows are an important research topic in critical areas such as investment decisions and firm performance. Moreover, the collaboration networks among authors and organisations reveal that research in this area is based on strong collaborations at both regional and international levels.

Keywords: Cash Flow, Free Cash Flows, Bibliometric Analysis, Scopus.

¹ Bu çalışma 2023 yılında "1. Bilsel International Turabdin Scientific Researches and Innovation" adlı etkinlikte sunulmuş bildirinin genişletilerek tamamlanmış halidir.

² Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi, oguzataseel@trabzon.edu.tr Orcid: 0000-0003-1654-9850

³ Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, yasinseker@hitit.edu.tr Orcid: 0000-0003-0513-7682

⁴ Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, safahos@hitit.edu.tr Orcid: 0000-0002-9555-1782

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin/Cite as: Atasel, O.Y., Şeker, Y. & Hoş, S. (2024). Serbest nakit akışları literatüründeki mevcut durum gelişim ve araştırma yönelimleri. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 298-313.

Makale Geliş Tarihi: 10.12.2024

Makale Kabul Tarihi: 25.12.2024

Giriş

Nakit akışları, işletmelerin mali durumlarını anlamak ve geleceğe yönelik stratejik kararlar almak için kullanılan en önemli finansal göstergelerden biridir. Nakit akışları, bir işletmenin belirli bir dönemde elde ettiği nakit girişlerini ve yaptığı nakit çıkışlarını göstermektedir. İşletmeler nakit akışlarını işletme faaliyetleri, yatırım faaliyetleri ve finansman faaliyetleri olmak üzere üç temel kategoride sınıflandırılmaktadır. İşletme faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları, esas faaliyetlerden elde edilen gelirler ve yapılan giderler ile ilgilidir. Yatırım faaliyetleri, duran varlıkların alım ve satımından kaynaklanan nakit hareketlerini içerirken finansman faaliyetleri, borçlanma, özkaynak artışı ve kâr dağıtımından doğan nakit hareketlerini kapsamaktadır (Ross vd., 2016). Doğru bir nakit akışı analizi işletmelerin sürdürülebilirliğini sağlamak ve potansiyel finansal riskleri önceden tespit etmek için kritik öneme sahiptir. Nakit akışlarının eksik veya yanlış bir şekilde belirlenmesi durumunda, işletmelerin operasyonları aksayabilir, borç ödeme kapasitesi ve yatırım kararları olumsuz etkilenebilir (Akdoğan ve Tenker, 2007). Özellikle likiditeyi etkileyen kısa vadeli nakit çıkışlarının zamanında karşılanamaması iflas riskine yol açabilmektedir (Brealey vd., 2019).

Nakit akışları, yalnızca işletme yönetimi için değil aynı zamanda yatırımcılar, kredi verenler ve diğer paydaşlar için de hayati bilgiler sunmaktadır. Paydaşlar, işletmelerin mali durumunu ve gelecekteki potansiyelini değerlendirmek için nakit akışlarından yararlanmakta olup karar alma süreçlerinde oldukça önemli arz etmektedir. İşletmeler bu bilgileri nakit akış tablosu aracılığıyla sunmaktadır (Şamiloğlu ve Akgün, 2015; Atasel ve Şeker, 2022; Atasel, 2023). Yüksek nakit akışları genellikle güçlü bir mali yapıyı işaret ederken, negatif nakit akışları finansal zorlukların bir göstergesi olabilmektedir. Bu nedenle nakit akışlarına dayalı raporlamalar, işletme performansını şeffaf bir şekilde göstermek ve güven oluşturmak açısından önem arz etmektedir. Serbest nakit akışları (free cash flows) ise işletmelerin operasyonel ve yatırım gerekliliklerini (sermaye harcamalarını) karşıladıktan sonra geriye kalan nakit miktarını ifade etmektedir. Bu nakit akışları, işletmelerin büyüme fırsatlarını değerlendirmesine, borçlarını ödemesine veya hissedarlarına temettü dağıtmasına olanak tanımaktadır (Richardson, 2006). Yatırımcılar için serbest nakit akışları, işletmenin mali esnekliğini ve değer yaratma kapasitesini değerlendirmek için temel bir göstergedir (Damodaran, 2012). Bu nedenle serbest nakit akışlarının etkin bir şekilde yönetilmemesi, işletmeler için ciddi riskler doğurabilmektedir. Diğer bir ifadeyle yöneticilerin yüksek serbest nakit akışlarını verimsiz yatırımlara yönlendirmesi durumunda işletme değerinde azalma meydana gelebilmektedir (Jensen, 1986). Bu gibi risklerin yönetilebilmesi ve uzun vadede işletmenin sürekliliği için serbest nakit akışlarının kullanımına ilişkin stratejiler geliştirilmesi ve bu stratejilerin işletme hedefleri ile uyumlu olması önemlidir. Bu bağlamda, serbest nakit akışları kavramı, işletmelerin temel faaliyetlerinin ötesinde büyüme, yatırım ya da temettü ödemeleri gibi stratejik kararlar için kullanılacak kaynakları da ifade etmektedir. Bu nedenle, yatırımcılar ve analistler için işletmenin değer yaratma kapasitesini anlamada kritik bir role sahiptir (Jensen, 1986).

Bu çalışmada, SCOPUS veri tabanında 1974-2024 yılları arasında serbest nakit akışları üzerine yapılan çalışmalar bibliyometrik analiz yardımıyla incelenmiştir. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında literatür, araştırma, bulgular ile sonuç ve değerlendirme başlıklarına yer verilmiştir.

1. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Nakit akışları konusunda literatürde oldukça sınırlı bibliyometrik çalışma bulunmaktadır. Bunlar Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Nakit Akışları Konusunda Yapılan Bibliyometrik Çalışmalar

Yazar(lar)	Başlık	Yıl
Khatib, S. F. A., Abdullah, D., Hendrawaty, E., & Elamer, A. A.	A bibliometric analysis of cash holdings literature: Current status, development, and agenda for future research	2022
de Andrés Fazio, S., & Robles Fernández, M. D.	The 'secret life' of the Statement of Cash Flow: a bibliometric analysis	2022
Özçelik, H., & Kaya, İ.	Web of Science Veri Tabanında Yayımlanmış Nakit Akış Kavramı ile İlgili Makalelerin Bibliyometrik Analizi	2023

Khatib vd. (2022) nakit tutma literatürünün tarihsel gelişimini ve mevcut durumunu incelemek amacıyla 1947-2020 yılları arasında SCOPUS veri tabanında yayımlanmış 874 makaleyi analiz etmiştir. Araştırma sonuçlarında literatürdeki çalışmaların zamanla arttığını ve bu alanın finansal yönetim ve muhasebe konularında derinlemesine analizler sunduğu ortaya konulmuş ve gelecekteki araştırmalara yönelik fırsatlar ve literatürdeki boşluklar ele alınmıştır.

Andres Fazio ve Robles Fernandez (2022) nakit akış tablosunun akademik literatürdeki gelişimini ve önemini bibliyometrik analizle incelemiştir. Çalışmada nakit akış tablosunun finansal raporlama ve karar alma süreçlerindeki kritik rolü vurgulanmış, nakit akış tablosunun işletme yönetimi ve finansal analizlerdeki yerinin zaman içinde daha belirgin hale geldiğini gösterilmiş ve konuya ilişkin gelecekteki araştırmalar için kapsamlı bir çerçeve sunulmuştur.

Özçelik ve Kaya (2023) Web of Science veri tabanında nakit akışı kavramıyla ilgili 1990-2022 yılları arasında yayımlanmış 4.689 yayını bibliyometrik yöntemle analiz etmiştir. Araştırma sonucunda literatürdeki en çok katkı sağlayan kurumların ve araştırmacıların belirlenmesinin yanı sıra sıklıkla kullanılan anahtar kelimelerde ortaya konulmuştur. Araştırmada özellikle Michigan Üniversitesi gibi prestijli kurumların bu alanda öne çıktığı ve nakit akışı literatüründe yıllar içerisinde belirgin eğilimlerin görüldüğü belirtilmiştir.

Literatürde her temel alanda olduğu gibi İşletme temel alanının muhasebe ve finansman, pazarlama ve üretim yönetimi, yönetim ve organizasyon ile sayısal yöntemler alt alanlarında da bibliyometrik analize veya literatür incelemesine dayalı çalışmalara sıklıkla rastlanmaktadır (Okatan ve Yıldırım, 2021; Aksoy ve Kürü, 2022; Türkoğlu vd., 2022; Ediş vd., 2023; Çil Koçyiğit vd., 2023; Güneysu, 2023; Konak ve Demir, 2023; Hoş, 2023; Muti Tabanlı ve Uyar, 2024; İri, 2024). Ancak nakit akışları ve serbest nakit akışları konusunda hem yerli hem yabancı literatür araştırması sonuçlarına göre yalnızca üç çalışmaya rastlanmıştır. Serbest nakit akışlarının gerek işletme yönetimi açısından gerekse yatırımcılar ve analistler açısından oldukça önemli bir konu olduğu düşünüldüğünde bu alanda yapılan çalışmaların sayısının yetersiz sayılabileceği açıktır. Ayrıca mevcut incelemeler nakit akışı, nakit tutma ve nakit akış tablosuna odaklanmaktayken doğrudan serbest nakit akışlarına odaklanan bir çalışma literatürde yer almamaktadır. Bu çalışmanın belirtilen bağlamda literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

2. ARAŞTIRMA

Bu başlık altında çalışmanın amacı ve önemi, yöntem, veri seti ve bulgulara ilişkin bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, serbest nakit akışları üzerine yapılan akademik literatürü bibliyometrik bir yaklaşımla sistematik olarak analiz etmek ve konunun mevcut durumuna,

araştırma eğilimlerine ve gelişim dinamiklerine kapsamlı bir bakış sağlamaktır. Çalışma kapsamında, literatüre katkı sağlayan temel yazarlar, yayıncılar ve ülkeler arasındaki bilimsel iş birlikleri haritalanarak yorumlanmaktadır.

Serbest nakit akışı, muhasebe ve finansman literatüründe işletme yönetimi ile hissedar değerinin belirlenmesi açısından önemli bir kavramdır. Bu bağlamda, serbest nakit akışının vekâlet maliyetlerini artırarak etkin yönetim ihtiyacını ön plana çıkardığı belirtilmektedir (Jensen, 1986). Serbest nakit akışlarının işletmelerde aşırı yatırım eğilimlerini tetikleyebileceği de vurgulanmaktadır (Richardson, 2006). Bununla birlikte, bu kavramın farklı bağlamlarda ele alınış biçimlerini ve literatürdeki eğilimleri derinlemesine inceleyen kapsamlı çalışmalar sınırlıdır. Bu eksiklik, serbest nakit akışı konusunun akademik derinliğini ve teorik temellerini anlamayı zorlaştırmaktadır. Bu çalışmanın önemi, serbest nakit akışları üzerine yapılan akademik araştırmaların tarihsel gelişimini, konu eğilimlerini ve metodolojik çeşitliliğini ortaya koyarak konunun kapsamlı bir analizini sunup bu boşluğu doldurma çabasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda serbest nakit akışları ile ilgili araştırmaların dağılımının ve etki düzeyinin analiz edilmesi bu alanda araştırmacılar ve uygulayıcılar için yol gösterici olacaktır.

2.2. Yöntem

Bu çalışmada bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometrik analiz, belirli bir bilim alanında yayınlanmış tüm belgelerin sayısı, bağlantı, verimlilik, nitelik, alıntılar açısından tanımlanması ve o bilim alanının entelektüel gelişiminin değerlendirilmesi şeklinde yapılandırılmış bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Khatib vd., 2022). Analiz için Bibliometrix/Biblioshiny yazılımı (Aria ve Cuccurullo, 2017) kullanılmıştır. Günümüz teknolojik gelişmeleriyle beraber bibliyometrik yöntemler köklü bilimsel uygulamalar haline gelmiş olup özellikle bilimsel ve uygulamalı disiplinlerde araştırmaların değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında belirlenen araştırma soruları ise aşağıdaki gibidir:

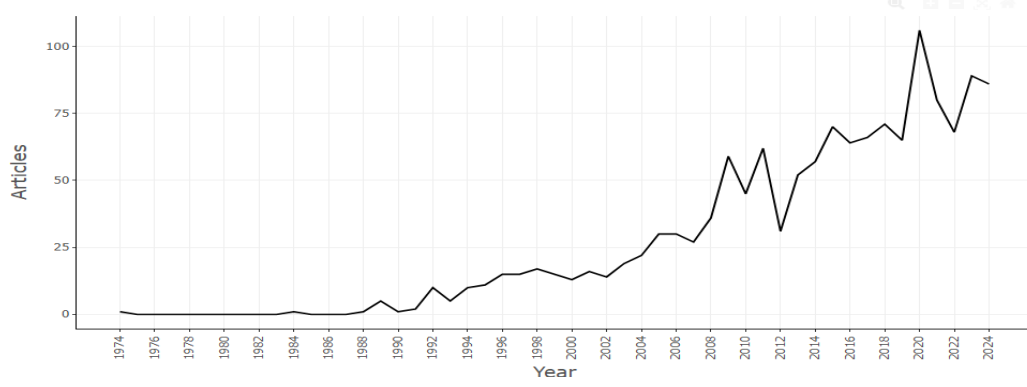
1. Serbest nakit akışları konusundaki yayınların mevcut durumu nedir?
2. Serbest nakit akışları ile ilgili yayınlara yapılan atıflar açısından ortaya çıkan eğilimler nelerdir?
3. Önde gelen yazarlar ve kuruluşlar hangileridir?
4. Serbest nakit akışları yayınlarına katkıda bulunan başlıca kuruluşlar ve ülkeler hangileridir?

2.3. Veri Seti

SCOPUS, Web of Science, Google Scholar, vb. bibliyometrik analiz için belgelerin aranabileceği mevcut veri tabanlarından bazılarıdır. SCOPUS veri tabanı diğerlerinden daha fazla arama sonucu sağlamıştır. SCOPUS veri tabanı çok sayıda ve çeşitli yayına sahiptir. Ayrıca, son zamanlarda SCOPUS kapsamlı bir bibliyografik veri kaynağı olarak ün kazanmış olup güvenilir olduğu ve bazı yönlerden WoS'tan daha iyi olduğu kanıtlanmıştır (Thakkar vd., 2024). Bu nedenle, bu çalışmada analiz edilecek verileri aramak ve elde etmek için SCOPUS veri tabanı kullanılmıştır. Arama son olarak 24 Kasım 2024 tarihinde Serbest Nakit Akışları (Free Cash Flow*) anahtar kelimesi kullanılarak gerçekleştirilmiş ve toplam 1.387 yayına ulaşılmıştır. Aramada sınırlandırma yapılmamıştır. Elde edilen sonuçlar CSV Formatında indirilmiş ve daha sonra analiz ve görselleştirme süreci için R programından Bibliometrix/ Biblioshiny yazılımına aktarılmıştır.

2.4. Bulgular

Bu başlık altında 1974-2024 yılları arasında SCOPUS veri tabanında serbest nakit akışları alanında yayımlanan çalışmalar; yıllara, yayın türlerine, yazarlara, dergilere, atıf sayısına, ülkelere ve kuruluşlara göre analiz edilmiştir. Bu kapsamda, literatürdeki eğilimler ve dağılımlar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Görsel 1’de serbest nakit akışları konusundaki çalışmaların yıllar itibarıyla sayısına ilişkin bilgilere yer almaktadır.

Görsel 1. 1974-2024 Yılları Arasında Serbest Nakit Akışları ile İlgili Yapılan Çalışmaların Sayısı

Görsel 1 incelendiğinde literatürdeki yayın sayısında genel bir artış eğilimi olduğu görülmektedir. Özellikle 2020 yılında 106 yayın ile bu konudaki en yüksek yıllık yayın sayısına ulaşılmıştır. Genel toplamda 1.387 çalışma yayımlanmış olup bu durum serbest nakit akışlarının literatürde giderek artan bir şekilde ele alındığını göstermektedir. Ancak, yıllık yayın sayılarındaki dalgalanmalar bu alandaki araştırma yoğunluğunun belirli dönemlerde artıp azaldığını da işaret etmektedir.

Tablo 2. Serbest Nakit Akışları ile İlgili Yapılan Çalışmaların Türleri

Tür	Sayı
Makale	1.123
Konferans Bildirisi	119
Kitap Bölümü	72
İnceleme Makalesi	54
Not	12
Kitap	7
Toplam	1.387

Tablo 2'ye göre serbest nakit akışları konusundaki toplam 1.387 yayının büyük bir kısmını makaleler (1.123) oluşturmaktadır. Makaleleri, konferans bildirileri (119), kitap bölümleri (72) ve inceleme makaleleri (54) takip etmektedir. Daha az sayıda olmak üzere notlar (12) ve kitaplar (7) da literatürde yer almıştır. Bu dağılım, serbest nakit akışları alanındaki araştırmaların ağırlıklı olarak makale formatında yayımlandığını ve diğer türlerde daha sınırlı bir temsil bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 3. İlk 5 Konu Alanı

Konu Alanı (subject area)	Yayın Sayısı
Ekonomi, Ekonometri ve Finans (Economics, Econometrics and Finance)	851
İşletme, Yönetim ve Muhasebe (Business, Management and Accounting)	817
Sosyal Bilimler (Social Sciences)	145
Mühendislik (Engineering)	121
Karar Bilimleri (Decision Sciences)	84

Tablo 3'te serbest nakit akışları üzerine yapılan çalışmaların sınıflandırıldığı ilk beş temel konu alanı yer almaktadır. Çalışmaların alanlarında ilgili yayınların (bir çalışma birden fazla alanda sınıflandırılabilir) en çok Ekonomi, Ekonometri ve Finans (851 yayın) ile İşletme, Yönetim ve Muhasebe (817 yayın) alanlarında yoğunlaştığı belirlenmiştir. Sosyal Bilimler (145 yayın), Mühendislik (121 yayın) ve Karar Bilimleri (84 yayın) gibi disiplinler de bu konuda dikkat çeken katkılar sağlamaktadır. Bu dağılım serbest nakit akışlarının disiplinler arası bir öneme sahip olduğunu ve farklı bilimsel boyutlardan ele alındığını göstermektedir.

Tablo 4. Serbest Nakit Akışları ile İlgili Yayınlarla En Fazla Katkı Veren Ülkeler

Ülke	Yayın Sayısı	Ülke	Yayın Sayısı
Amerika Birleşik Devletleri	398	Endonezya	49
Çin	153	Güney Kore	38
Birleşik Krallık	90	Hong Kong	34
Tayvan	63	Fransa	32
Avustralya	59	Almanya	31
Malezya	55	İspanya	31
Kanada	54	Hollanda	25
Hindistan	50	İtalya	24

Tablo 4'e göre serbest nakit akışları konusundaki literatüre en fazla katkıyı toplam 398 yayın ile Amerika Birleşik Devletleri sağlamaktadır. ABD'yi, 153 yayın ile Çin ve 90 yayın ile Birleşik Krallık takip etmektedir. Diğer önde gelen ülkeler arasında Tayvan (63 yayın), Avustralya (59 yayın) ve Malezya (55 yayın) yer almaktadır. Tablo 4'te yer alan dağılım bir bütün olarak değerlendirildiğinde, serbest nakit akışları alanındaki araştırmalara dünyanın farklı bölgelerinden çeşitli ülkelerin katkı sağladığı ifade edilebilir.

Tablo 5. En Çok Atıf Alan Ülkeler

Ülke	Toplam Atıf	Atıf Ortalaması	Ülke	Toplam Atıf	Atıf Ort.
ABD	7404	41,60	Fransa	280	17,50
Çin	1620	11,70	Almanya	279	25,40
Birleşik Krallık	1416	32,90	Hindistan	241	6,70
Hong Kong	1151	82,20	Tunus	210	21,00
Kanada	572	22,00	Kore	177	6,80
Avustralya	498	16,60	Finlandiya	155	31,00
İspanya	476	28,00	İtalya	135	10,40
Hollanda	371	33,70	Belçika	129	25,80
Malezya	292	10,40	Pakistan	125	11,40

Tablo 5'te yer alan sonuçlar incelendiğinde serbest nakit akışları ile konusunda en çok atıf alan ülkenin toplam 7.404 atıf ve makale başına 41,60 ortalama atıf ile Amerika Birleşik Devletleri olduğu görülmektedir. ABD'yi sırasıyla Çin (1.620 atıf, 11,70 ortalama), Birleşik Krallık (1.416

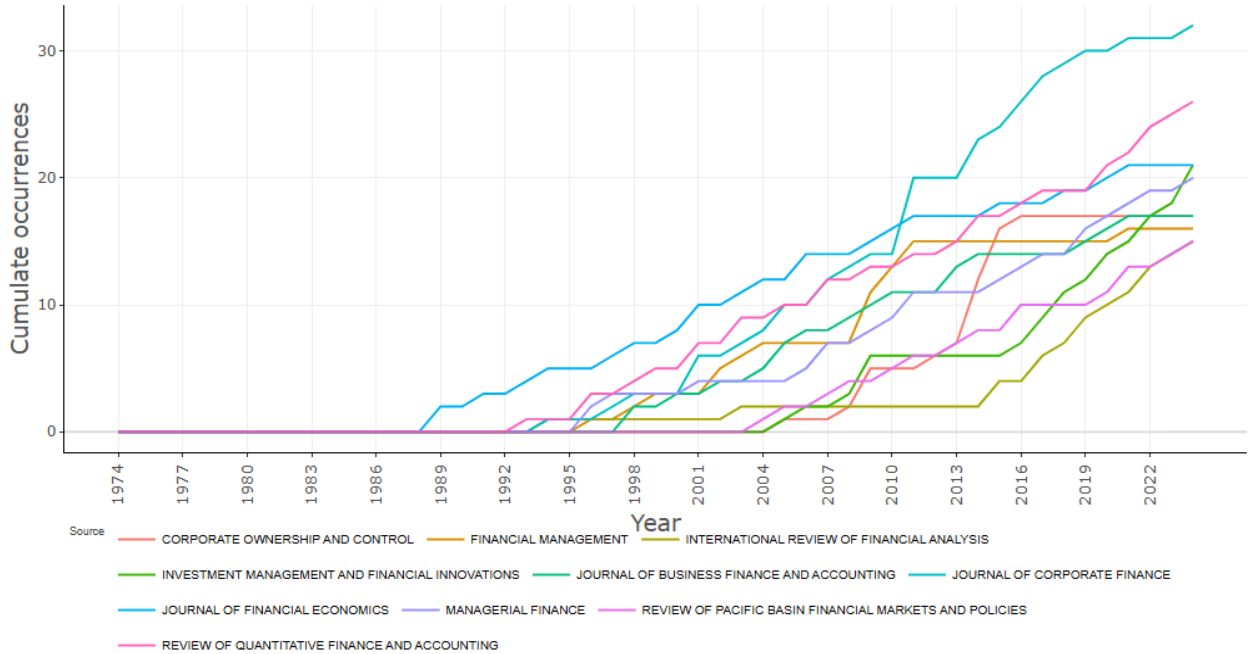

atıf, 32,90 ortalama) ve Hong Kong (1.151 atıf, 82,20 ortalama) izlemektedir. Bu noktada Hong Kong makale başına aldığı yüksek ortalama atıf ile dikkat çekmektedir.

Tablo 6. Serbest Nakit Akışları ile İlgili Yayınlarla En Fazla Katkı Veren Üniversiteler

Üniversite	Yayın Sayısı
The Hong Kong Polytechnic University	19
National Taiwan University	14
Universiti Teknologi MARA	12
New York University	11
Tilburg University	10
The University of Manchester	9
Renmin University of China	9
Rutgers Business School—Newark and New Brunswick	9
Rutgers University—New Brunswick	9
Florida State University	8

Tablo 6 incelendiğinde serbest nakit akışları konusunda The Hong Kong Polytechnic University 19 yayın ile literatüre en fazla katkıda bulunan üniversite olarak öne çıkmaktadır. Asya bölgesindeki National Taiwan University (14 yayın) ve Universiti Teknologi MARA (12 yayın) ise bu konuda dünyada en çok yayına sahip ikinci ve üçüncü üniversite olarak dikkat çekmektedir. Bu üç üniversitenin sıralamadaki konumu Asya merkezli araştırmacıların serbest nakit akışları konusundaki akademik etkisini ortaya koymaktadır. Kuzey Amerika'dan New York University (11 yayın) ve Avrupa'dan Tilburg University (10 yayın) ise listede öne çıkan diğer önemli katkı sağlayan üniversitelerdir. Ayrıca, The University of Manchester, Renmin University of China, ve Rutgers University gibi kurumlar 9 yayın ile eşit bir düzeyde katkı sağlamıştır.

Görsel 2. Serbest Nakit Akışları ile İlgili En Fazla Yayına Yer Veren Dergiler

Görsel 2'ye göre Journal of Corporate Finance toplamda 32 yayın ile bu alanda en fazla katkı sağlayan dergi olarak öne çıkmaktadır. Review of Quantitative Finance and Accounting (26 yayın), Investment Management and Financial Innovations (21 yayın) Journal of Financial Economics (21 yayın) ve Managerial Finance (20 yayın) ise literatürün zenginleşmesine kayda değer bir katkıda bulunmaktadır.

Dergilerin yayın sayılarındaki birikimi ve zamana yayılan katkı artışı Görsel 2'den net olarak görülebilmektedir. Özellikle, Journal of Corporate Finance 2000'li yılların başlarından itibaren istikrarlı bir yayın artışı göstermiş ve serbest nakit akışları konusunun merkezinde yer alan bir dergi haline gelmiştir. Benzer şekilde Review of Quantitative Finance and Accounting, Investment Management and Financial Innovations ile Journal of Financial Economics 2010 sonrası dönemde yayın sayılarını düzenli olarak artıran dergiler arasındadır. Managerial Finance ve Corporate Ownership and Control ise serbest nakit akışları literatürüne uzun vadeli ve istikrarlı bir şekilde katkı sunan dergiler olarak dikkat çekmektedir. Bu iki derginin yayın profili serbest nakit akışları konusundaki araştırmaların sürekliliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, International Review of Financial Analysis, Journal of Business Finance and Accounting ve Review of Pacific Basin Financial Markets and Policies toplam yayın sayıları açısından daha geride yer almalarına rağmen literatürde etkili bir varlık göstermeye devam etmektedir.

Tablo 7. En Çok Atıf Sayısına Sahip Dergiler

Dergi Adı	h_index	Toplam Atıf Sayısı	Periyot Başlama Yılı
Journal of Corporate Finance	25	2.646	1994
Journal of Financial Economics	18	6.039	1989
Financial Management	12	1.095	1996
Review of Quantitative Finance And Accounting	11	298	1993
Journal of Banking And Finance	10	786	1995
Journal Oof Business Finance And Accounting	10	604	1998
Managerial Finance	10	503	1996
Journal of Financial And Quantitative Analysis	9	808	1995
Journal of Finance	8	2.077	1997
European Financial Management	7	493	1995

Tablo 7'de serbest nakit akışları konusundaki en etkili dergiler arasında Journal of Corporate Finance 2.646 toplam atıf ve h-endeksi 25 ile ilk sırada yer almaktadır. Bununla birlikte, Journal of Financial Economics toplam 6.039 atıf alarak yüksek bir akademik etki göstermektedir. Tablo 7'de yer alan Financial Management (1.095 atıf, h=12) ve Journal of Banking and Finance (786 atıf, h=10) gibi dergiler finansal yönetim ve bankacılık boyutlarından serbest nakit akışları üzerine yoğunlaşmıştır. Review of Quantitative Finance and Accounting (298 atıf, h=11) ve Journal of Business Finance and Accounting (604 atıf, h=10) ise serbest nakit akışları konusunda muhasebe ve finansal kararlar açısından değerli katkılar sağlamıştır. Journal of Finance ise Tablo 7'de 2.077 atıf ve 8 h-endeksi ile yer almakta olup serbest nakit akışları konusunda klasik finans teorileri bağlamında önemli çalışmalara ev sahipliği yapmıştır.

Tablo 7'de yer alan dergilerin atıf sayıları ve h-endeks değerleri birlikte değerlendirildiğinde, serbest nakit akışları konusunda muhasebe ve finansman literatüründe farklı boyutlarda önemli bir yer aldıkları söylenebilir.

Tablo 8. En Fazla Yayına Sahip Yazarlar

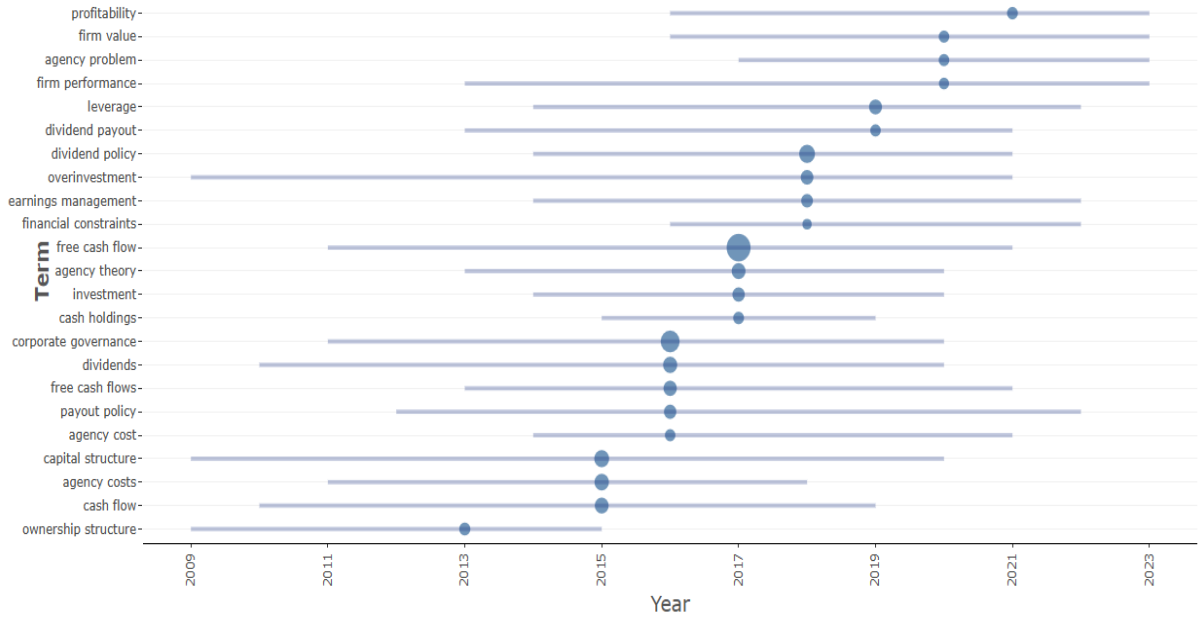
Yazar	Yayın Sayısı	Yazar	Yayın Sayısı
Lee, C.F.	8	Eldomiaty, T.I.	5
Bonazzi, G.	7	Guizani, M.	5
Chen, S.S.	7	Gupta, M.C.	5
Iotti, M.	7	Islam, S.M.N.	5
Renneboog, L.	7	Lee, A.C.	5
Chen, H.Y.	6	Veld, C.	5
Dogru, T.	5	Wright, M.	5
Drobetz, W.	5	-	-

Serbest nakit akışları konusunda en fazla yayın yapan yazarlar arasında Lee, C.F. 8 yayınlı ilk sırada yer alırken, onu 7 yayınlı Bonazzi, G., Chen, S.S., Iotti, M. ve Renneboog, L. takip etmektedir. Ayrıca, Chen, H.Y. 6 yayınlı dikkat çekerken, Dogru, T., Drobetz, W., Eldomiaty, T.I., Guizani, M., Gupta, M.C., Islam, S.M.N., Lee, A.C., Veld, C. ve Wright, M. 5'er yayınlı önemli katkılar sağlamışlardır.

Tablo 9. En Çok Atıf Alan Yayınlar

Sıra	Yayın Bilgisi	Atıf Sayısı
1	Graham, J. R., & Harvey, C. R. (2001). The theory and practice of corporate finance: Evidence from the field. <i>Journal of Financial Economics</i> , 60(2-3), 187-243.	2.759
2	Richardson, S. (2006). Over-investment of free cash flow. <i>Review of Accounting Studies</i> , 11(2-3), 159-189.	1.476
3	Harford, J. (1999). Corporate cash reserves and acquisitions. <i>Journal of Finance</i> , 54(6), 1969-1997.	1.053
4	Lang, L. H. P., Stulz, R. M., & Walkling, R. A. (1991). A test of the free cash flow hypothesis. The case of bidder returns. <i>Journal of Financial Economics</i> , 29(2), 315-335.	652
5	Lehn, K., & Poulsen, A. (1989). Free cash flow and stockholder gains in going private transactions. <i>The Journal of Finance</i> , 44(3), 771-787.	594
6	Heaton, J. B. (2002). Managerial optimism and corporate finance. <i>Financial Management</i> , 31(2), 33-45.	553
7	Borghesi, R., Houston, J. F., & Naranjo, A. (2014). Corporate socially responsible investments: CEO altruism, reputation, and shareholder interests. <i>Journal of Corporate Finance</i> , 26, 164-181.	511
8	Lang, L. H. P., & Litzenberger, R. H. (1989). Dividend announcements: Cash flow signalling vs. free cash flow hypothesis? <i>Journal of Financial Economics</i> , 24(1), 181-191.	488
9	Fenn, G. W., & Liang, N. (2001). Corporate payout policy and managerial stock incentives. <i>Journal of Financial Economics</i> , 60(1), 45-72.	425
10	Artiach, T., Lee, D., Nelson, D., & Walker, J. (2010). The determinants of corporate sustainability performance. <i>Accounting and Finance</i> , 50(1), 31-51.	420
11	Grullon, G., & Michaely, R. (2004). The information content of share repurchase programs. <i>Journal of Finance</i> , 59(2), 651-680.	413
12	Hirshleifer, D., Hou, K., Teoh, S. H., & Zhang, Y. (2004). Do investors overvalue firms with bloated balance sheets? <i>Journal of Accounting and Economics</i> , 38(1-3 SPEC. ISS.), 297-331.	369
13	De Miguel, A., & Pindado, J. (2001). Determinants of capital structure: New evidence from Spanish panel data. <i>Journal of Corporate Finance</i> , 7(1), 77-99.	333
14	John, K., Knyazeva, A., & Knyazeva, D. (2011). Does geography matter? Firm location and corporate payout policy. <i>Journal of Financial Economics</i> , 101(3), 533-551.	280
15	Brush, T. H., Bromiley, P., & Hendrickx, M. (2000). The free cash flow hypothesis for sales growth and firm performance. <i>Strategic Management Journal</i> , 21(4), 455-472.	273
16	Opler, T., & Titman, S. (1993). The determinants of leveraged buyout activity: Free cash flow vs. financial distress costs. <i>The Journal of Finance</i> , 48(5), 1985-1999.	255

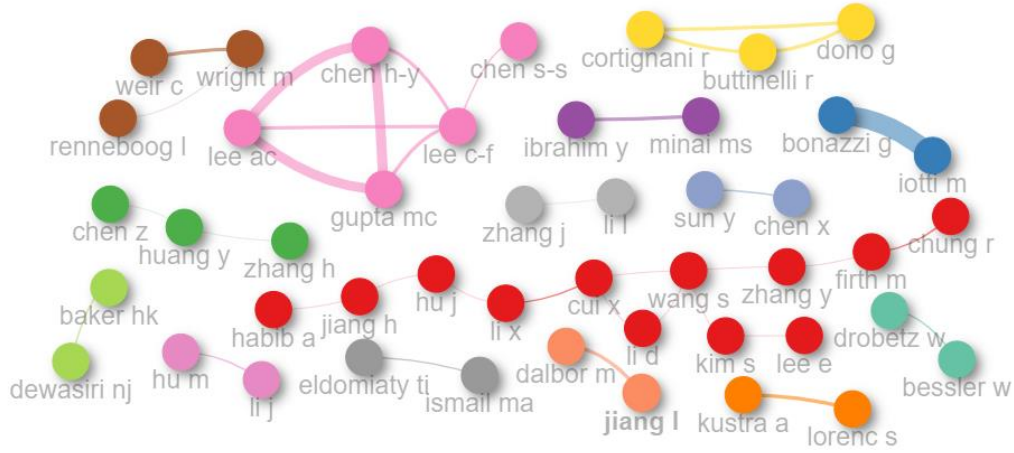

Görsel 4. 2000-2024 Yılları Arasında Yazarların Anahtar Kelimelerinde Toplamda En Az 20 Kez ve Yılda En Az 5 Kez Kullanılan Kelimelerin Trendi

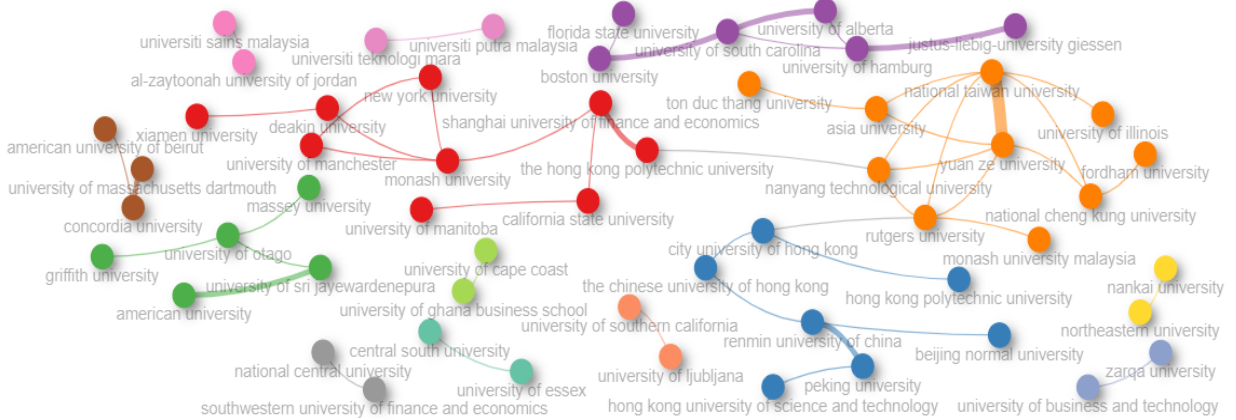
Görsel 4'te 2000-2024 yılları arasında serbest nakit akışları ile ilgili çalışmalarda en az 20 kez kullanılan ve yılda en az 5 kez tekrarlanan anahtar kelimelerin yıllara göre kullanım trendleri yer almaktadır. Serbest Nakit Akışı (Free Cash Flow) ve Kurumsal Yönetim (Corporate Governance) kavramları özellikle 2010 yılından itibaren belirgin bir şekilde öne çıkarak literatürde sürekli bir ilgi görmüştür. Sermaye Yapısı (Capital Structure) ve Vekâlet Maliyetleri (Agency Costs) kavramları ise 2013'ten itibaren artan bir yoğunlukla kullanılmış olup 2020 sonrası literatürde önemli bir yer tutmaya devam etmiştir. Temettü Politikası (Dividend Policy) ve Aşırı Yatırım (Overinvestment) gibi kavramlar ise 2015 sonrası literatürde sıkça yer bulmuş ve bu konuların finansal karar alma süreçlerindeki önemini göstermiştir. Firma Performansı (Firm Performance), Kazanç Yönetimi (Earnings Management) ve Kaldıraç (Leverage) kavramlarının özellikle 2017-2023 yılları arasında daha yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmekte olup bu da son dönemlerde işletme performansı ve risk yönetimi konularına yönelik artan ilgiyi yansıtmaktadır. Vekâlet Teorisi (Agency Theory) ve Ödeme Politikası (Payout Policy) gibi kavramlar ise 2012 sonrası belirginleşmiş ve özellikle 2018-2022 döneminde literatürde sıkça tartışılmıştır. Bu dağılımlar, serbest nakit akışları literatüründe farklı konuların zamanla öne çıktığını ve bu alanın teorik ve uygulamalı çeşitliliğini artırdığını göstermektedir. Yıllara göre vurgulanan bu trendler konunun gelişimini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Görsel 5. Yazar İş Birliği Haritası

Görsel 5'teki yazar iş birliği ağı serbest nakit akışları üzerine yapılan çalışmalarda belirli grupların yoğun iş birliği içinde olduğunu göstermektedir. Farklı renklerle ayrılmış kümeler, araştırma grupları veya tematik ayrışmalar hakkında bilgi vermektedir. Çizgilerin kalınlığı, iş birliği yoğunluğunu yansıtarak bazı yazarların merkezi rolünü vurgularken, daha az bağlantılı düğümler daha sınırlı etkileşim göstermektedir. Chen H.-Y., Chen S.-S., Lee C.-F. ve Gupta M.C., ağın merkezi bir noktasında yer almakta ve sıkı iş birliği ile öne çıkmaktadır. Bu yazarlar arasındaki güçlü bağlantılar, serbest nakit akışları alanında önemli ortak çalışmalar gerçekleştirdiklerini ve literatüre büyük katkılar sağladıklarını ortaya koymaktadır. Bir diğer belirgin grup ise Renneboog L., Wright M. ve Weir C.'den oluşmaktadır. Bu grup, belirli konulara odaklanmış ve iş birlikçi bir yaklaşımla çalışmıştır. Bonazzi G. ve Iotti M. arasındaki yoğun bağlantı, bu yazarların serbest nakit akışlarıyla ilgili ortak projeler üzerinde etkili bir şekilde çalıştığını göstermektedir. Ayrıca, Zhang H., Jiang H. ve Habib A. arasındaki bağlantılar, Çin merkezli çalışmalara odaklanmış bir alt grubun varlığını işaret etmektedir. Cortignani R., Buttinelli R. ve Dono G. gibi isimler de birbirleriyle sıkı iş birliği içinde çalışarak ayrı bir grup oluşturmuştur.

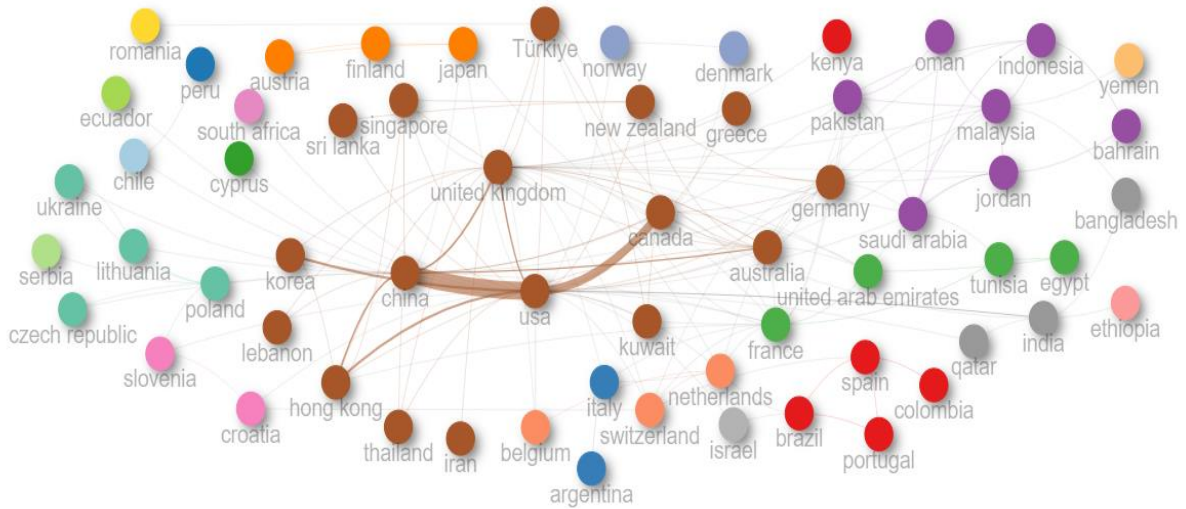

Görsel 6. Üniversite İş Birliği Haritası

Görsel 6'daki üniversite iş birliği ağı, serbest nakit akışları alanında belirli üniversitelerin yoğun iş birlikleriyle öne çıktığını göstermektedir. Farklı renklerle ayrılmış kümeler, genellikle coğrafi ya da tematik grupları ifade etmektedir. Bağlantıların kalınlığı, iki üniversite arasındaki iş

birliği yoğunluğunu yansıtırken, bazı üniversitelerin ağıın merkezi noktalarında yer aldığı görülmektedir. Shanghai University of Finance and Economics, Hong Kong Polytechnic University ve Monash University ağıın merkezi konumlarında yer alarak literatüre önemli katkılarda bulunan üniversiteler olarak öne çıkmaktadır. Bu kurumlar arasındaki güçlü bağlantıları ve uluslararası düzeyde sıkı iş birlikleri gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Asya merkezli National Taiwan University, Nanyang Technological University ve City University of Hong Kong gibi üniversiteler ise kendi aralarında güçlü bir iş birliği ağı oluşturmuştur. Buna karşılık, University of Southern California, Rutgers University ve American University gibi Amerikan üniversiteleri ise daha bölgesel düzeyde iş birlikleriyle dikkat çekmektedir. Ayrıca, University of Essex, Renmin University of China ve Peking University ağıın diğer gruplarıyla daha sınırlı bağlantılara sahip olan bağımsız çalışmalarıyla ön plana çıkmaktadır.

Görsel 7. Ülke İş Birliği Haritası

Görsel 7 değerlendirildiğinde, ülkeler arasındaki akademik iş birliği ağının dinamikleri net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. ABD, Birleşik Krallık ve Çin serbest nakit akışları konusundaki literatürün geliştirilmesinde merkezi bir rol üstlenmekte ve birçok ülkeyle güçlü bağlar kurarak akademik iş birliklerinde önemli bir konumda yer almaktadır. Fransa, Malezya ve İsviçre gibi ülkeler ise bölgesel iş birliklerinin önemli aktörleri olarak öne çıkmaktadır. Fransa, Avrupa'daki akademik iş birliklerinde etkin bir konuma sahipken, Malezya Asya'da bölgesel bağlantıların merkezinde yer almaktadır. İsviçre Avrupa akademik ağı içinde hem güçlü bağlantıları hem de etkili pozisyonuyla dikkat çekmektedir. Latin Amerika'da Brezilya ve Kolombiya'nın sınırlı uluslararası bağlantılarıyla birlikte, bölgesel düzeyde iş birliklerini sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Türkiye ise Asya ve Avrupa arasında bir köprü işlevi görerek iki bölge arasındaki akademik etkileşimlerin geliştirilmesinde stratejik bir öneme sahiptir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada serbest nakit akışları bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiş ve literatürdeki tematik, bölgesel ve metodolojik dinamikler detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, çalışma serbest nakit akışları alanına dair kapsamlı bir perspektif sunarak hem mevcut literatürün durumunu anlamaya hem de gelecekteki araştırmalara yön vermeye yönelik önemli bir katkı sağlamaktadır.

Elde edilen bulgular serbest nakit akışlarının hem akademik hem de pratik bağlamlarda giderek artan bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle ABD, Çin ve Birleşik Krallık gibi ülkelerin ve Journal of Corporate Finance gibi önde gelen dergilerin bu literatürdeki baskın rolü serbest nakit akışlarının uluslararası akademik çalışmalardaki konumunu ortaya koymaktadır. Bulgular aynı zamanda serbest nakit akışları literatürünün zamanla genişleyerek daha çeşitli alanlarla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Örneğin, vekâlet teorisi ve aşırı yatırım gibi klasik konular literatürde hâlâ güçlü bir şekilde yer alırken sürdürülebilirlik, çevresel etkiler ve sosyal sorumluluk gibi görece yeni konuların da giderek önem kazandığı görülmektedir. Literatürün anahtar kelime analizleri ise serbest nakit akışlarının işletme performansı, temettü politikaları ve sermaye yapısı üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik yoğun bir araştırma çabasını işaret etmektedir. Atıf analizleri bulguları Graham ve Harvey'nin (2001) çalışmasının literatürdeki merkezi rolünü ve serbest nakit akışlarının kurumsal finans üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca Richardson (2006) ve Harford (1999) gibi yazarlar aşırı yatırım, nakit rezervlerin yönetimi ve vekâlet maliyetleri gibi konularda önemli teorik katkılar sağlamıştır. Bu çalışmanın bir diğer önemli çıkarımı literatürün coğrafi dağılımına ilişkindir. ABD, Çin ve Birleşik Krallık gibi ülkeler merkezi bir rol oynasa da Asya merkezli üniversitelerin artan katkısı serbest nakit akışları konusunun daha geniş bir küresel perspektiften ele alınmasını sağlamaktadır. Bu dağılım aynı zamanda bölgesel dengesizliklere de işaret etmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu alandaki akademik katkıların sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, daha fazla bölgesel çeşitliliğe ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Gelecek çalışmalar için analizler ışığında birkaç öneri sunulabilir. İlk olarak, serbest nakit akışlarının çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) faktörleriyle ilişkisini inceleyen çalışmalar literatürde önemli bir boşluğu doldurabileceği söylenebilir. İkinci olarak, farklı endüstrilerde serbest nakit akışlarının işletme stratejileri üzerindeki etkisinin karşılaştırmalı analizleri yapılmasının literatüre önemli katkı sağlayacağı ifade edilebilir. Üçüncü olarak, bölgesel çeşitliliği artırmak için gelişmekte olan ülkelerdeki işletmelerin serbest nakit akışlarını nasıl yönettiklerine dair daha fazla ampirik araştırma yapılması önerilebilir. Dördüncü ve son olarak, yeni metodolojik yaklaşımlar, özellikle makine öğrenimi veya büyük veri analitiği gibi teknolojiler, serbest nakit akışlarının gelecekteki tahmini ve karar alma süreçlerindeki etkisini değerlendirmek için kullanılabilir.

Kaynakça

- Akdoğan, N. & Tenker, N. (2007). *Finansal tablolar ve mali analiz teknikleri*. 12. Baskı, Akara: Gazi Kitabevi.
- Aksoy Kürü, S. (2022). Türkiye'de hizmetkâr liderlik üzerine yazılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi (2008-2021). *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 379-403.
- Aria, M. & Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: an R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959-975.
- Atasel, O. Y. (2023). Serbest Nakit Akışlarının Yönetim Stratejileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 49-65.
- Atasel, O.Y. & Şeker, Y. (2022). Türkiye'deki işletmelerin 2005-2021 yılları arasındaki nakit akışlarının incelenmesi. *Karadeniz 11. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 940-951. Rize, Türkiye.

- Brealey, R. A., Myers, S. C., & Allen, F. (2019). *Principles of corporate finance*. 13th ed., McGraw-Hill Education.
- Çil-Koçyiğit, S., Temelli, F. & Derya-Başkan, T. (2023). Sürdürülebilirlik muhasebesi konusunda yayınlanan makalelerin bibliyometrik analizi: web of science örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 241–264.
- Damodaran, A. (2012). *Investment valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset*. 3rd ed., Wiley.
- de Andrés Fazio, S., Urquía Grande, E. & Pérez Estébanez, R. (2022). The “Secret Life” of the statement of cash flow: a bibliometric analysis. *Management Letters/Cuadernos de Gestión*, 22(1), 143-159.
- Ediş, L.B., Kılıç, S. & Çakaröz, K.M. (2023). Bibliometric analysis of the academic development process of the metaverse in the world and Turkey. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 7(14), 109-125.
- Graham, J.R., & Harvey, C.R. (2001). The theory and practice of corporate finance: evidence from the field. *Journal of Financial Economics*, 60(2–3), 187–243.
- Güneysu, Y. (2023). The Use of Artificial Intelligence and Expert Systems in Finance: A Bibliometric Analysis. *Fiscaoeconomia*, 7(3), 2110-2127.
- Harford, J. (1999). Corporate Cash Reserves and Acquisitions. *Journal of Finance*, 54(6), 1969–1997.
- Hoş, S. (2023). Karar Bilimi İçin Bibliyometrik Analiz. *İşletme Akademisi Dergisi*, 4(1), 92-112.
- İri, R. (2024). Social Media Tools: A Bibliometric Analysis Based on Web of Science Data (2000-2023). *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 120-139.
- Jensen, M.C. (1986). Agency Costs of free cash flow, corporate finance, and takeovers. *American Economic Review*, 76(2), 323–329.
- Khatib, S.F., Abdullah, D. F., Hendrawaty, E., & Elamer, A. A. (2022). A bibliometric analysis of cash holdings literature: current status, development, and agenda for future research. *Management Review Quarterly*, 72(3), 707–744.
- Konak, F. & Demir, Y. (2023). Sürdürülebilirlik ve sosyal finans: sosyal etki tahvilleri üzerine bir araştırma. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 3(1), 11-35.
- Lang, L.H.P., Stulz, R.M., & Walkling, R.A. (1991). A test of the free cash flow hypothesis. The case of bidder returns. *Journal of Financial Economics*, 29(2), 315–335.
- Lehn, K., & Poulsen, A. (1989). Free cash flow and stockholder gains in going private transactions. *The Journal of Finance*, 44(3), 771–787.

- Muti Tabanlı, S. & Uyar, K. (2024). Perkande terapi alışverişini konu alan sistematik literatür incelemesi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 100-119.
- Okatan, D. & Yıldırım, Y. (2021). Endüstri 4.0 teknolojilerinin turizm sektörüne yansımaları: literatür incelemesi. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 4(2), 168-185.
- Özçelik, H., & Kaya, İ. (2023). Web of science veri tabanında yayımlanmış nakit akış kavramı ile ilgili makalelerin bibliyometrik analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 98(2), 72-91.
- Richardson, S. (2006). Over-investment of free cash flow. *Review of Accounting Studies*, 11, 159-189.
- Ross, S.A., Westerfield, R.W., & Jaffe, J. (2016). *Corporate Finance*. 11th ed., McGraw-Hill Education.
- Şamiloğlu, F., & Akgün, A. İ. (2015). *Türkiye finansal raporlama standartlarına uygun finansal tablolar analizi*. 2. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Thakkar, H., Datta, S., Bhadra, P., Dabhade, S.B., Barot, H. & Junare, S.O. (2024). Mapping the knowledge landscape of money laundering for terrorism financing: a bibliometric analysis. *Journal of Risk and Financial Management*, 17(10), 428.
- Türkoğlu, M., Duran, G. & Yetişen, S. (2022). Türkiye’de e-ticaret üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 462-476.

Makale Türü/Article Type: Derleme Makale/Theoretical Article

POST-MODERN YAKLAŞIMLARDAN ÇÖZÜM ODAKLI KISA SÜRELİ PSİKOLOJİK DANIŞMAYA GENEL BİR BAKIŞ

Mehmet Enes SAĞAR¹

Öz

Post-modern yaklaşımlardan çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma 1980'li yıllarda Steve de Shazer ve Insoo Kim Berg'in öncülüğünde uzun süreli bir çalışma sonucunda Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım problemlerden ziyade çözümlere, geçmişten ziyade şu ana odaklanmaktadır. Kişinin kendi güç ve kaynaklarına, güçlü taraflarına, başarılarına ve küçük değişimlerine önem veren ve kendine ait bu tür önemli özellikleri ile etkili bir psikolojik danışma yaklaşımı olarak dikkat çekmektedir. Bunun yanında çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımında oturum sayısı çoğunlukla 4-6 arasında değişmektedir. Her bir danışan kendi hayatının uzmanı olarak görülmektedir. Çözüm odaklı bir dil kullanmak ve işbirlikçi olmak büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, bu makalede amaç, çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımına ilişkin genel bir bakış açısı sağlamak, bu yaklaşıma yönelik bilgi vermek ve yaklaşımın etkililiklerini incelemektir. Bu amaca dayalı olarak, çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımında tarihsel süreç, temel felsefe, içerik, ilkeler, terapötik süreç, psikolojik danışman-danışan ilişkisi, kullanılan teknikler ve sonlandırma sırası ile açıklanmıştır. Alan yazın taraması ile yaklaşımın etkililikleri üzerinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Derleme, Post-modern yaklaşımlar, Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma

AN OVERVIEW OF SOLUTION-FOCUSED BRIEF COUNSELING FROM POST-MODERN APPROACHES

Abstract

The solution-focused brief psychological counseling, one of the post-modern approaches, emerged in the United States in the 1980s as a result of a long-term study led by Steve de Shazer and Insoo Kim Berg. This approach focuses on solutions rather than problems and the present rather than the past. It draws attention as an effective psychological counseling approach, which gives importance to one's own strengths and resources, strengths, achievements and small changes, and with such important features of its own. In addition, the number of sessions in the solution-focused brief psychological counseling approach usually varies between 4-6. Each client is seen as an expert in their own life. It is of great importance to use a solution-focused language and to be collaborative. In this context, the aim of this article is to provide an overview of the solution-focused brief psychological counseling approach, to give information about this approach, and to examine the effectiveness of the approach. Based on this purpose, the historical process, basic philosophy, content, principles, therapeutic process, counselor-client relationship, the techniques used and the ending order are explained in the solution-focused brief psychological counseling approach. The effectiveness of the approach was discussed with the literature review.

Keywords: Psychological counseling, Post-modern approaches, Solution-focused brief psychological Counseling.

¹ Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, mehmetenes15@gmail.com, Orcid: 0000-0003-0941-5301

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin/Cite as: Sağar, M.E. (2024). Post-modern yaklaşımlardan çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışmaya genel bir bakış. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 314-329.

Giriş

Teknolojide meydana gelen yenilikler, rekabetçi yaşam, toplumsal refahın yükselmesinin önemi, bireylerin arzu ve gereksinimlerinin her geçen gün değişiklik arz etmesi yardım faaliyetlerinde birtakım yeniliklerin gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu noktada sunulan yardım hizmetleri ile bireylerin memnuniyetini yükseltmek, yapılan hizmet kalitesinin kontrolü ile mümkün olabilmektedir (Öcel, 2016). Bu çerçevede bireylere sunulan yardım hizmetlerinden biri de psikolojik danışmadır. Bireylerin refah ve yaşam kalitesinin artırılması, çevreye uyum sağlayabilmesi ve problemlerle sağlıklı biçimde başa çıkarak çözümler üretebilmesi açısından psikolojik danışma alanında, klasik kuramların yanında post modern yaklaşımlar olarak değerlendirilen farklı kuram ve yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda post modern yaklaşımlar arasından çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımı oldukça dikkat çekmektedir (Chang ve Nylund, 2013; Vollmer, 2000). Nitekim yaşanan yüzyıl beraberinde hızlı değişimleri de getirmekte bu bağlamda diğer alanlarda olduğu gibi psikolojik danışma alanında da bazı değişim ve gelişimlere etki göstermektedir. Psikolojik danışmanlar ve danışanlar açısından bu değişimin en çarpıcı özelliği problem odaklı ve uzun süreli yaklaşımlar yerini daha çözüm odaklı ve kısa süreli yaklaşımlara bırakmasıdır. Bu bağlamda gerek yoğun yaşam koşulları gerekse uzun ve sorun odaklı psikolojik danışma yaklaşımları yerine çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımı mevcut özellikleri ile tercih edilmektedir (Ateş, 2021a, 2021b). Bu doğrultuda çalışmada, çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımına ilişkin kapsamlı bir bilgiler sunmak ve bu yaklaşımın etkililiğini incelemek amaçlanmaktadır. Bu amaca dayalı olarak, çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımında tarihsel süreç, temel felsefe, içerik, ilkeler, terapötik süreç, psikolojik danışman-danışan ilişkisi, kullanılan teknikler ve sonlandırma sırası ile açıklanmıştır.

3. ÇÖZÜM ODAKLI KISA SÜRELİ PSİKOLOJİK DANIŞMA YAKLAŞIMINA TARİHSEL BİR BAKIŞ

1970’li yılların sonu ile 1980’li yılların başında Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkan çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımı “Brief Therapy (Kısa Süreli Terapi)” çatısı altında yer almıştır. Bu yaklaşıma ait temel öncüler Steve de Shazer ve Insoo Kim Berg gibi isimlerdir (Barker, 1998, Gladding, 2013; Sklare, 1997). Bunun yanında bu yaklaşımın ortaya çıkması ve geliştirilmesinde ise “Milton Erickson’un çalışmaları”, “Ruhsal Araştırma Enstitüsü (Mental Research Institute, MRI)” ile “Kısa Süreli Aile Terapi Merkezi (BFTC: Brief Family Therapy Center)” nin çalışmaları önemli rol üstlenmiştir (Murphy, 1997). Bunlar arasında özellikle Milton H. Erickson’un görüşleri temel teşkil etmekte ve oldukça dikkat çekmektedir. Bunlar; zamanın etkili ve ekonomik kullanılması, danışanda meydana gelen küçük değişikliklere odaklanılması, danışanın yaptığı işe yarayan ve faydalı olan eylemlerine odaklanılması, geçmişten daha çok geleceğe odaklanılması ile etkili bir psikolojik danışmanı kısa sürede anlamlı değişiklikler meydana getirmesidir. Ruhsal Araştırma Enstitüsü de daha çok Milton H. Erickson’un görüşlerinden etkilenmiş olup; benzer şekilde Kısa Süreli Aile Terapi Merkezi de küçük adımlarla kurulmuş daha sonra uluslararası özellik kazanarak uzun süre Ruhsal Araştırma Enstitüsü ile bağlantılı ve ilişkili çalışmışlar yürütmüşlerdir (Barker, 1998; Murdock, 2012; Murphy, 1997; Gladding, 2013). Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımına kaynaklık eden bu önemli adımlar ve isimler gerek bu yaklaşımın yeni bir yolunun öncüleri olarak kabul edilmekte, gerekse çeşitli işbirliklerin, sosyal - zihinsel sağlık ve esenlikle ilgili bir devrimi temsil etmektedirler (Winbolt, 2011).

4. ÇÖZÜM ODAKLI KISA SÜRELİ PSİKOLOJİK DANIŞMA TEMEL FELSEFESİ, İÇERİĞİ VE İLKELERİ

Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımı, başlangıç aşamasında iletişim ve sosyal etkileşim ile değişim süreçlerini içine alan yapılandırmacı yaklaşımlara dayanmakta olup zaman içinde sosyal inşacılık, felsefi ve postmodern görüşlere bağlanan bir yaklaşım olmuştur. Yapılandırmacılığa dayalı olarak özünde kişinin kendi gerçeklerini inşa ettiğini ileri süren bir yaklaşımdır (Biggs ve Flet, 2005; Franklin, Zhang, Froerer ve Johnson, 2017).

Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımının temel felsefesi “Bozulmamışsa Onarma”, “İşleyen Çözüm Yollarını Uygula” ve “İşlemeyen Çözüm Yollarına Başvurmada Israrlı Olma, Farklı Çözüm Yolları Dene” olmak üzere üç temel kuraldan meydana gelmektedir (Sklare, 1997). Bu yaklaşımda, bireyler kendi gerçeklerini kendileri oluşturmaktadır. Problem olması halinde problem yapıcı biçimde yeniden düzenlenerek çözülebildiğine vurgu yapılmaktadır. Bu yaklaşımda, psikolojik danışman ile danışanlar danışma ortamını birlikte meydana getirmektedir. Psikolojik danışmanlar, danışanların problemlerini çözme açısından yeterli kaynaklara sahip olduğu inanmakta ve danışanların güçlü yanlarına, kaynak ve başarılarına odaklanmakta olup onların var olan potansiyelinin en üst düzeye ulaşmasını sağlayacak bir etkileşim ortamı yaratmaktadır. Danışan pozitif bir bakış açısı ile incelenmektedir. Bu yaklaşımda değişimin kolay biçimde ve sürekli olduğuna inanılmaktadır. Problemden daha çok çözümler üzerinde konuşulmaktadır. Psikolojik danışma süreci esnasında amaçlar pozitif biçimde oluşturulmakta, şimdi ve gelecek odaklı çalışılmakta ve çözüm odaklı bir dil tercih edilmektedir (Corey, 2008; De Shazer, 1985; De Jong ve Berg, 1998; De Shazer, Berg, Lipchik, Nunnally, Molnar, Gingerich ve Weiner-Davis, 1986; Murdock, 2012; Sklare, 1997; Sparrer, 2012).

Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımın özünü anlayabilme, terapötik amaçları ile müdahale stratejilerini görebilme amacıyla bu yaklaşıma ait temel ilkeleri bilmek önemli görülmektedir (Burwell ve Chen, 2006). Başlıca çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışmaya ait ilkeler şu şekildedir: İlki Danışmanın ekonomik (çözümüne ulaşıldığına en kısa sürede ulaşabilme durumu) ve etkili (çözümüne ulaşabilme durumu) olmasına dayanan psikolojik danışma mümkün olduğu kadar basit olmalıdır ilkesidir. İkincisi problem yok ise danışmanın yapılmasına da gerek bulunmasına dayanan bozulmamışsa onarma ilkesidir. Üçüncüsü danışanın problemi çözüme kavuşturma esnasında psikolojik danışmanın danışanın işe yarayan / yaptığı şeyleri sürdürmesinde ona destek verme görevine dayanan işe yarıyorsa daha çok yapmak ilkesidir. Dördüncüsü psikolojik danışmanın, danışanın aynı yaptığı şeylerin onu çözüme ulaştırmaması üzerine işlevi olmayan yöntemleri yerine onu çözüme kavuşturabilecek çeşitli çözüm alternatif yollar üretmesinde yöneltmesi görevine dayanan işe yaramıyorsa farklı bir şeyler yapmak ilkesidir. Beşincisi çözüme ulaşma noktasında başarı elde edilen küçük adımların önemsenmesine ve küçük değişimlerin daha büyük değişimleri oluşturması varsayımına dayanan küçük değişimler büyük değişimlere yol açar ilkesidir. Altıncısı problemin kökeni ve doğasını araştırmaktan ziyade danışanın çözümleri, başarıları ve kaynaklarına odaklanılmasına dayanan çözüm mutlaka doğrudan sorun ile ilgili değildir ilkesidir. Yedincisi pozitif, geleceğe odaklanan ve umut veren çözüm odaklı bir dil yapısının kullanılmasına dayanan çözüm amacıyla kullanılan dil problemi tanımlamak için kullanılanlardan farklıdır ilkesidir. Sekizincisi danışanın probleminin süreklilik göstermediği, az olduğu ya da hiç olmadığı zamanlarda çözümlerin gizli olduğu ve değişim ile çözümler açısından bu zamanlara odaklanılmasına dayanan problem her zaman olmaz (istisnalar) ilkesidir. Sonuncusu ise, danışanın geleceğini kendisinin oluşturabildiğine dayanan çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışmada gelecek oluşturulur ve geleceğe önem verilir ilkesidir (Ateş, 2021a, 2021b; De Shazer,

1985; De Shazer, Dolan, Korman, Trepper, McCollum ve Berg, 2007; O'Connell, 2001; Trepper, McCollum, De Jong, Korman, Gingerich ve Franklin, 2010). Görüldüğü üzere söz konusu bu ilkeler bağlamında çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımının; problemler yerine çözümlere dayandığı; odağında istenen gelecek üzerine kurulduğu; var olan yararlı davranışların sıklıklarının artırılmasına yönelik teşviklerin sağlandığı; sorunun yaşanmadığı zamanlara (istisna durumlar) yönlendirmelerin yapıldığı; danışanların alternatif yollarını bulmalarına yardım edildiği; çözüm davranışlarının zaten kendilerinde mevcut olduğu; değişimlerdeki küçük artışların, büyük değişim artışlara yol açtığı; çözümlerin, danışanlar ya da psikolojik danışman tarafından belirlenen herhangi bir problemle doğrudan ilişki göstermediği; çözüm oluşturma noktasında teşvikte bulunurken gerekli olan çözüm odaklı dil becerilerinin kullanıldığı gibi esaslara dayandığı görülmektedirler (Trepper, McCollum, De Jong, Korman, Gingerich ve Franklin, 2010).

5. ÇÖZÜM ODAKLI KISA SÜRELİ PSİKOLOJİK DANIŞMA YAKLAŞIMINA İLİŞKİN TERAPÖTİK BİLGİLER

Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışmanın amacı, kişinin temeldeki şikayetlerini pragmatik ve kısa bir yaklaşım çerçevesinde çözümlenmek ve danışanların bu terapötik süreçte ulaşmak istediği amaçlarını belirlemesine yardım sağlamaktır (Corey, 2008). Bu doğrultuda süreçte yer alan hedefler zaman sınırlı olup terapötik süreç güçlü bir iş birliği ile yürütülmektedir. Sürecin tamamında danışmanlık odağı devam ettirilmekte ve müdahaleler anında tanıtılmakta, değerlendirmeler ise hızlı ve erken yapılarak, danışanların duygularını ifade etmelerine yönelik teşvikte bulunmaktadır (Koss, Butcher ve Strupp 1986). Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımında danışan-psikolojik danışman ilişkisinde üç özel tür bulunmaktadır. Birincisi ziyaretçiler (Diğerleri tarafından danışmaya gönderildiklerinden dolayı herhangi bir problem yaşamadıklarını iddia eden kişilerdir); ikincisi şikayetçiler (Duygusal olarak acı içinde oldukları halde kendisini problem veya çözümün bir parçası olarak değerlendirmeyen kişilerdir); üçüncüsü ise müşteriler (Problemi çözümün bir parçası şeklinde değerlendirerek ve davranışlarını değiştirmek noktasında motive olan danışanlardır) şeklindedir. Çözüm odaklı psikolojik danışman, ziyaretçiler ile şikayetçileri müşteriler olmaya davet eden uzman konumda yer alan kişilerdir (Bakker, Bannink, Macdonald, 2010). Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımında oturumlar az sayılı olup çözüme kavuşabilmek amaçlanmaktadır. Dolayısıyla oturum sayısı çoğunlukla on oturumdan az olmakla birlikte genelde 4-6 oturum arasında değişim göstermektedir. Bu yaklaşıma ait süreç, İlk oturum, İkinci ve daha sonraki oturumlar olarak tasarlanmaktadır. Ayrıca çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma süreci, amaç oluşturma, oturum öncesi değişim, mucize soru, istisnalar, derecelendirme soruları, ara vermek, mesaj, görevler/ev ödevleri öğelerinden meydana gelmektedir (De Shazer, 1985; De Shazer, Dolan, Korman, Trepper, McCollum ve Berg, 2007; Gingerich ve Eisengart, 2000; Iveson, 2002). Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımına ait uygulanma sürecinin problemin kısa olarak tanımlanması, iyi formüle edilen hedefler bağlamında tercih edilen geleceğin tanımlanması, problem yaşanmayan veya bir dereceye kadar hedefe ulaşılan zamanların tanımlanması, halihazırda iyi olarak yapılanların tanımlanması, bunların oturum dışı görevlere bağlanarak oturum sonu geri bildirim verilmesi, ilerlemelere yönelik olarak değerlendirmelerin yapılması bağlamında bu süreç yürütülmektedir (De Jong ve Berg, 1998). Ayrıca psikolojik danışma sürecinin daha işlevsel ve etkili biçimde yürütülebilmesi açısından psikolojik danışman ile danışan arasında bulunan ilişki güvene dayanmalıdır. Bu bağlamda güvene dayalı yürütülen bir ilişki ile danışanlar çözüme kavuşabilmeye yönelik beklentilerini oluşturmaktadır. Bunun yanında psikolojik danışma sürecinin devamı bakımından, danışanın görev ve sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirebilmesine yardımcı olmaktadır. Dahası çözüm

odaklı kısa süreli psikolojik danışma sürecinde iş birliği, eşitlik, saygı, iyimserlik ile yürütülen bir ilişki esastır (Ateş, 2021a, 2021b).

Temel psikolojik danışma yaklaşımları incelendiğinde ilk olarak psikanalitik yaklaşım insan doğasını determinist (nedensellik) bir bakış açısı ile incelemekte uzun süreli ve geçmiş odaklı bir danışma sürecinde bağlı yürütülmektedir. Sorunlar nedenleri ve kaynakları ile değerlendirmektedir. Psikanalitik yaklaşım, uzun vadeli içsel değişime yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bilişsel-davranışçı yaklaşımında danışanın olumsuz düşünce ve inançlarını fark etmesi, bunları sorgulaması ve daha sağlıklı düşünme biçimlerini benimsemesi amaçlanmaktadır. Süre bakımında kısa süreli olmamakla beraber psikolojik danışman danışanın düşünce ve davranışlarını gözlemleyip değiştirmesi için aktif rehberlik yapmaktadır. Gestalt yaklaşımında kişinin şu anki deneyimlerini ve duygusal süreçlerini daha iyi anlaması ve daha bütünsel bir benlik duygusu geliştirmesi amaçlanmaktadır. Süre bakımından oturumlar kısa süreli olmamakla birlikte psikolojik danışman danışanın “şu an” deneyimlerine odaklanmakta, danışanın kendini daha iyi anlamasına ve kabul etmesine yardımcı olmaktadır. İnsancıl yaklaşımda danışanın özsaygısını artırmak, kendini kabul etmesini sağlamak ve daha sağlıklı bir benlik algısı geliştirmesine yardımcı olmak amaçlanmaktadır. Süre bakımından da ne çok kısa ne de uzun süren oturumlardan oluşmaktadır. Psikolojik danışman empatik, yargılayıcı olmayan bir tutum sergileyerek, danışanın duygusal iyileşme sürecine destek olmaktadır. Bunların aksine çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımı geleneksel uzun süreli psikolojik danışma yaklaşımlarına kıyasla daha kısa ve odaklanmış bir yaklaşım sunmaktadır. Bu yaklaşımı diğer psikolojik danışma yaklaşımlarından ayıran ana farklar genellikle oturumların süresi (kısa süreli, 4-6 oturum), yöntemler, hedefler ve psikolojik danışmanın rolü gibi unsurlar oluşturmaktadır. Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışmada hedef; danışanın mevcut sorunlarına yönelik çözüm bulmak ve işlevsel değişiklikler yapmaktır. Geçmiş çok fazla incelemekten ziyade danışanın güçlü ve başarılı yönlerine yoğunlaşarak, bu bağlamda geleceğe ilişkin pratik çözümler geliştirilmektedir. Psikolojik danışman çözüm üretmeye yardımcı bir rehber konumundadır. Bu çerçevede danışan, kendi içsel kaynaklarını kullanarak sorunlarını çözmeye teşvik edilmektedir. Bu yaklaşımda danışanların güçlü yanlarını ve başarılarını keşfetmeye odaklanılmakta, yaşamlarında küçük değişiklikler yapmaları sağlanmaktadır (Ateş ve Sağar, 2024). Bu bağlamda çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımının, diğer psikolojik danışma yaklaşımlarına göre daha pratik, kısa süreli ve hedef odaklı bir yaklaşım sunduğu söylenebilir. Bunun yanında diğer psikolojik danışma yaklaşımları çoğunlukla daha derinlemesine geçmiş, bilinçaltı süreçleri ve uzun vadeli değişimi hedeflerken çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımı hızlı sonuç almaya odaklandığı ifade edilebilir.

Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımında yapılan sistematik değerlendirmelere dayalı olarak çözüm odaklı psikolojik danışma açısından teknikler ve temel bileşenler çözüm odaklı amaç belirleme, çözüm odaklı dil kullanımı, oturum öncesi değişim tekniği, ilk oturum görevinin formüle edilmesi, mucize soru sormak, kâbus soru tekniği, istisna (nadir durumlara ilişkin) soru tekniği, derecelendirme (skala) soruları tekniği, başa çıkma soruları tekniği, geleceği okuma tekniği (kristal küre tekniği - ileriye dönük sorular), yaz, oku ve yak tekniği, danışanın diğer kaynakları, “başka ne” soru soru tekniği, ara verme, geri bildirim (dönüt) verme (övgüler-iltifat etme), geçiş-köprü), ev ödevleri-görevler) şeklinde kategorize edilmiştir (De Jong ve Berg, 1998; De Shazer, 1985; De Shazer ve Berg, 1997; De Shazer, Berg, Lipchik, Nunnally, Molnar, Gingerich, Weiner-Davis, 1986; Gingerich ve Eisengart, 2000; Gladding, 2013; Kim ve Franklin, 2009; Murdock, 2012; Simon & Berg, 1997; Sklare, 1997). Bu yaklaşıma ait teknikler aşağıda başlıklar halinde açıklanmaktadır.

5.1. Çözüm odaklı amaç belirleme

Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımında psikolojik danışman ile danışan arasında somut, ulaşılabilir, gözlenebilir ve biçimde amaçların oluşturulması gerekmektedir. Bu yaklaşımda küçük değişikliklerin büyük değişikliklere yol açabileceği varsayıldığından hiçbir hedef önemsiz görülmez ve reddedilmez (Murdock, 2012). Bunun yanında amaçların gerçekçi ve temellendirilmiş olması, yalın ve açık olması, ölçülebilir olması, danışanın değerleri ile uyumlu olması da büyük önem arz etmektedir (O'Connell, 2001).

5.2. Çözüm odaklı dil kullanımı

Steve de Shazer ve Insoo Kim Berg, çözüm odaklı dil kullanımını ayrı bir dil olarak görmektedir. Danışan, başlangıçta tekrarlı biçimde problem diline geri dönmesine rağmen psikolojik danışman onu çözüm odaklı dinlemekte ve çözüme ilişkin unsurları bulup bunları ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla çözüm odaklı sorular aracılığıyla danışan sık sık çözüme yönlendirilmektedir. Bu bağlamda danışan kendi çözüm bulma kaynağını kullanarak temasa geçmektedir. Sadece çözüm odaklı bir biçimde konuşma gerçekleştirerek danışanın önemli değişimler sağlamasına yardımcı olunmaktadır. Bu dil sayesinde danışanın umudu artmakta, çözümleri fark etmekte ve kendi çözümlerini hatırlamaktadır. Psikolojik danışmanın çabası ise danışanı güçlü hale getirmektir (Sparrer, 2012).

5.3. Oturum öncesi değişim tekniği

Oturum öncesi değişim tekniğinde danışanın ilk seanstan önce hangi değişimleri yaşadığını görmesi sağlanmaktadır (Roeden, 2012). Bu teknik, danışanın psikolojik danışma yardımı almaya karar verdiği veya randevu aldığı zaman ile ilk oturuma geldiği zaman arasını kapsamaktadır. Bu süre arasında danışanın olumlu olarak herhangi bir değişim yaşayıp yaşamadığı belirlenmekte ve danışanın dikkati değişime odaklanmaktadır (De Shazer, Dolan, Korman, Trepper, McCollum ve Berg, 2007).

5.4. İlk oturum görevinin formüle edilmesi

İlk oturum görevinin formüle edilmesi tekniği danışanın ilk oturumdan ikinci oturuma kadar kendine ilişkin gözlemde bulunarak sürdürmeyi istediği şeylerin neler olduğunu belirlemesine yardımcı olmaktadır (De Shazer ve Molnar, 1984). Bu teknik danışanın her koşulda geleceğe ilişkin pozitif beklentiler kurması ile amacının netlik kazanmasına yarar sağlamaktadır (Murphy ve Duncan, 1997).

5.5. Mucize soru tekniği

Mucize soru tekniği somut, erişilebilir ve gerçekçi amaçlar oluşturma aşamasında kullanılan bir teknik olup, danışanın psikolojik danışma yardımından ne istediğini tanımlamasını ve tercih ettiği geleceği belirleyerek, kendini zorluk yaşamadığı zamanlarda bir müddet hayal etmesi ve yaşadığı tipik sorundan bu biçimde düşünerek kurtulmasına yardımcı olan tekniktir (De Shazer, 1994; Doğan, 1999; Gong ve Hsu, 2017). Bu teknik aracılığıyla danışana sahip olduğu olumlu özellikleri, kaynakları ve güçlü yanları fark ettirilmektedir. Kendisi için gerçekçi hedefler belirlemesi sağlanmaktadır. Ayrıca danışana problem durumunun artık yaşanmadığı ve yaşama üzerinde baskı kurmadığı bir geleceği hayal etmesine olanak verilmektedir (O'Connell, 2001; O'Connell, Palmer, 2018).

5.6. Kâbus soru tekniği

Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımında kâbus sorular önemli olmakla birlikte çok fazla kullanılmayan bir tekniktir. Ancak kâbus soru etkili uygulandığı taktirde mucize

soru tekniği kadar başarılı da olmaktadır. Beklenen geleceğin olmaması ya da kötü olmasını uyandıracak şok etkisi meydana getirmek için kullanılan bir teknik olarak değerlendirilmektedir. Erickson'a göre aydınlığa giden yol karanlıktan geçmektedir. Dolayısıyla danışana ait olumsuz durumları abartmak, danışanı karanlıktan aydınlığa çıkarmaktadır. Bu bağlamda kâbus soru tekniği ile danışanın olumlu güçlü tarafları ile gerçekçi hedefleri ortaya çıkarılmaktadır (Norman, 2008).

3.7. İstisna (nadir durumlara ilişkin) soru tekniği

İstisna soru tekniği; danışanın probleminin ciddi olmadığı zamanları ya da yaşamının daha iyi işlediği zamanları ifade etmesini sağlayan bir tekniktir (Birdsall ve Miller, 2002). Bir başka deyişle problemin olmadığı, daha az yaşandığı ya da danışanın daha dayanıklı olduğu zamanları sorgulamaktadır. Böylelikle danışanın istisnalarının gerçekleştiğini düşünmesine katkı sunan bir tekniktir (Gong ve Hsu, 2017). İstisna durumlar danışanın o zamana kadar olan etkili ve başarılı olan durumlarını ifade etmektedir. İstisnalar danışanın aynı problemle karşılaştığı zaman kullandığı çözüm yöntemleridir. Dolayısıyla danışan değişim için kaynağa ihtiyaç duymaktadır ve bu kaynak daha önce kullandığı çözümleridir (Stalker, Levene ve Coady, 1999). Bu bağlamda istisna sorular, danışanın yaşamında şikâyeti olmadığı zamanlardaki detaylar ile bu zamanlarda danışanın neleri farklı yaptığını araştırmaktadır (O'Hanlon, O'Hanlon ve Weiner-Davis, 2003).

3.8. Derecelendirme (skala) soruları tekniği

Derecelendirme soru tekniği, kişinin yaşamındaki problemin etkilerini derecelendirmesine, danışanın ruhsal durum, duygu ve iletişim gibi gözlenmesi pek kolay olmayan deneyimlerindeki değişimleri ortaya koymasına yardımcı olmaktadır (Corey, 2008; Metcalf, 1995). Derecelendirme soruları ile danışandan problemine ilişkin olarak 0-10 arasında bir puan vermesi istenmektedir. "0" (sıfır) danışanın psikolojik danışma yardımına gelmeden önce yaşadığı en kötü durumu ifade etmektedir. Danışan bu esnada bir çözüme ulaşma amacıyla psikolojik bir yardım almayı dahi düşünmemektedir. "10" (on) ise danışanın probleminin üstesinden tamamen geldiği ve problemiyle başa çıktığı durumu ifade etmektedir. Bu durum mucizenin gerçekleştiği ve artık problemin tamamen çözüldüğü durumu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda derecelendirme soru tekniği danışanın kendinde gördüğü gelişmelere ilişkin puan vermesidir. Ayrıca danışan bu puanlamayı yaparken psikolojik danışma sürecinde başkalarının gözünden de kendisine puan vermesi beklenmektedir (Sklare, 1997). Derecelendirme soruları sayesinde danışan kendi motivasyonları, özgüvenleri ve ilerlemelerini kendi kendilerine bir değerlendirme yapabilmektedir. Bu teknikle danışanlar soyut kavramları belirli sayılara dönüştürerek ve dikkatlerini daha gerçekçi ve ulaşılabilir küçük değişimler üzerinde odaklayarak istisnalar sergileyebilmektedir (Gong ve Hsu, 2017).

3.9. Başa çıkma soruları tekniği

Baş çıkma soruları tekniği danışanın problemle başa çıkmaya çalışırken kendine has geliştirdiği mücadele etme stillerini görmesine ve bu zamanları ortaya koymasına yardımcı olmaktadır (Güner, 2018, s. 18). Danışanın problemlerin çözümünde şimdiye kadar işe yarayan yöntemlerini, stratejilerini, güçlü yanlarını ve farkında olmadan kullandığı yöntemlerini ortaya çıkarması ve bunları fark etmesi sağlanmaktadır (Berg ve De Jon, 1996). Ayrıca bu teknik, kendini baskıda hisseden danışana bir anlam ifade edebilmesi açısından çözüm üzerinde konuşmanın bir başka şekli olarak da ifade edilmektedir (Berg, 1994).

3.10. Geleceği okuma tekniği (Kristal küre tekniği - İleriye dönük sorular)

Geleceği okuma tekniği (Kristal küre tekniği - İleriye dönük sorular) danışanın artık problemin olmayacağı geleceğe odaklı düşünmesine yardımcı olmaktadır (Doğan, 1999). M.

Erickson bu tekniği 1954 yılında geliştirmiş olup 1974'ten sonra De Shazer sıklıkla kullanmıştır. Geleceği okuma tekniği pek çok problemle mücadele etme konusunda çoğunlukla kullanılan bir tekniktir. Danışanın problemlerinden kurtularak, çözüme kavuştuğu, arzu ettiği ve amaçlarına ulaştığı gelecek yaşantısına ilişkin tasvirler yaptığı bir tekniktir. Söz konusu bu gelecek sorunların sona erdiği zaman dilimidir. Geleceği okuma tekniği danışanın geleceğe ilişkin tasvirlerde bulunduğu bir teknik olması sebebiyle danışanın amaçlarının belirlenmesi noktasında önemlilik arz etmektedir. Bu teknik danışanı farklı davranmaya ve değişime teşvik ederek çözüme kavuşmasına ve kendi çözümünü inşa etmesine yarar sağlamaktadır. Geleceği okuma tekniği danışana problemi çözüme kavuştuğunda yaşamının nasıl olacağına yönelik fikir sunmaktadır (De Shazer, 1985). Geleceğe odaklanma açısından psikolojik danışman danışana umut vericidir. Danışanı geçmiş ya da şimdiki başarılarına dikkat çekerek cesaretlendirmektedir. Övgüleri paylaşmakta ve samimi bir sıcaklık göstermektedir. Bunun yanında danışanı desteklemekte, güç ve güven kazanmasına yardım sağlamaktadır (O'Hanlon, O'Hanlon ve Weiner-Davis, 2003).

3.11. Yaz, oku ve yak tekniği

Yaz, oku ve yak tekniği, danışanların endişeleriyle başa çıkarak problemleri üzerinde daha objektif biçimde düşünmelerine yarar sağlamaktadır. Bu teknik bağlamında, bir gün danışandan problemine ilişkin bir şeyler yazması, ertesi gün bu yazdıklarını önce okuması ve ardından hemen bu notları yakması istenmektedir. Yaz, oku ve yak tekniğinde danışan, yazma, okuma ve yakma işlemlerini belirlenen tarihe kadar yapmaya çalışmaktadır. Danışanların birçoğu, bu tekniği birkaç gün uygulamanın ardından, yaktıkları problemi düşünmekten ziyade bunun yerine yapacakları daha başka işlerinin olduğunu fark etmektedirler (Murdock, 2012).

3.12. Danışanın diğer kaynakları

Danışanın çözüme kavuşmasında istisna (nadir) durumların yanında onun için değerli olan diğer kaynakları da kullanılabilir. Bu kaynaklar danışanın ilgileri, yetenekleri, hobileri, aile ve arkadaşları gibi yaşamına ait diğer alanları oluşturmaktadır. (Murphy, 1997).

3.13. “Başka ne” soru tekniği

Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımında danışanların problem yaşamadığı ya da başarılı olduğu zamanları bulabilmesi açısından “Başka ne?” soru tekniği kullanılabilir. Örneğin; “Başka ne olduğu zaman söz ettiğin mucizenin gerçekleştiğini anlarsın?” ifadesinde olduğu gibi. Bundan başka psikolojik danışman davranışsal detayların dile getirilmesi bakımından mucize soruda olduğu gibi benzer süreçleri kullanmaktadır. Bu süreç 3-4 defa tekrar edilir böylelikle danışanlara problemlerin yaşanmadığı zamanlara ilişkin daha ayrıntılı bilgiler sağlanmaktadır (Sklare, 1997).

3.14. Ara verme

Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımında psikolojik danışmanlar, çoğunlukla oturum sonunda danışanlara özet bir mesaj hazırlamak amacıyla 5-10 dakika ara verebilir. Bu noktada psikolojik danışman, ekibiyle bir araya gelmekte ya da danışanlardan dinlediklerini kapsamlı biçimde düşünebilmek amacıyla dolaşmaya çıkmaktadır. Psikolojik danışman verilen arada danışan için yapacağı övgüleri (iltifatları) ve vereceği ev ödevlerini de hazırlama şansı yakalamaktadır. Bunun yanında verilen bu ara, danışana da kendi düşünceleriyle baş başa kalma olanağı vermektedir. Danışanın ödeve ilişkin merakını artırmaktadır (Corey, 2008; Greenberg, Ganshorn ve Danilkevich, 2001; Lethem, 2002; Sparrer, 2012).

3.15. Geri bildirim (dönüt) verme

Geri bildirim (dönüt) verme üç kısımda ele alınmaktadır. Bunlar; övgüler (iltifat etme), geçiş (köprü), ev ödevleri (görevler) şeklindedir (De Jong ve Berg, 1998).

3.15.1. Övgüler (iltifat etme)

Övgüler danışanın değerli olduğunu düşünmesine yarar sağlayan bir tekniktir (Campbell, Elder, Gallagher, Simon ve Taylor, 1999). Psikolojik danışman danışana dönütler verirken övgüler sunmakta olup bunu her oturum sonunda da yapılabilmektedir. Övgüler danışanda gelişim ve değişimin olduğunu ifade etmektedir. Övgüleri psikolojik danışman, danışanın elde ettiği başarılarla ve somut olarak verdiği bilgilere dayalı olarak yapmaktadır. Danışanın cesaretlenmesine yardımcı olmaktadır (Iveson, 2002; Sklare, 1997; Stalker, Levene ve Coady, 1999).

3.15.2. Geçiş (köprü)

Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımında geçiş (köprü), geri bildirim bir parçası olup övgüler (iltifat) ile görevler arasındaki bir bağlantı olarak ifade edilmektedir. Geçiş (köprü) görevler açısından temel bir dayanak oluşturmakla beraber danışanın amaçları, istisnaları, güçlü yanları gibi olumlu taraflarına vurgu yapılarak sağlanmaktadır (De Jong ve Berg, 1998).

3.15.3. Ev ödevleri (görevler)

Ev ödevleri tekniği danışanın psikolojik danışma oturumunu kendi yaşamlarına bağlayabilmelerine katkı sağlamaktadır (de Shazer, 1988). En iyi ev ödevi mevcut işe yarar çözümü daha fazla uygulamaya yönelik olarak yapılan basit nitelikte bir iştir. Berg ve Reuss (1998) tarafından iki tür ev ödevi olduğuna vurgu yapılmaktadır. İlki işe yarayan çözüme daha çok başvuru yapmaktır. İkincisi ise, işlemeyen çözümlere bazı farklı şeyleri denemektir. Dolayısıyla ev ödevleri danışan için bir anlam ifade etmelidir. Bunun yanında mantıklı ve makul olması gerekmektedir (Doğan, 1999). Bir başka açıdan danışan başarılarına ilişkin problemlerin yaşanmadığı zamanları tanımlayabilecek düzeye ulaştığında;

a. başarıları ya da istisnai durumlarına yönelik daha çok tanımlama yapması,

b. onun için işe yarar şeyi fark edip bunları devam ettirmesi,

c. derecelendirme tekniğinde puanlama yapabilmesi açısından da ev ödevleri verilmektedir (Sklare, 1997).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yaşanılan yüzyıl birçok yenilikleri beraberinde getirmenin yanında yaşam şartlarını da daha zor ve karmaşık bir hale taşımıştır. Bu bağlamda bireyler yaşamdan kişisel, sosyal ve psikolojik yönden etkilenebilmektedir. Birçok birey yaşamla mücadele edip kendi iradesiyle problemlerle başa çıkabilmekte ancak; bazı bireyler psikolojik yardıma ihtiyaç duyabilmektedir. Bu noktada farklı ekollere dayalı psikolojik danışma yaklaşımları bireylerin yaşamını daha iyi bir noktaya getirebilmesi adına onlara destek vermektedir. Bu psikolojik danışma yaklaşımlarından biri de çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımıdır. Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımı Steve Shazer ve Insoo Kim Berg'in öncülüğünde 1970'lerden bu tarafa dünya çapında oldukça kabul gören ve sistemik tedaviler olarak nitelendirilen önemli yaklaşımlar bir tanesidir. Nitekim dünya üzerinde bu kadar çok kabul görmesinde çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımının problemlerden daha çok çözümler üzerinde odaklanması, geçmişten daha çok bugüne ve geleceğe yoğunlaşması önemli bir rol üstlenmektedir. Bunun yanında danışanların güçlü yönleri ile kaynaklarını vurgulaması, onların çok küçük değişimlerine

dikkat çekilmesi, danışma sürecinde psikolojik danışmanın problem odaklı bir dil yerine çözüm odaklı bir dili tercih etmesi, her danışanın kendi hayatının uzmanı olarak kabul edilmesi, 4 ile 6 seans arasında gerçekleşerek kısa süreli olması, danışanı merkeze alarak işbirliğine dayalı bir yapıyla gerçekleşmesi de büyük önem arz etmektedir (De Jong & Berg, 1998; De Shazer, 1985; De Shazer & Berg, 1997; De Shazer, Berg, Lipchik, Nunnally, Molnar, Gingerich, Weiner-Davis, 1986; Simon & Berg, 1997; Sklare, 1997).

Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımı, kısa süreli, hedef ve çözüme odaklı etkili bir yaklaşım olarak kabul edilmekle birlikte bu yaklaşımın bazı zayıf yönleri ve sınırlılıkları da olduğu ifade edilebilir. Bu sınırlılıklardan biri kısa süreli ve hızlı çözümlere odaklı olmasından kaynaklı derinlemesine analiz eksikliği olabilir. Bu yaklaşım hızlı çözüme odaklıdır ancak; bazı sorunlar uzun vadeli müdahaleler gerektirebilir dolayısıyla bu yaklaşımın uzun vadeli sorunları göz ardı ettiği söylenebilir. Bir başka sınırlılığı kısa vadeli hedeflere yer verilir dolayısıyla uzun vadeli hedeflere yönelik eksiklikler olabilir. Bu noktada yüzeysel hedef belirleme söz konusu olduğu belirtilebilir. Bu durum sorunun temellerine inilmeksizin sadece geçici çözümler sağlayabilmektedir. Kapsayıcı değildir. Dolayısıyla kişilerin tüm hayatlarını kapsayan sorunları yerine sadece belirli bir alanı hedef alabilmektedir. Bu yaklaşım sistemi incelemeyi. Çözüm odaklı kısa süreli yaklaşım, bireysel çözümleri ön planda tutmakta, ancak problemin sistemsel bir bileşeni veya çevresel faktörleri değerlendirmemektedir. Bu yaklaşımda kısa süreli çözüm önerileri, uzun vadede tekrarlanan müdahaleleri gerektirebilir. Bunun yanında hızlı çözüm bulma beklentisi bazen gerçekçi olmayabilir. Bu tür bazı sınırlılıklara sahip olmasına rağmen çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımına ait önemli, güçlü ve işlevsel özellikler onun dünya üzerinde kabul görerek ciddi düzeyde kullanılmasına ve birçok yaklaşımdan daha kısa süreli ve pratik olması sebebiyle de dikkat çekici bir psikolojik danışma yaklaşımı olmasına katkı sunduğu söylenebilir.

Bu bağlamda alanyazın incelendiğinde bu yaklaşım ile diğer psikolojik danışma yaklaşımlarının karşılaştığı araştırmalarda da bu çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımının diğer psikolojik danışma yaklaşımlarına göre daha etkili olduğunun belirlendiği araştırma sonuçları mevcuttur (Grant, 2012; Smock, Trepper, Wetchler, McCollum, Ray ve Pierce, 2008). Ayrıca çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımına ilişkin diğer araştırma sonuçları incelendiğinde de; bu yaklaşımın güvengenlik (Ateş, 2015); benlik saygısı (Baratian, Salimi, Moghim, Shakarami ve Davarniya, 2016); okul tükenmişliği (Ateş, 2016a); akran zorbalığının azaltılması (Çitemel, 2014); depresyon (Habibi, Ghaderi, Abedini ve Jamshidnejad, 2016); algılanan sosyal yetkinlik (Ateş, 2016b); psikolojik sağlamlık (Sağar, 2022a); ruh sağlığı (Javid, Ahmadi, Mirzai ve Atghaei, 2019); öz-kontrol (Sağar, 2023); öz-yeterlilik (Grant, 2012); öznel iyi oluş (Ateş, 2020); sosyal fobi (Ateş ve Gençdoğan, 2017); sosyal anksiyete (Sağar, 2021); stresi, kaygıyı ve depresyonu azaltma (Mohseni Takalu, Hosseini ve Khankeh, 2017); problemleri azaltma (Sağar, 2022b); duygu düzenleme (Sağar ve Ateş, 2023); duygusal başa çıkma (Rose & Ishak, 2019); tükenmişlik düzeyinin düşürülmesi (İlbay, 2014); sağlıklı internet kullanımı (Sağar ve Özabacı, 2022); alkol bağımlılığı (Spilsbury, 2012); madde bağımlılığı (Smock, Trepper, Wetchler, McCollum, Ray ve Pierce, 2008); öğrenilmiş çaresizliği azaltma (Ünal, 2020) gibi alanlarda çözüme ulaşmada etkili olduğu ortaya koyulmuştur.

Çözüm odaklı kısa psikolojik danışma yaklaşımına ilişkin temel özellikler ve araştırma sonuçları bağlamında bu psikolojik danışma yaklaşımının oldukça etkili sonuçlar verdiği ifade edilebilir. Bu kapsamda psikolojik danışmanlar açısından bu yaklaşımın oldukça işlevsel olduğu söylenebilir. Dolayısıyla çözüm odaklı kısa psikolojik danışma yaklaşımı psikolojik danışma sürecinde oldukça pratiklik sunarak problemlerin daha kısa sürede çözüme kavuşmasında kolaylık

sağlayabilir. Bu bağlamda gerek psikolojik danışman adayları gerekse psikolojik danışmanların, çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma yaklaşımına ilişkin bilgi ve beceri düzeylerinin artırılması ve gerekli süpervizyonların verilerek bu psikolojik danışma yaklaşımını işlevsel bir düzeyde kullanmalarının oldukça önemli olduğu söylenebilir. Bunun yanında vaka çalışmaları, farklı problem alanları ile örneklem grupları üzerinde bu yaklaşıma ilişkin etkililik çalışmaları artırılabilir.

Kaynakça

- Ateş, B. (2015). Üniversite öğrencilerinin güvengenlik becerileri üzerinde çözüm odaklı grupla psikolojik danışmanın etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 832-841. <https://doi.org/10.17860/efd.84626>
- Ateş, B. (2016a). Effect of solution focused group counseling for high school students in order to struggle with school burnout. *Journal of Education and Training Studies*, 4(4), 27-34. <http://dx.doi.org/10.11114/jets.v4i4.1254>
- Ateş, B. (2016b). The effect of solution focused brief group counseling upon the perceived social competences of teenagers. *Journal of Education and Training Studies*, 4(7), 28-36. <http://dx.doi.org/10.11114/jets.v4i7.1443>
- Ateş, B. (2020). The effect of solution-focused brief approach on adolescent subjective well-being: An experimental study. *Journal of Family Counseling and Education*, 5(2), 26-39. <https://doi.org/10.32568/jfce.817517>
- Ateş, B. (2021a). *Çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma, kuram ve uygulama* (6. Baskı). Vizetek Yayıncılık.
- Ateş, B. (2021b). Post-modern bir yaklaşım olarak çözüm odaklı kısa süreli psikolojik danışma. *Öğretmen Eğitiminde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 147-163. <https://doi.org/10.29329/jirte.2021.372.4>
- Ateş, B. & Gençdoğan, B. (2017). Üniversite öğrencilerinin sosyal fobi ile başa çıkmalarında çözüm odaklı grupla psikolojik danışmanın etkisinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 188-203. <https://doi.org/10.17679/inuefd.306513>
- Ateş, B. & Sağar, M.E. (2024). Psikolojik Danışma Kuramlarına Giriş. B. ATEŞ, M.E. SAĞAR (Ed.). *Geleneksel ve Güncel Psikolojik Danışma Kuramları* (ss.181-222). Eğitim Yayınevi, Ankara-Türkiye.
- Bakker, J.M., Bannink, F.P. & Macdonald, A. (2010). Solution-focused psychiatry. *The Psychiatrist*, 34(7), 297-300. <https://doi.org/10.1192/pb.bp.109.025957>
- Baratian, A., Salimi, A., Moghim, F., Shakarami, M. & Davarniya, R. (2016). The effect of solution-focused brief therapy (SFBT) on increasing self-esteem in female students. *Iranian Journal of Nursing Research*, 11(4), 57- 65. <http://ijnr.ir/article-1-1809-fa.html>
- Barker, P. (1998). Solution-focused therapies. *Nurs Times*, 94(19), 6-53.
- Berg, I. K. (1994). *Family-based services: A solution-focused approach*. WW Norton & Co.

- Berg, I.K., & De Jong, P. (1996). Solution-building conversations: Co-constructing a sense of competence with clients. *Families in Society*, 77(6), 376-391. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.934>
- Biggs, H. & Flett, R. (2005). Rehabilitation professionals and solution-focused brief therapy. In *Proceedings of the Inaugural Australian Counselling and Supervision Conference 2005: Integrating Research, Practice, and Training* (pp. 12-18). Queensland University of Technology.
- Birdsall, B.A. & Miller, L.D. (2002). Brief counseling in the schools: A solution-focused approach for school counselors. *Counseling and Human Development*, 35(2), 1-9.
- Burwell, R. & Chen, C.P. (2006). Applying the principles and techniques of solution-focused therapy to career counselling. *Counselling Psychology Quarterly*, 19(2), 189-203. <https://doi.org/10.1080/09515070600917761>
- Campbell, J., Elder, J., Gallagher, D., Simon, J. & Taylor, A. (1999). Crafting the "tap on the shoulder:" A compliment template for solution-focused therapy. *American Journal of Family Therapy*, 27(1), 35-47. <https://doi.org/10.1080/019261899262087>
- Chang, J. & Nylund, D. (2013). Narrative and solution-focused therapies: A twenty-year retrospective. *Journal of Systemic Therapies*, 32(2), 72-88. <https://doi.org/10.1521/jsyt.2013.32.2.72>
- Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları*. (T. Ergene, Çeviren). Metis Yayıncılık.
- Çitemel, N. (2014). *Çözüm odaklı kısa süreli grupla psikolojik danışmanın lise öğrencilerinin akran zorbalığına etkisi* (Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).
- De Jong, P. ve Berg, I. K. (1998). *Interviewing for solutions*. Brooks/ Cole.
- De Shazer, S. (1985). *Keys to solution in brief therapy*. W.W. Norton & Company Inc.
- De Shazer, S. (1988). *Clues: Investigating solutions in brief therapy*. Norton.
- De Shazer, S. (1994). *Words were originally magic*. WW Norton & Co.
- De Shazer, S. (1997). Some thoughts on language use in therapy. *Contemporary Family Therapy*, 19(1), 133- 141. <https://doi.org/10.1023/a:1026170718933>
- De Shazer, S. & Berg, I.K. (1997). 'What works?' Remarks on research aspects of solution-focused brief therapy. *Journal of Family therapy*, 19(2), 121-124. <https://doi.org/10.1111/1467-6427.00043>
- De Shazer, S., Berg, I.K., Lipchik, E., Nunnally, E., Molnar, A., Gingerich, W. & Weiner-Davis, M. (1986). Brief therapy: focused solution development. *Family Process*, 25(2), 207-21. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1986.00207.x>

- De Shazer, S., Dolan, Y., Korman, H., Trepper, T., McCollum, E. & Berg, I.K. (2007). *More than miracles the state of the art of solution-focused brief therapy*. The Haworth Press, Inc.
- De Shazer, S. & Molnar, A. (1984). Four useful interventions in brief family therapy. *Journal of Marital and Family Therapy*, 10(3), 297-304. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1984.tb00020.x>
- Doğan, S. (1999). Çözüm-odaklı kısa süreli terapi: Kuramsal bir inceleme. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 2(12), 28-38. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tpdrd/issue/21432/229636>
- Franklin, C., Zhang, A., Froerer, A. & Johnson, S. (2017). Solution focused brief therapy: A systematic review and meta-summary of process research. *Journal of marital and family therapy*, 43(1), 16-30. <https://doi.org/10.1111/jmft.12193>
- Gingerich, W. J. & Eisengart, S. (2000). *Solution-focused brief therapy: A review of the outcome research*. *Family Process*, 39(4), 477-498. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2000.39408.x>
- Gladding, S.T. (2013). *Psikolojik danışma*. (6. Baskı). (Çev. Ed. N. Voltan Acar; Çev. T. Sarı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gong, H. & Hsu, W. (2017). The effectiveness of solution-focused group therapy in ethnic Chinese school settings: A meta-analysis. *International Journal of Group Psychotherapy*, 67(3), 383-409. <https://doi.org/10.1080/00207284.2016.1240588>
- Güner, O. (2011). *Çözüm Bende Saklı*. Efil Yayınları.
- Grant, A. M. (2012). Making positive change: A randomized study comparing solution-focused vs. problem-focused coaching questions. *Journal of Systemic Therapies*, 31(2), 21-35. <https://doi.org/10.1521/jsyt.2012.31.2.21>
- Greenberg, G., Ganshorn, K. & Danilkewich, A. (2001). Solution-focused therapy. Counseling model for busy family physicians. *Canadian Family Physician*, 47(11), 2289-2295.
- Habibi, M., Ghaderi, K., Abedini, S. & Jamshidnejad, N. (2016). The effectiveness of solution-focused brief therapy on reducing depression in women. *International Journal of Educational and Psychological Researches*, 2, 244-249. <https://doi.org/10.4103/2395-2296.189671>
- Iveson, C. (2002). Solution-focused brief therapy. *Advances in Psychiatric Treatment*, 8, 149-157.
- İlbay, A.B. (2014). *Çözüm odaklı kısa süreli grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisi* (Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).
- Javid, N., Ahmadi, A., Mirzai, M. & Atghaei, M. (2019). Effectiveness of solution-focused group counseling on the mental health of midwifery students. *Revista Brasileira de Ginecologia e Obstetrícia*, 41(8), 500-507. <https://doi.org/10.1055/s-0039-1693741>

- Kim, J.S. & Franklin, C. (2009). Solution-focused brief therapy in schools: A review of the outcome literature. *Children and Youth Services Review*, 31(4), 464-470. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2008.10.002>
- Koss, M.P., Butcher, J.N., & Strupp, H.H. (1986). Brief psychotherapy methods in clinical research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54(1), 60–67. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.54.1.60>
- Lethem, J. (2002). Brief solution focused therapy. *Child and Adolescent Mental Health*, 7(4), 189-192. <https://doi.org/10.1111/1475-3588.00033>
- Metcalf, L. (1995). *Counseling toward solutions: A practical solutionfocused program for working with students, teachers, and parents*. The Center for Applied Research in Education.
- Mohseni Takalu, M.T., Hosseini, S.A. & Khankeh, H. (2017). Effectiveness solution-focused therapy group, to reduce stress, anxiety and depression in caregivers of patients with multiple sclerosis. *Modern Care Journal*, 14(4), 1-6. <https://doi.org/10.5812/modernc.10696>
- Murdock, N.L. (2012). *Psikolojik danışma ve psikoterapi kuramları*. (Çev. F. Akkoyun). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Murphy, J.J. (1997). *Solution-focused counseling in middle and high schools*. American Counseling Association.
- Murphy, J.J. & Duncan, B.L. (1997). Brief intervention for school problems: Collaborating for practical solutions. *Adolescence*, 32(127), 752.
- Norman, H.R. (2008). The Nightmare Question. *Journal of Family Psychotherapy*, 8(4), 71-76.
- O'Connell, B. (2001). *Solution-focused stress counselling*. Continuum.
- O'Connell, B., & Palmer, S. (2018). Solution-focused coaching. In *Handbook of coaching psychology* (pp. 270-281). Routledge.
- O'Hanlon, B., O'Hanlon, W.H. & Weiner-Davis, M. (2003). *In search of solutions: A new direction in psychotherapy*. WW Norton & Company.
- Öcel, Y. (2016). Sağlık hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerine etkisi: Bolu ve Düzce örneği. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 56-79.. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dusbed/issue/29932/323000>
- Roeden, J.M. (2012). *Solution focused support of people with intellectual disabilities* (Doctoral dissertation). <http://arno.unimaas.nl/show.cgi?fid=27085>
- Rose, N. N. & Ishak, A.S. (2019). Emotional coping through solution focused counselling therapy: Case study of psychological distressed women. *Asian Social Work Journal*, 4(3), 23-34. <https://doi.org/10.47405/aswj.v4i3.103>

- Sağar, M.E. (2021). Intervention for social anxiety among university students with a solution-focused group counseling program. *International Journal of Progressive Education*, 17(3), 316-326. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2021.346.20>
- Sağar, M.E. (2022a). The effect of solution-focused group counseling on the resilience of university students. *E-International Journal of Educational Research*, 13(1), 103-117. <https://doi.org/10.19160/e-ijer.1034931>
- Sağar, M.E. (2022b). Çözüm odaklı grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin problemlerini azaltmadaki etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (64), 1-23. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.1114671>
- Sağar, M.E. (2023). Investigation of the effectiveness of the solution-focused group counseling program to increase self-control in university students. *Academy Journal of Educational Sciences*, 7(1), 10-19. <https://doi.org/10.31805/acjes.1263134>
- Sağar, M.E., Ateş, B. (2023). Effectiveness of solution-focused approach on emotion regulation skills. *International Innovative Education Researcher*, 3(1), 123-144. <http://dx.doi.org/10.29228/iedres.63091>
- Sağar, M.E. & Özabacı, N. (2022). Investigating the effectiveness of solution-focused group counselling and group guidance programs to promote healthy internet use of university students. *African Educational Research Journal*, 10(1), 14-27. <https://doi.org/10.30918/AERJ.101.21.156>
- Simon, J. & Berg, I.K. (1997). Solution-focused brief therapy with long-term problems. *Directions in Rehabilitation Counseling*, 10, 117-127.
- Sklare, G.B. (1997). *Brief counseling that works: A solution-focused approach for school counselors*. Corwin Pres, Inc.
- Smock, S.A., Trepper, T.S., Wetchler, J.L., McCollum, E.E., Ray, R. & Pierce, K. (2008). Solution-focused group therapy for level 1 substance abusers. *Journal of marital and family therapy*, 34(1), 107-120. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2008.00056.x>
- Sparrer, I. (2012). *Çözüm odaklı yaklaşıma ve sistemik yapısal dizime giriş*. (Çev. E. Suvarierol). Pan Yayıncılık.
- Spilsbury, G. (2012). Solution-focused brief therapy for depression and alcohol dependence: A case study. *Clinical Case Studies*, 11(4), 263-275. <https://doi.org/10.1177/1534650112450506>
- Stalker, C. A., Levene, J. E., & Coady, N. F. (1999). Solution-focused brief therapy—One model fits all?. *Families in society*, 80(5), 468-477. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.147>
- Trepper, T. S., McCollum, E. E., De Jong, P., Korman, H., Gingerich, W. J. & Franklin, C. (2012). Solution-focused therapy treatment manual for working with individuals. In J. S. Kim (Ed.), *Solution-focused brief therapy: A multicultural approach* (pp. 14–31). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

- Ünal, M. (2020). *Çözüm odaklı psikolojik danışma yaklaşımına dayalı grupla psikolojik danışmanın ruminasyon ve öğrenilmiş çaresizlik üzerindeki etkisi* (Doctoral dissertation, Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey)).
- Vollmer, F. (2000). Personality psychology and postmodernism. *Journal of Research in Personality*, 34, 498- 508. <https://doi.org/10.1006/jrpe.2000.2290>
- Winbolt, B. (2011). *Solution focused therapy for the helping professions*. Jessica Kingsley Publishing

Makale Türü/Article Type: Derleme Makale/Theoretical Article

ÖZEL EĞİTİMDE EBEVEYN HAK SAVUNUCULUĞU: SİSTEMATİK BİR DERLEME

Merve TELLİOĞLU¹ Yusuf AKEMOĞLU²

Öz

Bu çalışma özel eğitimde ebeveyn hak savunuculuğu kavramına yönelik yapılan bir sistematik derleme çalışmasıdır. Alan yazında ebeveyn hak savunuculuğunun, özel gereksinimli bireylerin eğitim hizmetlerine ve desteklerine ulaşmasında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında beşi nicel yöntem, sekizi nitel yöntem ve üçü karma yöntem kullanılarak oluşturulmuş, toplamda 16 araştırma makalesi incelenmiştir. Araştırmalar araştırma deseni, katılımcı grubu, amaç, sonuç ve öneriler bağlamında derlenmiştir. Katılımcı grubun genellikle ebeveynlerden oluştuğu görülmektedir. Okul ve eğitim uzmanlarının ebeveyn hak savunuculuğuna bakış açısının bulunduğu çalışmaların sınırlılık gösterdiği belirlenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda ebeveyn hak savunuculuğu, özel gereksinimli bireyin eğitim desteklerine ulaşmasında fayda sağlamakla birlikte ebeveyni psikolojik olarak etkilemekte olduğu görülmektedir. Ülkemizde ise ebeveyn hak savunuculuğu kavramı olarak belirtilmese de ebeveyn hak savunuculuğunun yapılmasını içeren yasal hükümler bulunmaktadır. Ulusal alan yazında ebeveyn hak savunuculuğuna yönelik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Özel eğitimde ebeveyn hak savunuculuğunun uygulamalardaki mevcut durumunun araştırılması ve yasal olarak kavramsallaştırılması bu derleme çalışmasının önemli sonucu ve önerisi arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim, Ebeveyn, Hak savunuculuğu.

PARENTAL ADVOCACY IN SPECIAL EDUCATION: A SYSTEMATIC REVIEW

Abstract

This study is a systematic review on the concept of parental rights advocacy in special education. In the literature, it is seen that parental rights advocacy has an important place in accessing educational services and supports for individuals with special needs. Within the scope of the study, a total of 16 research articles were examined, five of which were created using quantitative methods, eight of which were created using qualitative methods and three of which were created using mixed methods. The studies were compiled in the context of research design, participant group, purpose, results and recommendations. It is seen that the participant group generally consists of parents. It has been determined that studies on school and education experts' perspectives on parental rights advocacy are limited. As a result of the research, it is seen that parental rights advocacy not only helps the individual with special needs to access educational support, but also affects the parent psychologically. In our country, although parental rights advocacy is not specified as a concept, there are provisions that include parental rights advocacy. Studies on parental rights advocacy in the national literature are quite limited. Researching the current situation of advocacy in practice and conceptualizing it legally are among the important results and recommendations of this review study.

Keywords: Special education, Parents, Rights advocacy

¹ Özel Eğitim Öğretmeni, Düzce Özel Eğitim Anaokulu, mervepezuk@gmail.com, ORCID: 0009-0002-0741-7346.

² Doç. Dr, Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, yusufakemoglu@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6957-0085.

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin/Cite as: Telliöğlü, M. & Akemoğlu, Y., (2024). Özel eğitimde ebeveyn hak savunuculuğu: sistematik bir derleme. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 330-347

Giriş

Aile, bireyin gelişim alanlarının her birine etki eden en önemli faktörlerden biridir. Bireyin doğumundan itibaren öğrenmelerinin gerçekleşmesi için gerekli fırsatlar aile tarafından sunulmaktadır. Çocuğun ilk toplumsal çevresi olan aile çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde, sosyal etkileşiminin oluşmasında olumlu veya olumsuz etkileri olan önemli ortamlardır (Akemoğlu, 2022). Çocukların gelişimlerinin ve eğitimlerinin şekillendiği bu ortamlar aynı zaman da ilk öğrenme yaşantılarının gerçekleştiği çevredir (Çakmak, 2010). İlk öğrenme yaşantılarının sunulmasının yanı sıra devam eden eğitim süreçlerinde aileye düşen bazı sorumluluklar bulunmaktadır. Çocuklarının eğitim süreçlerinde, özel gereksinimli bireye sahip ailelerin rolleri içerisinde bulunan hak savunuculuğu ise özel gereksinimli bireyin eğitim kalitesinin artırılmasına yönelik önemli bir rol oynar (Taylor vd., 2017; Tomris vd., 2022). Geçmişten günümüze dezavantajlı grupların eğitim haklarını kazanmalarında ailelerin hak savunuculuğu rolünün etkisi büyüktür (Burke, 2013). Günlük yaşamda çeşitli zamanlarda ve durumlarda bir şekilde her birey, haksızlığa uğradığını düşündüğü durumlarda savunuculuk yapabilmektedir. Bu savunuculuk kolay gibi görünse de bireyin savunuculuk yapması her zaman kolay ilerleyen bir süreç değildir (Pamuk ve Melekoğlu, 2021).

Savunuculuk, önceden belirlenmiş ve amaçlanmış bir hedef için harekete geçmek anlamına gelir ve sorun odaklı bir yapıya sahip olması nedeniyle bir sorunun doğasını, o sorunu çözmenin önündeki engelleri aşmak için mevcut kaynakları gerektiğinde kullanmayı ve olası problemlere ve engellere yönelik olarak yapılacak eylemleri kapsamaktadır (Burke ve Goldman, 2018; Turnbull vd., 2006). Özel eğitimde ebeveynler tarafından gerçekleştirilen hak savunuculuğu konusunda, Triantor (2010) yapmış olduğu çalışmada savunuculuk türlerini dört şekilde ele almaktadır. Bunları, sezgisel savunuculuk (intuitive advocacy), engellilik uzmanları (disability experts), sistemik değişim temsilcileri (systemic change agents), stratejik savunuculuk (strategic advocacy) şeklinde sıralamak mümkündür. Sezgisel savunuculuk, çocuklarının haklarını savunurken kendi sezgilerine ve çocuklarının kişisel özelliklerine hâkim olmalarına güvenirlir. Engellilik uzmanları, çocuklarının yetersizlik türüne göre bilgi düzeyleri yüksektir ve bu bilgiler aracılığı ile çocuklarının ihtiyaçlarını savunurlar. Sistemik değişim temsilcileri, savunuculuk yolu ile bir değişim reform yaratan stratejidir. Stratejik savunuculuk, yasal hakları konusunda bilgi düzeyleri yüksektir ve bu bilgilerle savunuculuğu gerçekleştirirler.

1. HAK SAVUNUCULUĞU SÜRECİ VE EBEVEYN

Savunuculuk süreci ihtiyaç durumunda, ebeveyne eşlik eden bir savunucunun yanında bulunmasının yanı sıra ebeveyninde gerçekleştirebileceği bir süreç olabilir (Lee vd., 2022). Ebeveynin hak savunuculuğu yapabilmesi için birtakım donanımlara ve özelliklere sahip olması gerekmektedir (Burke vd., 2024a). Ebeveynlerin çocuklarının eğitim süreçleri ve hakları konusunda bilgi sahibi olması, etkili iletişim becerilerine sahip olması ve empati becerilerine sahip olması hak savunuculuğu yapabilmelerini kolaylaştırabilmektedir (Burke vd., 2024b; Gordon vd., 2000). Ebeveynler çocuklarının farklılıklarıyla mücadele ederken bu bilgi ve becerilerde eksiklikler yaşayabilmektedir (Burke vd., 2016; Pearson vd., 2019). Bahsedilen beceriler üzerine ebeveyn güçlendirmesi bu konudaki boşluğu doldurması sebebi ile ebeveyn hak savunuculuğunda önemli görülmektedir. Ebeveynlerin güçlendirilmesi için Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) kurulmuş olan, Özel Eğitim Bilgilendirme Ofisi (OSEP) ve Ebeveyn Bilgilendirme Merkezi (PTI) düzenledikleri eğitim programları ve kaynaklara yönlendirme gibi birçok hizmeti organize etmektedir (Wohl, 2022). Düzenlenen eğitim programlarında ebeveynler hak savunuculuğuna yönelik eğitim faaliyetlerine katılmakta ve bu faaliyetlerin etkililiği hakkında bilimsel araştırmalar

yapılmaktadır (Burke vd., 2016; Taylor vd., 2022). ABD’nde ebeveyn hak savunuculuğu, ebeveynlerden beklenen yasal bir rol olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bu haklar ABD’nin Engelli Bireyler Eğitim Yasası (Individuals with Disabilities Education Act [IDEA, 2004]), güvence altına alınmıştır. Ülkemizde ise çocukların eğitim hakkına yönelik yasal düzenlemeler mevcut olup ebeveynlerin hak savunuculuğuna yönelik yasal bir temel yoktur ancak Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı (BEP) sürecinde ebeveyn onayı, okula yerleştirmelerde ebeveyn onayı ve itiraz hakkı, aile eğitimi talebinde bulunma hakkı gibi ebeveynlerin birçok hakkı mevcuttur (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). Bu bağlamda, ABD’de ebeveynlerin IDEA kapsamında yaptıkları hak savunuculuğuna yönelik yaptıkları pek çok faaliyet olup bu faaliyetlere yönelik yapılan pek çok bilimsel araştırma mevcuttur (Burke ve Sandman, 2015; Burke vd., 2018; Burke vd., 2019a). Ancak, ulusal alan yazında ülkemizde özel gereksinimli bireye sahip ebeveynlerin hak savunuculuğuna ilişkin bilgilendirici makaleler dışında araştırma makalesine rastlanmamaktadır. Bu nedenle, mevcut çalışmada hem ulusal hem de uluslararası alan yazında bulunan çalışmaların sistematik bir şekilde derlenmesi ve yorumlanması amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Özel eğitimde ebeveyn hak savunuculuğunu içeren çalışmaların türleri ve desenleri nelerdir?
2. Bu çalışmaların katılımcı özellikleri nelerdir?
3. Bu çalışmalarda hangi bulgulara rastlanmıştır?
4. Çalışmaların paydaşlara sunduğu öneriler ve sonuçlar nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmada özel eğitimde ebeveyn hak savunuculuğuna yönelik yapılan çalışmaların türleri, desenleri, katılımcıları, bulguları, sonuç ve önerilerini inceleme amacıyla sistematik derleme yöntemi kullanılmıştır. Sistematik derleme, belirlenen konuya ilişkin oluşturulan araştırma sorularına yanıt aramak amacıyla, belirli dahil etme ve hariç tutma kriterlerine bağlı kalarak konuya ilişkin yapılan çalışmaların detaylı taramalar sonucunda bir araya toparlanıp yansız bir şekilde sentezlenerek incelenmesini içermektedir. Sistematik derleme çalışmaları tek bir çalışma türüne özgü yapılabileceği gibi iki veya daha fazla çalışma türünün dahil edilmesi ve bulgularının sentezlenmesi şeklinde de yapılabilmektedir (Hemingway ve Brereton, 2009). Bu bağlamda, sistematik derleme çalışmalarında; (a) araştırma soruları net bir şekilde belirlenmeli, (b) kapsamlı bir literatür taraması yapılmalı, (c) ulaşılan çalışmaların dahil etme ve hariç tutma kriterleri belirlenmeli, (d) kalite değerlendirmesi yapılmalı, (e) dahil edilen çalışmaların verileri derlenip, analiz edilmeli ve (f) elde edilen sonuçların yorumlanmalıdır (Gough vd., 2017; Higgins ve Green, 2011; Moher vd., 2009). Belli bir konuda yapılan çalışmaların sonuçlarının tek bir çalışma içerisinde derlenmesi, araştırmacılar ve uygulamacılar için sistematik derleme çalışmalarını önemli kılmaktadır.

2.2. Tarama Süreci

Alan yazın taraması yapılırken *ebeveyn/ parent, hak savunuculuğu/ advocacy, özel eğitim/ special education* ve *özel gereksinimli bireyler/ individuals with disabilities* anahtar kelimeleri ve

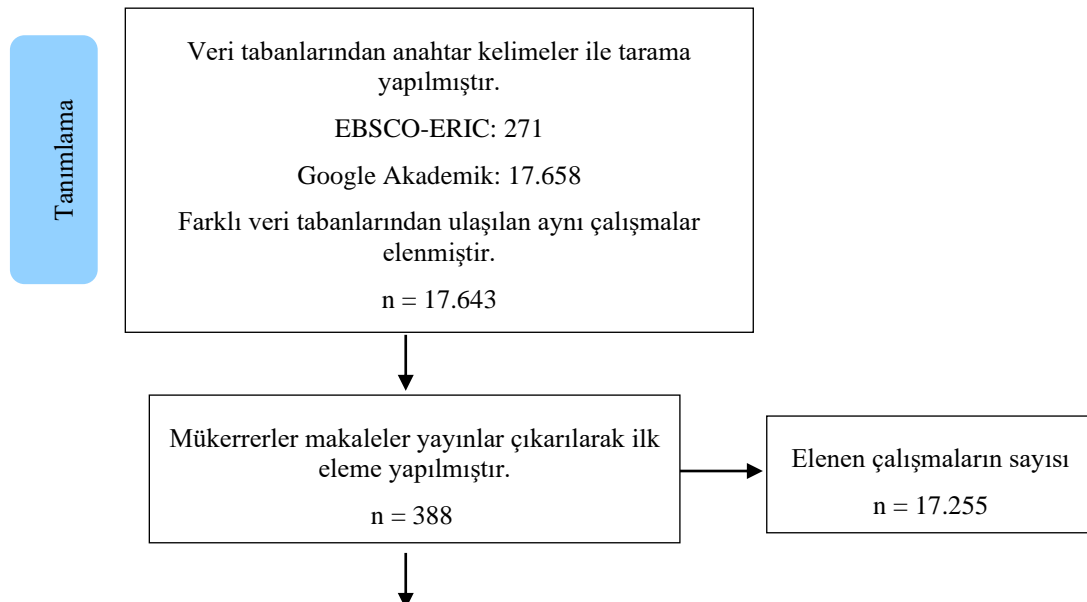
bunların kombinasyonları kullanılmıştır. Tarama çalışmaları 2010-2023 yılları arasındaki çalışmaları kapsamıştır. Bu yıllar arasındaki çalışmaların dahil edilmesinin sebebi, ebeveyn hak savunuculuğu üzerine yapılmış en son ve en güncel araştırmaları belirlemektir. Hak savunuculuğunun yasalar ve edinilen haklar temelinde yapılmasından dolayı son 13 yılı içermesi, mevcut yasalar ve haklar üzerinden yapılan savunuculuk faaliyetleri ve araştırmalarını incelemek açısından önemlidir. Bu doğrultuda, alan yazın taramaları EBSCO, ERIC ve Google Akademik arama motorları üzerinden yapılmıştır. Bulunan tüm çalışmalar Google Drive klasöründe organize edildikten sonra, dahil etme ve hariç tutma kriterlerine göre eleme işlemi yapılmıştır. Tarama sürecinin güvenilirliğini artırmak için birinci ve ikinci yazar ayrı zamanlarda tarama yapmıştır. İki araştırmacının ulaştığı çalışmalar karşılaştırılıp, değerlendirilmesi yapılmış olup derlenmiş makale klasörü oluşturulmuştur.

2.3. Dahil Etme ve Hariç Tutma Kriterleri

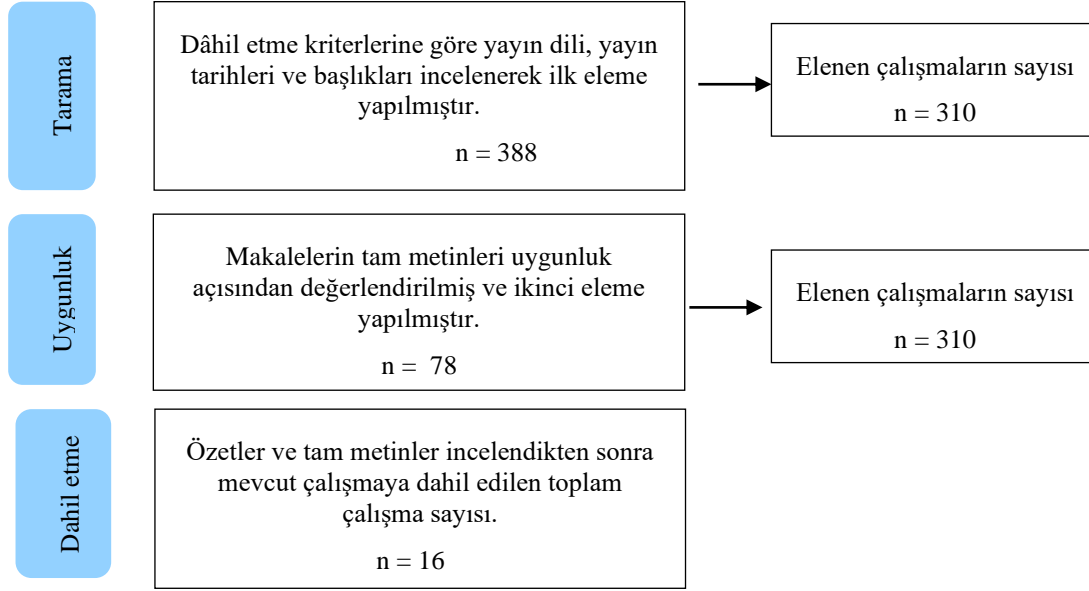
Sistemik derleme çalışması kapsamında kullanılan dahil edilme kriterleri: (a) özel eğitim alanında ebeveyn hak savunuculuğunu içeren araştırma makalesi olması, (b) hakemli dergide yayınlanmış olması, (c) Türkçe veya İngilizce dillerinde yayınlanmış olması, (d) karma, nitel veya nicel yöntemlerle tasarlanmış olması ve (e) 2010-2023 yılları arasında yayınlanmış olması olarak belirlenmiştir. Belirlenmiş olan kriterler dışında kalan tüm makale ve tez çalışmaları bu çalışmadan hariç tutulmuştur.

2.4. Tarama Süreci Sonuçları

İlk olarak Google akademik arama motoru üzerinden Türkçe olarak *hak savunuculuğu*, *özel eğitim*, *ebeveyn* anahtar kelimeleri ve kombinasyonları ile tarama süreci başlatılmıştır. Yapılan taramada 458 çalışmaya rastlanmıştır. İkinci olarak aynı arama motoru üzerinden *parents*, *special education*, *advocacy* kelimeleri ve kombinasyonları üzerinden tarama yapılmış olup 17.200 çalışma bulunmuştur. EBSCO ve ERIC veri tabanı üzerinden aynı anahtar kelime ve diller üzerinden yapılan tarama sonucunda ise 17.929 çalışmaya ulaşılmıştır. Yapılan tarama elemeleri sonrasında, hakemli dergilerde yayınlanmış toplam 24 makale tespit edilmiş olup bu makalelerin yedi tanesi derleme makale olması, bir tanesinin İngilizce veya Türkçe dilleri haricinde olması ve bilgilendirici makale olması sebebi ile hariç tutulmuştur. Geriye kalan çalışmalardan, beşi nicel yöntem, sekizi nitel yöntem ve üçü karma yöntem çalışması olmak üzere toplam 16 çalışma dahil edilme kriterlerini karşılamış ve mevcut derleme çalışması kapsamına alınmıştır. PRISMA şemasında dahil edilme sürecine kadar olan tarama süreci aşağıda belirtilmiştir (Moher vd., 2009).

Şekil 1. Tarama Süreci PRISMA Şeması

2.5. Verilerin Analiz Süreci

Yapılan tarama kapsamında ele alınan çalışmalar, araştırma sorularında belirlenmiş olan faktörler göz önünde bulundurularak birinci yazar tarafından incelenmiştir. İnceleme sürecinde, ilk olarak bütün makalelerin tam metinleri birer kez okunmuştur. Bu okumalar esnasında çalışmaların önemli bulunan detaylarının özetleri not alınmıştır. Daha sonra sırasıyla çalışmaların: (a) araştırma deseni ve veri toplama yöntemi, (b) katılımcı sayısı ve grubu, (c) amaçları, (d) sonuçları ve (e) önerileri detaylı bir şekilde incelenip oluşturulan tabloların ilgili bölümlerine kaydedilmiştir. Oluşturulan bu tablolarda aynı amaca hizmet eden bulgular bir tema altında toplanmıştır. Elde edilen bulgular ve oluşturulan temalar benzer özellikler göstermekle birlikte tema isimleri noktasında değerlendirilme yapılmış ve bulgular bölümündeki son halini almıştır.

2.6. Kodlayıcılar Arası Güvenirlik

Kodlamanın güvenilirliği için, ilk yazar 16 makaleyi gözden geçirip kodlamıştır. Daha sonra, ikinci yazar makalelerin %30'unu kodlamak üzere incelemeye almıştır. İkinci kodlayıcı, kendisine atanan makaleleri okumuş ve verileri bağımsız olarak kodlamıştır. Kodlayıcılar arası güvenirlilik tüm kategorilerde %100 olarak tespit edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu derleme çalışmasına dahil edilen makalelerde kullanılan çalışmaların yöntemi, veri toplama araçları, dahil edilen katılımcıları, amaçları ve öne çıkan sonuçları göz önünde bulundurularak incelenmiş olup sonuçları izleyen bölümlerde paylaşılmıştır.

3.1. Çalışmaların Yöntemine Yönelik Bulgular

Özel eğitimde hak savunuculuğu üzerine yapılan araştırmaların nitel, nicel ve karma yöntem kullanılarak çalışıldığı görülmektedir. Sekiz makalenin nitel araştırma yöntemi kullanılarak

oluşturulduğu ve yoğunluklu olarak nitel araştırma yönteminin tercih edildiği görülmektedir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırmalarda ise veri toplama yöntemi olarak görüşmelerin çoğunlukla tercih edildiği göze çarpmaktadır (Bknz. Tablo 1).

Tablo 1. Çalışma Türüne Yönelik Bulgular

Çalışma Türü	Veri Toplama Aracı	Yazar, Yayın Yılı
Nicel Yöntem	Anket	Burke ve Sandman, 2017 Burke vd., 2019b Burke vd., 2021 Burke vd., 2022
	Ölçek	Burke vd., 2016
Nitel Yöntem	Bireysel Görüşme	Goldman vd., 2018 Buren vd., 2022 Burke vd., 2019a Rios vd., 2021 Aleman-Tovar vd., 2022
	Odak Grup Görüşmesi	Burke vd., 2018b Rosetti vd., 2021
	Doküman incelemesi, video kaydı, katılımcı notları	Burke ve Sandman, 2015
Karma Yöntem	Görüşme-anket	Burke vd., 2018a Taylor ve Burke, 2023 Lee vd., 2021

3.2. Çalışmaların Katılımcılarına Yönelik Bulgular

Özel eğitimde hak savunuculuğu faaliyetleri üzerine yapılan çalışmaların ebeveynler üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. İncelenen çalışmalarda 959 ebeveyn katılımcı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra “ebeveyn ve hak savunucusu çifti” ve “ebeveyn ve eğitim uzmanı” gibi hak savunuculuğunu iki açıdan araştıran çalışmalara rastlanmaktadır. Hak savunucusu ve ebeveyn çiftlerinin, savunuculuk sürecindeki deneyimleri bireysel görüşme ve savunucu ve ebeveyn ile birlikte görüşme yaparak incelenmiştir (Burke vd., 2019). Dil konuşma terapistleri, öğretmenler gibi eğitim uzmanlarının ve ebeveynlerin, ebeveyn hak savunuculuğuna yönelik algılarını araştıran çalışmada ise ebeveynlerin, çocuklarının dil ve iletişim becerileri için gerekli olan desteklere ulaşmadaki savunuculuk faaliyetleri incelenmiştir. Aynı çalışmada eğitim uzmanlarının da bu faaliyetlere ilişkin algıları incelenmiş olup iki katılımcı grubun savunuculuk algıları karşılaştırılmıştır. Bahsedilen katılımcı gruplarının dışında büyük anne ve büyük baba, özel gereksinimli bireylere yardımda bulunan gönüllüler, özel gereksinimli bireylere yönelik oluşturulan sivil toplum kuruluşlarına üye olan bireylerinde yer aldığı görülmektedir. Öne çıkan diğer bir bulgu ise okul yöneticisi unvanına sahip herhangi bir katılımcıya rastlanmamış olmasıdır. İncelenen çalışmaların genel katılımcı özellikleri aşağıdaki Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Katılımcılara Yönelik Bulgular

Katılımcı Grubu	Katılımcı sayısı	Yazar, yayın yılı
Ebeveynler	12	Buren vd., 2022
	49	Burke ve Sandman, 2015
	38	Rios vd., 2021
	127	Rosetti vd., 2021
	11	Aleman-Tovar vd., 2022
	235	Burke vd., 2021
	37	Burke vd., 2022
	34	Burke vd., 2019a
	185	Lee vd., 2022
	91	Burke vd., 2018a
Ebeveynler-eğitim uzmanları	28-19	Burke vd., 2018b
Çeşitli hak savunuculuğu eğitimlerini tamamlayan savunucular (ebeveynler, bakım verenler, gönüllü savunucular)	142	Goldman vd., 2018
	41	Burke ve Sandman, 2017
	40	Burke vd., 2016
	185	Taylor vd., 2023
Ebeveyn-hak savunucusu çifti	9-9	Burke vd., 2019b

3.3. Çalışmaların Amaçlarına Yönelik Bulgular

Özel eğitimde hak savunuculuğuna ilişkin ebeveynleri güçlendirmek adına düzenlenen eğitim programları karşımıza çıkmaktadır. Bu programlara; Gönüllü Savunuculuk Projesi (Volunteer Advocacy Project), Ebeveyn Hak Savunuculuğu Programı (Parents Advocacy Program), Latin Ebeveynlere Liderlik Destek Programı (Latino Parents Leadership Support Program) örnek gösterilebilir (Burke vd., 2023; Burke ve Sandman, 2017; Burke vd., 2016). Çalışmaların amaçlarına bakıldığında ise savunucuların aldıkları bu eğitim programlarının ve ebeveyn güçlendirmelerinin savunuculuk faaliyetlerine çeşitli yönlerden etkisini incelemek olduğunu görülmektedir. Bunun yanı sıra yasaların yeniden oluşmasına yönelik savunuculuk faaliyetleri, çeşitli katılımcı gruplarının savunuculuğa ilişkin algıları, hak savunuculuğunun çeşitli yönlerden çocuğa, ebeveyne, aileye yönelik etkilerini belirlemede çalışmaların genel amaçları arasında karşımıza çıkmaktadır.

Derlenen çalışmaların genel amaçlarının, verilen eğitimlerin ebeveyn güçlendirmesi ve hak savunuculuğu üzerindeki etkilerini belirlemek için yoğunlaştığı görülmektedir. Örneğin; Ebeveyn Hak Savunuculuğu Programı'nda ebeveynlere altı saatlik yasal faaliyetlere yönelik eğitim verilmiştir. Bu eğitim sonrasında sağlanan güçlendirmenin; ebeveynin motivasyonunu, yasama savunuculuğundaki faaliyetlerini ne düzeyde artırdığı araştırılmıştır. Bunun yanında yapılan güçlendirmenin ebeveyne uzun vadede sağladığı etkiyi belirlemek amaçlanmıştır (Burke ve Sandman, 2017). Özel gereksinimli bireylerin hak savunuculuğu faaliyetleri sonrasında hizmetlere ulaşması, ebeveynlerin hak savunuculuğuna yönelik algıları ve beklentileri de araştırmaların amaçları arasındadır. Hak savunuculuğu, ebeveynin bir sorumluluğu olarak görülse de hak savunuculuğu sadece ebeveynle sınırlı olan bir olgu değildir (Burke vd., 2024a). Bu sebeple okul, eğitimciler, diğer öğrencilerin hakları gibi birçok konu araştırma alanını kapsamaktadır. İncelenen çalışmaların amaçlarında ise hak savunuculuğunun diğer paydaşlarını incelemeyi amaçlayan çalışmaların sınırlı olduğu bulgusuna rastlanmaktadır. Bu derleme çalışmasındaki amaçlara yönelik bulgular Tablo 3'te derlenmiştir.

Tablo 3. Araştırma Amaçları Tablosu

Temalar	Çalışmaların Amaçları	Yazar, yayın yılı
Hak savunuculuğu eğitim programı değerlendirilmesi	Savunucuların nitelik, motivasyon ve özel eğitim bilgi kullanımının incelenmesi	Goldman vd., 2018
	Güçlendirme ve bilgi, motivasyon ilişkisi	Burke ve Sandman, 2017
	Programın güçlendirme, özel eğitim bilgisi ve savunuculuk becerilerine etkisi	Burke vd., 2016
	Mevzuata yönelik eğitimlerin, yasal savunuculuk faaliyetleri üzerine etkisi	Burke vd., 2022
	Savunuculuğun yetişkinliğe geçiş hizmetlerine etkisi	Taylor vd., 2023
Ebeveynlerin güçlendirilmesi	Güçlendirme politikalarının hizmetlere ulaşmada sivil katılıma etkisi	Burke vd., 2021
	Güçlendirme projesinin savunuculuk, aile refahı, özel eğitim bilgisi üzerine etkisi	Burke vd., 2019
	Yasaların yeniden oluşmasında savunuculuk	Burke ve Sandman, 2015
Savunuculuk deneyimleri ve ebeveynler	Hak savunuculuğunu kolaylaştırıcı ve zorlaştıran etkenleri belirlemek	Buren vd., 2022
	Savunuculuk sürecinde olumlu-olumsuz deneyimlerin aile refahına etkisi	Rios vd., 2021
	Yetişkinliğe geçiş hizmetlerine ulaşmada savunuculuğun etkisi	Lee vd., 2022
	Ebeveynlerin savunuculuktan beklentileri ve savunuculuk bakış açıları	Rosetti vd., 2021
	Mesleği askerlik olan ebeveynlerin savunuculuk deneyimlerinin incelenmesi	Aleman-Tovar vd., 2022
	Ebeveyn ve savunucu çiftlerinin görüşleri üzerinden savunuculuk süreci	Burke vd., 2019b
	Savunuculuk sürecinde eğitim uzmanları	Ebeveynlerin çocuklarının desteklere ulaşmasındaki savunuculuk süreci, eğitim uzmanlarının bu süreç hakkındaki görüşleri

3.4. Çalışmaların Sonuçlarına Yönelik Bulgular

Araştırmaların sonuçlarına yönelik bulgular: (a) hak savunuculuğu eğitim programı değerlendirmesi, (b) ebeveynlerin güçlendirilmesi, (c) yasaların yeniden oluşmasında savunuculuk, (d) savunuculuk deneyimleri ve ebeveynler ve (e) savunuculuk sürecinde okul temaları altında incelenmiştir. Hak savunuculuğu faaliyetlerinin eğitim hizmetlerine ulaşmada genellikle etkili olduğu görülmektedir. Olumlu etkileriyle birlikte ebeveyn stresinde artış, duygusal yük oluşturma gibi olumsuz etkilerinin olduğunu da görmekteyiz. Araştırma sonuçları hak savunuculuğunun ebeveyn, uzman, eğitim programları ve savunuculuk deneyimleri açısından alan yazına önemli bulgularını yansıtmaktadır. Öne çıkan araştırma sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Araştırma Sonuçları Tablosu

Temalar	Sonuçlar	Yazar-yayın yılı
Ebeveynlerin güçlendirilmesi	Olumlu iletişim, ısrarcı olma, özel eğitim bilgisinde artış	Goldman vd., 2018
	Özel eğitim bilgisi ve okul-aile iş birliğinde artış	Burke ve Sandman, 2017 Burke vd., 2016
	Mevzuat ile savunuculukta artış	Burke vd., 2022
	Savunuculuk faaliyetlerinde ve yetişkinlere yönelik hizmet türleri bilgisinde artış	Taylor vd., 2023
	Özel eğitim bilgisi, sivil katılım ve güçlendirme ile ilişkili	Burke vd., 2021
	Özel eğitim bilgisinde ve ebeveyn stresinde artış	Burke vd., 2019a
Yasaların yeniden oluşmasında savunuculuk	IDEA' ya yönelik ebeveynlere sağlanan şartların sürdürülmesi, şeffaflık ve eklemeler yapılması talebi	Burke ve Sandman, 2015
Savunuculuk deneyimleri ve ebeveynler	Sistemsel engellerin aileler arası eşitsizlik yaratması	Buren vd., 2022 Rosetti vd., 2021 Aleman-Tovar vd., 2022
	Artan aile içi stres	Rios vd., 2021
	Ebeveynlere savunucu eşliğinde, savunuculuk faaliyetlerini sürdürmekte aksamalar	Burke vd., 2019b
Savunuculuk sürecinde okul	Savunuculuğun çocuk ve ebeveyn açısından olumlu etki algısı	Burke vd., 2018b
	Savunuculuk sonrası ebeveynlere olumlu tepki	Burke vd., 2019b

3.4.1. Ebeveynlerin güçlendirilmesi teması

Ebeveyn güçlendirmesi, ebeveynlerin haklarını bilmesi sonucu, özgüvenlerinin artması ve daha yetkin hissetmeleri anlamına gelmektedir (Burke vd., 2021). Yapılan çalışmalarda ailelerin yetkin olması ve güçlendirmesinin ebeveynlerin politik olarak hak savunuculuğunu artırdığı, sivil katılım ile güçlendirme arasında da bir bağlantı olduğu görülmektedir. Ayrıca kadınların erkeklere oranla güçlendirme sonrası daha aktif bir şekilde savunuculuk faaliyetleri yürüttükleri belirlenmiştir (Burke vd., 2021). Güçlendirmenin ebeveynler açısından bir diğer sonucu ise özel eğitim bilgilerinde artış yaşanmasıdır. Ebeveynlerin güçlendirilmesi adına düzenlenen eğitim programları ise savunuculuk faaliyetlerini yönelik birtakım sonuçlar barındırmaktadır.

Hak savunuculuğu eğitim programları ebeveynlerin ve özel eğitim savunucularının var olan savunuculuk becerilerini özel eğitim bilgisi, iletişim biçimi, yasal haklara yönelik bilgiler gibi çeşitli yönden destekleyerek savunuculuk faaliyetlerini artırmayı hedeflemektedir. Araştırma sonuçlarına baktığımızda ebeveynlerin savunuculuk becerilerini etkileyen bilgi ve becerilerde artış olduğunu görmekteyiz. Ebeveynlerin olumlu iletişim becerileri, savundukları konuda ısrarcı olma ve özel eğitim bilgisinde olumlu artışlar yaşanmıştır (Goldman vd., 2018). Artan bu beceriler ile birlikte okul-aile iş birliği ve ebeveyn motivasyonunda ilerlemeler sağlanmıştır (Burke ve Sandman, 2017; Burke vd., 2016). Örneğin; Gönüllü Savunuculuk Projesi'ni tamamlayan katılımcılar sadece kendi çocukları için değil ihtiyaç duyan diğer özel gereksinimli çocuk ailelerini de güçlendirmek adına da motivasyon duyduklarını bildirmiştir. Ebeveynler dışındaki diğer katılımcı gruplar ise ebeveynlere karşı şefkatli ve cesaret verici olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte iyi bir savunucu olmak sözlü ve yazılı iletişiminin iyi düzeyde olmasını, savunuculuk yaptığı konudaki yasaları, kaynakları ve sistemleri yeterli düzeyde bilmeleri gerektiğini belirtmektedir. İyi bir savunucunun aynı zamanda iyi bir dinleyici olması beklenmektedir (Rios vd., 2021). Nitekim sorunun ne olduğunu anlamak, yönlendirmek ya da çözüm bulmak için iyi bir dinleyici olarak sorunu anlamak gereklidir. Nitelikli bir savunucunun, savunduğu konuda azimli ve hedefe ulaşana kadar tüm yöntemleri deneyerek ısrarcı olması gerektiği belirtilmiştir (Burke vd., 2021) Otizimli

gençlerin ebeveynleri ile yapılan eğitim programı sonrası ise ebeveynlerin yetişkin hizmetlerini ve desteklerini önemli ölçüde öğrendikleri ve savunuculuk faaliyetlerinde kullandıkları gözlemlenmiştir (Taylor vd., 2023). Ebeveynler yetişkin hizmetlerine yönelik, çocuklarının istihdamı, topluma bağımsız katılımı, konut ve teknolojik desteklere ulaşımı, muafiyetleri konularında bilgi artışı sağlamıştır. Mevzuata yönelik yapılan bir eğitim faaliyeti sonucunda ebeveynlerin yasal haklar ile savunuculuklarında ve politik faaliyetlerinde artışlar görülmüştür (Burke vd., 2022). Örneğin; bir amaç için bağış toplama ve yönetme, özel gereksinimli bireyler için kurulan sivil toplum kuruluşlarına üye olma, ebeveyn özel eğitim savunuculuğu gruplarına üye olma, belli bir konuya dikkat çekmek için medyayı kullanma, milletvekilleri gibi önemli kişi veya kurumları engellilik hakları için ziyaretlerde bulunma, diğer ebeveynleri yasal haklar konusunda bilgilendirme artan politik savunuculuk faaliyetleri içerisinde gösterilebilir. Ebeveynlerin artan özel eğitim bilgileri ile savunuculuk faaliyetleri yürütürken, streslerinde de artış olduğu gözlemlenmiştir. Bu stresin sebebi ise ebeveynlerin sürekli bir mücadele içerisinde bulunması olarak gösterilmiştir (Wang vd., 2004). Artan stresin etkisiyle, okul aile iş birliğinin bozulduğuna ve aile refahının azaldığına dair bulguların alanyazın çalışmalarında rapor edildiği görülmüştür (Burke vd., 2019a).

3.4.2. Yasaların yeniden oluşmasında savunuculuk teması

Ebeveynlerin savunuculuk deneyimlerinden ve IDEA'ya sunmuş oldukları geri bildirimler sonrası bazı yasal hakların oluşması ve düzenlemelerin yapılması, ebeveyn hak savunuculuğunun en önemli noktaları arasında görülmektedir. Bu nedenle temaya ilişkin bir araştırma sonucu bulunmasına rağmen ayrı bir tema olarak açıklanması uygun bulunmuştur. Yapılan araştırma sonucunda ebeveynler IDEA'ya bazı desteklerin eklenmesini önermiştir. Eklenmesi istenen konular arasında uygulamalı davranış analizine yönelik eğitim faaliyetlerin artırılması ve okullardaki öğretmenlerin ilgilenmesi gereken öğrenci sayısının düzenlenmesi olarak sıralanabilir. Bunun yanı sıra ebeveynler mevcut hükümlerinde özgünlük içermesini istediklerini belirtmişlerdir. Geçiş, en az kısıtlayıcı ortam ve öğrenme güçlüğü desteklerinin öğrenciye uygunluğunun sağlanması da talepleri arasında yer almaktadır. Var olan şartların sürdürülmesi, evrak yüklerinin azaltılması ebeveynler açısından önemli sonuçlar arasındadır (Burke ve Sandman, 2015).

3.4.3. Savunuculuk deneyimleri ve ebeveynler teması

Ebeveynlerin savunuculuk deneyimleri sonucu yaşamış olduğu olumlu veya olumsuz durumlar bu tema altında ele alınmıştır. Araştırmaların sonuçlarına baktığımızda ebeveyne bir savunucunun eşlik ettiği durumlarda aileyi güçlendirmek, bilgilendirmek ve aileye devam eden süreçlerde savunuculuk desteği sağlamak konusunda bazı kopuklukların yaşandığı rapor edilmiştir (Burke vd., 2019b). Ebeveynlerin ise savunuculuk yaparken stres ve hayal kırıklığı yaşadıkları aile içindeki stresinde artış gösterdiği görülmüştür. Kırsal kesimdeki ebeveynler ise okul personeli ile daha yakın ilişkiler içerisinde bulunduğundan dolayı savunuculuğun duygusal bir yük oluşturduğunu belirtmiştir (Buren vd., 2022; Rios vd., 2021). Bunun yanında ebeveynlerin savunuculuğu çocuklarına karşı bir görev olarak gördüğü de çalışma bulgularına yansımıştır. Bazı ebeveynlerin ise hak savunuculuğu esnasında sistemsal engellerle karşılaştığı ve bu durumun aileler arasında eşitsizliklere yol açtığı çalışma bulgularında yer almıştır (Rosetti vd., 2021). Ebeveynler açısından savunuculuğun psikolojik ve duygusal olarak zorlayıcı olmasına karşın çocukları için olumlu etki sağladığı belirtilmiştir (Burke vd., 2019a). Kırsal kesimdeki ebeveynler, dil açısından zorluk yaşayan ebeveynler veya askerlik görevi gibi sık yer değiştiren ebeveynler gibi dezavantajlı durumda bulunan ebeveynlere yönelik sistemsal engellerin ortadan kalkması ve ebeveynlere kaynak sağlanmasının savunuculuk faaliyetlerine olumlu etki sağlayacağı düşünülmektedir (Buren vd., 2022; Aleman-Tovar vd., 2022).

Tablo	5.	Önerilere	Yönelik	Bulgular
Temalar		Kodlar		Yazar, Yayın yılı
Araştırmacılara yönelik öneriler	Kırsal kesim hak savunuculuğu üzerine ebeveyn-okul profesyonelleri etkileşimi Savunuculuğu kolaylaştıran ve zorlaştıran etkenler		ebeveyn-okul	Buren vd., 2022
				Burke vd., 2018
				Burke vd., 2018
				Burke vd., 2019a
				Burke vd., 2019b
				Burke vd., 2022
				Burke & Sandman, 2015
				Burke & Sandman, 2017
				Goldman vd., 2018
				Lee vd., 2022
				Rios vd., 2021
				Rosetti vd., 2021
				Taylor vd., 2023
				Taylor vd., 2023
Ebeveynlere yönelik öneriler	Savunuculuk eğitim programlarına katılım gösterme			Taylor vd., 2023
				Taylor vd., 2023
Uygulamalara ve politikacılara yönelik öneriler	Kültürel farklılıklara yönelik hak savunuculuğu eğitim programı hazırlama Yasa koruyucu ebeveyn savunuculuk programlarını artırma			Burke vd., 2018
				Burke vd., 2022
				Burke & Sandman, 2017
				Burke & Sandman, 2015
				Burke vd., 2018
				Burke vd., 2019a
				Burke vd., 2021
				Burke vd., 2021
				Burke vd., 2021
				Burke vd., 2021
Burke vd., 2019b				
Okul profesyonellerine yönelik öneriler	Ebeveynlere yönelik şeffaflık ve erişilebilirlik sağlama Okul aile iş birliğinin sağlanması, öz değerlendirme			Buren vd., 2022
				Burke vd., 2021
				Rios vd., 2021
				Rosetti vd., 2021

3.4.4. Savunuculuk sürecinde okul teması

Ebeveynler genellikle savunuculuk deneyimlerini okul ile karşılıklı etkileşim halinde gerçekleştirmektedir. İncelenen araştırmalarda okulun savunuculuk sürecindeki rolü ve algısına ilişkin sonuçlara rastlanmaktadır. Ancak savunuculuk sürecinde okula yönelik araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Eğitim uzmanlarının ebeveynlerin savunuculuk faaliyetlerini ebeveynlerle benzer şekilde algıladığı olduğu ve ebeveynlerin yürüttükleri savunuculuk faaliyetlerine karşı okulların olumlu tepkiler verdiği bulgular arasında yer almıştır. Araştırmacılar, eğitim uzmanlarının, savunuculuğu, ebeveyn endişelerini giderici ve öğrenci sorunlarını çözücü nitelikte gördüğünü ve bu faaliyetlerin daha düzenli bir öğrenme ortamına katkı sağlayacağına inandıklarını raporlamıştır (Burke vd., 2018a; Burke vd., 2019b).

3.5. Çalışmaların Önerilerine Yönelik Bulgular

Veri analizleri sonucunda öne çıkan öneriler dört tema üzerinden incelenmiştir. Oluşturulan temalar: (a) gelecekteki araştırmalara yönelik öneriler, (b) ebeveynlere yönelik öneriler, (c) uygulamacılara ve politikacılara yönelik öneriler ve (d) okul profesyonellerine yönelik öneriler olarak belirlenmiştir. Temalara yönelik olarak oluşturulan içerik bilgisi Tablo 5'te verilmektedir.

3.5.1. Araştırmacılara yönelik öneriler teması

Hak savunuculuğunun ebeveyn, okul profesyonelleri ve yasaların oluşturulmasında etkili olan politikacılar ve özel gereksinimli bireyleri ile etkileyen bir olgu olduğu düşünülmektedir. Derlenen araştırmaların önerileri, bu paydaşları ve hak savunuculuğu faaliyetlerinden etkilenen durumları daha detaylı incelemeye yönelik öneriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynlere yönelik araştırılması önerilen konular içerisinde ebeveynlerin savunuculukta artan stresinin okuldaki hangi olguyla ilgili olduğu, savunuculuk ve depresyon ya da ruh sağlığı arasındaki ilişki, savunuculuğun aile ve çocuk üzerindeki etkisi, ebeveynin savunuculuğa harcadığı zaman ve aile refahı gibi ebeveyni psikolojik açıdan etkileyen konuların araştırılması yer almaktadır (Goldman vd., 2018; Burke vd., 2018; Rios vd., 2021). Bunun yanında ebeveynlere verilecek olan savunuculuk eğitimlerine ve ebeveynlerin yaptığı savunuculuk türlerinin incelenmesine yönelik araştırma önerisinde bulunulmuştur. Ebeveynlere verilen eğitim programlarının etkisi ve zaman içerisinde ebeveynlerin bu eğitimlerden kazandığı savunuculuk stratejilerinin incelenmesi önemli bir öneri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynin savunuculuk eğitimlerinin yoğunluğu ve içeriğine yönelik tercihlerinin belirlenmesi önemli görülmektedir (Taylor vd., 2023). Savunuculuğun zaman içerisinde bireyin kendi çocuğunu savunmasından, yeni yasalar oluşturulmasına yönelik savunuculuk faaliyetlerine dönüşebilmesi açısından savunuculuk tür değişimleri de araştırılmaya gerek duyulan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynler savunuculuk yaparken başarı sağlayan ve etkili savunuculuk stratejilerine sahip ebeveyn gruplarının incelenmesi verilen öneriler arasında yer almaktadır (Burke vd., 2019a; Burke vd., 2022; Lee vd., 2022).

Hak savunuculuğunun diğer paydaşı olan okul profesyonellerine yönelik araştırma önerilerine de rastlanmaktadır. Okul profesyonellerinin savunuculuk algıları ebeveynler ile savunuculukta etkileşimlerinin incelenmesi uygulamalara yönelik farklı bir bakış açısı sunması beklenmektedir (Burke vd., 2019b; Burke vd., 2019a; Rosetti vd., 2021). Özel gereksinime sahip bireylerin öz savunuculuk faaliyetlerini yürütmeleri araştırılması gereken konular arasında yer almaktadır (Burke ve Sandman, 2015; Burke vd., 2019b). IDEA' nın içerdiği yasaların oluşmasında ve geliştirilmesinde ebeveynlerin geri bildirimde bulunması yasa koruyucu bir savunuculuk faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasa koruyucu ya da sistemik değişim ajanı olarak nitelendirilen bu savunuculuk türü çocukların eğitim hizmetlerine ulaşmasında önemli görülmektedir. Ebeveynlerin geri bildirimleri ve yasa koruyucu hak savunuculuğu faaliyetleri araştırmaya gerek duyulan konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Burke ve Sandman, 2017; Burke ve Sandman, 2015). Bunların yanı sıra ebeveynlerin güçlendirilmesi, çocukların özel eğitim hizmet ve desteklerine ulaşması ve hak savunuculuğunun yapılmasını kolaylaştıran ve zorlaştıran etkenleri belirlemek hak savunuculuğu açısından önemli görülmektedir (Rosetti vd., 2021; Buren vd., 2022; Burke vd., 2018b).

3.5.2. Ebeveynlere ve okul profesyonellerine yönelik öneriler teması

Derlenen araştırmaların önerileri arasında, ebeveynlerin düzenlenen hak savunuculuğu eğitim programlarına katılmaları ve hak savunucusunun ebeveyne eşlik etmesinin sonrasında ebeveyn hak savunuculuğuna geçişin sağlanması bulunmaktadır (Burke vd., 2019b). Bunun yanı sıra okul profesyonelleri olarak adlandırılan öğretmen, okul yöneticisi, dil ve konuşma bozuklukları uzmanı gibi kişilere yönelik de öneriler bulunmaktadır. Bu öneriler ebeveynlerin savunuculuk

faaliyetlerinde bulunmaları için olanaklar yaratmak ve ebeveyni yönlendirmek olarak özetlenebilir. Okul profesyonellerinin, okul-aile iş birliğini sağlamaya yönelik öz değerlendirmeler yapmaları ve ebeveynle yakın ilişkiler kurarak hak savunuculuğu yönlendirmeleri yapmaları önemli görülmektedir (Burke vd., 2021). Bunun yanı sıra okuldaki profesyonellerin ebeveynlerin güçlendirilmesi adına birtakım görevleri sürdürmeleri önerilmektedir. Örneğin; BEP toplantılarında ebeveyni aktif bir katılımcı olarak görmek adına gerekli bilgilendirme ve cesaretlendirme çalışmaları yapılabilir. Dezavantajlı gruptaki ebeveynlerin (kırsal kesimdeki ebeveynler, dil sorunu yaşayan ebeveynler vb.) kaynaklara ulaşması ve hak savunuculuğu eğitim programlarına dahil edilmesi sağlanabilir. Son olarak ise okuldaki eğitim evraklarını ve faaliyetlerini ebeveynne şeffaf biçimde sunmaya istekli olunması okul profesyonellerinin ebeveyn hak savunuculuğuna sağlayacağı katkılar arasında bulunmaktadır (Buren vd., 2022; Rios vd., 2021; Rosetti vd., 2021).

3.5.3.Uygulamalara ve politikacılara yönelik öneriler teması

Ebeveyn hak savunuculuğunun en önemli paydaşlarından biride politikacılar olarak görülmektedir. Nitekim ebeveynlerin yıllar boyunca yapmış oldukları hak savunuculuğu faaliyetleri sonucunda yeni yasal haklar kazanılmıştır. Bu hakların oluşturulmasında ebeveynlerin ve hak savunucularını dikkate alan politikacıların payı da oldukça büyüktür. Zira bu nedenle, derlenen araştırmalarda, ebeveyn hak savunuculuğuna yönelik yürütülen uygulamalar ve politikacıların rolüne ilişkin öneriler sunulmaktadır. Uygulamalara yönelik önerilerin içerisinde hak savunuculuğu programlarına eklenmesi uygun görülen konulara değinilmiştir. Yasa koruyucu savunuculuk eğitimleri, olumsuz hak savunuculuğu deneyimleri ile başa çıkma stratejileri, ebeveynin hak savunuculuğunda ılımlı iletişim stratejileri kazanması, ebeveynlerin özel eğitim bilgisinin artırılarak güçlendirilmesi gibi konuların hak savunuculuğu eğitim programlarına eklenmesinin yararlı olacağı önerisi sunulmuştur (Burke ve Sandman, 2017; Burke vd., 2021; Burke vd., 2018a).

Politikacılara yönelik olarak en önemli bulgulardan biri olan IDEA'ya ebeveyn geri bildirimini artırmak için yeni yöntemler geliştirilmesi önerisinde bulunulmuştur. Yasa koruyucu ve geliştirici hak savunuculuğu faaliyetleri için ebeveynlerin yeni yasal düzenlemelere yönelik mevcut olan yasalar üzerine geri bildirimi önemli görülmektedir (Burke vd., 2022; Burke ve Sandman, 2015). Kapsayıcı eğitime yönlendirilen çocuklar için politikacılardan beklenen rollerden biri de okul ortamlarını özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına göre düzenleyerek ebeveynlerin hak savunuculuğu yükününün hafifletilmesidir (Rosetti vd., 2021). Bunun yanında ebeveynlerin hak savunuculuğu yaparken karşılaştıkları sistemsel engellerin ortadan kaldırılması ve yerel yönetimler arası ortak hak savunuculuğu programlarının belirlenmesinin ebeveynlerin hak savunuculuğu yapmalarını kolaylaştıracağı düşünülmektedir (Aleman-Tovar vd., 2021; Burke vd., 2018). Son olarak ise politikacılara, ebeveynlere destek ve kaynak sağlayan kurumlara yönelik hak savunuculuğu programlarını artırmaları, hak savunuculuğu programlarını finanse eden kuruluşlar ile hak savunuculuğu programlarının etkililiğinin denetlenmeleri önerilmiştir (Burke vd., 2019a). Genel olarak araştırmaların, ebeveynlerin hak savunuculuğu faaliyetlerini kolaylaştırıcı öneriler de bulunduğu görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu derleme çalışmasının amacı özel eğitimde ebeveyn hak savunuculuğuna yönelik yapılan araştırmaları yöntem, katılımcı, amaç, sonuç ve öneriler açısından değerlendirmektir. Yapılan alan yazın taraması, ülkemizde özel eğitim hak savunuculuğuna dair çalışmaların sınırlı olduğunu ortaya koymuştur. Ülkemizde özel eğitimde hak savunuculuğunu içeren bilgilendirici makalelere

rastlamak mümkündür (Pamuk ve Melekoğlu, 2021). Ulusal alan yazındaki bu çalışmalar dahil olma kriterlerini karşılamadığı için yapılan derleme kapsamına alınmamıştır. Uluslararası alan yazında dahil edilme ölçütlerini karşılayan makalelerin büyük çoğunluğu ABD’de yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. ABD’de ebeveyn hak savunuculuğunun yasal bir beklenti ve hak olması sebebi ile son yıllarda yoğun olarak bilimsel araştırma konusu olduğu düşünülmektedir. Konuya ilişkin incelenen araştırmalarda nitel araştırma desenlerinin yoğunlukta kullanıldığı ve çoğunlukla yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin veri toplama aracı olarak kullanılmakta olduğu görülmektedir. Katılımcı grup olarak ise ebeveynlerin ve hak savunuculuğu eğitim programlarını tamamlayanların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Özel eğitimde ebeveyn hak savunuculuğuna yönelik incelenen araştırmalar savunuculuk eğitim programları, ailenin güçlendirilmesi ve ebeveynin kendi çocuğunun savunuculuğunu yapması üzerine yoğunlaşmıştır. Genel olarak bakıldığında ebeveyn hak savunuculuğunun çocuk ve eğitimi açısından olumlu, ebeveynin ve ailenin stres, depresyon, duygusal yük gibi olumsuz sonuçlarının bulunduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra okul profesyonellerine yönelik çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Yasal hakları düzenlemeye ve artırmaya yönelik olan ve politikacılar ve uygulamacıları yakından ilgilendiren sistemik değişim ajanları türü savunuculuk faaliyetlerine yönelik çalışmalar da sınırlı bulunmaktadır.

Uluslararası alan yazında ve yasal hükümlerde ebeveyn hak savunuculuğu kavramına sıklıkla rastlanmaktadır. Yapılan araştırmaların, hak savunuculuğunu ebeveyn, politikacılar, eğitim programları ve çocuğa yönelik eğitim çıktıları açısından değerlendirildiği ön plana çıkmaktadır. Bilimsel araştırmaların önerilerine bakıldığında ise politikacılara ve uygulamaya yönelik önerileri içerisinde barındırdığı görülmektedir. Nitekim hak savunuculuğunun öğrenci için nihai sonuçları; var olan hakları elde etmek olmakla birlikte yeni hak ve kazanımlar elde etmek, var olan haklara tüm ebeveynlerin ve çocukların ulaşması için sistemsel engelleri ortadan kaldırmak gibi öneriler politikacıları ve uygulamacıları yakından ilgilendirmektedir. Araştırmacılara yönelik öneriler ise ebeveynler açısından çeşitli değişkenleri incelemek, bireyin öz savunuculuğu, okulun hak savunuculuğu konusundaki algıları ve dönütleri gibi birçok konunun incelenmesinin önerildiği görülmüştür. Ebeveynlerin ise oluşturulan savunuculuk eğitim programlarına dahil olmaları, IDEA’ya geri bildirimlerde bulunmaları önerilmektedir. Hak savunuculuğu eğitim programlarına eklenmesi istenen konular da öneriler arasında yer almaktadır. Eğitim programının uzunluğu, iletişim biçimi, yasal haklar, olumsuz tepkilerle başa çıkma bu konulardan bazılarıdır. Ebeveynler bir hak savunucusu olarak düşünüldüğünde bahsedilen konuların eğitim programlarına eklenmesi ebeveynlerin hak savunuculuğu açısından güçlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Ülkemizde Hak Savunuculuğuna Yönelik Sonuçlar ve Öneriler

Ülkemizde özel eğitimde hak savunuculuğu uygulamalar ve alan yazında bir kavram olarak sınırlı olmakla birlikte yasalarımızda hak savunuculuğuna dair izlere rastlanmaktadır. Engelliler Hakkında Kanun’da (EHK, 2005) yer alan genel esaslarda; “Engellilere yönelik politika oluşturma, karar alma ve hizmet sunumu süreçlerinde engellilerin, ailelerinin ve engellileri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının katılımının sağlanması esastır.” hükmü özel gereksinimli bireylere ilişkin politika ve yasal hakların oluşmasında konusunda ebeveynlere bir hak savunuculuğu yolu açmaktadır. Bununla birlikte ebeveynlerin BEP geliştirme birimine katılmaları, yerleştirme kararları için onayları, erken çocukluk özel eğitim hizmetlerinde aile katılımı gibi birçok yasal hakkı mevcuttur (ÖEHY, 2018). Bu haklar üzerinden çeşitli savunuculuk faaliyetleri yürütmeleri olası görülmektedir.

Yasal olarak ebeveynlerin hak savunuculuğu yapmaları kavram olarak ele alınmasa bile hükümlerin içeriğinde ebeveyn hak savunuculuğunun yapılmasına imkân tanındığı görülmektedir. Ancak ulusal alan yazında ülkemizdeki ebeveynlerin hak savunuculuğu faaliyetlerinin ne durumda olduğunu ortaya koymaya yönelik bir araştırmaya rastlanmamaktadır (Pamuk ve Melekoğlu, 2021). Bu sebeple ülkemizde ebeveyn hak savunuculuğuna yönelik bir çıkarımda bulunmak olası değildir. Uluslararası alan yazındaki araştırma sonuçları hak savunuculuğunun çocuğa yönelik sunulan hizmetlere olumlu etkisinden bahsetmektedir. Ülkemizde bu kavramın yerleşmesi, ebeveynlerin savunuculuğa hazırlanması ve teşviki, özel gereksinimli bireylerin özel eğitim ve engellilik hizmetlerine ulaşmasında avantaj sağlayabilir. Hak savunuculuğuna yönelik eğitim programları geliştirilmesi, ebeveynin okul ile iletişiminin güçlendirilmesi, BEP birimine aile katılımının artırılması öneri olarak sunulabilir. Ayrıca ebeveyn hak savunuculuğunun mevcut durumunun belirlenmesi açısından bilimsel olarak araştırılması ve tespiti bu uygulamaların geliştirilmesinin bilim temelli oluşturulmasına olanak tanıyabilir. Son olarak; ülkemizde özel eğitim hak savunuculuğunun araştırmacılar tarafından alan yazına dahil edilmesi, politikacılar tarafından yasal bir kavram ifade edilmesi önemli bulunmaktadır. Ebeveynlerin özel eğitim sürecinin her aşamasına dahil edilmesi gerektiği bir gerçeklik olarak kabul edildiği gibi, ebeveynin çocukları için savunucu olarak görülmesi de alan yazında ve uygulamalarda kabul görmelidir.

Kaynakça

- Akemoglu, Y. (2022). Online bir ebeveyn-aracılı müdahale yönteminin sosyal geçerliliğinin incelenmesi: Nitel bir yaklaşım. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(1), 643-670.
- Aleman-Tovar, J., Schraml-Block, K., DiPietro-Wells, R. & Burke, M. (2022). Exploring the advocacy experiences of military families with children who have disabilities. *Journal of Child and Family Studies*, 1-11.
- Buren, M.K., Rios, K. & Burke, M.M. (2022). Advocacy experiences among rural parents of children with disabilities. *Rural Special Education Quarterly*, 41(1), 12-24.
- Burke, M.M. (2013). Improving parental involvement: Training special education advocates. *Journal of Disability Policy Studies*, 23(4), 225-234.
- Burke, M. M., Buren, M.K., Rios, K., Garcia, M. & Magaña, S. (2019). Examining the short-term follow-up advocacy activities among Latino families of children with autism spectrum disorder. *Research and Practice in Intellectual and Developmental Disabilities*, 6(1), 76-85.
- Burke, M., Cheung, W.C., Fulton, K. & Fettig, A. (2024a). Examining similarities and differences in parent advocacy during early intervention and school services. *Exceptionality*, 1-14.
- Burke, M.M., & Goldman, S.E. (2018). Special education advocacy among culturally and linguistically diverse families. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 1, 3–14
- Burke, M. M., & Goldman, S. E. (2015). Identifying the associated factors of mediation and due process in families of students with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45, 1345-1353.

- Burke, M.M., Goldman, S.E., Hart, M., & Hodapp, R.M. (2016). Evaluating the efficacy of a special education advocacy training program. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 13, 269–276
- Burke, M.M., Goldman, S.E., & Li, C. (2023). A tale of two adaptations of a special education advocacy program. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 61(2), 95–109.
- Burke, M.M., Lee, C.E., & Rios, K. (2019a). A pilot evaluation of an advocacy programme on knowledge, empowerment, family–school partnership and parent well-being. *Journal of Intellectual Disability Research*, 63(8), 969-980.
- Burke, M.M., Li, C., Johnston, A. & Terol, A.K. (2024b). Promoting advocacy and empowerment. *Intellectual Disabilities and Autism: Ethics and Practice*, 108, 209.
- Burke, M. M., Magaña, S., Garcia, M. & Mello, M.P. (2016). Brief report: The feasibility and effectiveness of an advocacy program for Latino families of children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46, 2532-2538.
- Burke, M. M., Meadan-Kaplansky, H., Patton, K. A., Pearson, J. N., Cummings, K. P., & Lee, C. E. (2018b). Advocacy for children with social-communication needs: Perspectives from parents and school professionals. *The Journal of Special Education*, 51(4), 191-200.
- Burke, M. M., Rios, K. & Lee, C. E. (2019b). Exploring the special education advocacy process according to families and advocates. *The Journal of Special Education*, 53(3), 131-141.
- Burke, M. M., Rossetti, Z., Aleman-Tovar, J. & Rios, K. (2021). Examining the relation between empowerment and civic engagement among parents of individuals with intellectual and developmental disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 34(6), 1569-1581.
- Burke, M., Rossetti, Z. & Li, C. (2022). The efficacy and impact of a special education legislative advocacy program among parents of children with disabilities. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 52(7), 3271-3279.
- Burke, M.M., & Sandman, L. (2015). In the voices of parents: Suggestions for the next IDEA reauthorization. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 40(1), 71-85.
- Burke, M.M., & Sandman, L. (2017). The effectiveness of a parent legislative advocacy program. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 14(2), 138-145.
- Çakmak, Ö.Ç. (2010). Okul öncesi eğitim kurumlarında aile katılımı. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 1-18.
- Goldman, S.E., Burke, M.M., & Mello, M.P. (2019). The perceptions and goals of special education advocacy trainees. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 31, 377-397.
- Gordon, T., Holland, J. & Lahelma, E. (2000). *Making spaces: Citizenship and difference in schools*. Springer.

- Gough, D., Stewart, R. & Tripney, J. (2017). Using research findings. *An introduction to systematic reviews, 2nd ed., Sage Publications, 279-296.*
- Hemingway, P. & Brereton, N. (2009). What is a systematic review? Erişim: 20.07.2011. <http://www.whatisseries.co.uk/whatis/>
- Higgins, J.P.T. & Green, S. (2011). Internet. *Cochrane handbook for systematic reviews of interventions version, 5(0).*
- Kanun, E.H. (2005). Resmî Gazete (Sayı: 25868). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5,5378>.
- Lee, C.E., Burke, M.M., DaWalt, L.S., Li, C. & Taylor, J.L. (2022). The role of parental advocacy in addressing service disparities for transition-aged youth on the autism spectrum. *Autism, 26(4), 1001-1006.*
- Moher D., Libertai A., Tetzlaff J., Altman, D. G., & PRISMA Group. (2009). Preferred reporting items for systematic reviews and meta analyses: The PRISMA statement. *Annals of Internal Medicine, 151(4), 264- 269.*
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği [Special Education Services Regulation]. (2018). T.C. Resmî Gazete, (30471), 7 Temmuz 2018, 22-77.
- Pamuk, H. & Melekoğlu, M. (2021). Özel eğitimde geçmişten günümüze hak savunucular olarak aileler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17 (3), 557-569.*
- Pearson, J.N., Akamoglu, Y., Chung, M. & Meadan, H. (2019). Building family–professional partnerships with culturally, linguistically, and economically diverse families of young children. *Multicultural Perspectives, 21(4), 208-216.*
- Rios, K., Aleman-Tovar, J., & Burke, M. (2021). Exploring patterns of advocacy and well-being of parents of children with intellectual and developmental disabilities. *Intellectual and Developmental Disabilities, 59(6), 459-471.*
- Rossetti, Z., Burke, M.M., Hughes, O., Schraml-Block, K., Rivera, J.I., Rios, K. & Lee, J.D. (2021). Parent perceptions of the advocacy expectation in special education. *Exceptional Children, 87(4), 438-457.*
- Taylor, J.L., DaWalt, L.S., Burke, M. M., Slaughter, J.C. & Xu, M. (2023). Improving parents' ability to advocate for services for youth with autism: A randomized clinical trial. *Autism Research, 16(10), 1976-1988.*
- Taylor, J.L., Hodapp, R.M., Burke, M.M., Waitz-Kudla, S. N. & Rabideau, C. (2017). Training parents of youth with autism spectrum disorder to advocate for adult disability services: Results from a pilot randomized controlled trial. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 47, 846-857.*

- Tomris, G., Celik, S., Diken, I.H. & Akemoğlu, Y. (2022). Views of parents of children with Down syndrome on early intervention services in Turkey: Problems, expectations, and suggestions. *Infants & Young Children*, 35(2), 120-132.
- Trainor, A.A. (2010). Diverse approaches to parent advocacy during special education home-school interactions: Identification and use of cultural and social capital. *Remedial and Special Education*, 31, 34-47.
- Turnbull, A.P., Turnbull III, H.R., & Kyzar, K. (2009). Family-professional partnerships as catalysts for successful inclusion: A United States of America perspective. *Revista de Educación*, 349, 69-99.
- Wang M., Mannan H., Poston D., Turnbull A.P. & Summers J.A. (2004) Parents' perceptions of advocacy activities and their impact on family quality of life. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities* 29, 144-55.
- Wohl, J. W. (2022). *A better idea: Utilizing the Department of Education's rule making authority to reform the special education process: Administrative Law Review*, [s. l.], 743, p. 621-650, 2022.